FRANZ KAFKA

MILENA'YA MEKTUPLAR

CAN

MEKTUP

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
ESEN TEZEL

Can Yayınları 1851

Briefe an Milena, Franz Kafka
© 2009, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2009
3. basım: Aralık 2010
Bu kitabın 3. baskısı 1000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Şebnem Sunar

Kapak tasarımı: Erkal Yavi

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-1110-7

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

FRANZ KAFKA

MILENA'YA MEKTUPLAR

MEKTUP

Almanca aslından çeviren

Esen Tezel

Franz Kafka'nın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Dava, 1999
Dönüşüm, 1999
Amerika, 2006
Ceza Kolonisinde: Anlatılar I, 2007
Babaya Mektup, 2008
Bir Kavganın Tasviri: Anlatılar II, 2009

FRANZ KAFKA, 1883'te Prag'da doğdu. Kafka'nın ailesiyle olan ilişkisi, Yahudi asıllı oluşu, içinde yaşadığı toplum ve siyasal ortam, çevresine yabancılaşmasını kolaylaştırdı. 1906'da hukuk doktorasını tamamlayan Kafka'nın ilk yapıtları *Bir Kavganın Tasviri* ve *Taşrada Düğün Hazırlıkları*, 1912'den önce yayımlandı. 1912'den başlayarak *Dönüşüm*, *Amerika*, *Dava* adlı başyapıtları birbirini izledi. *Ceza Kolonisinde* adlı öyküsü –suç sorununu işlemesi açısından– *Dava* ile ilişkiliydi. Vereme yakalanan Kafka, 1924'te Viyana yakınlarındaki Kierling Sanatoryumu'nda öldü ve Prag'da toprağa verildi. *Şato* adlı son romanı yarım kalan Kafka, yapıtlarında çağımız insanının korkularını, yalnızlığını, kendi kendine yabancılaşmasını ve çevresiyle iletişimsizliğini dile getiren Kafka, tüm yapıtlarının yakılmasını vasiyet etmiş olsa da, dostu Max Brod bu isteğini yerine getirmedi ve onun eserini XX. yüzyıl edebiyat tarihine kazandırdı.

ESEN TEZEL, 1978 yılında İstanbul'da doğdu. Alman Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nü bitirdi. Halen serbest editör ve çevirmen olarak çalışmaktadır. Başlıca çevirileri arasında *Nabokov'un Kedisi* (Thomas Lehr) ile *Bir Görünmezin Portresi* (Hans Pleschinski) sayılabilir.

İçindekiler

Mektupların gönderildiği kişiye dair 11
MILENA'YA MEKTUPLAR 17
SONNOTLAR 313
EKLER 349
Milena'dan Max Brod'a 351
Milena'nın Franz Kafka'yı anma yazısı 366
Milena'nın yazıları 368
A.X. Nessey: Dostum 368
A.X. Nessey: Yağmurda Melankoli 373
Milena Jesenská: Yuvadaki Şeytan 376
Zamandizin 1919-1924 381
Bu baskıya dair 387
Teşekkür 395

Mektupların gönderildiği kişiye dair

Bazen [...] bir on altıncı ya da on yedinci yüzyıl aristokratını andırırdı; Stendhal'in eski İtalyan kroniklerinden alıp romanlarına koyduğu bir karakteri, Sanseverina Düşesi'ni ya da Mathilde de la Mole'ü: tutkulu, cesur, soğukkanlı ve kararlarında mantıklı. Ama tutkusunun talebi söz konusu olduğunda, o talebin karşılanması için gereken aracın seçiminde gözü kara – işte onun gençliğinde söz konusu olan hemen her zaman buydu.

WILLY HAAS

Milena Jesenská, Kafka'nın bu mektupları yazdığı kadın, 10 Ağustos 1896'da Prag'da doğdu. Ünlü bir ortodonti profesörü olan Jan Jesenský'nin ikinci çocuğuydu. Küçük yaşta –henüz on üçündeydi– annesini kaybetti. Bir süre Prag'daki bir manastır okulunda kaldı; sonra hazırlık okuluna ve hemen ardından da, o dönem için olağanüstü ilerici bir okul olan ünlü hümanist kız lisesi Minerva'ya gitti; bu okulun mezunlarına üniversite eğitimi yolu açıktı. Okul yıllarında, çok başarılı bir sporcu olarak yurtsever beden eğitimi derneği "Sokol" (Şahinler) üyesiydi. Milena'nın Minerva'daki okul arkadaşları ve dostları, bu mektuplarda birçok kez adı geçen Jarmila Ambrožová (sonradan Reinerová) ve Staša Procházková (sonradan Jílovská) idi. Milena iki yarıyıl tıp fakültesinde eğitim gördü, fakat daha sonra edebiyata ve gazeteciliğe yöneldi.

Daha 1914 sonbaharında, sonraları kocası olan Ernst Pollak'la tanıştı. Prag'daki bir bankanın dış yazışmalar sorum-

lusu olan bu kendisinden on yaş büyük adam, özellikle Fransız ve İngiliz edebiyatı konusundaki engin bilgisi ve müziğe, bilhassa operaya olan tutkusuyla o zamanlar on sekizinde olan Milena'yı etkilemişti. Pollak ufak tefekti, Milena'dan bir baş kadar kısaydı ve daima son derece özenli giyinirdi. Prag'daki arkadaş çevresinde Willy Haas ve sınıf arkadaşı Franz Werfel de bulunuyordu. Edebiyat üzerine, gece yarılarına kadar süren ateşli tartışmalara girerdi, ama kendisi bu alanda üretken değildi.[1] Sık sık, günlerce süren ağır depresyonlar geçirirdi.

Milena'nın köklü bir Prag ailesinden gelen ve milliyetçi bir Çek olan babası, kızının bu Alman Yahudisi "kafe edebiyatçısı"yla olan münasebetini daha baştan reddetti, ama bu ilişkinin önüne geçemedi. 1916 yılı başında Pollak, Riegerquai'de küçük, şirin bir daireye yerleşti; Milena onu orada sık sık ziyaret ediyordu. Sevgilisini büyük hediyelerle sevindirmek için hiç düşünmeden hatırı sayılır meblağlar borçlanıyordu. Mesela 1916 Kasımı'nda ona İnsel Yayınevi'nin deri kaplı, on altı ciltlik Balzac baskısını almıştı.

Kızının Ernst Pollak'la olan ilişkisi, Milena'nın babasına gittikçe daha büyük bir üzüntü veriyordu. Gerginlik o kadar büyüdü ki, 1916 Kasımı'nda kızının sevgilisiyle aralarında sert bir tartışma yaşandı. En sonunda, 1917 Haziranı'nda babası Milena'yı Weleslawin Bakım ve Sağlıkevi'ne, Prag yakınlarındaki bir sinir hastalıkları sanatoryumuna yerleştirdi. Bununla her şeyden önce, kızının Pollak'la ilişkisini kesmeyi umuyordu. 1918 Şubatı'nda Milena hâlâ Weleslawin'deydi, ama evlilik sözü verdiği Pollak'la yeniden gizlice temasa geçmişti. 1917 Ağustosu'nda reşit olduğu için, sanatoryumdan çıkarılmasının ardından, 1918 Martı'nda onunla evlenmeyi başardı.

Evlendikten hemen sonra çift, Viyana'ya taşındı. Pollak orada, daha önce Prag şubesinde çalıştığı bankanın merkezinde bir göreve getirildi. Önceleri, Nußdorf Sokağı'nda mobilyalı bir odada oturuyorlardı, ama 1918 Mayısı'nda, Lerchenfeld Caddesi'nde bir daireye geçtiler. Ernst Pollak, akşamlarını ev

1. Bkz. H. Binder, *Ernst Polak-Literat ohne Werk* (Ernst Polak-Yapıtı Olmayan Yazar), Jahrbuch der deutschen Schillergesellschaft (Alman Schiller Derneği Yıllığı) içinde, yıl: 23 (1979), s. 366-415. (Y.N.)

yerine kafede edebiyatçı arkadaş çevresiyle geçirmeyi tercih ettiği için, Milena çoğunlukla yalnızdı. Çünkü edebiyat sohbetlerine –o zamanki henüz sınırlı– Almancasıyla katılamıyordu. O da, doğup büyüdüğü şehrin günlük gazetelerine yazı yazmaya başladı: köklü milliyetçi demokrat *Národní listy* ve 1919'da kurulan liberal *Tribuna*'ya. Bunun yanı sıra Çekçe dersi veriyor ve çeviri yapıyordu, özellikle de Almancadan Çekçeye.

Kafka'nın onunla irtibat kurduğu dönemde Milena –tıpkı Ernst Pollak'la dostluğu uzun yıllara dayanan Willy Haas gibi– "yavaş yavaş parçalanan bir evliliğin" içindeydi. Bunun sorumlusu elbette her şeyden önce, Prag'da olduğu gibi Viyana'da da başka kadınlarla bir sürü ilişki yaşayan Ernst Pollak'tı. Milena'nın Mayıs 1920 tarihli mektubundaki, kendisinin daima veren, bedel ödeyen taraf olduğuna dair not (*já jsem ten, který platí*) şüphesiz onun Pollak'la ilişkisini özetler.

Kafka, bu mektupları gönderdiği kadınla onun doğduğu şehirde kaldığı bir dönemde, 1919 sonbaharında tanıştı. Ortak dost ve tanıdıklardan oluşan bir toplulukta bir araya geldiler, Ernst Pollak da aralarındaydı. Kafka'yla sohbetleri sırasında Milena ona, öykülerini Çekçeye çevirmek istediğinden söz etti. Son derece tutkulu bir ilişkinin, bu mektupları borçlu olduğumuz aşk ilişkisinin çıkış noktası bu oldu.

MILENA'YA MEKTUPLAR

[Nisan 1920]
Merano-Aşağı Mais, Ottoburg Pansiyonu

Sevgili Bayan Milena,

İki gün bir gece süren yağmur henüz dindi, gerçi muhtemelen sadece geçici olarak, ama yine de kutlanmaya değer bir olay ve ben de bunu size yazarak yapıyorum. Aslına bakarsanız, yağmur da dayanılmaz değildi; ne de olsa bir yabancılık var, gerçi küçük çapta bir yabancılık, ama insanın içini açıyor. Edindiğim izlenim doğruysa (kısa, nadir, yarı yarıya sessiz geçen bir buluşma belli ki hafızadan silinmiyor) siz de Viyana'daki yabancılıktan hoşlanmışsınız; sonradan birtakım dış etkenler nedeniyle azalmış olabilir, ama bu tür bir yabancılık hissi sizi de mutlu ediyor mu? (Ki bu aslında belki de kötüye işaret ve böyle olmamalı.)

Burada rahatım yerinde, bu fani vücut daha fazla bakıma dayanamazdı, odamın balkonu bahçe içinde, etrafı, üzeri çiçek açmış çalılarla çevrili (buradaki bitki örtüsü ilginç; Prag'da neredeyse su birikintilerinin donduğu bir havada balkonumun önünde yavaş yavaş çiçekler açıyor), bunun yanı sıra bütünüyle güneş (ya da aşağı yukarı bir haftadır olduğu gibi bulutlarla kaplı gökyüzünü) görü-

yor, kertenkeleler ve kuşlar, uyumsuz çiftler beni ziyaret ediyor. Merano'ya gelmenizi o kadar isterdim ki... Son mektubunuzda, nefes alamamaktan söz ediyordunuz, bunda mecaz ve gerçek anlam birbirine çok yakın ve burada ikisi de biraz daha kolay hale gelebilir.

En içten selamlarımla
Sizin F Kafka

[Nisan 1920]
Merano-Aşağı Mais, Ottoburg Pansiyonu

Sevgili Bayan Milena,

Size Prag'dan bir not yazdım, sonra da Merano'dan... Cevap alamadım. Gerçi bunlar öyle acil cevap gerektiren notlar değildi ve suskunluğunuz, genellikle yazma konusunda isteksizlik şeklinde ortaya çıkan büyük ölçüde rahatlığın göstergesinden başka bir şey değilse, bu beni son derece memnun eder. Fakat –ve yazma sebebim de bu– notlarımla sizi bir şekilde incitmiş olabilirim (eğer böyle olduysa, hiç istemediğim halde ne kadar da kaba bir elim varmış) ya da, ki şüphesiz bu çok daha kötü, mektubunuzda sözünü ettiğiniz rahatça nefes alma anı yine geçmiş ve sizin için yine kötü bir dönem başlamış olabilir. İlk olasılık konusunda ne diyeceğimi bilemiyorum, bu bana çok uzak ve diğer her şey çok daha yakın; ikinci olasılık konusunda öğüt vermiyorum –Nasıl verebilirim ki?–, sadece soruyorum: Neden Viyana'dan biraz ayrılmıyorsunuz? Başkaları gibi yersiz yurtsuz değilsiniz ki... Bir süre Bohemya'da kalmak sizi canlandırmaz mıydı? Eğer bilmediğim birtakım sebeplerle Bohemya'ya gitmek istemiyorsanız, başka bir yere gidin; aslında belki Merano bile iyi olabilir. Burayı bilir misiniz?

Her iki durumda da bekliyorum. Ya suskunluğunuz

devam etsin –ki bunun anlamı, "Merak etmeyin, gayet iyiyim"dir– ya da birkaç satır yazın.

İçtenlikle Kafka

Aklıma geldi de, tek olarak yüzünüzü anımsayamıyorum. Sadece kafe masalarının arasından geçip gidişiniz, görünüşünüz, elbiseniz; bunlar hâlâ gözümün önünde...

[Merano, Nisan 1920]

Sevgili Bayan Milena, kasvetli Viyana âleminin ortasında çeviriyle uğraşıyorsunuz. Bu bana bir şekilde dokunuyor ve utanç veriyor. Wolff'ten bir mektup almış olmalısınız, en azından uzun zaman önce bana yazdığında böyle bir mektuptan söz etmişti. Bir katalogda adı geçen "Katil" adlı uzun öyküyü ben yazmadım, orada bir yanlış anlama var; ama en iyi öyküm sayıldığına göre, aslında doğru da olabilir.

Son ve sondan bir önceki mektubunuza bakılırsa, huzursuzluk ve endişe tamamen yakanızı bırakmış, aynı şey kocanız için de geçerli; bunu ikiniz adına o kadar dilerim ki... Yıllar önceki bir pazar öğle sonrasını anımsıyorum; Franzensquai'de evin duvarının kenarından sessizce ilerliyordum ki, karşıdan gelen ve kendisi de daha parlak durumda olmayan kocanızla karşılaştım; iki kafa şişirme uzmanı, ama ikisinin tarzı bambaşka... Ondan sonra birlikte mi yürüdük, yoksa birbirimizin yanından geçip gittik mi, hatırlamıyorum; bu iki olasılık arasındaki fark çok da büyük olmamalı. Fakat bu, geçmişte kaldı ve kesinlikle öyle kalmalı. Eviniz güzel mi?

İçten selamlarımla

Sizin Kafka

[Merano, Nisan 1920]

Demek akciğeriniz ha... Bütün gün kafamda bunu evirip çevirdim, başka bir şey düşünemez oldum. Hastalık beni öyle çok korkuttuğundan değil; siz muhtemelen ve umarım –anlattıklarınız bunu doğruluyor gibi– hafif geçiriyorsunuzdur, hem üç yıldır kendimden bildiğim ciddi veremin bile (Batı Avrupa'nın yarısının akciğerleri az çok arızalıdır) bana kötülüğünden ziyade iyiliği dokundu. Bende, üç yıl kadar önce bir gece yarısı ağzımdan kan gelmesiyle başladı. Kalktım; insanın her yenilik karşısında hissettiği gibi heyecanlanmış (sonradan doktor tavsiyesi olarak öğrendim ki, aslında yattığım yerde kalmalıymışım), elbette biraz da korkmuştum, pencereye gittim, dışarı sarktım, lavaboya gittim, odada dolandım, yatağa oturdum – hâlâ kan geliyordu. Yine de bütün bunlar olurken hiç mutsuz değildim; çünkü neredeyse uykusuz geçen üç dört yılın ardından, kanama durduğu takdirde ilk kez uyuyacağımı belirli bir sebepten dolayı yavaş yavaş anlamıştım. Durdu da (ondan beri de bir daha gelmedi); ve ben, gecenin geri kalanında uyudum. Gerçi sabah, iyi, neredeyse fedakâr ama son derece ruhsuz bir kız olan hizmetçi geldi (o zamanlar Schönborn-Palais'te bir dairem vardı), kanı gördü ve dedi ki: "*Pane doktore, s Vámi to dlouho nepotrvá.*"[1] Fakat ben kendimi her zamankinden iyi hissediyordum; sabah büroya ve ancak öğleden sonra doktora gittim. Hikâyenin devamını burada anlatmaya değmez. Tek söylemek istediğim şuydu: Beni korkutan, hastalığınız olmadı (özellikle durmadan kendime karışır, hafızamı kurcalar, bütün o inceliğiniz arasında neredeyse köylüleri andıran canlılığınızı

1. "Doktor Bey, sizin fazla vaktiniz kalmamış." (Y.N.)

fark eder ve şu tespiti yaparken: Hayır, hasta değilsiniz; bu, akciğerin bir uyarısı, ama hastalık değil); beni bu değil, rahatsızlığınızın öncesinde neler olduğu düşüncesi korkuttu. Burada ilk etapta, diğer yazdıklarınızı hesaba katmıyorum; mesela: Tek kuruş yok, çay ve elma –her gün 2'den 8'e–, bunlar benim anlayamayacağım şeyler, belli ki anlatması gerçekten ancak sözle mümkün. Dolayısıyla bunu burada dikkate almıyorum (sadece mektupta almıyorum; yoksa, bunu unutmak imkânsız) ve yalnızca, zamanında kendim hastayken bu hastalık konusunda yaptığım ve başka birçok kişiye de uyan açıklamayı düşünüyorum. Durum şuydu: Beyin, kendisine yüklenen üzüntü ve acılara dayanamaz hale geliyordu. Diyordu ki: "Ben pes ediyorum; fakat burada, bütünün korunmasına önem veren biri daha var, o halde yükümün bir kısmını alabilir ve bir süre daha böyle idare edilebilir." İşte orada akciğer devreye giriyordu, herhalde kaybedecek pek bir şeyi yoktu. Beyin ve akciğer arasında, benim bilgim dışında yapılan bu pazarlıklar korkunç geçmiş olmalı.

Peki şimdi ne yapacaksınız? Biraz bakılırsanız, muhtemelen bir şeyciğiniz kalmaz. Fakat biraz bakılmanız gerektiğini sizi seven herkes anlamalı, o noktada diğer her şey önemini yitirmeli. Bu da bir kurtuluş değil mi? Bakın, ben söylemiştim – ama hayır, şaka yapmak istemiyorum, neşeli de değilim ve siz bana yaşam biçiminizi yeni ve daha sağlıklı bir hale getirdiğinizi bildirmeden de olmayacağım. Neden Viyana'dan bir süreliğine ayrılmadığınızı son mektubunuzdan sonra artık sormuyorum, şimdi bunu anlıyorum, ama Viyana yakınlarında da güzel yerler ve bakılabilmeniz için bazı olanaklar var. Bugün başka bir konuda yazmıyorum, söyleyecek daha önemli bir sözüm yok. Diğer her şey yarına kalsın; beni duygulandıran ve utandıran, üzen ve sevindiren dergi

için edeceğim teşekkür de... Ama durun, bir şey daha var: Eğer uykunuzun bir dakikasını bile çeviriye verecek olursanız, bunu beni lanetlemenizle bir tutarım. Çünkü eğer günün birinde mahkemeye gidilirse, herhangi bir soruşturma yapmayıp sadece şu tespitte bulunacaklar: Onu uykusundan etti. Bununla suçlanacağım, üstelik de haklı bir suçlama olacak. Yani bunu daha fazla yapmamanızı rica ederken aslında kendim için savaşıyorum.

Ihr Franzl.

[Merano, Nisan sonu 1920]

Sevgili Bayan Milena, bugün başka şeyler yazmak istiyorum, ama olmuyor. Hastalığınızı fazla ciddiye aldığımdan değil; öyle olsaydı, başka türlü yazardım, ama bir yerlerde bir bahçenin yarı gölgelik bir köşesinde sizin için bir şezlong olmalı, elinizin altında da 10 bardak kadar süt... Bu yer Viyana'da da olabilir, hele şimdi, yaz mevsiminde; ama açlık ve huzursuzluk olmamalı. Bu mümkün değil mi? Ve bunu mümkün hale getirebilecek hiç kimse yok mu? Peki doktor ne diyor?

Dergiyi büyük zarftan çıkardığımda, neredeyse hayal kırıklığına uğradım. Sizinle ilgili bir şeyler duymak istiyordum, eski mezardan gelen o fazlasıyla tanıdık sesi değil. Neden aramıza girdi? Ta ki sonradan, bir yandan da aramızı bulduğu aklıma gelene dek... Fakat bu arada, bu ağır işi neden üstlendiniz anlamıyorum ve bunu yaparken gösterdiğiniz sadakat beni son derece duygulandırıyor; her cümlede, Çek dilinde mümkün olmasını ve sizinki kadar güzel, doğal bir biçimde gösterilmesini beklemediğim bir sadakat... Almanca ve Çekçe birbirine bu kadar yakın mı? Fakat ne olursa olsun, bu çok kötü

bir öykü; bunu görülmemiş bir kolaylıkla, neredeyse her satırında kanıtlayabilirdim size sevgili Bayan Milena; sadece, bu konudaki isteksizliğim kanıttan biraz daha güçlü olurdu. Sizin öyküyü sevmiş olmanız elbette ona değer katıyor, ama benim de dünyaya bakış açımı biraz bulanıklaştırıyor. Bırakalım artık bunu. Wolff size *Bir Taşra Hekimi*'ni gönderecek, ona yazdım.

Elbette Çekçe anlıyorum. Bana neden hiç Çekçe yazmadığınızı size daha önce birkaç kez sormak istedim. Almancaya hâkim olmadığınızdan değil. Çoğunlukla şaşılacak kadar hâkimsiniz ve bir kez olmadığınızda da dil kendiliğinden size boyun eğiyor, bunun da apayrı bir güzelliği oluyor; hiçbir Alman kendi dilinden bunu bekleme cesaretini gösteremez, bu kadar kişisel yazmaya cesaret edemez. Ama sizin kaleminizden Çekçe okumak isterdim, çünkü o sizin diliniz, çünkü sadece orada tam bir Milena mevcut (çeviri bunu gösteriyor); oysa burada yalnızca, Viyanalı ya da kendini Viyana'da yaşamaya hazırlayan bir Milena var. O nedenle, Çekçe yazın lütfen. Sözünü ettiğiniz makaleleri de gönderin. Değersiz olabilirler; nereye kadar bilmiyorum, ama siz de o değersiz öyküyü okudunuz. Belki ben de bunu yapabilirim; ama eğer yapamazsam, ben de en olumlu yargıya tutunup kalırım.

Nişanlılık durumumu soruyorsunuz. İki kez (aslında üç de denilebilir, iki kez aynı kızla) nişanlandım; yani üç kez, yalnızca birkaç gün kala evliliğin eşiğinden döndüm. İlki tamamen geçmişte kaldı (duyduğuma göre kız evlenmiş, bir de küçük oğlu varmış), ikinci nişanım hâlâ yaşıyor, ama en ufak bir evlilik ihtimali yok, yani aslında yaşamıyor ya da daha ziyade, insanlar hesabına müstakil bir hayat yaşıyor. Genel olarak bu konuya ve başka şeylere baktığımda fark ettim ki, galiba erkekler daha fazla acı çekiyorlar ya da bir başka bakış açısıyla, bu konuda

karşı koyma güçleri daha az. Oysa kadınlar daima suçsuzca acı çekerler; üstelik "ellerinde olmaksızın" değil, gerçek anlamda, ki aslında belki bu da yine "ellerinde olmaksızın"a çıkar. Zaten bunları düşünmek boşuna. Tıpkı cehennemdeki tek bir kazanı devirmek için çaba gösterme isteği gibi; birincisi, hiçbir işe yaramaz ve ikincisi, işe yarasa bile, insan kazanın dışına akan kızgın maddede yanar, ama cehennem bütün görkemiyle yerinde kalır. İşe başka bir yerden başlamak gerek.

Yine de her şeyden önce bir bahçede uzanın ve hastalığın, özellikle de ciddi değilse, mümkün olduğunca tadını çıkarın. Emin olun, çok tatlı yanları vardır.

Sizin FranzK.

[Merano, Nisan/Mayıs 1920]

Sevgili Bayan Milena,

Istemim dışında mektubumdan anlamayasınız diye önce şunu söyleyeyim: Takriben 14 gündür gittikçe artan bir uykusuzluk çekiyorum, esasında bu beni endişelendirmiyor, böyle dönemler gelir geçer ve daima bazı sebepleri (Bädeker'e göre, gülünç bir biçimde Merano' nun havası bile olabilirmiş), hem de lüzumundan fazla sebebi vardır; bu sebepler bazen gözle görülür olmasa da, insanı kütük gibi hantallaştırıp aynı zamanda yabani bir hayvan gibi huzursuz kılar.

Yine de beni memnun eden bir şey var: Siz rahat uyumuşsunuz; gerçi bu "tuhaf"mış, gerçi daha dün bir "allak bullak olma" söz konusuymuş, ama yine de rahat uyumuşsunuz. Ben gece uykum kaçtığında, onun gideceği yolu bilir ve buna boyun eğerim. Ayrıca zaten karşı koymak aptalca olurdu; uyku en suçsuz varlıktır, uykusuz insansa en suçlu varlık...

Siz de kalkmış, son mektubunuzda bu uykusuz insana teşekkür ediyorsunuz. Meseleyi bilmeyen bir yabancı bunu okusa, şöyle düşünürdü: "Ne adam ama! Görünüşe bakılırsa, bu konuda dağları yerinden oynatmış!" Aslında o adam hiçbir şey yapmadı, parmağını bile (yazmak için kullandığı parmağı hariç) kıpırdatmadı; süt ve iyi gıdalarla besleniyor, önüne (her ne kadar sık sık öyle olsa da) sürekli "çay ve elma" gelmiyor ve ayrıca her şeyi akışına bırakıyor, dağları da yerinden oynattığı falan yok. Dostoyevski'nin ilk başarısının hikâyesini bilir misiniz? Çok şeyi özetleyen bir hikâyedir; bu nedenle ve ayrıca sırf bu büyük ismin yarattığı kolaylıktan ötürü burada yazıyorum, çünkü aslında sıradan, hatta fazlasıyla sıradan bir hikâye de aynı anlama gelirdi. Bu arada hikâyeyi yarım yamalak biliyorum, hatta isimleri bile. *Dostoyevski* ilk romanı *İnsancıklar*'ı yazıyormuş; o dönemde, edebiyatçı arkadaşı Grigoriev'le birlikte oturuyorlarmış. Gerçi Grigoriev masada duran bir yığın müsveddeyi aylarca görmüş, ama orijinal metin ancak roman bittikten sonra eline geçmiş. Okumuş, hayran kalmış ve *Dostoyevski*'ye bir şey söylemeden kitabı dönemin ünlü eleştirmeni Nekrasov'a götürmüş. Ertesi gece saat üçte *Dostoyevski*'nin kapısı çalmış. Gelenler, *Grigoriev* ile *Nekrasov*'muş; odaya girmişler, *Dostoyevski*'yi kucaklayıp öpmüşler, onu o güne kadar tanımayan Nekrasov ona "Rusya'nın umudu" demiş; bir iki saat boyunca, daha ziyade roman üzerine sohbet etmiş ve ancak sabaha doğru ayrılmışlar. O gecenin hayatının en güzel gecesi olduğunu daima söyleyen *Dostoyevski* pencereye dayanmış, arkalarından bakmış ve kendini tutamayıp ağlamaya başlamış. O sırada yaşadığı ve şu an hatırlayamadığım bir yerlerde betimlediği ana duygu aşağı yukarı şuymuş: "Ah şu harika insanlar! Ne kadar iyi ve asiller! Bense ne kadar kötüyüm! İçimi bir görebilselerdi! Söylesem, inanmazlar."

Dostoyevski'nin sonra bir de onlara öykünmeye kalkışması sadece bir abartma, yenilmez gençliğe gereken son bir söz ve burada sona eren hikâyenin bir parçası değil. Bu hikâyenin büyüleyici, akla sığmaz yanını görüyor musunuz sevgili Bayan Milena? Bence şudur: *Grigoriev* ve *Nekrasov*, genel bir ifadeyle, şüphesiz *Dostoyevski*'den daha asil değildiler, ama bırakın şimdi genel bakış açısını, *Dostoyevski* de o gece buna önem vermemiş, hem zaten özelde hiçbir işe yaramaz; sadece Dostoyevski'ye kulak verirseniz, bakın görün, *Grigoriev* ve *Nekrasov*'un gerçekten harika, *Dostoyevski*'ninse kirli ve sonsuz kötü olduğuna, elbette hiçbir zaman *Grigoriev* ve *Nekrasov*'un tırnağı bile olamayacağına inanırsınız; hele hiç hak etmediği o büyük iyiliklerinin karşılığını ödemek kendisi için söz konusu bile değildir. Adeta onları pencereden izleriz, uzaklaşmalarını ve bununla ulaşılmazlıklarını belli edişlerini... Ne yazık ki bu hikâyenin anlamı, Dostoyevski'nin büyük adının altında silinip gitmiştir.

Uykusuzluğum beni nelere sürükledi böyle... Emin olun, iyi niyet taşımayan hiçbir şeye değil.

Sizin FranzK.

[Merano, Mayıs 1920]

Sevgili Bayan Milena, yalnızca birkaç kelime yazacağım, yarın yine yazarım; bugün sadece kendim için yazıyorum, kendi adıma bir şey yapmış olmak için, sadece mektubunuzun yarattığı etkiden biraz olsun kurtulabilmek için, aksi takdirde ağırlığını gece gündüz üzerimde duyacağım. Ne tuhafsınız Bayan Milena; Viyana'da yaşıyorsunuz, bir sürü derdiniz var ve bütün bunların arasında hâlâ başkaları için, mesela ben kendimi iyi hissetmediğim ve bir gece bir öncekinden biraz daha az

uyuduğum için endişelenmeye vakit buluyorsunuz. Benim buralı üç kız arkadaşım (3 kız kardeş, en büyüğü 5 yaşında) daha aklı başındaydılar, beni her fırsatta, nehir kıyısında olalım olmayalım, suya atmak isterlerdi; üstelik onlara bir kötülüğüm dokunduğundan değil, katiyen değil. Yetişkinler çocukları böyle tehdit ettiklerinde, bu elbette şakayla karışık sevgidendir ve aşağı yukarı şu anlama gelir: Hadi, şakasına en ama en imkânsız olanı söyleyelim. Fakat çocuklar ciddidirler ve imkânsızlık nedir bilmezler; atma işinde on kez başarısız olmak onları bir sonraki denemede de başarısız olacaklarına inandırmaya yetmez, hatta daha önceki on seferde başaramadıklarını bile anlamazlar. Sözleri ve istekleri yetişkinlerin bilgisiyle doldurulsa, çocuklar korkunç olurlardı. Sadece öpülmek ve okşanmak için oradaymış gibi görünen, bununla birlikte küçük bir ayı kadar güçlü olan dört yaşındaki küçük bir kız, meme emdiği eski günlerden kalma hafif şiş göbeğiyle üzerinize saldırıyorsa, iki kız kardeşi sağdan soldan ona yardım ediyorsa, arkanızda yalnızca parmaklık varsa ve çocukların cana yakın babalarıyla tatlı, güzel, şişman anneleri (dördüncünün pusetinin başında) size uzaktan gülümsemekle yetinip yardım etmeye niyetli görünmüyorlarsa, neredeyse her şey bitmiş demektir ve nasıl kurtarıldığınızı tarif etmeniz mümkün değildir. Akıllı ya da sezgileri güçlü çocuklar beni özel bir sebebi olmaksızın aşağı atmak istiyorlardı, belki de fazlalık olarak gördükleri için; oysa sizin mektuplarınızdan ve benim yazdığım cevaplardan haberleri bile yoktu.

Son mektubumdaki "iyi niyet" sözü sizi korkutmasın. Burası için pek de nadir sayılamayacak, tamamen uykusuz geçen bir dönemdi, hikâyeyi yazmıştım, genellikle sizinle bağlantılı olarak düşündüğüm o hikâyeyi; ama bitirdiğimde, şakaklarımdaki zonklama yüzünden neden yazdığımı doğru dürüst idrak edemez hale geldim. Ay-

rıca size dışarıda, balkondaki şezlongda söylemek istediklerim şekilsiz bir yığın halinde orada duruyordu; dolayısıyla, ana duyguyu öne sürmekten başka seçeneğim kalmadı, zaten şimdi de başka türlüsü elimden gelmez.

Kısa anlatıların bir derlemesi olan son kitabım *Bir Taşra Hekimi* hariç yazdığım her şey var sizde; onu da Wolff gönderecek, en azından bir hafta önce ona bunun için yazdım. Şu anda baskıda bir şey yok; bundan sonra ne olur, onu da bilmiyorum. Kitaplarla çevirileri ne isterseniz yapın. Keşke benim için daha değerli olsalardı; böylece onları ellerinize teslim etmem, size olan güvenimi gerçek anlamda ifade edebilirdi. Öte yandan, benden istediğiniz üzere "Ateşçi"yle ilgili birkaç düşüncemi notlarla belirterek gerçekten küçük bir fedakârlık yapabilmek beni sevindirir; bu, insanın hayatını bilginin ışığında bir kez daha gözden geçirmesinden –ki bunun en berbat yanı, bariz kötülüklerin değil, zamanında iyi olduğu düşünülen davranışların tekrar ele alınmasıdır– ibaret olan o cehennem azabını önden tatmak olacak.

Her şeye karşın, yazmak iyi geliyor bana; kendimi iki saat önce elimde mektubunuzla dışarıda, şezlongda otururken olduğumdan daha huzurlu hissediyorum. Orada uzanıyordum, bir adım uzağımda sırtüstü düşmüş bir böcek vardı, umutsuzdu, doğrulamıyordu, ona yardım etmek isterdim, yardım etmek o kadar kolaydı ki, bir adım ve küçük bir dokunuşla kurtarılabilirdi, ama mektubunuzdan dolayı onu unuttum, aynı şekilde ben de doğrulup kalkamadım, ancak bir kertenkele tekrar etrafımdaki hayatla ilgilenmemi sağladı, çoktan hareketsiz kalmış olan böceğin üzerinden geçti; demek ki bu, dedim kendi kendime, bir kaza değil, can çekişmeydi, az rastlanır türden bir doğal hayvan ölümü gösterisi... Fakat kertenkele üzerinden kayınca onu düzeltmiş oldu, gerçi bir süre daha ölü gibi durdu, ama sonra hiçbir şey olma-

mışçasına evin duvarına tırmanmaya başladı. Galiba bir şekilde bu olaydan biraz cesaret aldım, ayağa kalktım, süt içtim ve size yazdım.

Sizin FranzK

İşte notlar:

Sütun I – Satır 2 yoksul kelimesinin burada bir yan anlamı da var: acınası; ama duygu belirten özel bir vurgu olmamalı, Karl'ın da annesiyle babasına duyduğu türden, anlayış içermeyen bir acıma, belki *ubožĭ*[1].

I 9 "açık havalar" biraz daha güzel ama orada başka çare yok.

I 17 z *dobré nálady a poněvadž byl silný chlapec*[2] tamamen çıkarın.

Hayır, en iyisi mektubu göndereyim, notları size yarın yollarım; bu arada, çok kısa olacak, kesinlikle öyle sayfalarca değil. Çevirinin neredeyse doğal doğruluğu beni –kendi doğal halimden sıyrıldığım vakit– her seferinde şaşırtıyor; tek bir yanlış anlama yok, aslında olabilirdi de, ama sizin çevirinizde her zaman güçlü ve kararlı bir kavrayış hâkim. Yalnız, Çekler sizi bu sadakatiniz için kınarlar mı bilmem, ben (hikâye adına değil, kendi adıma) çevirinizin en çok bu yanını seviyorum; insanın Çekçe dil duygusu, ki bu bende de var, tamamen tatmin oluyor, ama bu son derece kişisel bir yorum. Ne olursa olsun, biri sizi kınayacak olursa, kırgınlığınızı benim minnettarlığımla telafi etmeye çalışın.

1. yoksul (yalın hali, çoğul). Milena, yalnızca maddi yoksulluğu ifade eden "*chudý*" sıfatını kullanmıştır. (Y.N.)

2. "keyfi yerinde ve güçlü bir delikanlı olduğundan içinden gelen şevkle, ayrıca güçlü bir genç olduğundan" (*Ceza Kolonisinde - Anlatılar I*, çev.: Tevfik Turan, Can Yayınları) (Y.N.)

[Merano, Mayıs 1920]

Sevgili Bayan Milena (evet, gerçi sıkmaya başladı ama bu hitap şekli güvensiz dünyada hastaların tutunabildikleri dallardan biri ve dalların onları sıkmaya başlaması iyileşmenin kanıtı değildir), Almanlar arasında hiç yaşamadım, Almanca anadilim ve o yüzden bana doğal geliyor, ama Çekçeyi çok daha samimi buluyorum; bu nedenle mektubunuz bazı şüpheleri dağıtıyor, sizi daha net görüyorum, vücudunuzun, ellerinizin hareketlerini, öylesine hızlı, öylesine kararlı, neredeyse bir görüşme bu; ama gözlerimi kaldırıp yüzünüze bakmak istediğimde, mektubun devamında -Ne hikâye ama!- yangın çıkıyor ve alevlerden başka bir şey göremiyorum.

Hayatınız için koyduğunuz kurala inanma eğilimi gösterilebilir. Uyduğunuzu söylediğiniz bu kural nedeniyle size acınmasını istememeniz doğal, çünkü kuralın konmasının sebebi saf gurur ve kibirden (*já jsem ten který platí*)[1] başka bir şey değil; yine de bu konuda verdiğiniz örneklerin tartışılır yanı yok, o noktada ancak sessizce eliniz öpülür. Bana gelince, kuralınıza inanıyorum; yalnızca onun bu kadar net, amansız ve belirleyici bir biçimde ilelebet hayatınızın üzerinde kalacağına inanmıyorum; gerçi sizinki bir anlayış, ama sadece yol üzerinde varılmış bir anlayış ve o yol sonsuzdur.

Bütün bunlardan bağımsız olarak, sizi içinde yaşadığınız kızgın fırında görmek insanın maddeyle sınırlı aklı için korkunç bir şey. Bu kez sırf kendimi ele alayım: Meseleyi bir okul ödevi gibi gözden geçirirsek görürüz ki, bana karşı üç seçeneğiniz vardı. Mesela, kendiniz hakkında hiçbir şey anlatmayabilirdiniz, ama o zaman beni

1. (bedel ödeyen taraf benim) (Y.N.)

sizi tanıma mutluluğundan mahrum bırakmış ve bu mutluluktan da büyük bir şeyden, kendimi denemekten alıkoymuş olurdunuz. Demek ki bana karşı kapalı kalamazdınız. İkinci olarak, bazı şeyleri saklayabilir ya da güzel göstermeye çalışabilirdiniz; hâlâ da yapabilirsiniz bunu ama şimdiki durumda, belli etmesem de anlar ve iki kat incinirim. Yani bunu da yapamazsınız. O halde geriye yalnızca üçüncü seçenek kalıyor: Kendinizi biraz olsun kurtarmaya çalışmanız. Mektuplarınızda buna dair küçük bir ihtimal göze çarpıyor. Sık sık huzur ve dayanıklılıktan söz ediyorsunuz, sık sık da –tabii şimdilik– başka şeylerden, ama en sonunda: "*reelni hrôza*".[1]

Sağlığınızla ilgili söylediklerniz (benimki iyi, yalnız bu dağ havası uykumu bozuyor) bana yetmiyor. Doktorun teşhisini fazla yararlı bulmuyorum; bu teşhis daha ziyade ne yararlı ne de yararsız, onu nasıl yorumlamamız gerektiğini ancak sizin davranışlarınız belirleyebilir. Şüphesiz doktorlar aptaldırlar, daha doğrusu aslında diğer insanlardan daha aptal değildirler, ama kendini beğenmişlikleri gülünçtür; yine de insan onlarla tartışmaya kalkıştığı andan itibaren giderek daha da aptallaştıklarını hesaba katmalı, ayrıca doktorun şimdiki istekleri ne çok aptalca ne de imkânsız. İmkânsız olan, sizin gerçekten hasta olmanız ve bu imkânsızlık aynen sürmeli. Doktorla konuştuğunuzdan beri hayatınızda ne değişti; esas sorulması gereken bu.

İzin verirseniz, birkaç küçük sorum daha olacak: Niçin ve ne zamandan beri parasızsınız? Akrabalarınızla haberleşiyor musunuz? (Herhalde haberleşiyorsunuzdur; çünkü bir seferinde, size düzenli aralıklarla paket gönderilen bir adresten söz etmiştiniz, kesildi mi bu?)

1. "gerçek dehşet" (Y.N.)

Bana da yazmış olduğunuz gibi, neden Viyana'da daha önce birçok kişiyle görüşüyordunuz da şimdi kimseyle görüşmüyorsunuz?

Yazılarınızı bana göndermek istemiyorsunuz; demek ki bunları kafamda yarattığım resminizde doğru yere oturtabileceğime inanmıyorsunuz. Peki, o halde ben de bu noktada size kızgınım, ki bu aslında bir talihsizlik değil; çünkü kalbimin bir köşesinde bir parça kızgınlığın sizin için hazır bulunması, dengeyi sağlaması açısından gayet iyi.

Sizin FranzK

[Merano, 29 Mayıs 1920]

Sevgili Bayan Milena, gün o kadar kısa ki, sizinle ve birkaç ufak tefek işle geçip sona eriveriyor. Gerçek Milena'ya yazacak birazcık bile zaman yok, çünkü daha da gerçek olanı bütün gün buradaydı; odada, balkonda, bulutlarda...

Son mektubunuzdaki tazelik, neşe, umursamazlık nereden geliyor? Bir şey mi oldu? Yoksa yazdıklarınızın da etkisiyle yanılıyor muyum? Ya da acaba artık kendinize ve dolayısıyla etrafınızdaki meselelere daha mı hâkimsiniz? Söyleyin, ne var?

Mektubunuza bir yargıç edasıyla başlamışsınız; ciddiyim. Üstelik *"či ne tak docela pravdu"*[1] diye sitem etmekte de haklısınız; tıpkı aslında daha önce *"dobre mineno"*[2] konusunda da haklı olduğunuz gibi... Elbette, yazdığım kadar büyük ve sürekli bir endişe duyuyor ol-

1. "ya da pek doğru değil" (Y.N.)
2. "iyi niyet" (Y.N.)

saydım, bütün engellere rağmen şezlongumda daha fazla oturamaz, ertesi gün soluğu odanızda alırdım. Doğru söylediğinizi kanıtlamanın tek yolu bu, gerisi boş lal; buna bu yazdıklarım da dahil. Yok eğer içimdeki asıl duyguyu kastediyorsanız, o suskun ve eli kolu bağlı.

Anlattığınız (sevgiyle ve o yüzden de büyüleyici bir biçimde anlattığınız) o gülünç insanlardan, size sorular sorandan ve diğer birçoğundan nasıl oldu da hâlâ bıkmadınız? Bir hükme varmalısınız; en sonunda hüküm veren hep kadın olur. (Paris efsanesi bu fikri biraz gölgeliyor, ama neticede Paris de sadece hangi tanrıçanın nihai hükmünün en güçlüsü olduğu konusunda hüküm vermiştir.) Mesele gülünçlükler değildir, bunlar sadece anlık gülünçlükler olabilir ve sonradan bütünüyle ciddi ve iyi hale gelebilir; bu insanlardan bunu mu umuyorsunuz? Kim yargıcın gizli saklı düşüncelerini bildiğini söyleyebilir; ama edindiğim izlenime göre böyle gülünçlükleri bağışlıyor, anlıyor, seviyor ve sevginizle yüceltiyorsunuz. Öte yandan bunlar, köpeklerin zikzak çizerek yürüyüşünden başka bir şey değil, efendiyse dümdüz yürüyor; ortadan değil de, yol neredeyse tam oradan. Yine de sevginizin bir anlamı olmalı, buna gönülden inanıyorum (yalnızca, sormam ve tuhaf bulmam kaçınılmaz). Sırf bu ihtimali güçlendirmek için, işyerimden bir memurun bir sözü geldi aklıma: Birkaç yıl önce, sık sık Seelentränker'le (*mañas*)[1] Moldau'da gezerdim; nehrin yukarı kısmına doğru kürek çeker, sonra da kayığın içinde uzanıp akıntıyla aşağıya doğru sürüklenerek köprünün altından geçerdim. Zayıflığım nedeniyle köprüden çok komik görünüyor olmalıyım. Beni bir seferinde böyle geçerken yukarıdan gören o memur, durumun komikliğini yeterince

1. (küçük kayık) (Y.N.)

vurguladıktan sonra izlenimini kısaca şöyle ifade etti: Görüntüm, insanın aklına kıyamet gününü getiriyormuş. Tıpkı tabut kapaklarının kalktığı, ama ölülerin hâlâ kaskatı yattıkları o an gibiymiş.

Kısa bir gezintiye çıktım (size sözünü ettiğim ve bir türlü çıkamadığım o büyük gezinti değil bu) ve neredeyse üç gün boyunca (tatsız sayılamayacak bir) yorgunluktan hiçbir şeye halim kalmadı, yazmaya bile; yalnızca mektubu ve makaleleri tekrar tekrar okudum. Bana göre, bunları yazmış olmak için yazmamışsınız; her biri insanın kendini gittikçe daha mutlu hissederek ilerlediği ve aslında ilerlemeyip her zamankinden telaşlı, dağınık bir halde kendi labirentinde dönüp durduğunu ancak bir aydınlanma anında fark ettiği yolda bir tür yol gösterici. Yine de şunu söylemeliyim: Bunları yazan, sıradan bir yazar değil. Artık neredeyse size olduğu kadar, yazılarınıza da güveniyorum. Çekçede (naçizane bilgimle) sadece tek bir melodik dil biliyorum, o da Božena Němcová'nınki; burada başka bir melodi var, ama kararlılık, tutku, sevimlilik ve hepsinin ötesinde, öngörüye dayalı zekâ yönünden diğeriyle akraba. Son yıllarda mı oluştu bu? Eskiden de yazar mıydınız? Elbette gülünç bir biçimde taraflı baktığımı söyleyebilirsiniz, haklısınız da; şüphesiz taraflıyım, ama bunun sebebi, (birbirini tutmayan, yer yer gazetenin kötü etkisi altında kalmış) yazılarınızda ilk kez değil, yeniden bulduklarım. Yine de fikrimin değersizliğini, iki yerde baştan çıkarak lime lime olmuş bir moda yazısını bile sizin sanmamdan kolayca anlayabilirsiniz. Aslında bu kupürleri saklamak isterdim, en azından kız kardeşime göstermek için, ama hemen ihtiyacınız olduğundan, mektupla birlikte gönderiyo-

rum; ayrıca gördüğüm kadarıyla sayfa kenarında bazı hesap notları da var.

Kocanızı başka türlü değerlendirmiştim. Kafe ortamında bana en güvenilir, en aklı başında, en sakin gelen oydu; neredeyse fazla babacan, gerçi aynı zamanda içine kapanık, ama bir önceki niteliğinin önüne geçecek kadar da değil. Ona daima saygı duymuşumdur; daha fazlasını öğrenmek için ne fırsatım oldu ne de öyle bir yeteneğim var; ama dostlarım, en başta da Max Brod ondan övgüyle söz ederdi; onu düşündüğümde hep bunu hatırlardım. Özellikle bir zamanlar her kafede akşam birkaç kez telefona çağrılmak gibi bir özelliğinin olması hoşuma giderdi. Sanki birisi uyuyacak yerde telefonun başına oturmuştu, yarı baygın bir haldeydi, başı koltuğun arkasına yaslanmıştı ve aramak için ikide bir korkuyla yerinden sıçrıyordu. O kadar iyi anladığım bir durum ki bu, belki de sırf o yüzden burada bahsettim.

Ayrıca, Staša'ya ve ona hak veriyorum, benim için erişilmez olan her şeye hak veririm; yalnız, kimse görmediği vakit Staša'ya içten içe biraz daha fazla hak veriyorum.

Sizin FranzK

Ne dersiniz, pazara kadar sizden bir mektup alır mıyım? Olabilir aslında. Fakat bu çok çılgınca, mektuplara olan bu heves... Tek bir tanesi, tek bir bilgi yetmiyor mu? Elbette yeter, ama yine de insan şöyle bir arkasına yaslanıp mektupları kana kana içmek istiyor ve içmeye devam etmekten başka bir şey düşünmüyor. Açıklayın bunu bakalım Milena, öğretmen hanım!

[Merano, 30 Mayıs 1920]

İnsanları iyi tanır mısınız Milena? Bazen bundan kuşku duyuyorum, mesela Werfel'den bahsettiğinizde. Yazdıklarınızda sevgi de var ya da belki sadece sevgi var, ama onu pek anlamıyorsunuz; özellikle de *Werfel*'in nasıl biri olduğunu bir tarafa bırakıp şişmanlık suçlamanızı ele alacak olursak... (Kaldı ki bu bana haksız bir suçlama gibi geldi; onu pek sık göremiyorum, ama bence *Werfel* her yıl biraz daha yakışıklı, biraz daha sempatik oluyor.) Yalnızca şişmanların güvenilir olduklarını duymadınız mı hiç? Yalnızca bu sağlam fıçılarda her şey sonuna kadar kaynar, yalnızca bu hava sahası sömürücüleri üzüntü ve çılgınlıklardan –tabii bu, insanda ne kadar mümkünse– korunarak rahat rahat işlerine bakabilirler ve bir zamanlar birinin söylediği gibi, sadece onların yeryüzünün gerçek sakinleri olarak bütün dünyaya faydaları vardır, çünkü kuzeyde ısıtır, güneydeyse gölge yaparlar. (Aslında tersi de iddia edilebilir, ama o zaman bu doğru olmaz.) *[...]*[1]

Bir de şu Yahudilik meselesi var. Bana Yahudi olup olmadığımı soruyorsunuz, belki bu sadece bir şaka, belki de sadece korkak Yahudilerden biri olup olmadığımı soruyorsunuz; fakat sonuçta, bir Praglı olarak bu konuda Heine'nin karısı Mathilde kadar saf olamazsınız. (Belki hikâyeyi bilmiyorsunuzdur. Aslında size anlatacak daha önemli şeyler varmış gibi geliyor bana, ayrıca şüphesiz bir açıdan kendime de zararım dokunuyor, öykü yüzünden değil, ama onu anlattığım için; yine de bir kez olsun hoş bir şey dinlemiş olursunuz benden. Alman-Bohemyalı bir şair olan Meißner, ki Yahudi değildi, anılarında anla-

1. Yaklaşık 40 kelime karalanmış. (Y.N.)

tır bunu. Mathilde, Meißner'i Almanlara yönelik haka retleriyle sürekli kızdırırmış: Ona göre Almanlar sinsi, şapşal, sürekli haklı olduğunu iddia eden, her şeyi kelime anlamıyla algılayan, yılışık, kısacası çekilmez bir milletmiş. "Almanları hiç tanımamışsınız," demiş Meißner sonunda bir gün, "Henry yalnızca Alman gazetecilerle arkadaşlık ediyor ve burada, Paris'te olanların hepsi de Yahudi." "Ah," demiş Mathilde, "abartıyorsunuz doğrusu, belki içlerinden birkaçı Yahudi olabilir, mesela Seiffert." "Hayır," demiş Meißner, "aralarında tek Yahudi olmayan o." "Nasıl?" demiş Mathilde, "Mesela Jeitteles [söz ettiği, uzun boylu, güçlü kuvvetli, sarışın bir adammış] Yahudi mi?" "Aynen öyle," demiş Meißner. "Ya Bamberger?" "O da." "Ya Arnstein?" "O da." Böyle böyle bütün tanıdıklarını sıradan geçirmişler. Sonunda Mathilde'in tepesi atmış ve şöyle demiş: "Siz resmen benimle alay ediyorsunuz, neredeyse Kohn'un bile Yahudi ismi olduğunu söyleyeceksiniz ama Kohn, Henry'nin kuzeni ve Henry de Luthercidir." Meißner bunun karşısında söyleyecek söz bulamamış.) Görünüşe bakılırsa, siz Yahudilikten korkmuyorsunuz. Şehirlerimizdeki son ya da sondan bir önceki Yahudi cemaatini göz önüne alacak olursak, bu kahramanca bir şey ve –Kesinlikle şaka yapmıyorum!– tertemiz bir genç kızın, akrabalarına "Bırakın beni," dedikten sonra çekip oralara gitmesi, Orleans Bakiresi'nin köyünü terk etmesinden daha büyük bir şey.

Öte yandan, Yahudileri o ırklarına özgü korkaklıkla suçlayabilirsiniz, ama böyle genel bir suçlama insanları pratikte değil, teoride tanıdığınızı gösterir. Teoride diyorum, çünkü birincisi bu suçlama, onun için daha önce yaptığınız tanımlamayı düşünürsek, kocanıza; ikincisi benim tecrübelerime göre Yahudilerin çoğuna uymuyor ve üçüncüsü, ancak bazı kişiler için yerinde, ama onlar için de son derece yerinde, mesela benim için. İşin garibi

de bu zaten, suçlamanın genele uymaması. Yahudilerin o güvensiz hali, kendilerine ve insanlara olan güvensizlikleri her şeyin ötesinde bize şunu gösteriyor ki, onlar yalnızca ellerinde ya da dişlerinin arasında tuttukları şeylere inanabilirler, üstelik yalnızca sahip oldukları şeyler onlara yaşam hakkı verir ve bir kez kaybettiklerini bir daha asla elde edemezler, kaybettikleri şey büyük bir mutlulukla, dönmemek üzere ellerinden uçup gider. Umulmadık yerlerden gelen tehlikeler onları tehdit eder ya da daha açık olmak gerekirse, tehlikeleri bir tarafa bırakıp şöyle diyelim: "Tehditler onları tehdit eder." Sizinle bağlantılı bir örnek vereyim: Aslında bu konuyu açmamaya kararlıydım (daha önce, sizi henüz tanımıyorken), ama şimdi bahsetmekte bir sakınca görmüyorum, çünkü bu sizin için yeni bir şey olmayacak, sadece akrabaların sevgisini gösterecek. İsimleri ve ayrıntıları vermiyorum, çünkü hatırlamıyorum bile. En küçük kız kardeşim Hıristiyan bir Çek'le evlenecek. Çocuk bir seferinde sizin bir akrabanıza, Yahudi bir kızla evlenmek niyetinde olduğunu söyleyince kadın şöyle demiş: "Aman sakın, sakın bir Yahudi'yle evlenmeyin. Dinleyin bakın: Bizim Milena vesaire vesaire..."

Bütün bunlarla nerelere sürükledim sizi... Yolumu şaşırdım, ama önemli değil, belki siz de benimle gelmişsinizdir, demek ki şimdi ikimiz de yolumuzu şaşırmış bulunuyoruz. Sizin çevirinizin güzel yanı, sadık oluşu ("Sadık" kelimesi için beni azarlayın; siz her şeyi becerirsiniz, ama herhalde en iyi becerdiğiniz şey, azarlamak. Öğrenciniz olmak ve durmadan yanlış yapmak isterdim ki, sizin tarafınızdan durmadan azarlanabileyim. Sınıfta bir sırada oturuyorum, başımı kaldırıp bakmaya cesaretim yok, üzerime doğru eğilmişsiniz ve uyarılarda bulunduğunuz işaretparmağınız durmadan tepemde sallanıyor; böyle mi olur acaba?), ne diyordum, evet, "sadık"

oluşu ve bende, sizi elinizden tutmuş öykünün yeraltın daki karanlık, basık, çirkin dehlizlerinde peşimden sü rüklüyormuşum hissi uyandırması, neredeyse sonu gel meyen dehlizlerde (Cümlelerin de o yüzden sonu gel miyor, bunu anlamamış mıydınız?), neredeyse sonu gel meyen (Sadece iki ay sürdü diyorsunuz ha?); ki umarım buradan aydınlığa çıkınca kaçıp gitmeyi akıl ederim.

Bugünlük burada kesmem, bana mutluluk veren eli bugünlük bırakmam için bir uyarı bu. Yarın yine yazar, neden Viyana'ya gelemeyeceğimi kendimi savunabildiğim kadarıyla açıklarım. Siz haklı olduğumu söyleyene kadar da bu konuda rahat edemeyeceğim.

Sizin F

Lütfen adresi biraz daha okunaklı yazın; mektubunuz zarfa girdiği andan itibaren aşağı yukarı benim sayılır ve başkasının malına daha fazla özen göstermeli, daha fazla sorumluluk duymalısınız. *Tak*.[1] Bu arada, tam tespit edemedim, ama bana öyle geliyor ki, mektuplarımdan biri postada kayboldu. Yahudi korkaklığı işte! Mektupların tıkır tıkır elinize geçmesinden korkacak yerde...

Şimdi aynı konuyla ilgili aptalca bir şey daha söyleyeceğim; aptalca derken, doğru olduğunu düşündüğüm bir şeyi bana zararı dokunup dokunmayacağını hesaba katmadan söylemeyi kastediyorum. Bir de Milena korkaklıktan söz ediyor, göğsüme bir yumruk indiriyor ya da Çekçede hareket ve tını yönünden tamamen aynı olan bir soru soruyor: *jste žid*?[2] "*Jste*"de yumruk *[...]*[3] hız almak için nasıl geriliyor, görmüyor musunuz? Ya sonra "*žid*"deki sevinçli, isabetli, öne doğru uçan vuruş? Çek

1. İşte böyle. (Y.N.)
2. Yahudi misiniz? (Y.N.)
3. Bir kelime karalanmış. (Y.N.)

dilinin Alman kulağında sık sık böyle yan etkileri oluyor. Mesela bir seferinde, nasıl olup da burada kalışımı bir mektuba bağladığımı sormuş, cevabı da yine hemen kendiniz vermiştiniz: *nechápu*.[1]* Çekçeye, hele sizin dilinize son derece aykırı bir kelime. O kadar sert, donuk, ölü ve cimri ki; her şeyden önce de ceviz kıracağına benziyor, söylerken çene kemikleri üç kez birbirine çarpıyor, daha doğrusu şöyle: İlk hece cevizi yakalamak için bir hamle yapıyor, olmuyor, sonra ikinci hece ağzı kocaman açıyor, böylece ceviz içeri sığıyor ve son olarak, üçüncü hece cevizi kırıyor; dişlerden gelen sesi duyuyor musunuz? Özellikle en sonunda dudakların bu kesin kapanışı karşı tarafı her türlü itirazdan men ediyor, ki bu aslında bazen son derece gerekli, mesela karşı taraf şu anda benim yaptığım gibi gevezelik ettiğinde. Bunun üzerine de geveze, özür dileyerek şöyle diyor: "İnsan ancak birazcık olsun neşesini bulduğunda gevezelik eder."

Oysa bugün sizden mektup gelmedi. Üstelik son olarak söylemek istediğim şeyi de henüz söyleyemedim. Artık bir dahaki sefere. Yarın sizden haber almayı çok ama çok isterim; kapıyı kapamadan önceki –kapanan tüm kapılar nefretliktir– son sözleriniz korkunçtu.

Sizin F

* O üç hece, Prag'ın Astronomik Saat Kulesi'ndeki havarilerin üç hareketini de simgeliyor olabilir: varış, gözüküş ve öfkeli ayrılış.

1. Anlamıyorum. (Y.N.)

[Merano, 31 Mayıs 1920]
Pazartesi

İşte dün söz verdiğim açıklama:

Viyana'ya gelmek (Yardım edin bana Milena! Söylediğimden fazlasını anlayın!) istemiyorum; istemiyorum (bu bir kekeleme değil), çünkü bu zorluğa ruhen dayanamam. Ben ruhen hastayım, akciğerlerimdeki sorun yalnızca bu ruhi hastalığın dışarı taşmasından ibaret. İlk iki nişanlanışımdan beri, yani dört beş yıldır o kadar hastayım ki... (Son mektubunuzdaki neşeyi kendi kendime öyle hemen açıklayamadım, neden sonra açıklaması aklıma geldi, hep unutuyorum bunu: Çok gençsiniz, daha 25'inizde bile değilsiniz, olsa olsa 23... Bense 37 yaşındayım, hatta neredeyse 38, sizden neredeyse küçük bir insanın ömrü kadar yaşlıyım, uykusuz gecelerden ve baş ağrısından neredeyse saçlarım beyazlayacak.) Bu uzun hikâyeyi, ayrıntılardan oluşan gerçek karmaşasıyla önünüze sermek istemiyorum, o karmaşadan hâlâ korkarım; tıpkı çocukların unutma gücünden yoksun bir çocuk gibi. Üç nişanlılık hikâyemin ortak yanı, üçünde de benim suçlu olmamdı, tartışmasız suçlu, iki kızı da mutsuz ettim, üstelik –burada sadece ilkinden bahsediyorum, ikinciden bahsedemem, hassas bir kızdır; her söz, en iyi niyetle söyleneni bile onun için korkunç kırıcıdır, bunu anlıyorum– üstelik sırf onun sayesinde (öl desem ölebilirdi) sürekli neşeli, huzurlu, kararlı, evliliğe hazır olmayı beceremediğim için; ona bu konuda tamamen içimden gelerek tekrar tekrar söz verdiğim halde, kimi zaman onu ümitsizce sevdiğim halde, evlilikten daha büyük bir gaye düşünemediğim halde... Yaklaşık 5 yıl boyunca onu hırpaladım (daha doğrusu ben hırpalandım), neyse ki sinirleri sağlamdı, ne de olsa Prusyalı-Yahudi karışımıydı; güçlü, yenilmez bir karışım. Ben o

kadar güçlü değildim; o yalnızca acı çekiyordu, bense çekiyor ve de çektiriyordum.

Bitti; başka bir şey yazamam, açıklayamam, hem de daha başında olduğum, ruhi hastalığımı anlatmam ve gelemeyişimin diğer nedenlerini belirtmem gerektiği halde... Bir telgraf aldım: "Sekizinde Karlsbad'da buluşalım, lütfen cevabını yazılı olarak bildir." İtiraf ediyorum, telgrafı açar açmaz korkunç bir yüzle karşılaştım; arkasında dünyanın en fedakâr, uysal, alçakgönüllü varlığı olduğu ve aslında her şey benim isteğimle gerilediği halde. Bunu şu anda açıklayamam, çünkü hastalığın bir tanımına dayandıramam. Şimdilik şurası kesin ki, pazartesi günü yola çıkacağım, bazen telgrafa bakıyor, ama ne yazdığını okuyamıyorum; sanki altta, üstteki yazıyı silen gizli bir yazı daha var: Viyana üzerinden git! Kesin bir emir, ama bir emir ürkütücülüğü taşımıyor. Bunu yapmayacağım; zaten Münih'ten geçen kestirme yol yerine Linz'ten geçip oradan bir de Viyana'ya devam eden iki kat uzun yolu seçmek, dışarıdan bakıldığında da çok anlamsız. Bir deneme yapıyorum: Balkonda bir serçe var ve masadan balkona onun için ekmek kırıntısı atmamı bekliyor; bense kırıntıları yanı başıma, odanın ortasında yere bırakıyorum. Serçe dışarıda duruyor ve orada, yarı karanlıkta hayatının yemeğini görüyor, yemek onu sonsuz cezbediyor, silkiniyor, oradan çok burada sanki ama burası karanlık ve kırıntıların yanında ben varım, gizli güç. Yine de sekerek eşiği geçiyor, birkaç kez daha zıplıyor, ama daha fazlasına cesaret edemiyor, ani bir korkuyla uçup gidiyor. Fakat bu acınası kuşun içinde nasıl bir güç varsa, bir süre sonra tekrar geliyor, ortalığa bir göz atıyor, işini kolaylaştırmak için yere biraz daha kırıntı serpiştiri-

yorum ve... Onu bilerek ya da bilmeyerek –gizli güçlerin etkisi böyledir işte– hafif bir kımıldanmayla uzaklaştırmasaydım, kırıntıları alacaktı.

Durum şu ki, iznim haziran sonunda bitiyor ve dönmeden önce –aslında burası da çok sıcak oldu, ama beni rahatsız etmiyor– birkaç gün de taşrada başka bir yerde kalmak istiyorum. O da yola çıkmak istiyordu, herhalde orada buluşuruz; birkaç gün orada, ardından belki birkaç gün de Konstantinsbad'da annemle babamın yanında kalır; sonra da Prag'a dönerim; bu seyahatlere bakıp onları zihnimin haliyle karşılaştırdığım zaman kendimi, ancak Rusya Seferi için planlar yaparken, bir yandan da savaşın sonunu gayet iyi biliyor olsaydı, Napoléon'un hissedebileceği gibi hissediyorum.

Vaktiyle ilk mektubunuz geldiğinde, ki sanırım gerçekleşmesi beklenen düğünden hemen önceydi (mesela bu düğünün planları tamamen bana aitti), sevinmiş ve mektubu ona da göstermiştim. Sonra... Hayır, sonrasını yazamayacağım, artık bu mektubu da yırtmayayım; sizinle benzer özelliklerimiz var, yalnız benim elimin altında soba yok ve bazı işaretler nedeniyle, bir keresinde böyle başlayıp yarım bıraktığım bir mektubun arka sayfasına başka bir mektup yazıp o kıza göndermiş olmaktan korkuyorum.

Aslında bütün bunlar önemsiz, o telgrafı almasaydım da Viyana'ya gelecek durumda değildim; aksine, telgraf daha ziyade yolculuk için bir gerekçe yarattı. Kesinlikle gelmeyeceğim; yine de eğer –ki böyle bir şey olmayacak– korkunç bir şaşkınlık içinde kendimi Viyana'da bulacak olursam, ne kahvaltı ne de akşam yemeği isterim; birazcık uzanabileceğim bir sedye yeter.

Sağlıcakla kalın, burada kolay bir hafta olmayacak.

Sizin F

Olur da bana Karlsbad'dayken yazmak isterseniz... Hayır hayır, ben Prag'a gidince yazın.

Öğretmenlik yaptığınız okullar ne kadar da büyük; 200 öğrenci, 50 öğrenci... Son sırada cam kenarında bir yerim olsun isterdim, bir saatliğine; o zaman sizinle her türlü buluşmadan (zaten anlaşılan bu gerçekleşmese de buluşamayacağız), bütün seyahatlerden feragat eder ve... Bu kadarı yeter, bitmek bilmeyen bu beyaz kâğıt insanın gözlerini yakıyor ve insan o yüzden yazıyor.

Yukarıdaki satırları öğleden sonra yazmıştım, şimdi saat 11'e geliyor. Şu anda mümkün olan tek şekilde bir ayarlama yaptım: Prag'a telgraf çekip Karlsbad'a gidemeyeceğimi bildirdim; bunu sinir bozukluğuyla açıklayacağım, ki bu aslında doğru, ama öte yandan pek de mantıklı değil; çünkü daha önce Karlsbad'a gitmek istememin nedeni de zaten bu sinir bozukluğuydu. Canlı bir insanla işte böyle oynuyorum. Fakat başka türlüsü gelmez elimden, çünkü Karlsbad'da ne konuşabilir ne de susabilirdim; daha doğrusu, susarken bile konuşurdum, çünkü şu anda tek bir kelimeden başka bir şey değilim. Yine de şüphesiz Viyana üzerinden değil, pazartesi günü Münih üzerinden gideceğim, nereye giderim bilmiyorum, Karlsbad, Marienbad, ama kesinlikle yalnız olacağım. Size belki yazarım, ama siz ancak daha sonra Prag'a yazacaksınız, yani mektubunuzu ancak 3 hafta sonra alacağım.*

* Prag... alacağım. Kâğıt yetmediği için mektubun bu son sayfasının sol kenarında en alta yazılmış; onun altında, son dört kelimesine kadar karalanmış daha uzun bir not var: Her yaptığımızı taklit etmek için. Bu muhtemelen Kafka'nın Milena'yla onun okuluna gitme isteğini daha ayrıntılı anlatan, önceden yazılmış bir not. (Notlar 46. sayfada 2. paragrafın 4. satırından itibaren düşülmüş.)

[Merano, 1 Haziran 1920]
Salı

Hesaplıyorum: Mektup cumartesi günü yazılmış, arada pazar olmasına rağmen salı öğlen geldi, salı günü hizmetçinin elinden çekilip alındı, ne güzel bir posta bağlantısı; ve ben, pazartesi günü yola çıkıyorum, artık bundan yoksun kalacağım.

Benim için endişelenecek kadar iyisiniz, mektuplarımın yokluğunu hissediyorsunuz; evet, geçen hafta birkaç gün yazamadım, ama cumartesiden beri her gün yazıyorum, böylece bu arada üç mektup alacak ve bunlarla karşı karşıya gelince, mektupsuz kaldığınız günlerin kıymetini anlayacaksınız. Bütün korkularınızın son derece yerinde olduğunu göreceksiniz; yani genel olarak size çok kızgın olduğumu, özeldeyse mektuplarınızdaki birçok şeyin hiç hoşuma gitmediğini, makalelerinizin beni öfkelendirdiğini vesaire... Hayır Milena, bütün bunlardan korkmanıza gerek yok, asıl tersi sizi korkudan titretmeli!

Mektubunuzu almak, size uykusuz bir kafayla cevap yazmak zorunda kalmak ne güzel... Ne yazacağımı hiç bilmiyorum, sadece satırlar arasında dolanıp duruyorum, gözlerinizin ışığı altında, ağzınızdan çıkan nefeste; tıpkı güzel, mutlu bir günün içinde dolanır gibi... Kafa hasta, yorgun, pazartesi yola çıkılıp Münih üzerinden gidilecek, ama bütün bunlar o günün güzelliğini ve mutluluğunu bozmuyor.

Sizin F

Benim yüzümden nefesiniz kesilerek eve koştunuz ha? Peki siz hasta değil misiniz ve ben artık sizin için endişelenmiyor muyum? Gerçekten de endişelenmiyorum – hayır, o zamanki gibi şimdi de abartıyorum, ama

duyduğum öyle bir endişe ki, sanki burada benim gözetimimdesiniz, içtiğim sütle bir yandan sizi de besliyorum; içime çektiğim, bahçeden gelen havayla bir yandan size de güç veriyorum, hayır, bu çok az olurdu, size kendimden çok daha fazla güç veriyorum.

Bazı sebeplerden ötürü muhtemelen pazartesi değil, birkaç gün sonra yola çıkacağım. Fakat o zaman doğrudan Prag'a giderim, yeni bir ekspres varmış, Bolzano-Münih-Prag... Bana birkaç satır daha yazmak isterseniz, yazabilirsiniz; mektuplar elime geçmezse, buradan Prag'a gönderilecek.

Hoşça kalın!

F.

İnsan dediğin, budalalık timsali. Tibet üzerine bir kitap okuyorum; dağ sınırındaki bir yerleşim bölgesinin anlatıldığı bölümde birdenbire içime bir ağırlık çöktü; oradaki köy öylesine ıssız, terk edilmiş, Viyana'dan öylesine uzak görünüyor ki... Budalalık derken, Tibet'in Viyana'dan uzak olduğu düşüncesini kastediyorum. Gerçekten o kadar uzak mı acaba?

[Merano, 2 Haziran 1920]
Çarşamba

İki mektup birden geldi öğleyin; okunmak için değil, insanın önüne serilmek için, insan yüzünü onlara gömsün ve aklını kaçırsın diye... Fakat bu şunu gösteriyor ki, neredeyse tamamen aklını kaçırmak iyidir, çünkü böylelikle geri kalanını olabildiğince uzun süre bir arada tutarsın. İşte bunun için, benim 38 Yahudi yılım sizin 24 Hıristiyan yılınız karşısında şunları söylüyor:

Nasıl olur bu? Dünyanın kanunları ve gökyüzünün

bütün o polis gücü nerede? Düşün ki 38 yaşındasın ve insanın muhtemelen sırf yaşı ilerlediği için olamayacağı kadar yorgunsun. Daha doğrusu şöyle: Yorgun filan da değilsin, huzursuzsun, bu ayak-kapanlarla dolu dünyada adım atmaya korkuyorsun, o yüzden sürekli iki ayağın birden havada; yorgun değilsin, yalnızca bu müthiş huzursuzluğun arkasından gelecek ve (bu arada Yahudi'sin ve korku nedir bilirsin) gözünü anlamsızca bir noktaya dikmene –en iyi ihtimalle Karl Meydanı'nın arkasındaki timarhanenin bahçesinde– neden olacak o müthiş yorgunluktan korkuyorsun.

İşte, senin durumun bu olurdu. Birkaç çatışmaya sen de katıldın, bunu yaparken dostlarını ve düşmanlarını mutsuz ettin (aslında sadece dostların var; iyi yürekli, candan insanlar, düşmanın yok); bu arada bir sakat haline geldin, mantar tabancası görse, korkudan titremeye başlayanlardan biri ve şimdi, şimdi birdenbire kendini sanki dünyayı kurtarmak için verilecek büyük mücadele için silah altına çağrılmış gibi hissediyorsun. Bu çok tuhaf olurdu, öyle değil mi?

Şunu da düşün ki, belki de hayatının şimdiye kadar kimseye doğru dürüst bahsetmediğin en güzel zamanları, yaklaşık iki yıl önce bir köyde kaldığın o sekiz aydı; orada her şeyle ilişiğini kestiğine inanmıştın, içindeki umitsizlikle yetiniyordun, özgürdün, mektup gelmiyordu, Berlin'le 5 yıl süren mektuplaşma yoktu, hastalığının himayesindeydin ve buna rağmen kendinde pek bir şeyi değiştirmen gerekmiyordu; tek yapman gereken, varlığının eski dar sınırlarını yeniden çizmekti. (Kırlaşmış saçlarının altındaki yüzün, 6 yaşından beri hiç değişmedi.)

Sonun bu olmadığını ne yazık ki geçen bir buçuk yılda öğrendin, bu yönde daha aşağıya düşemezdin (durmadan evlilik için uğraştığım geçen sonbaharı saymıyorum); başka bir insanı, iyi kalpli, candan, fedakârlıktan

ölüp biten bir kızı kendinle birlikte aşağıya çekemezdin, daha da aşağıya olmazdı, her yönden çıkmazdaydın, dibe giderken bile...

Pekâlâ, şimdi de Milena kafana ve kalbine aynı derecede işleyen bir sesle seni çağırıyor. Elbette, Milena seni tanımıyor, birkaç öykü ve mektup onun gözlerini kamaştırmış; Milena deniz gibi, içindeki su kütleleriyle deniz ne kadar güçlüyse o kadar güçlü, ama yine de ölü ve öncelikle de uzaklardaki ay istediğinde, bir yanlış anlama sonucu bütün gücüyle yığılıp kalıyor. Seni tanımıyor ve gelmeni istemesi belki de gerçeği sezmesinden kaynaklanıyor. Senin gerçek varlığının gözlerini daha fazla kamaştırmayacağını seziyor; bundan emin olabilirsin. Acaba, gelmek istememenin asıl nedeni bundan korkuyor olman mı güçsüz ruh?

Fakat itiraf etmeli: Gelmemek için başka yüzlerce içsel nedenin var (gerçekten var) ve bunun yanı sıra bir de dışarıdan görünen neden: Milena'nın kocasıyla konuşacak, hatta onu görecek durumda olmaman... Aynı şekilde, kocası yanında değilken Milena'nın kendisiyle de konuşacak ya da onu görecek durumda değilsin. Bütün bunlar itiraf edildiğinde, iki fikir karşı karşıya geliyor:

Birincisi, geleceğini söylersen belki de Milena artık bunu istemeyecek, dönekliğinden değil, olağan bir bitkinlik nedeniyle; istediğin gibi seyahat etmene seve seve ve içi rahat bir şekilde izin verecek.

İkincisi, Viyana'ya gerçekten git! Milena sadece kapının açılmasını önemsiyor. Açılacak, ama sonra? Sonra orada uzun boylu, zayıf bir insan belirecek, dostça gülümseyecek (bunu hep yapacak, yaşlı bir teyzeye çekmiş, o da hep gülümserdi, ama ikisi de bunu bilerek değil, utangaçlıktan yapıyor) ve gösterilen yere oturacak. Böylece aslında tören bitmiş olacak, çünkü adam konuşmayacak, konuşmak için gereken yaşam gücünden yok-

sun (Buradaki yeni sofra arkadaşım, karşısında oturan bu suskun adamın sebze yemeğiyle ilgili olarak dün şunu söyledi: "Galiba kafanın çalışması için mutlaka et yemek gerekiyor."), mutlu bile olmayacak, bunun için gereken yaşam gücünden de yoksun...

Görüyor musunuz Milena, gayet açık konuşuyorum. Fakat siz zaten zekisiniz; gerçeği (kelimesi kelimesine, bütün ve mutlak gerçeği) söylediğimi, ama fazla açık bir biçimde söylediğimi çoktan fark etmişsinizdir. Bütün bunları anlatmadan da gelip üzerinizdeki büyüyü çabucak bozabilirdim. Anlatmış olmam yalnızca gerçeğimin, güçsüzlüğümün bir başka kanıtı.

Burada 14 gün daha kalacağım; esasen, tedavinin başarısıyla dönmeye utandığım ve bundan korktuğum için... Evdekiler ve –en can sıkıcı olan da bu– kurumdakiler bu izinden neredeyse tamamen iyileşmiş olarak dönmemi bekliyorlar. Şu sorular ne sinir bozucudur: Yine kaç kilo aldın? Oysa insan kilo vermiştir. Paradan kaçma! (Cimriliğime dokundurma.) Oysa ben pansiyonun parasını ödüyor, ama yemek yiyemiyorum. İşte buna benzer şakalar...

Söyleyeceğim daha çok şey vardı, ama o zaman mektup bitmek bilmez. Yine de son bir şey söylemek istiyorum: Bu 14 günün sonuna doğru, gelmemi hâlâ cuma günkü kadar istiyor olursanız, gelirim.

Sizin F.

[Merano, 3 Haziran 1920]
Perşembe

Görüyor musunuz Milena, öğle üzeri şezlonga uzanmışım, çıplağım, yarı güneşte yarı gölgedeyim, hem de neredeyse uykusuz geçen bir gecenin ardından; uyku

için çok hafif olan ben, durmadan etrafınızda uçarken ve bugün yazmış olduğunuz gibi gerçekten de "başıma konan talih kuşu" nedeniyle dehşete kapılmışken, nasıl uyuyabilirdim ki? Bu dehşet, peygamberlerinkine benziyor; hani anlatılır ya, peygamberler (henüz ya da hâlâ, fark etmez) güçsüz birer çocukken kendilerini çağıran bir ses duyar, dehşete düşer, ayak direr, beyinlerini parçalayan bir korkuya kapılırlarmış; daha önce de duydukları sesler varmış, ama bu sesin tüyler ürpertici tonunun nereden geldiğini bilmiyorlarmış –kulaklarının güçsüzlüğünden mi, yoksa sesin gücünden mi–; üstelik çocuk oldukları için, sesin çoktan galip geldiğinden, tam da onun karşısında duydukları bu zamansız, sezgisel korku nedeniyle yerleşip kaldığından haberleri bile yokmuş. Fakat o sırada bu onların peygamberliği açısından henüz hiçbir şey ifade etmezmiş; çünkü bir sürü insan ses duyar, ama o insanların buna değer olup olmadıkları tarafsız bakıldığında bile epey kuşkuludur ve güvende olmak için bu soruya daha baştan kesin bir dille olumsuz yanıt vermek daha iyidir – işte her iki mektubunuz da geldiğinde ben böyle yatıyordum.

Sanırım Milena, sizinle ortak bir özelliğimiz var: O kadar çekingen ve ürkeğiz ki, hemen her mektup farklı, hemen her mektup bir öncekinden korkuyor; gelecek cevaptansa daha da fazla korkuyor. Siz doğuştan böyle değilsiniz, insan bunu kolayca görebiliyor. Bana gelince; belki ben bile doğuştan böyle değilim, ama artık neredeyse böyleymişim gibi bir hale geldi, yalnızca ümitsizlik ve olsa olsa kızgınlık anlarında geçiyor, tabii bir de şunu unutmayalım: korkunca.

Bazen, karşılıklı iki kapısı olan bir odamız varmış gibi geliyor; ikimiz de kendi kapımızın kolunu tutuyoruz, birimiz gözünü kırpsa, diğerimiz kendi kapısının ardına kaçıveriyor ve ilki tek bir söz söylemeye kalksa,

ikincisi kesinlikle çoktan kapıyı arkasından kilitlemiş ve gözden kaybolmuş oluyor. Kapıyı tekrar açacak, çünkü bu belki de insanın terk edemediği bir oda. İlki ikincisine bu kadar benzemese, sakin olsa, ötekine bakmıyormuş gibi davransa, odayı sanki herhangi bir odaymış gibi yavaş yavaş düzene sokacak; ama bunun yerine, o da kapısının orada aynı şeyi yapıyor, hatta bazen ikisi de kapılarının arkasına saklanıyorlar ve güzelim oda bomboş kalıyor.

İşte bu yüzden, üzücü yanlış anlamalar ortaya çıkıyor. Milena, bütün sayfalara bakıp hiçbir şey anlamadığınızı söyleyerek bazı mektuplardan yakınıyorsunuz, ama yanılmıyorsam bunlar, tam da kendimi size en yakın hissettiğim mektuplar; kendi isteklerime ve sizinkilere en fazla gem vurduğum, ormanın derinliklerinde olduğum, sükûnet içinde dinlendiğim; öyle ki tek söylemek istediğim, ağaç tepelerinin arasından gökyüzünün göründüğü, hepsi bu ve bir saat içinde aynı şeyi tekrarlıyorum, işte bu yüzden "*ani jediné slovo které by nebylo velmi dobře uváženo*"[1]. Zaten uzun da sürmüyor, sadece bir an; sonra hemen yine uykusuz gecelerin trompetleri çalmaya başlıyor.

Size nasıl geldiğimi de hesaba katın Milena, geride bıraktığım o 38 senelik (hatta Yahudi olduğum için, bir o kadar daha uzun) yolculuğu; karşılaşmayı, hele bu kadar geç karşılaşmayı hiç ummadığım halde beklenmedik bir dönemeçte sizi görünce, işte o zaman Milena, haykırmam, içimde bir şey de haykırmaz, bin türlü delice laf da etmem, o laflar içimde değil ki (bende bol miktarda bulunan diğer deliliği dikkate almıyorum); ve diz çöktüğümü belki ancak, gözlerimin hemen önünde ayaklarınızı görüp onları okşayınca anlarım.

1 "iyice ölçülüp tartılmamış tek bir kelime bile yok" (Y.N.)

Bir de, benden içtenlik beklemeyin Milena. Kimse bunu benden, benim kendimden beklediğimden fazla bekleyemez, ama bir sürü şey ellerimin arasından kayıp gidiyor, evet öyle, belki de her şey ellerimin arasından kayıp gidiyor. Fakat bu avda cesaretlendirilmek bana cesaret vermiyor, aksine, adım atamaz hale geliyorum, birdenbire her şey yalana dönüşüyor ve avlar, avcıyı boğuyor. İşte böylesine tehlikeli bir yoldayım Milena. Sizse bir ağacın dibinde sabit duruyorsunuz, genç ve güzelsiniz; gözlerinizin ışığı dünyanın acısını yansıtıyor. *Škatule škatule hejbejte se*[1] oynuyoruz; ben gölgede sürünerek bir ağaçtan diğerine gidiyorum, yolun ortasındayım, siz bana sesleniyorsunuz, beni tehlikeler konusunda uyarıyorsunuz, beni cesaretlendirmek istiyorsunuz, ürkek adımlarım yüzünden telaşlanıyorsunuz, bana (Bana!) oyunun ciddiyetini hatırlatıyorsunuz; yapamıyorum, düşüyorum, yerdeyim işte. Aynı anda hem içimden gelen korkunç sesleri hem de sizi dinleyemem, ama ilkini dinleyip duyduklarımı size açabilirim; size, hem de dünyada başka hiç kimseye açamayacağım şekilde...

Sizin F

[Merano, 3 Haziran 1920]

Bu –baştan sona olmasa da– korkunç mektubu okuduktan sonra, gelişiyle bana verdiği sevinç için teşekkür etmek pek de kolay sayılmaz. Bugün bayram, günlük posta artık gelemezdi, yarın, yani cuma günü sizden bir şey gelip gelmeyeceği de şüpheliydi; yani bir tür sıkıntılı sessizlik vardı, ama sizinle ilgili olduğu sürece kesinlikle

1. Köşe kapmacaya benzeyen eski bir çocuk oyunu. (Ç.N.)

üzücü değildi. Son mektubunuzda o kadar güçlüydünüz ki, sizi izledim; karların arasında dağa tırmananları uzun dığım şezlongdan seçebilsem, onları da böyle izlerdim. Ve işte mektubunuz öğle yemeğinden hemen önce geldi, böylece onu yanıma aldım, çantadan çıkardım, masaya koydum, tekrar çantaya soktum; eller bir mektupla nasıl oynamak isterse öyle, insan onları izler ve bu çocuklar için sevinir. Artık karşımda oturan generalle mühendisin (çok iyi, cana yakın insanlar) farkında bile değildim, konuştuklarının çoğunu duymuyordum, bugün tekrar yemeye başladığım (dün hiçbir şey yememiştim) yemek de beni pek rahatsız etmiyordu, yemekten sonra üzerinde tartışılan matematik bulmacalarındaki kısa problemler benim için uzun çözümlerden çok daha netti; bu arada açık pencereden görünen manzarada çam ağaçları, güneş, dağlar, köy ve bütün bunların ötesinde, bir Viyana sezgisi vardı.

Sonra mektubu dikkatle okudum, yani pazar günü yazdığınız mektubu; pazartesi günkünü okumayı bir sonraki mektubunuza kadar erteliyorum, onda öyle şeylerden bahsetmişsiniz ki, dikkatle okumaya dayanamam, belli ki henüz tam olarak iyileşmemişim; ayrıca mektubun tarihi geçmiş, hesaplarıma göre beş mektubum yolda, biri yine postada kaybolmuş olsa ya da taahhütlü mektupların varması daha uzun sürse bile, bunlardan en az üçü elinize geçmiş olmalı. Artık bana sadece, hemen cevap yazmanızı rica etmek kalıyor; tek bir kelime yeter, ama öyle bir kelime olsun ki, pazartesi mektubundaki tüm sitemleri törpülesin ve onu okunabilir kılsın. Bu arada bu sözünü ettiğim pazartesi, benim burada var gücümle (Üstelik boşu boşuna değil.) aklımı başıma toplamaya çalıştığım pazartesiydi.

Gelelim diğer mektuba... Fakat artık geç oldu; o mühendisi birçok kez atlattım, ama bugün kendisini zi-

yarete gideceğime ve çocuklarının buraya getirilemeyecek kadar büyük olan resimlerine bakacağıma dair kesin sözüm var. Adam benden büyük değil; Bavyeralı, fabrika sahibi, bilim meraklısı, ama aynı zamanda neşeli ve aklı başında biri, 5 çocuğu varmış, sadece 2'si hayatta (karısı yüzünden bir daha çocuk sahibi olamayacakmış), oğlan 13, kız 11 yaşında... Şu dünyanın haline bakın! Yine de bu adam, böyle bir dünyada dengeyi koruyabiliyor. Hayır Milena, dengeyi kötülememelisiniz.

Sizin F

Yarın yine yazarım. Fakat öbür güne kalırsa, ne olur yine benden "nefret etmeyin"; ne olur bunu yapmayın.

Pazar günkü mektubunuzu tekrar okudum; ilk okuyuşumdan sonra düşündüğümden daha da korkunçmuş. İnsan, Milena, sizin yüzünüzü avuçları arasına almalı ve dosdoğru gözlerinizin içine bakmalı ki, karşınızdakinin gözlerinde kendinizi görüp o andan itibaren o yazdıklarınızı değil yazmak, düşünemeyecek hale gelesiniz...

[Merano, 4 Haziran 1920]
Cuma

Öncelikle Milena: Pazar günleri oturup yazdığınız o ev nasıl bir yer? Büyük ve boş mu? Yalnız mısınız? Gece gündüz mü yalnızsınız?

Güzel bir pazar öğle sonrası orada bir başına, yüzü yalnızca "yazılarla kaplı mektup kâğıdı"ndan oluşan "yabancı bir insan"ın karşısında oturmak iç sıkıcı olmalı. Benim durumum çok daha iyi! Gerçi odam küçük ama

belli ki pazar günü elinizden kaçan gerçek Milena burada ve inanın, onunla olmak harika.

İşe yaramadığınızdan yakınıyorsunuz. Bunun böyle olmadığı günler vardı ve yine olacak. Bir cümle (Ne vesileyle söylenmişti?) sizi korkutmuş, ama aslında o cümle gayet açık ve daha önce bu bağlamda sayısız kez söylendi ya da düşünüldü. Şeytanları tarafından işkence edilen insan farkında bile olmadan öcünü en yakınından alır. Siz de böyle anlarda tamamen kurtulmak istediniz, başaramayınca da bunu amaçsızlık olarak adlandırıyorsunuz. Bu kadar kötü bir şey istemeye kimin hakkı var ki? Bunu bugüne kadar kimse başaramadı, İsa bile... Sadece şunu söyleyebildi: "Arkamdan gelin," sonra da o büyük lafı etti (ne yazık ki alıntı tamamen yanlış olacak): "Dediğimi yap; göreceksin ki bu bir insanın değil, Tanrı'nın sözüdür." Ve yalnızca peşinden gelen insanların içindeki şeytanları çıkartabildi. Aslında bunu da her zaman başaramadı; çünkü o insanlar ondan yüz çevirdiklerinde o da etkisini ve "amacını" kaybetti. Bütün bunlara rağmen –size sadece bu noktada hak veriyorum– sonuçta o da şeytana uydu.

[Merano, 4 Haziran 1920]
Cuma

Bugün akşama doğru, aslında ilk kez, tek başıma uzunca bir yürüyüşe çıktım; daha önce ya başkalarıyla dolaşır ya da evde kalır, yatardım. Nasıl bir yer burası! Ulu Tanrım, Milena, keşke burada olsaydınız ve sen ey zavallı, düşünmekten âciz kafa! Yine de sizi özlediğimi söylesem, yalan olur; bu olup olabilecek en eksiksiz, en acı verici büyü: Buradasınız, tıpkı benim gibi, hatta ben-

den de fazla; benim olduğum yerde siz de varsınız, üstelik benden daha fazla varsınız. Şaka yapmıyorum; bazen, burada olan sizin, buradaki beni özlediğinizi ve sorduğunuzu hayal ediyorum: "Nerede bu adam? Merano'da olduğunu yazmamış mıydı?"

F

Cevap olarak yazdığım iki mektubu aldınız mı?

[Merano, 5 Haziran 1920]
Cumartesi

Kendime hiç durmadan şunu soruyorum: Ruh halim göz önüne alındığında cevabımın başka türlü olamayacağını, hatta fazla yumuşak, fazla yanıltıcı, fazla iyimser olduğunu anladınız mı acaba? Hiç durmadan, gece gündüz bu soruyu soruyorum kendime; yazdığınız cevaptan alıntı yapacak olursam, işe yaramadığı halde soruyorum. Sanki bir hafta boyunca hiç ara vermeden bir taşa çivi çakmakla görevlendirilmişim gibi; üstelik işçi de, çivi de bizzat benim. Milena!

Bir söylentiye göre –inanamıyorum– grev nedeniyle Tirol hattındaki tren seferleri bu akşam durdurulmuş.

[Merano, 5 Haziran 1920]
Cumartesi

Mektubunuz geldi, mektubunuzun mutluluğu... Bütün yazdıklarınızın ötesinde, orada çok önemli bir nokta

var: Prag'a döndüğümde belki bana bir daha yazamayabileceğinizi söylüyorsunuz. Öncelikle bunu vurguluyorum ki, bütün dünya bu gerçeği tek başına görsün; siz de Milena... Demek ki bir insan bununla tehdit ediliyor; ayrıca uzaktan bile olsa bu insanın durumu da biliniyor. Üstelik bir de hâlâ bu insana iyi davranıldığı iddia ediliyor.

Fakat belki de artık bana yazmak istememekte haklısınız; mektubunuzun bazı yerleri bu gerekliliği ortaya koyuyor. Bunlara karşı söyleyecek sözüm yok. Bahsettiğim yerler, tam da benim çok yüksekte olduğumu çok iyi bildiğim ve bunun ciddi ciddi farkında olduğum yerler, ama işte bu yüzden orada ciğerlerime çekecek yeterince hava yok ve dinlenmem gerekiyor.

Sizin F

Yarın yazarım.

[Merano, 6 Haziran 1920]
Pazar

Mektubunuzun iki sayfasını dolduran o nutuk, Milena, kalbinizin ta derinlerinden geliyor, yaralı kalbinizin (*to – mně rozbolelo*[1] yazıyor orada ve bunu ben yaptım; ben, size...); aynı zamanda o kadar katıksız ve mağrur bir havası var ki, insan kalbinizle değil, çelikle karşılaşmış gibi oluyor. O kalp en doğal şeyi bekliyor ve aynı zamanda beni yanlış anlıyor (Çünkü benim "gülünç" insanlarım sizinkilerle birebir aynı; hem sonra, ne zaman ikiniz arasında taraf tuttum? Gösterin, nerede o cümle? Nasıl böyle saçma sapan bir şey düşünebilirim? Her bakımdan

1. bu – beni incitti (Y.N.)

–evlilik, iş, cesaret, fedakârlık, saflık, özgürlük, doğallık, dürüstlük– sizin ikinizden, bundan bahsetmenin midemi bulandırmasına neden olacak kadar geri olduğum bir konuda nasıl hüküm verebilirim? Ve ne zaman somut yardım teklif etme cesaretini göstermişim; gösterseydim bile, bunu nasıl yapabilirdim ki? Bu kadar soru yeter; ne güzel bilinçaltında uyuyorlardı, neden gün ışığına çıkarılsınlar? Hepsi karanlık ve acı dolu; insanı da öyle yapıyorlar. Hayatın iki saati, iki sayfa yazıdan iyidir demeyin; yazı daha yoksul, ama daha açıktır.) – evet, beni yanlış anlıyor, ama yine de burada bahsi geçen benim ve suçsuz da değilim; işin garibi, suçsuz olmayışımın sebebi büyük ölçüde tam da bu: Yukarıdaki soruların cevaplarının "hayır" ve "hiçbir zaman" olması...

Sonra o güzelim telgrafınız geldi; gece karşısında bir teselli, o eski düşman karşısında (Yeterli olmadıysa, samimi söylüyorum, bu sizin değil gecelerin suçudur. Bu kısa, fani geceler insanın neredeyse sonsuz geceden korkmasına neden oluyor.); gerçi mektupta da eşsiz güzellikte bir yığın teselli var, ama yine de mektup, iki sayfası öfkeyle dolu bir bütün, telgrafsa bundan bağımsız ve o öfkeden haberi bile yok. Fakat, Milena, telgraf karşısında şunu söyleyebilirim: Diğer her şey bir yana, Viyana'ya gelseydim ve bu konuşmayı (söylemiş olduğum gibi, buna kayıtsız kalmam mümkün değil, bana dokunuyor, haklı olarak dokunuyor; büsbütün değil ama çok) yüzüme karşı yapmış olsaydınız –ki bunlar bir şekilde dile getirilmese bile kesinlikle düşünülecek, bir bakışla ya da göz kırpmayla hissettirilecek, en azından beklenecekti–, birdenbire yere yığılırdım ve hastabakıcılık namına ne yapsanız beni ayağa kaldıramazdınız. Böyle olmasa bile, ancak daha da kötüsü olurdu. Anlayın Milena:

Sizin F

[Merano, 10 Haziran 1920]
Perşembe

Bugün başka hiçbir şeyden değil, şundan bahsetmek istiyorum [Üstelik mektuplarınızı daha doğru dürüst okumadım, sadece etrafında şöyle bir dolandım; tıpkı ışığın etrafında dönen pervane gibi, ben de birkaç kez zavallı kafamı yaktım. Bu arada, anladığım kadarıyla bunlar iki farklı mektup, biri kana kana içmek, diğeriyse dehşete kapılmak için; herhalde ikincisi daha sonra yazılmış]:

İnsan bir tanıdığıyla karşılaşıp ona dikkatli bir ses tonuyla 2 kere 2'nin kaç ettiğini sorsa, bu, tımarhaneye yaraşır bir sorudur, ama aynı soru, ilkokul birinci sınıf için son derece yerindedir. Benim size sorduğum soruda, Milena, ikisi birleşiyor, tımarhaneye ve ilkokula yaraşır olan; yani neyse ki içinde ilkokula yaraşır bir şeyler de var. Birinin bana takılıp kalmasını hiçbir zaman anlayamamışımdır; hatta bazı ikili ilişkilerimi (mesela Weiß'la ilişkimi), mucizelerdense başkalarının yanılgısına gittikçe daha fazla inanan bir adamın (ancak benimle ilgiliyse, başka zaman değil) mantığa dayalı bakış açısıyla bozdum. Neden, diye düşündüm, hayatın bulanık sularını böyle şeylerle daha da bulandıralım ki? Önümdeki olası yolun bir kısmını görüyor ve yalnızca üstünkörü bir bakışa (Bırakın benimkini, ya başkalarınınki?) değer olmanın bile benden ne kadar korkunç, şu anki konumum da düşünüldüğünde ne kadar erişilmez uzaklıkta olduğunu biliyorum (iyice düşünecek olursanız, bu, alçakgönüllülük değil, kendini beğenmişlik), yalnızca üstünkörü bir bakış ve şimdi mektuplarınızı aldım Milena. Aradaki farkı nasıl anlatsam bilmem ki? Bir adam pislik içinde, leş gibi kokarak ölüm döşeğinde yatarken, meleklerin en kutsalı olan Azrail gelir ve ona bakar. Adam ölmeye ce-

saret edebilir mi? Arkasını döner, yatağına iyice gömülür; ölmesi imkânsızdır. Kısacası, bana yazdıklarınıza inanmıyorum Milena, beni bunlara hiçbir şekilde inandıramazsınız (*Dostoyevski*'yi de o gece kimse inandıramazdı ve benim yaşam sürem bir gecedir), ancak ben kendimi inandırabilirim; bunu nasıl yapacağımı gözümün önüne getirebiliyorum (tıpkı sizin bir seferinde, şezlongda yatan adamı gözünüzün önüne getirebilmeniz gibi), ama kendime de inanmıyorum. O nedenle, bu soru gülünç ve geçici bir çareydi –zaten bunu hemen anlamışsınızdır–; tıpkı öğretmenin bazen yorgunluk ve sabırsızlıktan, öğrencinin doğru bir cevabına dayanarak kendini kandırıp onun konuyu anladığına inandırması gibi... Oysa gerçekte öğrenci o konuyu birtakım eften püften sebeplerle az çok bilir, ama esaslı bir biçimde kavraması imkânsızdır, çünkü bu şekilde kavramasını ancak öğretmenin kendisi sağlayabilir. Fakat sızlanarak, yakınarak, okşayarak, yalvararak, hayallere kapılarak değil (Son beş altı mektubum duruyor mu? Onlara tekrar bakın, her biri bütünün bir parçasıdır.), ancak ve ancak... Neyse, bunun ucunu açık bırakalım.

Mektuba göz atarken, kızdan da bahsettiğinizi gördüm. Şüpheye yer bırakmamak için hemen şunu söyleyeyim: Şu anda duyduğu acı bir yana, siz o kıza en büyük iyiliği yaptınız. Başka türlü benden nasıl kurtulurdu, bilmiyorum. Yanımdaki küçücük yerin (korkunç, ama ona öyle gelmeyen) sıcaklığını nereden aldığını net ve acı verici bir biçimde sezse de, bu konuda en ufak bir fikri yoktu. Hatırlıyorum: Wrschowitz'te tek odalı bir evin kanepesinde yan yana oturuyorduk (sanırım aylardan kasımdı, ev bir hafta sonra bizim olacaktı), bu kadar

uğraştıktan sonra en azından bu evi bulduğumuz için mutluydu, yanında müstakbel kocası oturuyordu. (Tekrar ediyorum: Evlilik fikrini ortaya atan bendim, bu konuda ısrar eden de bendim; o sadece korka korka, istemeye istemeye razı olmuş, ama tabii sonradan bu fikre alışmıştı.) Bu sahneyi, sayısı ateşli bir hastanın kalp atışlarından bile fazla olan ayrıntılarıyla hatırladığımda, insanların yaşadıkları her türlü körleşmeyi (O zamanlar ben de aylarca körleşmiştim. Üstelik benimki sadece körleşme de değildi, başka türlü bir sorumluluk duygusu da vardı; ki aslında bu duygu da mükemmel bir mantık evliliği sağlayabilirdi.), her körleşmeyi derinlemesine anlayabildiğime inanıyor ve süt içtiğim bardağı dudaklarıma götürmeye korkuyorum; çünkü tam yüzüme yaklaştığında yanlışlıkla değil, kasten patlayarak parçalanması ve cam kırıklarının yüzüme gelmesi gayet mümkün.

Bir soru: Nedir size yönelik sitemler? Evet, benim de mutsuz ettiğim insanlar oldu, ama uzun vadede bana asla sitem etmiyor, sadece sessizliğe gömülüyorlar ve inanıyorum ki içten içe de beni suçlamıyorlar. İnsanlar arasında böyle istisnai bir durumum var.

Fakat aslında bu sabah yataktan kalkarken aklıma gelen fikrin yanında **bütün bunların hiçbir önemi yok.** Bu fikir beni öylesine heyecanlandırdı ki, nasıl yıkandığımın, nasıl giyindiğimin farkında bile değildim; bir ziyaret (et yemenin gerekli olduğunu düşünen avukat) beni kendime getirmese, o halde bir de tıraş olacaktım.

Kısaca anlatayım: Bir süreliğine kocanızdan uzaklaşacaksınız. Bunun yadırganacak bir yanı yok, daha önce de bir kere yapmıştınız. Nedenleri: Sizin hastalığınız, onun asabiyeti (ona da iyilik etmiş olacaksınız) ve son

olarak da Viyana'daki koşullar. Nereye gitmek istersiniz bilmiyorum, ama Bohemya'da sakin bir yer sizin için en iyisi olacaktır. Bu arada, benim şahsen karışmamam ve ortalıkta görünmememem de en iyisi. Bunun için gereken parayı şimdilik (geri ödeme koşullarında anlaşırız) benden alırsınız. (Bu anlaşmada benim kazancım en basitinden şu: Fevkalade çalışkan bir memur olacağım. İşim gülünç ve acıklı derecede rahat, bu kadarını hayal bile edemezsiniz; o maaşı bana niye veriyorlar, anlamıyorum.) Verdiğim para bazı aylarda yetmeyecek olursa, kalan cüzi miktarı da siz kolayca tamamlarsınız.

Şimdilik fikrimi savunmak adına başka bir şey söylemiyorum, ama bu konudaki kararınızla bana, diğer fikirlerim konusundaki düşüncelerinize güvenip güvenemeyeceğimi gösterebilirsiniz (çünkü bunun iyi bir fikir olduğundan eminim).

Sizin Kafka

Yemek nedeniyle notunuzu sonradan okudum; evet, o kadar önemli bir adam olsam, muhakkak bu bende de yerleşirdi. İki mektubunuzu, serçenin odamdaki ekmek kırıntılarını yiyişi gibi okuyorum; titreyerek, etrafa kulak kabartarak, sağa sola bakarak, bütün tüyleri kabartarak...

[Merano, 11 Haziran 1920]
Cuma

Bu altüst olmuş dünya ne zaman birazcık düzene sokulacak? İnsan gündüzleri bomboş bir kafayla etrafta dolanıyor –burada her tarafta, dağlarda öyle güzel harabeler var ki, insan kendisinin de onlar kadar güzel olması gerektiğini düşünüyor– ama yatınca uykusu geleceğine en iyi fikirler geliyor aklına. Mesela bugün benim

aklıma, dünkü teklifimi tamamlayan bir şey geldi: Yazı, koyde oturduğunu söylediğiniz Staša'nın yanında geçirebilirsiniz. Dün, paranın bazı aylar yetmeyebileceğini yazınam aptalcaydı, saçmalık bu; her zaman yetecek.

Salı günü erken saatte ve akşam gelen iki mektubunuz, teklifimin ne kadar yerinde olduğunu bir kez daha gösteriyor, ki bunun şaşılacak bir yanı yok; bu teklifin önemi herkes, ama herkes tarafından anlaşılmalı. Eğer burada bir art niyet varsa –Gerektiğinde kendini küçücük göstermesini de bilen bu korkunç hayvan nerede yoktur ki?– onu zaptedeceğim; kocanız bile bana bu konuda güvenebilir. Abartma huyum vardır. Fakat yine de bana güvenebilirsiniz. Sizi hiçbir zaman görmeyeceğim, ne şimdi ne de daha sonra... O pek sevdiğiniz köy hayatını yaşayacaksınız. (Bu açıdan birbirimize benziyoruz: Ben de girintisi çıkıntısı az, fazla dağlık olmayan yerleri severim; hele bir de ormanı ve gölü varsa.)

Mektuplarınızın etkisini küçümsüyorsunuz, Milena. Pazartesi günküleri (*jen strach o Vás*)[1] hâlâ sonuna kadar okuyamadım (bu sabah denedim, kısa bir süre devam etmeyi de başardım, zaten aslında teklifim nedeniyle pek bir anlamı kalmamıştı; ama henüz bitiremedim); buna karşılık salı günkü mektubunuz (Bir de şu tuhaf kart var –Kafede mi yazdınız?–; Werfel'den yakınmışsınız, ona da cevap vermeliyim, aslında sizin hiçbir sorunuzu cevaplayamıyorum, siz çok daha iyi cevaplıyorsunuz, ne güzel.), pazartesi günkü yüzünden neredeyse tamamen uykusuz bir gece geçirmiş olmama rağmen, bugün kendimi yeterince sakin ve iyimser hissetmemi sağladı. Şüphesiz salı mektubunun da sivri bir yanı var ve bedenin ortasını delip geçiyor, ama ona sen yol göste-

1. (sadece sizin için korkuyorum) (Y.N.)

riyorsun ve senin –bu tabii ki sadece bir anın gerçekliği, mutluluk ve acıdan titreyen bir anın– senin neyine katlanılmaz ki?

F

Mektubu bir kez daha zarfından çıkarıyorum, işte burada yer var: Ne olur bana bir kez daha –her zaman değil, zaten bunu istemem– bir kez olsun "sen" de.*

Eğer sizin için bir sakıncası yoksa, lütfen uygun bir zamanda Werfel'e benim hakkımda güzel bir şeyler söyleyin. – Bu arada bazı şeylere ne yazık ki cevap vermiyorsunuz, mesela yazdıklarımızla ilgili sorularıma. *[...]*[1]

Geçenlerde rüyamda yine sizi gördüm, uzun bir rüyaydı, ama hemen hemen hiçbir şey kalmadı aklımda. Viyana'daydım, o kısımları hiç hatırlamıyorum, sonra Prag'a gittim ve adresinizi unuttum, sadece sokağı değil, şehri de, her şeyi, yalnızca Schreiber adını bir şekilde anımsadım, ama bunun da ne işime yarayacağını bilmiyordum. Yani sizi tamamen kaybetmiştim. Ümitsizlik içinde birtakım pek kurnazca denemelere giriştim ama, neden bilmem, bunlar gerçekleşmedi ve içlerinden sadece birini hatırlıyorum. Bir zarfın üzerine "M. Jesenská" yazdım, altına da: "Bu mektubun yerine ulaştırılmasını rica ediyorum, aksi takdirde maliye çok büyük zarara uğrar." Bu tehditle, devletin bütün araçlarını sizin bulunmanız için harekete geçirmeyi umuyordum. Kurnazca, değil mi? Bunun sizi benden soğutmasına izin vermeyin. Sadece rüyalarda bu kadar tekinsizim.

* Mektubu... "sen" de. *Mektup metnine çapraz olarak, mektubun asıl sonuyla ilk ek not arasına yazılmış.*

1. Yaklaşık 9 kelime karalanmış. (Y.N.)

[Merano, 12 Haziran 1920]
Cumartesi

Beni biraz yanlış anlıyorsun Milena, ben seninle neredeyse tamamen hemfikirim. Bu konuda ayrıntıya girmek istemiyorum.

Viyana'ya gelip gelmeyeceğimi bugünden söyleyemem, ama sanırım gelmeyeceğim. Daha önce gelmemek için bir sürü nedenim vardı, şimdi yalnızca bir tane var; o da, bunun benim ruhsal gücümü aşması ve bir de belki, uzak bir yan sebep olarak, böylesinin hepimiz için daha iyi olması. Fakat şunu da ekleyeyim ki, anlattığın şartlar altında (*nechat člověka čekat*)[1] sen Prag'a gelseydin, bu da benim gücümü aynı şekilde, hatta daha da fazla aşardı.

Bana o altı ayla ilgili söylemek istediklerini öğrenme ihtiyacı yeni sayılmaz. Bunun korkunç olduğuna inanıyorum *[...]*,[2] korkunç şeyler yaşamış ve hatta yapmış olduğuna inanıyorum; biliyorum ki bunları seninle birlikte yaşasaydım, muhtemelen dayanamazdım (7 yıl önce hemen her şeye dayanabildiğim halde) ve yine biliyorum ki, ileride de dayanamam – peki ama bütün bunlardan bana ne; yoksa benim için önemli olan tek başına sen değilsin de, senin yaşadıkların ve davranışların mı? Ama anlatmasan bile, seni tanıyorum, hem de kendimden çok daha iyi; ama bu, ellerimin durumunu bilmediğim anlamına gelmiyor.

Önerime ters değil mektubun, aksine; çünkü şöyle yazmışsın: *nejraději bych utekla třetí cestou která nevede ani k tobě ani s ním, někam do samoty.*[3] İşte benim önerim bu, belki sen de bunu benimle aynı gün yazdın.

1. (bir insanı bekletmek) (Y.N.)

2. Yaklaşık 15 kelime karalanmış. (Y.N.)

3. Üçüncü bir yolda ilerlemek istiyorum; sana ya da ona değil, yalnızlığa çıkan yolda. (Y.N.)

Şüphesiz hastalık bu aşamadayken kocanı geçici olarak bile bırakamazsın, ama senin de yazmış olduğun gibi, sonu gelmez bir hastalık değil bu, sadece birkaç ay demiştin, bir aydan fazlası geçti bile, bir ay daha geçerse, bir süreliğine uzaklaşabilirsin. Bu da ağustos, en geç eylül demektir.

Bu arada itiraf edeyim: Senin mektubun da hemen okuyamadıklarımdan ve onu arka arkaya dört kez devirdiğim halde, fikrimi hemen söyleyemiyorum. Yine de sanırım yukarıda yazanların bir geçerliliği var.

Senin

[Merano, 12 Haziran 1920]
yine Cumartesi

Bu mektup trafiği durmalı artık Milena, bizi çılgına çeviriyor, insan ne yazdığını, neye cevap verildiğini bilmiyor ve her nasılsa, sürekli titriyor. Çekçeni çok iyi anlıyorum, gülüşünü de duyuyorum, ama mektuplarında sözlerinle gülüşün arasında bocalıyorum, sonra da sadece sözlerini duyuyorum; hem ayrıca benim özüm: korku.

Çarşamba, perşembe mektuplarından sonra beni bir daha görmek ister misin, emin değilim; seninle olan ilişkimi biliyorum (benimsin, seni bir daha göremeyecek olsam bile), *[...]*[1] korkunun uçsuz bucaksız alanına dahil olmadığı sürece, ama senin benimle ilişkini bilmiyorum, o tamamen korkuya ait. Sen de beni tanımıyorsun Milena, bunu bir kez daha söylüyorum.

Bütün bu olanlar benim için akıl almaz; dünyam yıkılıyor, yeniden kuruluyor, bak bakalım nasıl başa çıka-

1. Yaklaşık 11 kelime karalanmış. (Y.N.)

aksam (burada "sen" derken, kendimi kastediyorum). Yı-
kılmasından şikâyetim yok, zaten yıkılıyordu; yeniden
kurulmasından şikâyetim var, güçsüzlüğümden şikâye-
tim var, doğmuş olmaktan şikâyetim var, güneşin ışığın-
dan şikâyetim var.

Bundan sonra ne yapacağız? Cevap mektuplarıma "evet" dersen, artık Viyana'da yaşayamazsın, bu imkânsız. Öte yandan, senin bugünkü mektuplarınla birlikte Max Brod'dan da bir mektup geldi; şöyle yazmış: "Tuhaf bir hikâye duydum, sana en azından şöyle bir 'aktarayım'. *Tribuna*'nın genç editörü Reiner (söylendiğine göre, pek nazik ve gerçekten aşırı genç bir insan – belki 20 yaşında) kendini zehirlemişti. O sıralar sen daha Prag'daydın sanırım. Nedeni şimdi ortaya çıktı: Willy Haas'ın, adamın karısıyla (kızlık soyadı Ambrožová, Milena Jenenská'nın arkadaşı) ilişkisi varmış, ama bu ilişki, düşünsel sınırlar içindeymiş. Yakalanma ya da ona benzer bir durum olmamış; kadın, evlenmeden önce de yıllardır tanıdığı adama özellikle sözleri ve davranışlarıyla öyle bir eziyet etmiş ki, adam yazı işleri bürosunda intihar etmiş. Sabahın erken saatlerinde kadın, kocasının gece mesaisinden neden dönmediğini sormak için yanında Bay Haas'la büroya uğramış. O sırada adam zaten hastanedeymiş ve onlar yetişemeden ölmüş. Son sınavını vermeye hazırlanan Haas, öğrenimini yarıda bırakmış, babasıyla da bozuşmuşlar; şimdi Berlin'de bir sinema gazetesinin başında. Herhalde hali pek iyi değildir. Kadın da Berlin'de yaşıyor ve evlenecekleri söyleniyor. – Sana bu korkunç hikâyeyi neden anlattım bilmiyorum. Belki de sadece aynı şeytanın azabını çektiğimiz için; dolayısıyla bu hikâye bize ait, biz de ona."

Mektup bu kadar. Tekrar ediyorum, Viyana'da kalamazsın. Ne feci bir hikâye... Bir keresinde bir köstebek yakalayıp şerbetçiotu bahçesine götürmüştüm. Havaya

bıraktığımda öfkeli biri gibi pat diye kendini yere attı, suya dalarmışçasına gözden kayboldu. Bu hikâyeden işte böyle saklanmak gerek.

Milena, aslında mesele o değil; sen benim için bir kadın değil, bir kız çocuğusun, senden daha safını görmedim, sana elimi uzatmaya cesaret edemem küçük kız; bu kirli, titrek, pençeyi andıran, dengesiz, kararsız, soğuk soğuk terleyen eli...

F

Prag'daki memura gelince: Bu kötü bir plan. Tek bulacağın, boş bir ev olacak. Orası benim bürom. Bu arada ben, Altstädter Ring No: 6'nın üçüncü katındaki çalışma masasının başında, yüzüm ellerimin arasında, oturuyor olacağım.

Evet işte, sen de beni anlamıyorsun Milena, "Yahudi meselesi" sadece aptalca bir şakaydı.

[Merano, 13 Haziran 1920]
Pazar

Bugün yazacaklarım belki bazı şeyleri açıklığa kavuşturabilir Milena (Ne zengin, ne ağır bir isim bu, o kadar ağır ki taşıması imkânsız, ilk başlarda pek hoşuma gitmemişti, yolunu şaşırıp Bohemya'ya düşmüş bir Yunanlı ya da Romalının adına benzetmiştim, Çekçenin tecavüzüne uğramış, vurguda yanıltılmış, ama rengi ve biçimiyle tam bir kadın, insanın kollarına alarak dünyadan, ne bileyim, yangından kurtaracağı bir kadın, uysalca ve güvenle kollarının arasına sokulan, yalnızca "i"deki vurgu kulağa kötü geliyor, ismin zıplayarak kaçıp gitmiyor mu elinden? Yoksa acaba bu sadece, kendi ağırlığının mutluluğuyla senin zıplayışın mı?):

İki tür mektup yazıyorsun, birinin mürekkep, diğerinin kurşunkalemle oluşunu kastetmiyorum, kaldı ki kurşunkalemle yazılan da bir şeyler ima ediyor ve insanın dikkat kesilmesine neden oluyor, ama bu ayrım belirleyici değil, mesela evin fotoğrafıyla birlikte gelen son mektup kurşunkalemle yazılmıştı, ama yine de beni mutlu etti; beni mutlu eden (yaşımı, yıpranmışlığımı ve her şeyden önce korkumu anla Milena, bir de kendi gençliğine, tazeliğine, cesaretine bak; üstelik korkum gittikçe artıyor, çünkü bu korku dünyadan elini eteğini çekmek anlamına geliyor, böylece baskısı artıyor, devamında da korku büyüyor, oysa senin cesaretin ilerlemeni sağlıyor, böylece baskı azalıyor, dolayısıyla cesaret büyüyor), huzur dolu mektuplar, o mektupların önünde sonsuz bir mutlulukla oturabilirim, onlar yanan başıma yağan yağmur... Fakat ne zaman ki o öteki mektuplar geliyor Milena, her ne kadar ilk türden daha mutluluk verici gibi görünse de (güçsüzlüğüm yüzünden onların mutluluğunun tadına ancak günler sonra varabiliyorum), o ünlemlerle başlayıp (ve ben o kadar uzaktayım ki) birtakım korkularla biten mektuplar geldiğinde, işte o zaman Milena, tehlike çanının altındaymışçasına gerçekten titremeye başlıyorum, onları okuyamam ve elbette yine de okuyorum, tıpkı susuzluktan ölen bir hayvanın su içişi gibi, bir yandan da hep korku, sürünerek altına girecek bir mobilya arıyorum, köşede titreyerek ve kendimden geçmiş bir halde, nasıl bu mektupla fırtına gibi içeri girdiysen, aynı şekilde pencereden uçup gitmek istemen için dua ediyorum, kasırgayı odamda tutamam ki; bu tür mektupları yazarken Medusa'nın muhteşem başı olmalı sende, endişe yılanları aynı öyle kıvrılarak başını sarıyor, benimkilerse daha da yabani korku yılanları...

Çarşamba, perşembe günkü mektubun. Ama ah çocuğum (Medusa'dan böyle söz ettiğime göre asıl çocuk olan benim), bütün aptalca şakalarımı ciddiye alıyorsun (*žid*, *nechápu*[1] ve "nefret etmek"le ilgili olanı), benim tek istediğim seni birazcık olsun güldürmekti, korkudan birbirimizi yanlış anlıyoruz, ne olur beni Çekçe yazmaya mecbur bırakma, orada suçlamadan eser bile yoktu, seni suçlasam suçlasam, tanıdığın Yahudiler (ben dahil) –Başkaları da var!– hakkında fazla olumlu fikirlere sahip olmakla suçlayabilirim, bazen ben bir Yahudi olarak (kendim dahil) onların topunu bir çamaşır dolabının çekmecesine tıkmak, sonra beklemek, ardından çekmeceyi biraz çekerek hepsinin boğulup boğulmadığına bakmak, eğer boğulmamışlarsa çekmeceyi tekrar itmek ve her şey bitene kadar böyle devam etmek istiyorum. – Buna karşılık, attığın "nutuk"la ilgili söylediklerimde ciddiydim ("Ciddi"[2], mektupta sürekli araya giriyor. Belki de ona –bunu düşünemeyeceğim– korkunç haksızlık ediyorum ama ona bağlı olduğum duygusu da aynı derecede güçlü, gittikçe güçlenen bir bağ, neredeyse diyeceğim ki: ölümüne. Keşke onunla konuşabilseydim! Ama ondan korkuyorum, benden çok üstün. Biliyor musun Milena, ona gittiğinde, büyük bir adım atarak bulunduğun zeminden aşağı inmiş oldun, bana geldiğindeyse boşluğa atlıyorsun. Bunu biliyor musun? Hayır, o mektuptaki benim "yüksekliğim" değil, seninkiydi.) – "nutuk"tan söz ediyordum, sen de bu nutku atarken ciddiydin, bu konuda yanılmış olamam.

---

1. Bkz. s. 42.

2. Kelimenin Almancası olan *Ernst*, aynı zamanda Milena'nın kocasının adıdır. (Ç.N.)

Yine hastalığından bahsediyorsun. Milena, ya yat
mam gerekirse? Belki de öyle yapmalısın. Belki de ben bu
satırları yazarken sen yatıyorsun. Bir ay önce daha iyi bir
insan değil miydim? Senin için endişeleniyordum (yine
de ancak içten içe), hastalığını biliyordum, şimdiyse hiç
bir şey kalmadı, şimdi sadece kendi hastalığımı ve sağlı-
ğımı düşünüyorum ve aslında ikisi de, ilki de ikincisi de,
sensin.

F

Bugün kendimi bu uykusuzluk havasından kurtar-
mak için o en sevdiğim mühendisle küçük bir gezintiye
çıktım. Orada sana bir kart da yazdım, ama imzalayıp
gönderemedim. Artık sana, bir yabancıya yazar gibi ya-
zamıyorum.

Cuma günkü mektubun ancak çarşamba geldi; acil
ve taahhütlü mektuplar, normal mektuplardan daha ya-
vaş gidiyor.

[Merano, 14 Haziran 1920]
Pazartesi

Bu sabah uyanmadan hemen önce, aynı zamanda da
uykuya daldıktan hemen sonra, korkunç demek için
kötü diyeceğim (neyse ki rüyanın etkisi çabucak geçi-
yor), evet, sadece kötü bir rüya gördüm. Bu arada ona
biraz uyku da borçluyum, insan böyle bir rüyadan ancak
bittiğinde uyanıyor, ondan önce kurtulamıyorsun, seni
sımsıkı tutuyor.

Viyana'daymışım; tıpkı hayallerimde, oraya gelir-
sem kendimi bulacağımı umduğum gibi (Bu hayallerde
Viyana yalnızca küçük, sessiz bir meydandan oluşur, bir
tarafta senin evin vardır, karşısında ise benim kalacağım

otel, onun solunda şehre geldiğim Batı İstasyonu, solda şehirden ayrılacağım Franz Josef İstasyonu, evet ve ne hoştur ki evimin altında sebze yemekleri yapan bir lokanta, orada yemek yiyorum, yemiş olmak için değil, Prag'a giderken üzerimde bir tür ağırlık götürebilmek için. Bunu neden anlatıyorum? Bu, rüyanın bir parçası değil, anlaşılan ondan hâlâ korkuyorum.). Tam olarak böyle değildi, gerçek bir büyük şehirdi, akşam olmak üzere, ıslak, karanlık, inanılmaz yoğun bir trafik; oturduğum ev seninkinden, uzun, dörtgen, herkese açık bir bahçeyle ayrılıyordu.

Birdenbire Viyana'ya gelmiş, henüz senin eline geçmemiş olan mektuplarımı geride bırakmıştım (bu sonradan bana büyük bir acı verdi). Yine de bundan haberin vardı ve seninle buluşmalıydım. Neyse ki (fakat bu arada bir yandan da içimde yük olacakmışım gibi bir his vardı) yalnız değildim, küçük bir topluluk, bu arada sanırım bir de kız çocuğu yanımdaydı, ama onlar hakkında pek bir şey bilmiyordum, sözümona benim yardımcılarımdılar. Biraz sessiz olsalardı ya; ama hiç durmadan konuşuyorlardı, muhtemelen benim meselemle ilgili, kendi aralarında, yalnızca insanı sinir eden fısıltılarını duyuyor, ama hiçbir şey anlamıyor ve anlamak da istemiyordum. Evimin sağında, kaldırımın kenarında durup senin evini gözetliyordum. Önde, zemin hizasında bulunan güzel, basit, yuvarlak, taş avlusuyla tek katlı bir villaydı.

Birdenbire kahvaltı vakti geldi, avluda masa kurulmuştu; kocanın geldiğini, sağdaki bir hasır sandalyeye oturduğunu, hâlâ uyku mahmuru olduğunu ve kollarını açarak gerindiğini uzaktan gördüm. Sonra sen geldin ve masanın arkasına geçip oturdun, tamamen görülebilecek şekilde. Fakat yine de net görünmüyordun, çok uzaktı, kocanın hatları çok daha iyi seçiliyordu, neden bilmem, sen onun yanında biraz mavimsi beyazımsı, akıcı, haya-

bi gibi kalıyordun. Sen de kollarını açmıştın, ama gerinmek için değil, törensi bir hareketti bu.

Hemen ardından, bu arada yine akşam olmuştu, sokakta benim yanımdaydın, kaldırımda duruyordun, benimse bir ayağım araba yolundaydı, elini tutmuştum ve sonra anlamsızca hızlı, kısa kısa cümlelerden oluşan bir konuşma başladı, tıkır tıkır ilerleyerek rüyanın sonuna kadar neredeyse hiç kesilmeden sürdü.

Neler konuştuğumuzu hatırlamıyorum, sadece ilk iki ve son iki cümlesi kalmış aklımda, ortası ise bütün olarak, neredeyse anlatılamayacak bir ıstırap...

"Merhaba" yerine hemen, bakışlarındaki bir şeylerden yola çıkarak, "Beni kafanda başka türlü canlandırmıştın," dedim. Cevabın şu oldu: "Dürüst olmam gerekirse, evet, daha yakışıklı olduğunu düşünmüştüm." (Aslında Viyana'ya özgü bir ifade daha kullandın, ama onu unuttum.)

İlk iki cümle bunlardı (Bu vesileyle aklıma geldi: Müzik konusunda bütünüyle, tecrübelerime göre başka hiçbir zaman ortaya çıkmayan bir bütünlük içinde, kabiliyetsiz olduğumu biliyor musun?), böylelikle aslında her şey netleşmişti, başka ne olacaktı? Fakat sonra, tekrar görüşmeyle ilgili tartışmalar başladı, senin tarafında en belirsizinden ifadeler, benim tarafımda bitmemecesine yayılışan sorular...

Derken yanımdakiler lafa karıştılar, Viyana'ya biraz da, şehrin yakınlarındaki bir tarım okulunu ziyaret etmek için geldiğim fikri ortaya atıldı, görünüşe bakılırsa buna zaman ayırmam gerekiyordu, belli ki acıdıkları için beni alıp götürmek istemişlerdi. Bunu fark ettim, ama yine de tren istasyonuna gittim; muhtemelen bu tür ciddi gitme planlarının seni etkileyeceğini umduğum için. Hep beraber yakınlardaki istasyona vardık, ama o zaman da, okulun bulunduğu yerin adını unuttuğum ortaya

çıktı. Büyük tren tarifesinin önünde duruyorduk, sürekli bana parmaklarıyla istasyon adlarını gösterip, şu mu yoksa bu mu olduğunu soruyorlardı, ama hiçbiri değildi.

Bu arada sana biraz bakma fırsatı buldum, aslında dış görünüşünün benim için en ufak bir önemi yoktu, beni tek ilgilendiren sözlerindi. Pek kendine benzemiyordun, çok daha esmerdin, yüzün zayıftı, zaten dolgun yanaklarla insan bu denli gaddar olamaz (Ama bu gaddarlık mıydı ki?). Kıyafetinin kumaşı tuhaf bir biçimde benimkiyle aynıydı, aynı zamanda da çok erkeksiydi ve açıkçası hiç hoşuma gitmedi. Fakat sonra, mektuplarından birinden bir bölüm hatırladım (şu dize: *dvoje šaty mám a přece slušně vypadám*)[1] ve sözlerinin üzerimdeki etkisi öylesine büyüktü ki, o andan itibaren elbise çok hoşuma gitti.

Fakat işte sonuna gelmiştik, yanımdakiler hâlâ tarifeye bakıyorlardı, bizse kenarda durmuş, pazarlık ediyorduk. Pazarlığın son hali aşağı yukarı şöyleydi: Ertesi gün pazardı, pazar günü bana vakit ayırabileceğini düşünmem, senin için iğrençlik derecesinde akıl almazdı. Ama belli ki sonunda pes ettin ve 40 dakikanı ayırabileceğini söyledin. (Konuşmanın en korkunç yanı elbette sözler değil, altında yatanlardı, bütün bunların anlamsızlığı, ayrıca senin mütemadiyen, susarak dile getirdiğin şöyle bir iddian da vardı: "Gelmek istemiyorum. Buna rağmen gelmemin sana ne yararı olacak ki?") Fakat bu 40 dakikayı ne zaman ayırabileceğini öğrenememiştim. Bunu bilmiyordun, belli ki kendini zorlayarak düşündüğün halde kesin bir şey söyleyememiştin. Sonunda şöyle sordum: "Bütün gün bekleyeyim mi?" "Evet," dedin ve arkanda hazır bulunan, seni bekleyen topluluğa doğru döndün. Cevabın

1. (yalnızca iki elbisem var ama yine de güzel görünüyorum) (Y.N.)

anlamı şuydu ki, hiç gelmeyecektin ve bana verebileceğim tek taviz, bekleme izniydi. "Beklemeyeceğim," dedim kısık sesle ve bunu duymadığını düşündüğüm için, aynı zamanda da bu benim son zaferim olduğundan, aynı şeyi ümitsizce arkandan bağırarak söyledim. Ama bu senin umurunda bile değildi, artık benimle ilgilenmiyordun. Sendeleye sendeleye bir şekilde şehre döndüm.

Ama iki saat sonra mektuplar ve çiçekler, esenlik ve teselli geldi.

Senin F

Adresler, Milena, yine okunmuyor, postada düzeltilip tamamlanmış. İlk ricamdan sonraki adres muhteşemdi; güzel, çeşitli, yine de aslında pek okunaklı olmayan yazı tiplerinden oluşan bir örnek tabelası... Posta idaresinde benim gözlerim olsaydı, sadece senin adreslerini okur, başka hiçbirini okumazdı. Ama o, posta idaresi olduğu için –

[Merano, 15 Haziran 1920]
Salı

Bu sabah rüyamda yine seni gördüm. Yan yana oturuyorduk ve beni ittiriyordun ama kızarak değil, dostça. Çok mutsuzdum. İttirdiğin için değil, kendim yüzünden, sana herhangi bir sessiz kadınmışsın gibi davrandığım ve senden gelen, üstelik bana konuşan sesi duymazdan geldiğim için. Ya da belki duymazdan gelmedim de, ona cevap veremedim. İlk rüyadakinden daha da ümitsiz bir halde oradan uzaklaştım.

Bunu anlatırken aklıma, bir keresinde bir yerde okuduğum cümleler geldi: "Sevgilim, yeryüzünü kaplayan bir ateş sütunu. Şimdi de beni sarıyor. Ama sardıklarını değil, görenleri peşinden sürüklüyor."

Senin

(artık ismimi de kaybettim, gittikçe kısaldı ve bu kadar kaldı: Senin)

[Merano, 20 Haziran 1920]
Pazar

Seninle çıktığım kısa bir yürüyüşten sonra: (Yazması ne kolay: seninle kısa bir yürüyüş. Bu kadar kolay olduğu için insan utanıp yazmayı bırakmalı.)

Benim için hikâyenin öncelikle en korkunç yanı, Yahudilerin gerekli olduğu için, tıpkı yırtıcı hayvanlar gibi öldürülmeleri gerektiği inancı, bu dehşet verici, çünkü onlar hayvan değiller, büyük bir dikkatle size saldırmak zorundaydılar. Senin bu düşünceye bütün o ağırlığı ve gücüyle sahip olman imkânsız, hikâyedeki geri kalan her şeyi benden daha iyi anlamış olabilirsin. Halk kitlelerinin nasıl olup da, daha son zamanlarda yaşanan olaylardan önce, din uğruna öldürme fikrine kapıldıklarını hiç anlamıyorum (Eskiden en fazla genel bir korku ve kıskançlıktan söz edilebilirdi, ama şimdi manzara ortada, şimdi "Hilsner"in suçu adım adım işleyişi izleniyor, genç kızın o sırada ona sarılmış olması ne demek.), ayrıca halk kitlelerinin nasıl olup da, o Yahudi'nin bunu o anda kendini suçlamadan yaptığına inandıklarını da anlamıyorum, çünkü suçluyor, ama tabii kitleler bunu umursamıyor.

Yine abartıyorum, bütün bunlar abartıdan ibaret. Bunlar abartı, çünkü kurtuluş arayanlar daima kadınların

üstüne saldırıyorlar; ister Yahudi olsun, ister Hıristiyan. Kaldı ki burada kızın masumiyetinden söz edilecekse, o bildik bedensel masumiyet değil, onun kurban edilişinin daha az bedensel olmayan masumiyeti kastedilmeli.

Yazıyla ilgili birkaç şey söyleyecektim, ama sussam daha iyi olacak, birincisi yalnızca Haas'ı tanıyorum, o da çok az (Yine de tuhaf bir biçimde, nişanım için gelen tebrikler arasında en samimisi onunkiydi.), diğerleriniyse hiç bilmem, ayrıca bu seninle ilgili konuya düşüncelerimle karışırsam, belki bana kızarsın, o noktada artık hiç kimsenin yardımı olmaz ve bu sadece fikirlerin bir oyunu olarak kalır.

(İçimde sürekli, daha önce Karlsbad'da buluşmam gereken ve telgrafımdan, ne idüğü belirsiz iki kâğıt parçasından hemen sonra gerçeği mümkün olduğunca açık bir biçimde söylediğim kız konusunda –hâlâ benim kendimi onu övecek hiçbir şey söylememeye zorladığımı sanıyor– beni haksız yere yargılayacağına dair bir korku var, aslında daha da fazla korkmalıyım, çünkü elbette yargılanmayı hak ediyorum ve çok ağır, ama kesinlikle senin öykünün çekirdek anlamında değil, yani belki daha da ağır, diyeceksin; neyse, o halde daha ağır olan hükmü taşımayı yeğlerim, çünkü o hüküm isabetli, daha hafif olan ise bana uymuyor. Bu karmaşık sözler için beni affet. Bu aynı zamanda, kendi kendime halletmem gereken bir mesele, yalnızca bunu yaparken seni uzaktan da olsa görmek istiyorum.)

Max'a gelince; bence de onu bir bütün halinde değerlendirebilmek için önce geçici olarak kişisel anlamda tanımak gerek. Fakat o zaman da insan ister istemez onu seviyor, ona hayran oluyor, onunla gurur duyuyor, fakat bir yandan da ona acıyor. Her kim ona böyle davranmıyorsa (iyi niyetli olmak kaydıyla), onu tanımıyor demektir.

F.

[Merano, 21 Haziran 1920]
Pazartesi

Haklısın, "çocuğum" kelimesine yönelik –ne yazık ki mektuplar elime akşamın ilerleyen saatlerinde geçti ve yarın sabah mühendisle Bolzano'ya doğru küçük bir gezintiye çıkmak istiyorum– sitemini okurken gerçekten de kendi kendime şöyle dedim: Yeter, bu mektupları bugün okuyamazsın, yarın sabahın köründe gezintiye çıkmak istiyorsan, biraz uyuman gerek. – Ama bir an sonra okumaya devam ettim ve anladım ve gerginliğim gitti ve burada olsaydın (ki bununla sadece fiziksel yakınlığı kastetmiyorum), derin bir nefes alarak yüzümü kucağına gömebilirdim. Buna "hasta olmak" deniyor, öyle değil mi? Ben seni tanıyorum ve "çocuğum"un korkunç bir hitap şekli olmadığını da biliyorum. Şakadan da anlarım, ama her şey bana tehdit gibi de gelebilir. Mesela bana şöyle yazsan: "Dün mektubundaki 've'leri saydım, o kadar çok vardı ki; bana 've' yazmaya nasıl cesaret edebilirsin, hem de bu kadar fazla," – bunu ciddi ciddi yazsan, belki de seni kırdığıma inanır ve fazlasıyla üzülürüm. Ki neticede belki de bunda gerçekten bir incitme amacı vardır, bunu kestirebilmek güç.

Öte yandan, şaka ile ciddiyi birbirinden ayırmanın kolay olduğunu unutmamalısın, ama hayatının tamamen kendi kontrolünde olmasını çok önemseyen insanlar için aslında pek o kadar da kolay değildir, kişinin gözlerinin mikroskoba dönüşmesi ve bu bir kez olduktan sonra, artık ne yapacağını bilememesi riski çok büyüktür. Bu açıdan ben, güçlü olduğum dönemde bile güçlü değildim. Mesela ilkokul birinci sınıfta. Kısa boylu, sıska, sivri burunlu, yanakları çöküк, sarı benizli; ama güçlü kuvvetli, enerjik ve dediğim dedik aşçımız her sabah beni okula götürürdü. Küçük bulvarı büyük bulvardan

ayrılan evde oturuyorduk. O yüzden de yolumuz önce bulvardan, sonra Tein Sokağı'ndan geçiyor, ardından bir tür kale kapısı kemerinden geçerek Et Pazarı Sokağı'na dalıp et pazarına iniyordu. Aynı şey, bir yıl boyunca her sabah tekrarlandı. Evden çıkarken aşçımız, evde ne kadar yaramazlık yaptığımı öğretmene anlatacağını söylüyordu. Aslında muhtemelen o kadar da yaramaz değildim, ama dik kafalı, sünepe, mahzun, sinirliydim ve bütün bunlar bir araya gelince, içinden muhtemelen her zaman öğretmenin işine yarayacak bir şeyler çıkardı. Bunu biliyor, o yüzden de aşçının tehdidini hafife almıyordum. Fakat öncelikle, okul yolunun inanılmaz uzun olduğuna, bu yolda daha bir sürü şeyin olabileceğine inanıyordum (işte çocukluktaki bu tarz inançlardan yavaş yavaş, yollar inanılmaz uzun olmadığı için, o korku ve körü körüne ağırbaşlılık doğar); ayrıca en azından Altstädter Ring'de, saygı duyulması gereken biri olsa da sadece ev içinde öyle sayılabilecek aşçının, dünya çapında saygı duyulması gereken öğretmenle konuşmaya cesaret edip edemeyeceği konusunda derin bir şüpheye düşüyordum. Belki buna benzer bir şeyler söylüyordum da; o zaman aşçı ince, zalim dudaklarıyla her zamanki gibi kısa bir yanıt veriyordu: İster inanayım, ister inanmayayım, söyleyecekti. Aşağı yukarı Et Pazarı Sokağı'nın girişindeki mahallede --bunun benim için küçük, tarihî bir anlamı daha var (Sen çocukken hangi mahallede yaşıyordun?)-- tehdidin yarattığı korku ağır basmaya başlardı. Zaten okul başlı başına bir dehşet sebebiydi ve şimdi aşçı, durumu benim için bir kat daha zorlaştırmak istiyordu. Yalvarmaya başlardım, o ise kafasını sallardı; yalvardıkça, uğruna yalvardığım şey gözüme daha değerli görünürdü, tehlikeyse daha büyük, yolun ortasında durur, af dilerdim, kadın beni sürüklemeye çalışırdı, yaptıklarını anneme babama söylemekle tehdit ederdim, gülerdi, burada

her şeye kadir olan oydu, dükkân kapılarına, köşe taşlarına tutunur, o beni affetmeden yola devam etmek istemez, onu eteğinden çekerek tutmaya çalışırdım (onun da işi kolay değildi hani), ama bunları da öğretmene söyleyeceği konusunda garanti vererek beni sürüklemeye devam ederdi; geç olur, Jakob Kilisesi'nin çanları 8'i vurur, okuldaki zillerin sesi duyulur, diğer çocuklar koşmaya başlarlardı, her zaman en büyük korkum geç kalmaktı, o zaman bizim de koşmamız gerekirdi ve benim kafamda hep aynı düşünce: "Söyleyecek, söylemeyecek..." – söylemezdi, hiçbir zaman, ama daima böyle bir olasılık vardı, hatta görünüşe bakılırsa, artan bir olasılık (dün söylemedim ama bugün kesin söyleyeceğim) ve bunu hiçbir zaman elden bırakmazdı. Bazen –düşün Milena– sokakta öfkeyle ayağıma bastığı da olurdu, kimi zaman oralarda bir yerde olan bir kömürcü kadın da bizi izlerdi. Şu saçmalıklara bak Milena; bütün bu aşçılar ve tehditler ve 38 yılın savurup ciğerlerimde biriktirdiği bütün o toz yığınıyla ne kadar da seninim...

Fakat aslında bütün bunları söylemek istemiyordum ya da en azından başka türlü söylemek niyetindeydim, geç oldu, kesmek zorundayım, çünkü yatacağım, ama sana yazmayı bıraktığım için uyuyamayacağım. Eskiden ne durumda olduğumu öğrenmek istersen, altı ay kadar önce babama yazdığım, ama vermediğim uzun mektubu sana Prag'dan yollarım.

Mektubuna yarın cevap yazacağım, akşam çok geç gelirsem de öbür gün. Burada fazladan birkaç gün daha kalıyorum, çünkü annemle babamı Franzensbad'da ziyaretten feragat ettim; aslında balkonda öylece yatmaya da feragat denemez ya...

F

Mektubun için tekrar teşekkürler.

[Merano, 23 Haziran 1920]
Çarşamba

Gerçeği söylemek zor; çünkü, belki bir tane var, ama canlı ve bu nedenle çehresi sürekli değişiyor (*krásná někdy nikdy, vážně ne, snad někdy hezká*)[1]. Pazartesiyi salıya bağlayan gece sana cevap yazsaydım korkunç olurdu, işkence sehpasına uzanır gibi uzanmıştım yatağa, bütün gece sana cevap yetiştirdim, yakındım, seni korkutup kendimden uzaklaştırmaya çalıştım, kendime lanetler okudum. (Bunun sebebi, biraz da, mektubun akşam geç vakit elime geçmiş olması ve geceye bu kadar yakınken, o ciddi sözler için fazla heyecanlı ve hassas olmamdı.) Sonra sabah erkenden Bolzano'ya gittim, tramvayla Klobenstein'a, 1200 metre yükseğe, nefes aldım, yine de pek öyle aklım başımda değildi, Dolomit Dağları'nın tam karşısında temiz, neredeyse soğuk bir hava; daha sonra, dönüş yolunda sana yazdıklarımı aşağıda aynen aktarıyorum, bunlar bana, en azından bugün, fazla sert geliyor; günler işte böyle değişiyor:

En sonunda yalnızım, mühendis Bolzano'da kaldı, ben geri dönüyorum. Mühendisin ve gezdiğim yerlerin seninle aramıza girmesini pek dert etmedim, çünkü zaten kendimde değildim. Dün akşamı, saat yarıma kadar yazarak ve sonrasında da düşünerek, seninle geçirdim, ardından ancak birkaç dakikalık bir uyku uyuyarak saat 6'ya kadar yattım, zar zor kalktım, tıpkı yabancı bir insanın bir başka yabancı insanı zorla kaldırması gibi, iyi de oldu, çünkü aksi takdirde günümü Merano'da pinekleyerek ve durmadan yazarak geçirecektim. Bu gezintinin pek bilincine varamayışımın ve hafızamda yalnızca

1. (asla güzel değil, kesinlikle değil, belki bazen hoş) (Y.N.)

belli belirsiz bir rüya olarak kalacak olmasının fazla bir önemi yok. Geceyi böyle geçirdim; çünkü sen mektubunla (keskin bir bakışın var ama bu pek önemli değil, millet sokakta dolanıyor ve bakışı kendine çekiyor, yine de sende o bakışın verdiği cesaret ve hepsinden önce, onun ötesini görecek güç var; önemli olan, bu "ötesini görme" durumu ve sen bunu başarıyorsun), tek gözünü kapayarak uyuyan ve diğeriyle fırsat kollayan bütün o eski şeytanları uyandırdın, ki bu aslında korkunç, insana ecel terleri döktürüyor (Sana yemin ederim: Onlardan, bilinmeyen güçlerden korktuğum kadar başka hiçbir şeyden korkmam.); ama iyi bir şey bu, sağlıklı, insan onların geçişini izliyor ve orada olduklarını biliyor. Yine de, "Viyana'dan ayrılmalısın," sözümle ilgili açıklaman tamamen doğru değil. Bunu öylesine yazmadım (O hikâyenin etkisi altında yazdım; bu tür bağlantıları o zamana kadar hiç düşünmemiştim; o sıralar o kadar kendimi kaybetmiştim ki, Viyana'dan hemen ayrılman bana dünyanın en doğal şeyi gibi geliyordu; sebebiyse, benim suçum yüzünden kocan için sadece bir ceza olanın asıl bana zarar vereceği, on kat, yüz kat zarar vereceği ve beni paramparça edeceği gibi son derece bencilce bir düşünceydi. Yani seninkinden pek farklı değil.), bana yük olmandan da korkmuyordum (fazla kazanmıyorum, ama sanırım ikimize rahat rahat yeter, tabii araya hastalık girmezse), ayrıca düşünce ve ifade gücüm konusunda da samimiyim (eskiden de öyleydim ama gerçek, yardıma hazır bakışınla bunu ilk gören sensin). Korktuğum, hem de fal taşı gibi açılmış gözlerle korktuğum, beni korkunun anlamsız derinliklerine çeken şey (Uykuya da korkuya daldığım gibi dalsaydım, şu an yaşıyor olmazdım.), yalnızca içten içe kendime kurduğum komplo (babama yazdığım mektubu okuduğunda bunu daha iyi anlayacaksın, yine de tam olarak anlayamazsın, çünkü o

mektup fazlasıyla hedefine yönelik), bu komplo benim büyük satranç oyununda, değil piyonun piyonu olmak, tam tersine, oyunun kurallarını hiçe sayarak ve bütün oyunu altüst ederek vezirin yerini zapt etmek istememe dayanıyor –ben, piyonun piyonu, yani olmayan, oyuna katılmayan bir figür–, sonra da belki şahın yerini ya da bütün tahtayı; bunu gerçekten yapmak isteseydim, başka ve daha az insanca bir yolla olması gerekirdi. Bu nedenle, sana sunduğum teklifin benim için anlamı, senin için olduğundan çok daha büyük. Şu anda o teklif sağlam, sağlıklı, tam anlamıyla mutluluk verici.

Dün durum böyleydi, mesela bugün Viyana'ya kesin geleceğimi söyleyebilirim, ama bugün bugündür, yarın da yarın, o yüzden kendimi bu konuda özgür bırakıyorum. Ne olursa olsun, seni şaşırtmam, perşembeden sonraya da kalmam. Viyana'ya gelecek olursam, sana pnömatik postayla[1] bir mektup gönderirim –senin dışında kimseyi görmeyeceğim, bunu biliyorum–, zaten salıdan önce kesinlikle olmaz. Güney İstasyonu'na gelirim, hangi istasyondan gideceğimi henüz bilmiyorum, o nedenle Güney İstasyonu'na yakın bir yerde kalırım; keşke nerede ders verdiğini bilseydim, saat 5'e doğru gelip orada beklerdim. (Bu cümleyi bir masalda okumuş olmalıyım, şu diğer cümlenin yakınlarında bir yerde: Hâlâ ölmedilerse, şimdi de yaşıyorlardır.) Bugün bir Viyana haritasına baktım, senin sadece bir odaya ihtiyacın varken, bu kadar büyük bir şehir inşa edilmiş olması bana bir an için akıl almaz geldi.

F

1. Hava basıncıyla borulardan mektup iletimi. (Ç.N.)

Postrestant[1] mektupları da Pollak adına göndermiş olabilirim.

[Merano, 24 Haziran 1920]
Perşembe

İnsan uykusuzken, uykusunu almış haline göre çok daha akıllı oluyor, bak dün biraz uyudum, hemen Viyana yolculuğuyla ilgili o saçmalıkları yazdım. Sonuçta bu yolculuk az buz şey değil, şakaya gelmez. Ne olursa olsun, seni hiçbir şekilde şaşırtmayacağım, bunun sırf düşüncesi bile beni titretiyor. Evine asla gelmem. Pnömatik postayla göndereceğimi söylediğim mektup perşembe günü de eline geçmemişse, Prag'a döndüm demektir. Bu arada, öğrendiğim kadarıyla, gelirsem Batı İstasyonu'na geleceğim –galiba dün Güney İstasyonu yazmıştım–, ama zaten fark etmez. Ayrıca öyle çok fazla, genel azami seviyenin üstünde beceriksiz, yerinden kaldırılamaz, dalgın değilim (biraz uyuduğum zamanlar hariç), böyle bir endişen olmasın, nasıl Viyana'ya giden vagona biniyorsam, Viyana'da da vagondan büyük ihtimalle inerim, aslında sadece binmesi zor geliyor. Görüşmek üzere (ama bu görüşme illa Viyana'da değil, mektuplarda da olabilir).

F.

Ropucha güzel –güzel, ama çok güzel değil– çok güzel değil, kırkayağı andıran bir öykü; espriyle sabitlendikten sonra kendi kendine dokunamıyor ve geriye doğru kaskatı kesiliyor, ilkyarısının bütün özgürlüğü, hareket-

1. Mektubun, kişinin adresi yerine postaneye gönderilmesi. (Ç.N.)

liliği kayboluyor. Fakat bu hariç, Milena J.'nin bir mektubu gibi okunuyor; bu bir mektupsa, cevap yazacağım.

"Milena" ismine gelince; bunun Almanlık ve Yahudilikle hiçbir ilgisi yok. Çekçeyi en iyi anlayan (tabii Çek Yahudilerini saymazsak) *Naše řeč*'deki beylerdir, ikincisi dergimin okurları, üçüncüsü de aboneler, ki ben aboneyim. Böyle biri olarak sana şunu söyleyebilirim ki, Çekçede "Milena"nın yalnızca kısaltılmış hali var: milenka.[1] İster beğen, ister beğenme, filoloji böyle söylüyor.

[Merano, 25 Haziran 1920]

Evet, birbirimizi yanlış anlamaya başlıyoruz Milena. Sen, sana yardım etmek istediğimi sanıyorsun, ama aslında ben kendime yardım etmek istemiştim. Bu bahsi kapatalım. Ayrıca hatırladığım kadarıyla senden hiç uyku ilacı istemedim.

Otto Groß'u pek az tanırım; fakat bu anlattıklarının en azından "gülünçlüğe" göz kırpan bir önem taşıdığını fark ettim. Adamın arkadaş ve akrabalarının şaşkın havası (karısı, kayınbiraderi, hatta tuhaf bir suskunluk içinde valizlerin arasında oturup –yalnızken yataktan düşmemeliydi– sade kahve içen, meyve yiyen, insanın aklına gelebilecek her şeyi yiyen küçük çocuk) bir açıdan, çarmıha gerilmiş İsa'nın altında duran müritleri havasındaydılar. Ben o sırada Budapeşte'den dönüyordum; nişanlıma oraya kadar eşlik etmiş, ardından da tükenmiş

1. sevgili. (Y.N.)

bir halde Prag'a, ciğerlerimden boşanacak kana doğru yola çıkmıştım. Groß, karısı ve kayınbiraderi aynı gece trenindeydiler. Her zamanki gibi sıkılgan girişken olan Kuh gecenin bir yarısı şarkı söylüyor ve gürültü ediyor, kadın bir köşede, pisliğin ortasında arkasına yaslanmış –ancak koridorda yer bulabilmiştik–, uyuyordu (Groß tarafından fazlasıyla, ama pek başarılı sayılamayacak bir biçimde korunarak). Groß ise neredeyse bütün gece bana bir şeyler anlattı (muhtemelen kendine iğne yaptığı küçük aralar hariç), en azından bana öyle geldi, çünkü anlatılanların tek bir kelimesini bile anlamadım. İncil'in bir bölümü üzerinde sürdürdüğü çalışmasını uzun uzun açıkladı, ben o bölümü bilmiyordum, ama korkaklıktan ve üşengeçlikten söylemedim. Hiç durmadan bu bölümü parçalara ayırıyor, hiç durmadan yeni malzemeler sunuyor, hiç durmadan benden onay bekliyordu. Adam gözlerimin önünde yavaş yavaş bulanıklaşıp neredeyse yok olurken, ben de onay verircesine, mekanik bir hareketle başımı sallıyordum. Bu arada sanırım kendimde olsam da bunları anlamayacaktım; benim düşünme sürecim donuk ve yavaştır. İşte gece böyle geçti. Fakat başka aralar da verdik. Groß bazen ayakta durarak kollarını kaldırıp dakikalarca bir şeye tutunuyor, tamamen gevşemiş vücuduyla tren giderken ara ara sallanıyor ve bu şekilde uyuyordu. Prag'a vardığımızdaysa onu ancak şöyle bir görebildim.

Müzikten anlamamak illa bir şanssızlık değil; öncelikle benim için öyle değil, daha ziyade bir ata mirası (babamın babası, Strakonitz yakınlarında bir köyde kasaptı, onun kestiği kadar et yememeliyim) ve bana bir tür güç veriyor, evet, akrabalık benim için çok önemli;

ama eğer şanssızlıksa da insani bir şanssızlık, tıpkı ağlayamamak ya da uyuyamamak gibi. Ayrıca müzikten anlayanları anlamak, neredeyse müzikten anlamamak demektir.

F

Viyana'ya gelirsem, sana, postaneye telgraf çekeceğim ya da yazacağım. Salı ya da çarşamba.

Tabii ki bütün mektuplara pul yapıştırdım, pulların koparıldığı, zarftan anlaşılmıyor mu?

[Merano, 25 Haziran 1920]
Cuma akşamı

Bu sabah yazdıklarım aptalcaydı, dolu dolu iki tatlı mektubun şimdi geldi. Onların cevabını yüz yüze veririm; salı günü, içimde ya da dışımda beklenmedik bir durum olmazsa, Viyana'da olacağım. Seni nerede beklemek istediğimi bugünden söylemem (yanılmıyorsam salı günü bayram, Viyana'ya gelince sana telgraf çekeceğim ya da pnömatik posta göndereceğim postane belki kapalıdır) mantıklı olurdu, ama şimdiden bir yer söyler ve üç gün üç gece boyunca söz konusu yerin ne kadar boş olduğunu ve ben salı günü belli bir saatte oraya gidene kadar beklediğini görürsem, o zamana dek boğulabilirim. Dünyada benim ihtiyaç duyduğum kadar sabır var mı Milena? Bunun cevabını salı günü verirsin.

F

[Posta kartı, Damga:] Viyana 29 VI. 20
[Gönderilen:] M. Jesenská
Viyana VIII
postrestant
Postane: Benno Sokağı - Josefstädt Caddesi

[Gönderen:] Dr. Kafka
Riva Oteli

Salı, 10.00

Bu mektup büyük olasılıkla saat 12'ye kadar eline geçmeyecek, kesin geçmeyecek, çünkü zaten saat 10. Demek ki ancak yarın, belki de böylesi daha iyi, gerçi Viyana'dayım, Güney İstasyonu'nun orada bir kafede oturuyorum (Bu ne biçim kakao, ne biçim çörek, bunlarla mı besleniyorsun?) ama tam anlamıyla burada sayılmam, iki gecedir uyuyamıyorum; acaba burada kaldığım, Güney İstasyonu'na yakın ve bir garaja bitişik olan Riva Oteli'nde üçüncü gece uyuyabilecek miyim? Aklıma daha iyisi gelmiyor: Seni çarşamba günü sabah 10'dan itibaren otelin önünde bekleyeceğim. Yalvarırım Milena, beni yandan ya da arkadan gelerek şaşırtma, ben de öyle yapmak niyetinde değilim. Bugün büyük olasılıkla görülmeye değer yerleri gezeceğim; Lerchenfeld Caddesi, Postane, Güney İstasyonu'ndan Lerch. Cad.'ne uzanan kemer, kömürcü kadın vs.; tabii olabildiğince görünmemeye çalışarak...

Senin

[Prag, 4 Temmuz 1920]
Pazar

Bugün Milena, Milena, Milena – başka bir şey yazamayacağım. Hayır, yazacağım. Bugün Milena, yalnız telaş, yorgunluk ve yokluğun var (sonuncusu yarın da olacak). Hem, nasıl yorgun olmam, hasta bir insana çeyrek yıl tatil vaat ediyor, sonra da dört gün veriyorlar, üstelik salı ve pazardan sadece bir parça, sabah ve akşamlardan da kesilmiş. Tamamen iyileşmemekte haksız mıyım? Haksız mıyım yani? Milena! (Sen yoksul yatağında haklı bir nedenle derin bir uykudayken ve yavaş yavaş, farkında bile olmadan sağdan sola, dudaklarıma doğru dönerken, sol kulağına söylüyorum bunları.)

Yolculuğum mu? İlk başta çok kolaydı, peronda gazete yoktu. İşte dışarı çıkmak için bir neden, ama sen gitmiştin, olsun. Tekrar bindim, tren kalktı, gazeteyi okumaya başladım, hâlâ her şey yolundaydı, bir süre sonra okumayı kestim, **birdenbire artık orada yoktun**, aslında vardın, bunu bütün benliğimle hissediyordum ama var olmanın bu biçimi, o dört gündekinden çok farklıydı ve şimdi buna alışmak zorundaydım. Tekrar okumaya başladım ama Bahr'ın günlüğü, Grein yakınlarındaki Bad Kreuzen'ın tasviriyle başlıyordu. Okumayı bıraktım ama dışarı baktığımda, karşı yönden bir tren geliyordu ve vagonunda "Grein" yazıyordu. Kafamı tekrar içeri çevirdim. Karşımda oturan bir bey geçen pazarın *Národní Listy*'sini okuyordu, orada Růžena Jesenská'nın yazısını gördüm, gazeteyi istedim, öylesine okumaya başladım, bıraktım ve senin, istasyonda vedalaşırkenki yüzünle oturdum. O yüz, ömrümde görmediğim bir doğa olayıydı: bulutlar

yüzünden değil, kendi kendine soluklaşan güneş ışığı.

Daha ne söyleyeyim? Gırtlağım söz dinlemiyor, ellerim söz dinlemiyor.

Senin

Yarın da yolculuğun devamının nefis hikâyesini yazacağım.

[Prag, 4 Temmuz 1920]
Pazar, biraz sonra

Şu ekteki mektubu bir ulak getirdi (lütfen onu hemen yırt, Max'tan geleni de), acele cevap bekliyor, saat 9'da orada olacağımı yazdım. Ne söyleyeceğim belli de, nasıl söyleyeceğimi bilmiyorum. Yüce Tanrım, ya evli olsaydım, eve gelseydim, ulak yerine yatağı bulsaydım; kafamda Viyana'ya açılan bir geçit olmadan yatağa girmem imkânsız olurdu! Bunu söylüyorum, çünkü kendimi önümdeki zorluğun aslında ne kadar kolay olduğuna inandırmak istiyorum.

Senin

Bu mektubu sana, o evin önünde bir aşağı bir yukarı yürürken yanı başımda olmanı sağlamak için gönderiyorum.

[Prag, 4-5 Temmuz 1920]
Pazar, 11.30

3) Hiç değilse
bu mektupları
numaralandırıyorum, hiçbiri

seni ıskalamamalı, tıpkı benim de seni
o küçük parkta ıskalamadığım gibi

Her şey apaçık ortada olduğu ve tarafımdan da o şekilde dile getirildiği halde, sonuç alamadım. Ayrıntıları anlatmak istemiyorum; sadece şunu söyleyeyim ki, seninle ya da benimle ilgili en ufak bir kötü laf etmedi. O kadar net konuştum ki, ona acıma fırsatını bile bulamadım. Gerçekler doğrultusunda tek söyleyebildiğim, onunla aramda hiçbir şeyin değişmediği ve asla değişmeyeceğiydi, sadece – yeter, iğrenç bir şey bu, cellatların yapacağı bir iş, benim değil. Yalnız, bir şey var Milena, eğer çok hasta olursa (çok kötü görünüyor ve ümitsizliğin pençesinde, yarın öğleden sonra yine gideceğim ona), dediğim gibi, hastalanırsa ya da ona bir şey olursa, artık bu mesele beni aşar, çünkü ona durmadan sadece gerçeği söyleyebilirim ve bu gerçek sadece gerçek değil, daha fazlası, onun yanında yürürken bile sende eriyişim – kısacası, bir şey olursa, senin gelmen gerek Milena.

F

Saçmalıyorum işte, gelemezsin ki; aynı sebepten ötürü...

Baba mektubunu yarın senin evine göndereceğim, lütfen iyi sakla, belki bir gün yine de ona vermek isteyebilirim. Mümkünse kimsenin okumasına izin verme. Okurken bütün avukat hilelerini anlamaya çalış, bir avukat mektubudur o. Ve bu arada sakın kendi büyük "yine de" lafını unutma.

Sana *Fakir Çalgıcı*'yı bugün gönderiyorum, benim için çok büyük bir önemi olduğundan değil –gerçi yıllar önce vardı–; böylesine Viyana Almancasıyla yazılmış, böylesine melodiklikten uzak, böylesine berbat olduğu için, Halk Bahçesi'nde tepemizden bize baktığı için (Bize! Yanımda yürüyordun Milena, düşünsene, yanımda yürümüştün.), böylesine bürokratik olduğu için ve çalgıcı, becerikli bir kızı sevdiği için...

[Prag, 5 Temmuz 1920]
Pazartesi sabahı

4)

Önce cuma günkü mektubunu aldım, sonra da cuma gecesi yazdığını. İlki çok hüzünlü, istasyondaki yüzün gibi, bu hüzün içindekilerden çok, eskimiş olmasından kaynaklanıyor, hepsi geçmişte kaldı, beraber ormana gidişimiz, kenar mahallelerde beraber dolaşmamız, beraber yürüyüşümüz... Aslında geçmişte kalmadı, hiçbir zaman da kalmayacak, birlikte yaptığımız o dümdüz yürüyüş, taşlı sokaktan yukarı, akşam güneşinde anacaddeden geri, bitmiyor ve yine de, bitmediğini söylemek aptalca bir şaka. Burada bazı işlerle meşgulüm, birkaç mektup vardı, şimdi onları okudum, müdürümün "hoş geldin" mesajı (kovulmamışım) ve bir iki şey daha, ama bütün bunları yaparken kulağımda bir ses çınlıyor: "O artık yanında değil", buna karşılık gökyüzünde bir yerlerde daha güçlü bir başka ses var ve o da şöyle çınlıyor: "Seni terk etmeyecek"; ama işte zayıf ses kulağımın dibinde. Ve sonra yine akşam mektubu; göğüskafesi nasıl böyle alabildiğine genişleyip daralabilir bilinmez, insan senden nasıl uzak kalabilir bilinmez.

Fakat yine de şikâyet etmiyorum, bunlar şikâyet değil; hem, bana söz verdin.

Yolculuğumun hikâyesini anlatayım da, bakalım hâlâ bir melek olmadığını söyleyebilecek misin? Avusturya vizemin gerçek (ve mecazi) anlamda 2 ay önce bittiğini öteden beri biliyordum ama Merano'da bana, geçiş için vize gerekmediği söylenmişti ve hakikaten de Avusturya'ya girişim sırasında hiçbir zorluk çıkarılmadı. Bu nedenle, Viyana'da da bu hatayı tamamen unuttum. Fakat Gmünd'deki pasaport kontrolünde görevli memur –genç bir adam, sert bir tip– hatayı hemen fark etti. Pasaportum bir kenara konuldu, diğer herkes gümrük kontrolüne doğru devam ederken ben gidemedim, bu bile yeterince kötüydü. [Sürekli rahatsız ediliyorum, bu daha ilk gün, henüz bürokratik saçmalıkları dinlemekle vazifeli değilim ve sürekli gelip beni senden uzaklaştırmak istiyorlar, yani seni benden, ama başaramayacaklar Milena, değil mi? Hiç kimse, hiçbir zaman.] İşte durum böyleydi, ama tam o sırada sen devreye girdin. Bir sınır polisi geliyor –cana yakın, açık sözlü, Avusturyalı, ilgili, içten–, beni merdiven ve koridorlardan geçirerek sınır polisi komiserliğine götürüyor. Orada, benzer bir pasaport hatası nedeniyle getirilmiş Romen bir Yahudi kadın var; ne gariptir ki o da senin cana yakın habercin, Yahudilerin koruyucu meleğisin işte. Fakat karşımızdakiler çok daha güçlü. İkisi de benzi solmuş, zayıf ve en azından şu anda hiddetli olan büyük komiser ve küçük yardımcısı pasaportu alıyorlar. Komiser hemen kararını veriyor: "Viyana'ya dönecek ve merkez polis amirliğinden vize alacaksınız!" Defalarca "Bu benim için korkunç olur," demekten başka bir şey yapamıyorum. Komiser de

aynı şekilde defalarca, alaycı ve sinirli bir tonda cevap veriyor: "Size öyle geliyor." "Vizeyi telgrafla almak mümkün değil mi?" "Hayır." "Bütün masrafları ödesem?" "Hayır." "Burada daha yetkili bir merci yok mu?" "Hayır." Sıkıntımı gören ve büyük bir soğukkanlılık sergileyen kadın, komisere en azından benim geçmeme izin vermesini rica ediyor. Bu çok yetersiz bir çare Milena! Beni bu şekilde kurtaramazsın. Pasaport kontrolüne giden uzun yolu geri yürümek ve bagajımı almak zorundayım, bugün yola çıkmam imkânsız artık. Ardından, sınır komiserinin odasında hep beraber oturuyoruz, oradaki polis memuru da beni elinden geldiğince avutmaya çalışıyor, biletlerin geçerlilik süresinin uzatılabileceğinden filan bahsediyor, komiser son sözünü söyledi ve özel odasına çekildi, yalnızca küçük yardımcı yanımızda. Hesaplıyorum: Viyana'ya bir sonraki tren akşam onda kalkıyor, gece üç buçukta orada oluyor. Riva Oteli'nin böcekleri bile beni sokmuşken, Franz Josef İstasyonu yakınlarındaki odam kim bilir nasıl olacak... Ama zaten oda bulamıyorum, o zaman da (evet, saat üç buçukta) Lerchenfeld Caddesi'ne gidip kalmak için ricada bulunuyorum (evet, sabahın beşinde). Fakat ne olursa olsun, pazartesi sabahı vizeyi almam (Ama bakalım hemen verecekler mi, ya salıya kalırsa?), sonra da sana gelmem, kapıyı açtığında seni şaşırtmam gerek. Hey yarabbim! Düşüncelerim kısa bir ara verdikten sonra devam ediyor: Peki o geceden ve yolculuktan sonra ne halde olacağım, üstelik akşam hemen tekrar yola çıkıp trenle 16 saat gitmek zorundayım, Prag'a vardığımda kim bilir neye benzerim, ya şimdi telgraf çekip bir kez daha izin süresinin uzatılmasını isteyeceğim müdür ne diyecek bu işe? Sen de bütün bunları istemezsin, biliyorum ama o halde ne istiyorsun? Başka türlü olmuyor ki... İçimi biraz olsun rahatlatan tek çözüm yolu, geceyi Gmünd'de geçirip Viyana'ya ertesi

sabah gitmek; onun için bitkin bir halde, sessiz sedasız komiser yardımcısına Viyana'ya sabah treni olup olmadığını soruyorum. Altı buçukta kalkıyor, on birde varıyor. İyi, demek ki ben de onunla gideceğim, Romen kadın da. Fakat bu noktada birden konuşmanın yönü değişiyor, nasıl olduğunu bilmiyorum ama, küçük komiser yardımcısının bize yardım etmek istediğini fark ediyorum. Geceyi Gmünd'de geçirirsek, sabah büroda yalnız olduğu saatlerde bizi gizlice Prag'a giden özel bir trene bindirecek, o zaman da öğleden sonra dörtte orada olacağız. Komisere de, sabah treniyle Viyana'ya gittiğimizi söyleyeceğiz. Harika! Ama yalnızca bir ölçüde harika, çünkü yine de Prag'a telgraf çekmeye mecburum. Yine de. Komiser geliyor, Viyana'ya giden sabah treniyle ilgili küçük bir komedi oynuyoruz, sonra da komiser yardımcısı bizi gönderiyor, akşam ayrıntıları konuşmak için gizlice ona gitmemiz gerek. Ben her zamanki körlüğümle, bunun senin başının altından çıktığını düşünüyorum, oysa gerçekte bu sadece karşı güçlerin son hücumu. Kadın ve ben ağır ağır yürüyerek istasyondan çıkıyoruz (bizi götürmesi gereken ekspres hâlâ orada duruyor, bagaj kontrolü uzun sürdüğü için). Şehir ne kadar uzaklıkta? Bir saat. Bir bu eksikti. Ama bakıyoruz, istasyonun yakınında da iki otel var; birine gideceğiz. Tam otellerin önündeki tren yolunu geçerken, bir yük treni görünüyor, o gelmeden hızlı hızlı rayların üstünden atlamak istiyorum ama kadın beni tutuyor, gel gör ki yük treni tam önümüzde duruyor ve beklemek zorunda kalıyoruz. Şanssızlığımıza küçük bir ilave, diye düşünüyoruz. Ama işte bu bekleme olmasaydı, pazar günü Prag'a gelemezdim; bu bir dönüm noktası. Sanki sen, hani Batı İstasyonu'nun oradaki otellere bakmıştın ya, aynı şekilde şimdi de benim için ricada bulunmak amacıyla gökyüzünün bütün kapılarını çalmışsın gibi; çünkü şimdi de,

fazlasıyla uzun olan istasyon yolu boyunca nefes nefese arkamızdan koşmuş olan polis memurun geliyor ve bağırıyor: "Hemen geri dönün, komiser geçmenize izin verecek!" Bu mümkün mü? Böyle bir an, insanın nefesini kesiyor. Polis memuruna bizden para alması için on kez yalvarmak zorunda kalıyoruz. Şimdi bir de geri dönmek, bavullarımızı komiserlikten almak, onlarla pasaport kontrolüne gitmek, sonra da gümrük kontrolüne... ama şimdi sen her şeyi yoluna soktun, bavullarla yürüyemiyorum, o sırada tesadüfen yanımda bir hamal beliriyor, pasaport kontrolünde kalabalığa giriyorum, polis bana yol açıyor; gümrük kontrolünde farkında olmadan, içinde altın kol düğmelerinin olduğu kılıfı kaybediyorum, bir memur bulup getiriyor. Trendeyiz ve hemen hareket ediyoruz, nihayet yüzümdeki ve göğsümdeki teri silme fırsatı bulabiliyorum. Hep yanımda kal!

F

[Prag, 5 Temmuz 1920]
Pazartesi

5) sanırım

Elbette, yatmalıyım artık, saat gecenin biri, sana akşam daha erken yazabilirdim aslında ama Max buradaydı, gelmesine çok sevindim, kız ve kızın bende yarattığı endişe yüzünden şimdiye kadar ona gidememiştim. Sekiz buçuğa kadar kızla beraberdim, dokuzda Max geleceğini haber verdi, yarıma kadar da onunla gezdik. Düşünsene, ona yazdığım mektuplarda söz konusu kişinin sen sen sen – yine yazmaya biraz ara veriyorum –sen olduğunu gayet net belirttiğimi sanıyordum– anlamamış, ancak şimdi ismini öğrendi (yine de açık açık yazmamıştım bunu, çün-

ki karısı mektupları okuyabilirdi). Ve şimdi yine Milena, yalanlarımdan bir tanesi, ikincisi: Bir keresinde bana korkuyla, *[Mile]* ("Max" yazacaktım, "Milena" yazdım, sonra üzerini çizdim, bana bunun için beddua etme, gerçekten lanetlenmiş üzgünüm.) Max'ın mektubunda geçen Reiner hikâyesinin bir uyarı olup olmadığını sormuştun. Açıkçası bunun bir uyarı olduğuna inanmıyordum ama yine de yazılanlara eşlik eden bir müzik gibiydi; fakat seni o kadar korkmuş görünce,* bilinçli bir yalanla [Ayağa kalkmak zorundaydım, korkak fare ahalisinden biri, bir yerlerde bir şeyleri kemiriyordu] her türlü bağlantıyı reddettim. Gerçi gerçekten de arada hiçbir bağlantı olmadığı ortaya çıktı ama bunu bilmiyordum, yani yalan söyledim.

Kıza gelince: Bugün her şey daha iyiydi ama bunun için, sana yazmasına izin vermek gibi yüksek bir bedel ödedim. Çok pişmanım. Seninle ilgili korkumun bir işareti de, bugün postaneden sana çektiğim telgraf ("Kız sana yazıyor, nazik ve –burada aslında 'çok' kelimesini eklemek istemiştim– sert bir cevap yaz ve beni bırakma."). Genel olarak bugün sakin geçti, kendimi aşıp tatlı tatlı Merano'yu anlattım, daha az gergin bir hava vardı. Ama dönüp dolaşıp asıl konu açılınca –kızcağız Karl Meydanı'nda yanımda dakikalarca titredi durdu–, senin yanında diğer her şeyin, aslında hiç değişmese bile, yok olduğunu ve hiçe dönüştüğünü söyledim. Beni hep savunmasız bırakan son sorusunu sordu, ki o da şuydu: "Ben kendiliğimden gidemem, ancak gönderirsen giderim. Beni gönderecek misin?" (Kibri bir tarafa bırakacak olursak, bunu anlatmamın çok iğrenç bir yanı var ama seni kaybetmekten korktuğum için anlatıyorum. Bu korkudan yapmayacağım şey yok. Bak ne kadar ilginç yeni bir korku türü...) Cevap verdim: "Evet." O da bunun üzerine: "Gidemem ki." Sonra da konuşmaya başladı, gününü aşan bir gevezelikle, zavallı şey, bütün bunları anla-

yamıyormuş, sen kocanı seviyormuşsun, benimle gizlice görüşüyormuşsun vesaire. Doğruyu söylemek gerekirse, senin hakkında kötü laflar da etti, bunun için onu tokatlamak istedim ve yapmalıydım da, ama içini dökmesine, hiç değilse bu kadarına göz yummasa mıydım? Sana yazmak istediğini söyledi ve ben de, onunla ilgili endişelerim ve sana olan sonsuz güvenim nedeniyle izin verdim, bunun bana birkaç geceye mal olacağını bildiğim halde izin verdim. Bu iznin onu sakinleştirmiş olması, beni huzursuz ediyor. Nazik ve sert ol, ama nazikten ziyade sert; fakat ne diyorum ki ben, senin yazılacak en doğru şeyi yazacağını sanki bilmiyorum... Peki, sinsice şeyler yazıp seni bana karşı doldurabileceği yolundaki korkum senin için son derece aşağılayıcı değil mi? Aşağılayıcı tabii, ama vücudumda kalbim yerine bu korku çarpıyorsa, ben ne yapayım? Sana yazmasına izin vermemeliydim. Yarın bayram (Hus), onu yine göreceğim, öğleden sonra bir gezintiye çıkalım diye o kadar yalvardı ki, haftanın geri kalanı boyunca beni rahat bırakacakmış. Belki onu mektup fikrinden caydırabilirim, tabii çoktan yazmadıysa... Fakat** sonra kendi kendime diyorum ki: Belki de gerçekten sadece bir açıklama istiyordur, belki de senin sözün o nazik sertliğiyle onu sakinleştirecek, belki de – işte kafamda bütün düşünceler birbirine karıştı– mektubun karşısında dize gelecek.

Franz

* *Mektubun ilk sayfasının sağ kenarında (not, 99. sayfanın 5. satırındaki* "üzgünüm" *kelimesine kadar devam ediyor):* Ve her şeye rağmen bazen şuna inanıyorum: Eğer mutluluktan ölünüyorsa, bu benim başıma gelmeli. Ve eğer ölüme yazgılı biri mutluluk sayesinde hayatta kalıyorsa, o zaman hayatta kalacağım.

** *Mektubun son sayfasının sol kenarında (not, 100. sayfanın 6. ve 7. satırlarındaki* "endişelerim" *kelimesine kadar devam ediyor):* Yazmasına izin vermem için bir neden daha. Bana yazdığın mektupları görmek istedi. Ama onları gösteremem.

[Prag, 6 Temmuz 1920]
Salı sabahı

6)

Benim için küçük bir darbe: Paris'ten bir telgraf aldım, aslında çok sevdiğim, Madrid'de yaşayan ve yıllardır buraya gelmeyen yaşlı dayım, yarın akşam geliyormuş. Bu bir darbe, çünkü zamanımı çalacak ve ben bütün zamanımı ve bütün zamanımdan bin kat fazlasını ve daha da iyisi, dünya üzerinde var olan bütün zamanları senin için kullanmak istiyorum; seni düşünmek, senin içinde nefes almak için. Evimin de huzuru kaçacak, gecelerin huzuru kaçacak, bambaşka bir yerde olmak isterdim. Pek çok şeyin bambaşka olmasını isterdim, hele büro keşke hiç olmasaydı; ama sonra yine şimdiki zamanın, bu sana ait olan şimdiki zamanın dışındaki isteklerimi dile getirdiğimde suratıma çeşitli darbeler alacağımı düşünüyorum.

Laurin'e gidebilir miyim? Mesela Pick'i tanıyor. Yoksa acaba bu, Viyana'ya gelişimin ortaya çıkmasını kolaylaştırır mı? Bana bu konudaki fikrini bildir.

Přibram'ın sanatoryumdaki durumu konusunda anlattıkların Max'ı heyecanlandırmış; kendini, daha önce onun için hazırladıklarını düşüncesizce mahvetmekle suçluyor. Bunun yanı sıra şu anda resmî mercilerle, belki de pek fazla zorlanmadan gerekeni elde edebilmesini sağlayacak türde ilişkileri var. Senden, Přibram'ın uğradığı haksızlığın ayrıntılarını kısaca özetlemeni önemle rica

ediyor. Mümkünse, bu kısa özeti bana da gönder (Rus'un adı: Sprach).

Nedense artık sana hiçbir şey yazamıyorum; yalnızca bizi, kalabalık dünyanın ortasında bizi, yalnızca bizi ilgilendiren konular hariç. Yabancı olan her şey, yabancı kalıyor. Haksızlık bu! Haksızlık! Ama dilim dönmüyor ve yüzüm koynuna yaslanmış...

İçimde Viyana'dan kalma bir acılık var, söyleyebilir miyim? Yukarıda ormanda, sanırım ikinci gün, şöyle demiştin: "Bekleme odasıyla girilen mücadele uzun sürmez." Ve şimdi, sondan bir önceki Merano mektubunda da hastalığından söz ediyorsun. Bu ikisi arasında nasıl bir çıkış yolu bulayım ki... Bunu kıskançlıktan söylemiyorum Milena, kıskanç değilim. Ya dünya çok küçük ya da biz çok büyüğüz, ne olursa olsun onu tamamen dolduruyoruz. Kimi kıskanacağım ki?

[Prag, 6 Temmuz 1920]
Salı akşamı

7)

Görüyor musun Milena, sana mektubu bizzat ben gönderiyorum ve içinde ne yazdığı konusunda en ufak bir fikrim yok. Şöyle oldu: Ona bugün öğleden sonra saat üç buçukta evinin önünde olacağıma söz vermiştim. Vapurla gezecektik; ama ben dün çok geç yatmış ve uyuyamamıştım, o yüzden sabah ona pnömatik postayla bir not

yolladım: Öğleden sonra uyuyacak ve ancak saat altıda onda olacaktım. Hiçbir not ve telgraf güvencesinin gidemeyeceği bir huzursuzlukla da ekledim: "Önce mektup üzerinde konuşalım, sonra Viyana'ya gönder." Fakat sabahın erken saatlerinde yarı şuursuz bir halde yazmış ne yazdığını kendi de söyleyemiyor– ve hemen postaya vermiş. Notumu aldığında zavallıcık korku içinde merkez postaneye koşuyor, bir yerlerde mektubu yakalıyor, görevli memura –düşün ki o kadar mutlu olmuş– cebindeki bütün parayı veriyor, neden sonra verdiği miktar onu dehşete düşürüyor ve akşam bana mektubu getiriyor. Ne yapmalıyım? Acil, kusursuz, güzel bir çözüm bulma umudum, mektuba ve senin cevabının etkisine dayanıyor; itiraf etmeliyim ki bu, anlamsız bir umut, ama benim tek umudum. Mektubu açıp senden önce okursam, birincisi, kızı kırmış olurum, ikincisi, eminim ki artık ondan sonra mektubu gönderemem. Bu nedenle, onu kapalı olarak senin ellerine bırakıyorum, bütünüyle; tıpkı kendimi bu ellere bıraktığım gibi.

Prag'da hava biraz puslu, henüz mektup gelmedi, kalbimde bir ağırlık var, gerçi daha şimdiden mektup gelmesi imkânsız ama gel de bunu kalbime anlat.

F

Adresi: Julie Wohryzek
Prag II
Na Smečkách 6

[Prag, 6 Temmuz 1920]
Salı, daha geç

8)
Mektubu henüz atmıştım ki, aklım başıma geldi: Bu-

nu senden nasıl isteyebildim ki... Burada doğru ve gerekli olanı yapmanın benim vazifem olmasını bir tarafa bırak, senin için bir yabancıya bu tür bir karşılık yazmak ve içini dökmek imkânsız olsa gerek. Milena, mektuplar ve telgraflar için beni affet, bunları senden ayrılmanın yarattığı sersemliğime ver; cevap yazmayabilirsin, hiç önemli değil, başka bir çözüm bulunur elbet. Bunun için kendini üzme. Bu yürüyüşler beni çok yordu, bugün de Vyšehrad sırtlarında yürüdük, ondan olacak. Üstelik yarın dayım geliyor, artık nadiren yalnız kalabileceğim.

Daha güzel bir şeyden söz edeyim: Viyana'da en güzel, hem de delicesine güzel giyindiğin gün, hangi gündü biliyor musun? Bu konuda tartışmayalım: pazar.

[Prag, 7 Temmuz 1920]
Çarşamba akşamı

9)

İşte yeni evim şerefine alelacele yazılmış birkaç satır; alelacele, çünkü saat 10'da annemle babam Franzensbad'dan, 12'de de dayım Paris'ten geliyor ve gidip onları almamı istediler; yeni ev, çünkü dayıma yer kalsın diye Marienbad'daki kız kardeşimin boş duran evine geçtim. Büyük, bomboş bir ev, ne güzel, ama sokak daha gürültülü, yine de çok kötü bir değiştokuş sayılmaz. Sana yazmalıyım Milena, çünkü şikâyetlerle dolu son birkaç mektubumdan (en fenasını bu sabah utançtan yırttım, düşün, henüz senden hiçbir haber alamamışım ama postadan şikâyet etmek de aptalca bir şey, postayla ne işim olur benim), sana güvenmediğim, seni kaybetmekten korktuğum sonucunu çıkarabilirsin, hayır, güvenmiyor değilim. Sana güvenmesem, benim için bu kadar değerli olur muydun? Bende bu hissi uyandıran, kısa fiziksel ya-

kınlığımız ve ani bedensel ayrılığımızdı (Neden pazar günü? Neden saat tam 7'de? Neden böyle?); bu, duygularımı biraz karıştırmış olmalı. Bağışla beni! Ve bu akşamın iyi geceler dileği olarak, beni, her şeyimi ve senin içine dolmanın verdiği bütün mutluluğu bir solukta al.

F

[Prag, 8 Temmuz 1920]
Perşembe sabahı

10)

Sokak çok gürültülü, üstelik çapraz karşımda inşaat yapılıyor, tam karşıda da Rus kilisesi değil, içi insan dolu evler var, buna rağmen –bir odada yalnız olmak, belki de hayatın önkoşulu, bir evde yalnız olmak –netleştirmek adına söylüyorum: geçici olarak– mutluluğun önkoşulu (Önkoşullardan biri, çünkü eğer yaşamasaydım, yerim yurdum olmasaydı, evin bana ne faydası olurdu; belki açık mavi, canlılığını anlaşılmaz bir merhametten alan bir çift göz mü?) ama işte ev, mutluluğun bir parçası, her şey sakin, banyo, mutfak, önoda, diğer üç oda, bir sürü kişinin paylaştığı evlerdeki o gürültü patırtı, o çarpık beraberlikler, yozlaşmış ve artık gem vurulamayan vücut, düşünce ve isteklerin girdiği o ensest ilişkiler, her köşede, bütün mobilyaların arasında gerçekleşen yasak münasebetler, uygunsuz, rastlantısal şeyler, evlilik dışı çocuklar yok. Bu tür yerlerde hayat, senin sessiz sakin, bomboş kenar mahallelerinde geçen bir pazar gününü değil, kudurmuş, hıncahınç dolu, nefes kesen kenar mahallelerdeki kesintisiz bir cumartesi akşamını andırıyor.

Kız kardeşim bana kahvaltı getirmek için uzun bir yol yürümüş (aslında gerek yoktu, zaten eve gidecektim), üstelik beni bu mektuptan ve kaybolmuşluktan uzaklaştırıp kendime getirmek için, kapıyı birkaç dakika çalmak zorunda kalmış.

F

Ev benim değil, yaz boyunca eniştem de sık sık burada kalacak.

[Prag, 8 Temmuz 1920]
Perşembe sabahı

11)

Nihayet mektubun geldi. Hemen, acele tarafından asıl meseleyle ilgili birkaç satır yazıyorum; bu aceleye, belki sonradan pişman olacağım yanlış fikirler de karışabilir: Gerçek şu ki, bugüne dek üçümüzün ilişkisine benzer bir ilişki görmedim, o yüzden de bunu başka olaylardan edinilmiş tecrübelerle (cesetler – üç kişilik, iki kişilik ıstıraplar – ortadan kayboluvermeler) bulandırmamalı. Ben onun arkadaşı değilim, bugüne dek hiçbir arkadaşıma ihanet etmedim, ama sadece sıradan bir tanıdık da değilim, onunla aramda sıkı bir bağ var; hatta belki bazı konularda arkadaşlıktan da ileri bir bağ. Aynı şekilde sen de ona ihanet etmedin, çünkü ne dersen de, onu seviyorsun ve eğer seninle birleşeceksek (Size teşekkür ederim Milena'nın omuzları!), bu başka bir düzlemde olacak, onun alanında değil. Bunun sonucu şu ki, bu mesele yalnızca gizli tutmamız gereken bir mesele değil, yalnızca ıstırap-korku-acı-endişe de değil –birlikteliğimizin yarattığı ölçülü huzuru mektubunun verdiği korku bozdu; o huzur benim için belki şimdi yine Merano'daki girda-

ba dönüşecek, buna rağmen oradaki duruma dönme konusunda çok güçlü engeller var–; bu mesele üç kişiyi ilgilendiren, açık ve o açıklığı içinde de net bir mesele; senin bir süre daha susman gerekse bile. Ben de olasılıkları ayrıntılı bir biçimde düşünmeye son derece karşıyım karşıyım, çünkü sana sahibim, yalnız olsaydım hiçbir şey beni ayrıntılı düşünmekten alıkoyamazdı– insan daha bugünden kendini geleceğin savaş alanı haline getiriyor, o delik deşik zemin geleceğin evini nasıl taşıyacak ki?

Başka bir şey gelmiyor aklıma, bu benim bürodaki 3. günüm ve daha tek satır bile yazmadım, belki şimdi yazabilirim. Bu arada, ben bu mektubu yazarken Max uğradı, tabii ki kimseye söylemeyecek; kız kardeşim, annem, babam, kız ve Max dışında herkes beni Linz üzerinden geldim biliyor.

F

Sana para yollayabilir miyim? Mesela Laurin'e versem, senin bana Viyana'da borç verdiğini söylesem ve o da sana telifinle birlikte gönderse?

Korku nedeniyle yazacağını söylediğin şey de beni biraz ürkütüyor.

[Prag, 9 Temmuz 1920]
Cuma

Bütün bu yazma işi bana değersiz geliyor, zaten öyle de. Aslında en iyisi Viyana'ya gelip seni almam olurdu, belki yaparım da; bunu istemediğin halde. Gerçekten de yalnızca iki seçenek var, biri diğerinden daha güzel; ya Prag'a gelirsin ya da Libešic'e. Dün, eski Yahudi usulü bir şüphecilikle gizlice Jilovsky'ye gittim, Libešic'e doğ-

ru yola çıkmadan hemen önce yakaladım, Staša'ya yazdığın mektup ondaydı. Fevkalade iyi bir insan, neşeli, içten, zeki, hemen koluna giriyor, anında gevezeliğe başlıyor, her şeyi yapmaya hazır, her şeyi anlıyor; hatta biraz daha fazlasını. Karısıyla Brünn'e, Florian'a gitmeyi, oradan da Viyana'ya sana gelmeyi planlıyordu. Bugün öğleden sonra Prag'a dönüyor, Staša'nın cevabını getirecek; onunla öğleden sonra 3'te konuşur, sonra da sana telgraf çekerim. Bundan önceki 11 mektupta yazdığım saçmalıkları bağışla, o mektupları bir tarafa bırak, daha güçlü ve daha iyi olan gerçek asıl şimdi geliyor. Sanırım şu anda korkulacak tek şey, senin kocana olan sevgin. Bundan sonra bana düşenin ne olduğunu yazmışsın, belki zor ama yakınlığının bana verdiği gücü de küçümseme. Gerçi bu aralar doğru dürüst uyuyamıyorum ama iki mektubunu okuduğum dün akşama göre çok daha huzurluyum (onları okurken tesadüfen Max buradaydı, pek iyi olmadı, çünkü bu tamamen benim meselem, ah, bak kıskanç olmayanın kıskançlığı başladı bile, zavallı Milena). Bugünkü telgrafın da beni biraz rahatlattı. Kocan için şimdi, en azından şimdi, çok fazla, yani öyle dayanılmaz derecede endişelenmiyorum. Çok büyük bir iş üstlendi, kısmen başardı, belki sonuna kadar da onurlu bir biçimde götürdü, bana öyle geliyor ki daha fazla devam ettiremeyecek; bunun için gereken güce sahip olmadığından değil (Onun gücü karşısında benim gücüm nedir ki?), şimdiye kadar olup bitenler onu fazlasıyla yorduğu, fazlasıyla baskı altına soktuğu, bunun için ihtiyacı olan bütün konsantrasyonu bozduğu için... Belki de bu onu bir yandan da rahatlatacak. Neden ona yazmayayım ki?

F

[Prag, 9 Temmuz 1920]
Cuma

Sadece Staša'nın mektubuyla ilgili birkaç satır yazacağım; normalde çok tatlı, ama şu sıralar biraz rahatsız edici olan dayım beni bekliyor. Mektup çok dostça ve içten, yalnız, içinde bir eksiklik var; küçük, belki sadece biçimsel bir eksiklik (bu eksikliği taşımayan mektupların daha içten olduğunu söylemiyorum, hatta belki tam tersi geçerli), yine de onda bir şeyler eksik ya da fazla, belki de Staša'nın kocasından kaynaklanan bir düşünme gücü, çünkü o da dün benimle aynen bu şekilde konuşmuştu ama bugün, dünkü şüpheciliğim için (*z Kafky to vytáhl*)[1] özür dilemek ve biraz içimi dökmek istediğimde, tüm samimiyetiyle beni Staša'nın mektubu ve pazartesi günü için verdiği buluşma sözü eşliğinde neredeyse başından savdı. Fakat ben, bu gerçekten iyi insanlardan nasıl böyle bahsederim? Kıskançlık, hakikaten kıskançlık bu, yine de söz veriyorum Milena, seni bu kıskançlıkla üzmeyeceğim, yalnızca kendimi, sadece kendimi... Yine de bana mektupta bir yanlış anlama varmış gibi geliyor, sen Staša'dan ne öğüt istemiştin ne de gidip kocanla konuşmasını; şimdilik tek istediğin, şimdilik yerine başka bir şey konamayacak olandı: yanında olması. Bana öyle gelmişti. Para meselesininse hiç önemi yok, bunu dün adama da söyledim. Staša'yla pazartesi günü konuşacağım (ayrıca Jílovský'nin bugün son derece geçerli bir mazereti var, işi başından aşkın, Pittermann ve Ferensz Futurista aynı masada oturuyor ve sabırsızlık içinde, yeni bir kabare dolayısıyla düzenlenecek konferansın başlamasını bekliyorlardı). Gerçekten de dayım bekliyor olmasay-

1. (meseleyi Kafka'dan öğrenmiş) (Y.N.)

dı, bu mektubu yırtıp yenisini yazardım, özellikle de Staša'nın mektubunda benim açımdan her şeyi kutsayan bir yer olduğu için: *s Kafkou žit.*[1]

Umarım bugün senden bir haber alabilirim. İnsan aslında, nelere sahip olduğunu bilmeyen bir kapitalist. Şimdi, öğleden sonra, senden haber olup olmadığını büroda boş yere sorup dururken, Merano'ya gidişimden hemen sonra gelen bir mektubunu getirdiler (Příbram' dan gönderdiğin kartpostalla birlikte), onu okumak bana tuhaf geldi.

Senin

[Prag, 10 Temmuz 1920]
Cumartesi

14)

Bu çok kötü, önceki gün iki mutsuz mektubun geldi, dün yalnızca telgrafın (gerçi rahatlatıcıydı ama bütün telgraflar gibi biraz da kopuk kopuktu), bugün hiçbir şey. O mektuplarsa benim için pek avutucu sayılmazdı, hiçbir yönden; ayrıca orada, hemen tekrar yazacağını söylüyordun ama yazmadın. Önceki gün akşam da sana, acele cevap beklediğim bir yıldırım telgraf çekmiştim, o cevabın da çoktan gelmiş olması gerekirdi. Yazdıklarımı tekrarlıyorum: "Yapılacak en doğru şey buydu, sakin ol, burada evinde sayılırsın, Jilovský karısıyla birlikte muhtemelen 8 gün içinde Viyana'ya gelecek. Sana parayı nasıl göndereyim?" İşte buna cevap gelmedi. "Viyana'ya git," dedim kendi kendime. "Ama Milena bunu istemiyor, kesinlikle istemiyor. Gidersen, bir karar vermek zorunda

1. Kafka'yla yaşamak. (Y.N.)

kalacak, seni istemiyor, endişe ve şüpheleri var, o yüzden de Staša'yı istiyor." Yine de gelmeliydim, ama sağlığım pek iyi değil. Gerçi huzurluyum, hem de son yıllarda bir daha asla olmayacağımı düşündüğüm kadar huzurlu, ama gün boyunca öksürük nöbetleri geçiriyorum, üstelik gece de bu öksürükler on beş dakika kadar sürüyor. Belki de sorun sadece, Prag havasına yeni yeni alışıyor olmam ve seni tanıyıp gözlerinin içine bakmadan önce Merano'da geçirdiğim yıpratıcı dönemden kalma etkiler.

Viyana ne kadar da karanlık, oysa 4 gün boyunca o kadar aydınlıktı ki. Ben burada yazmayı bırakmış, yüzümü elime yaslamış otururken kim bilir orada benim için neler hazırlanıyor...

F

Daha sonra, oturduğum koltukta açık pencereden dışarı, yağmura baktım, aklıma farklı ihtimaller geldi; belki hastasın, yorgunsun, belki yataklara düştün, bunu Bayan Kohler öğrenebilir, belki de –tuhaf bir biçimde bana en normal, en doğal gelen buydu– kapı açılacak ve seni karşımda bulacağım.

[Prag, 12 Temmuz 1920]
Pazartesi

15)

Hiç olmazsa aradan sadece iki korkunç gün geçmişti. Ama şimdi senin hiçbir suçun olmadığını görüyorum; yaramaz bir şeytan perşembeden beri gönderdiğin bütün mektupları alıkoydu. Cuma günü yalnızca telgrafın geldi, cumartesi hiçbir şey, pazar hiçbir şey, bugünse 4 mektup birden – perşembe, cuma ve cumartesi gününün mektupları. Aslında yazmak için çok yorgunum. O

dört mektuptan; ümitsizlik, acı, aşk ve o aşkın karşılığından oluşan dağ gibi yığından bana kalanı hemen bulup çıkarabilmek için de çok yorgunum. İnsan yorgunsa ve iki gün iki gece boyunca en korkunç düşüncelerle kendini yiyip bitirmişse, işte böylesine bencil oluyor. Ama yine de –ve bu da senin hayat veren gücünün bir parçası, Milena Anne–, yine de aslında belki bu son 7 yıl boyunca olduğumdan çok daha az sarsılmış durumdayım; köyde geçirdiğim yılı saymazsak...

Bütün bunlara rağmen, perşembe akşamki yıldırım telgrafıma neden cevap gelmediğini hâlâ anlayamıyorum. Hemen ardından Bayan Kohler'e de telgraf çektim, ondan da cevap gelmedi. Korkma, kocana yazmam; zaten pek içimden gelmiyor. İçimden gelen tek şey, Viyana'ya gelmek ama bunu da yapmayacağım; gelmemi istememen, pasaport konusundaki zorluklar, büro, öksürük, yorgunluk, kız kardeşimin düğünü (perşembe) gibi engeller olmasaydı da yapmazdım. Yine de, cumartesi ya da pazar günküne benzer öğleden sonraları geçirmek için gelsem, iyi olurdu. Cumartesi: Biraz dayımla, biraz Max'la dolaştım, iki saatte bir de mektup gelip gelmediğini sormak için büroya uğradım. Akşam biraz daha iyiydi; Laurin'e gittim, seninle ilgili kötü bir haber almamıştı, gönderdiğin mektuptan söz etti, mutlu oldum, *Neue Freien Presse*'den Kisch'i aradı, onun da haberi yoktu ama bir şeyler öğrenip –kocandan değil– bu akşam içinde geri arayacağını söyledi. Böylece Laurin'in evinde oturdum, sık sık senin adını duydum ve ona minnettar kaldım.* Buna rağmen onunla konuşmak ne kolay ne de hoş. Çocuk gibi, pek akıllı olmayan bir çocuk; aynı o şekilde kendini övüyor, yalan söylüyor, bir tür komedi sahneliyor, dolayısıyla insan orada öylece oturup onu dinlerken kendini aşırı zeki ve iğrenç denecek kadar ikiyüzlü buluyor. Özellikle de aslında bir çocuk değil, iyilik,

paylaşma ve yardımseverlik konularında tam anlamıyla, son derece ciddi bir yetişkin olduğu için. İnsan bu çelişkinin içinden çıkamıyor. Eğer kendi kendime hiç durmadan "Bir kez daha, bir kezcik daha adını duymak istiyorum," demeseydim, çoktan çıkıp gitmiş olurdum. Düğününü de (salı günü) aynı böyle anlatmıştı.

Pazar günü durum daha da kötüydü. Aslında mezarlığa gitmek istiyordum, gitsem iyi de olurdu ama öğleye kadar yattım, öğleden sonra da kız kardeşimin kayınvalidesiyle kayınpederine gitmem gerekti, daha önce hiç gitmemiştim. Sonra saat 6 oldu. Telgraf var mı diye sormak için yine** işyerime uğradım. Hiçbir şey yoktu. Şimdi ne yapmalı? Tiyatro afişlerine göz atmalı, çünkü Jílovský bütün o acelesi arasında bana Staša'nın pazartesi günü bir Wagner operasına geleceğinden söz etmişti. Baktım gösteri saat 6'da başlıyor, bizimse 6'da randevumuz var. Şimdi ne yapmalı? Obst Sokağı'na gidip eve bakmalı. Ortalık sessiz, giren çıkan yok, biraz bekliyorum, ev tarafında, sonra karşı tarafta, hiçbir şey yok; bu tür evler, gözlerini dikip onlara bakan insanlardan çok daha akıllıdırlar. Ya şimdi? Vaktiyle *dobré dílo*[1] sergisinin yapıldığı Lucerna Geçit Evi'ne gidiyorum. Sergi yok artık. O halde belki Staša'ya gidebilirim, nasılsa evde olmadığına göre bunu yapmam çok kolay. Sessiz, güzel bir ev, arkasında küçük bir bahçe. Sokak kapısında asma kilit var, demek ki cezalandırılma korkusu yaşamadan kapıyı çalabilirim. Aşağıda kapıcı kadınla, "Libešic" ve "Jílovský" isimlerini telaffuz etme amaçlı kısa bir konuşma; ne yazık ki "Milena" için imkân olmadı. Şimdi ne yapmalı? İşte şimdi en aptalcası geliyor. Seni tanıyan birini bulmak için, yıllardır uğramadığım Cafe Arco'ya gidiyorum.

1. iyi eserler. (Y.N.)

Neyse ki orada kimse yoktu ve hemen çıkabildim. Artık böyle pazarlar olmasın Milena!***

F

* *Mektubun ikinci sayfasının sol kenarında (not, 112. sayfanın 13. satırındaki* "yazmam" *kelimesinden, 28. ve 29. satırlarındaki* "ona minnettar kaldım"*a kadar devam ediyor):* "Düzlem"i yanlış anlamışsın, onu demek istemedim; daha sonra açıklayacağım.

** *Mektubun üçüncü sayfasının sağ kenarında (not, 112. sayfanın 29. satırındaki* "Buna rağmen" *kelimelerinden, 113. sayfanın 12. satırındaki* "yine" *kelimesine kadar devam ediyor):* Fotoğraflar için teşekkürler ama Jarmila sana hiç benzemiyor; olsa olsa belli bir ışıkta, yüzünden tıpkı seninkinden geçer gibi geçen bir ışıkta benzeyebilir.

*** *Mektubun son sayfasının sol kenarında (113. sayfanın 12. satırındaki* "işyerime"*den itibaren not düşülmüş):* Dün yazamadım, çünkü Viyana'daki her şey bana fazla iç karartıcı geldi.

[Prag, 13 Temmuz 1920]
Salı, biraz daha geç

17)

Cumartesi akşamki mektupta ne kadar da yorgunsun... O mektupla ilgili çok şey söylerdim ama bu kadar yorgun olduğun için bugün sana hiçbir şey söylemiyorum, ben de yorgunum; aslına bakarsan, uykusuzluktan çatlayan başımla Viyana'ya varışımdan beri ilk kez bu kadar yorgunum. Sana hiçbir şey söylemiyor, onun yerine seni koltuğa oturtuyorum (Bana yeterince sevgi göstermediğini söylüyorsun ama orada oturmama izin verip karşıma oturmandan ve yanımda olmandan daha büyük bir sevgi ve saygı olabilir mi?); işte şimdi de ben seni koltuğa oturtuyor, yanımda ve dahası bana ait olmanın verdiği mutluluğu kelimeler, gözler, eller ve bu zavallı kalple nasıl içime alacağımı bilemiyorum. Yine de aslında sevdiğim sadece sen değilsin, daha fazlası; senin aracılığınla bana hediye edilen varlığım.

Bugün Laurin'den bahsetmiyorum, kızdan da, öyle ya da böyle her şey yoluna girecek; bütün bunlar ne kadar da uzak...

F

Fakir Çalgıcı hakkında söylediğin her şey doğru. Benim için hiçbir önemi olmadığını söylerken temkinli davranmaya çalışıyordum, çünkü bunu nasıl karşılayacağın konusunda hiçbir fikrim yoktu; ayrıca öyküden sanki kendim yazmışım gibi utanıyordum, gerçekten de kötü başlıyor ve içinde bir yığın hata, gülünçlük, acemilik ve ölçüsüz bir yapmacıklık var (yüksek sesle okurken daha da fazla hissediliyor, sana o bölümleri gösterebilirim); müzik icrasının bu türü acınası gülünçlükte bir buluş doğrusu, bu ancak kızı sinirlendirip dükkânda ne var ne yoksa büyük bir öfkeyle –ki bu öfkeye herkes ortak olur, en başta da ben– öykünün kafasına fırlatmasına yarar; ta ki bu daha iyisini hak etmeyen öykü kendi yapısı içinde yok olana dek... Yine de bir öykü için yok olmaktan, hem de bu şekilde yok olmaktan daha güzel bir kader düşünülemez. Anlatıcı olan o gülünç psikolog da buna kesinlikle katılacaktır, çünkü bu öyküyü melodiklikten alabildiğine uzak çalan asıl fakir çalgıcı muhtemelen ta kendisidir ve senin gözlerinden akan yaşlarla, hak ettiğinin çok ötesinde bir takdir kazanmıştır.

[Prag, 13 Temmuz 1920]
Salı

İki telgrafın geldi; anlıyorum, Jarmila'nın mektupları dururken Kramer'den mektup olup olmadığını sormazsın tabii, her şey yolunda, sakın önce senin onayını almadan, kendi kafama göre bir şey yapacağım diye

korkma. Asıl önemli olan, neredeyse tamamen uykusuz geçen bir geceden sonra nihayet, bana son derece önemli gelen bu mektubun başında oturuyor olmam. Sana Prag'dan yazdığım mektupların hiçbiri aslında yazılmamalıydı, özellikle de son birkaçı; yalnızca bu mektubun yazılması şart. Ya da şöyle diyelim; onlar yazılmışsa da yazılmış, fark etmez ama bu mektup çok daha önemli. Dün akşam Staša'dan ayrıldıktan sonra sana söylediklerim ve dün gece ya da bu sabah anlattıklarım konusunda ne yazık ki hiçbir şey yazamam. Yine de asıl önemlisi şu: Laurin'den başlayıp Staša üzerinden geçerek tanımadığım diğerlerine uzanan geniş çevrende bulunanlar erişilmez bir kurnazlık, hayvani (ama hayvanlar böyle değildir) bir ruhsuzluk, şeytani bir iyilik ve insanı öldüren bir sevgiyle senin hakkında ne derlerse desinler – ben, Milena, ben senin doğru yolda olduğunu çok iyi biliyorum, ne yaparsan yap, ister Viyana'da kal, ister buraya gel, ister Prag'la Viyana arasında kararsız kal ya da bir şunu bir bunu yap. Bunu bilmeseydim, seninle ne ilgim olurdu... Nasıl ki denizin derinliklerinde sürekli yoğun baskı altında olmayan en küçük bir nokta bile yoksa, sende de öyle, ama hayatın geri kalanı bir kepazelik ve bu benim midemi bulandırıyor; bugüne kadar, hayata katlanamadığımı düşünürdüm, insanlara katlanamadığımı ve bundan çok utanırdım. Ama şimdi sen, bana katlanılmaz gelenin hayat olmadığını gösteriyorsun.

Kusura bakma, ama Staša korkunç. Dün sana onunla ilgili bir mektup yazdım, ama yollamaya cesaret edemedim. Senin dediğin gibi içten, cana yakın, güzel, narin, ince ve uzun boylu, ama korkunç. Senin arkadaşındı ve belli ki bir zamanlar içinde kutsal ışığa benzer bir şey varmış ama bu ışık, korkunç bir bütünün içinde sönüp gitmiş. İnsan onun karşısında, düşmüş bir meleğin karşısındaymışçasına dehşete kapılıyor. Ona ne oldu bilmiyo-

rum, herhalde ışığını kocası söndürdü. Yorgun, ölü ve bunu bilmiyor. Cehennemi gözümün önünde canlandırmak istediğimde, onu ve kocasını düşünüp dişlerimi birbirine vurarak "O zaman ormana gidelim," cümlesini tekrarlıyorum. Affet Milena, çok sevgili Milena, beni affet ama böyle işte.

Aslında onun yanında, evinde sadece 45 dakika kadar kaldım, sonra Alman Tiyatrosu'na doğru yola çıktım. Fazlasıyla cana yakın, fazlasıyla konuşkan, fazlasıyla güven doluydum, üstelik bu aynı zamanda* nihayet bir kez olsun sadece senden bahsetmek için de bir fırsattı ve sen, onun gerçek yüzünü görmeme uzun süre engel oldun. Ne kadar da sert bir alnı var ve orada adeta altın harflerle şöyle yazıyor: "Ben ölüyüm ve benim gibi ölü olmayanı küçük görürüm." Fakat elbette bana yakın davrandı; Viyana yolculuğu nedeniyle hemen her şeyi konuştuk ama yine de oraya gelmesinin benim için iyi bir anlamı olduğuna ikna edemiyorum kendimi, belki onun için vardır.

Akşam da Laurin'e uğradım; gazetede değildi –geç kalmıştım–, eski günlerden tanıdığım bir adamla, Reiner'in birkaç ay önce son kez uzandığı kanepede bir süre oturdum. Adam o son akşam boyunca onun yanındaymış, bana bir şeyler anlattı.

Sonuçta bu benim için fazlasıyla ağır bir gün oldu ve uyuyamadım; zaten kız kardeşim de İspanya'da yaşayan dayımızın ziyareti nedeniyle kocası ve çocuğuyla iki günlüğüne Marienbad'dan gelmişti ve o güzel ev artık boş değildi. Ama bak bana ne kadar iyi davranılıyor (bunu öylesine söylüyorum; sanki sana söylersem, bu iyilikleri ödüllendirilecekmiş gibi geliyor); yatak odasını bana bıraktılar, yataklardan birini dışarı taşıdılar, dağınık vaziyetteki diğer odaları paylaştılar, banyoyu da bana bıraktılar, mutfakta yıkanıyorlar vs. Evet, rahatım yerinde.

Senin

Bir şekilde bu mektuba kesinlikle katılmıyorum; burada sadece en mahrem, en gizli konuşmanın artıkları var.

* *Mektubun ikinci sayfasının sol kenarında (not, 116. sayfanın 13. ve 14. satırlarındaki* "değildir) bir ruhsuzluk"*tan, 30. satırındaki* "korkunç. Senin"*e kadar devam ediyor):* Chicago planını desteklerim, tabii ancak gökten kara kar yağarsa...

[Prag, 14 Temmuz 1920]
Çarşamba

"*Ano máš pravdu, mám ho ráda. Ale F., i tebe mám ráda*"[1] diyorsun – bu cümleyi dikkatle okuyorum, her kelimeyi, özellikle de i'nin üzerinde duruyorum, hepsi doğru, öyle olmasaydı sen de Milena olmazdın ve sen olmasaydın ben ne olurdum... Ayrıca bunu Viyana'da yazman, Prag'da söylemenden daha iyi, bütün bunları çok iyi anlıyorum, belki de senden daha iyi ama yine de bir tür güçsüzlük beni cümleyi bitirmekten alıkoyuyor, sonu gelmeyen bir okuma halindeyim ve o cümleyi burada bir kez daha yazıyorum ki sen de göresin ve birlikte okuyalım, yanak yanağa... (Saçların yanağıma değsin.)

Bunları yazarken, kurşunkalemle yazılmış iki mektubun geldi. Onların geleceğini bilmediğimi mi düşünüyordun? Ama bunu yalnızca içimin derinliklerinde biliyordum ve her zaman orada yaşamıyor, en acınası bir halde yeryüzünde yaşamayı tercih ediyoruz. Neden sü-

1. "Evet, haklısın, onu seviyorum. Ama F., seni de seviyorum." (Y.N.)

nekli kendi başıma bir işe kalkışmamdan korktuğunu anlamıyorum. Bu konuda yazdıklarım yeterince açık değil miydi? Bayan Kohler'e telgraf çekmemin tek sebebiyse, üç gün, üç korkunç gün boyunca senden haber alamamış olmamdı, telgrafıma da yanıt vermemiştin ve artık neredeyse hastalandığına inanmaya başlamıştım.

Dün doktora gittim, durumumu Merano'ya gitmeden öncekiyle hemen hemen aynı buldu, o üç ay akciğerimde en küçük bir etki yaratmadan geçip gitmiş; hastalık sol akciğerin ucunda eskisi kadar canlı. Doktor bu başarı yüzünden umutsuzluğa kapıldı, bana ise oldukça iyi geldi; çünkü o dönemi Prag'da geçirseydim, kim bilir şimdi ne durumda olacaktım... Ayrıca doktor hiç kilo almadığımı düşünüyor ama hesabıma göre 3 kilo aldım. Sonbaharda iğneyi denemek istiyor, ama buna dayanabileceğimi sanmıyorum.

Bu sonuçları, senin sağlığını bozuk para gibi harcayışınla karşılaştırdığımda –tabii ki öyle gerektiği için, bunu belirtmeme gerek bile yok– bazen bana öyle geliyor ki, birlikte yaşamak yerine, ölmek üzere mutlu mesut yan yana uzanacağız. Fakat ne olacaksa, senin yanında olacak.

Bu arada, doktorun aksine, ben bir ölçüde iyileşmek için yalnızca huzura ihtiyacım olduğunu biliyorum, özel bir tür huzura ya da başka bir açıdan bakacak olursak, özel bir tür huzursuzluğa.

Staša'nın mektubuyla ilgili yazdıkların beni çok sevindirdi, ama zaten böyle yazman doğal. Senin şu anki

durumunu teslim olma gibi görüyor, babandan da bahsetti, hem de öyle bir bahsetti ki, aslında sevdiğim bu adam onun ağzında benim için nefretlik biri haline geldi – uzun lafın kısası, bu meseleyle ilgili akla gelebilecek en aptalca şeyi –ki bunu bulmak için insanın kendini bayağı bir zorlaması gerek, oysa onun güzel dudaklarından dökülüveriyor– söylüyor. Ama bu çok normal, bunu unutmamalı, tamamen sevgi yüzünden, kollarını mezarından sana doğru uzatıyor.

Bugün Fransız Ulusal Bayramı, kıtalar resmî geçitten eve dönüyor. Bunun –mektuplarının kokusunu içime çekerken hissediyorum– görkemli bir yanı var. Şatafat değil, müzik değil, yürüyüş değil, bir (Alman) balmumu müzesinden kaçmışa benzeyen ve kıtalardan birinin önünde yürüyen şu kırmızı pantolonlu, mavi etekli yaşlı Fransız değil; bu daha çok, bir tür güç gösterisi ve sanki derinlerden şöyle sesleniyor: "Yine de, siz dilsiz, itilmiş, uygun adım yürüyen, vahşilik derecesinde güvenilir insanlar, yine de sizi bırakmayacağız, o büyük aptallıklarınız içinde bile ve özellikle de onlar içinde." İnsan gözlerini kapayıp o derinlere bakıyor ve neredeyse senin içine gömülüp gidiyor.

Ben yokken biriken dosyaları nihayet getirdiler, düşünsene, büroya geldiğimden beri yaza yaza altı iş mektubu yazdım ve yine de bana tahammül ediyorlar. Beni bekleyen bir yığın işi bugüne kadar, bunları benim için saklayan bölümün tembelliği yüzünden alamamıştım, gayet de memnundum. Oysa şimdi önümdeler. Yine de

aslında biraz uykumu aldığımda, hiç zor gelmiyor. Fakat bugün bayağı kötü geçti.

F

[Prag, 15 Temmuz 1920]
Perşembe

Büroya gitmeden önce çabucak birkaç satır yazıyorum, aslında sessiz kalmak istiyordum, üç gündür bunun için kıvranıyorum, en azından şimdi, sen orada o korkunç mücadeleyi verirken sessiz kalmak istiyordum, ama bu imkânsız, bu da meselenin bir parçası, çünkü bu benim mücadelem. Belki fark etmişsindir, birkaç gecedir uyumuyorum. Sebebi, "korku". Bu gerçekten beni nadesizleştiren, istediği gibi oradan oraya savuran bir şey; üstümü altımı, sağımı solumu şaşırıyorum. Bu kez Staša'yla başladı. Sahiden de sanki onun üzerinde şöyle yazıyor: "Burada beslediğiniz her umut için dua edin." Bunun dışında, senin son birkaç mektubunda beni mutlu eden iki üç söz vardı, gerçi umutsuzlukla karışık bir mutluluktu bu, çünkü bu konuda söylediklerin mantığı, kalbi ve bedeni hemen inandırıyor ama yine de burada daha derin bir inanç var, yerini bilmiyorum ama belli ki o hiçbir şeyi inandıramıyor. Son olarak, güçsüz düşmemdeki en önemli etkenlerden biri de, fiziksel yakınlığının rahatlatıcı rahatsız edici etkisinin gün geçtikçe kaybolması. Keşke burada olsaydın! Burada korkudan başka kimsem, hiç kimsem yok; onunla birbirimize kenetlenip yorgan içine doğru dans ediyoruz. Bu korkunun çok iddi bir yanı var *[(tuhaf bir biçimde daima geleceğe yönelik bir korkuydu, hayır, bu doğru değil]**; ki bana sürekli o büyük itirafın gerekliliğini hatırlatmasından da anlaşılıyor: Sonuçta Milena da bir insan. Bununla ilgili

söylediklerin güzel ve iyi, insan bunları duyduktan sonra başka bir şey duymak istemiyor ama burada çok önemli bir meselenin söz konusu olmadığı da söylenemez, bu korku benim kişisel korkum değil –hoş, aslında öyle ve korkunç–, aynı zamanda eskiden beri bütün inançların korkusu.

Bunu sana yazmak bile beni rahatlattı.

Senin

* (tuhaf bir... doğru değil.) *(Üstü çizilmiş ama okunaklı kalacak şekilde.)*

[Prag, 15 Temmuz 1920]
Perşembe, daha geç

Gece-ve-Beyaz-Horoz mektubuyla pazartesi mektubu geldi; ilkini daha sonra yazmışsın galiba, ama emin değilim. Yalnızca şöyle bir göz attım ve sana acilen cevap yazmak, benim hakkımda kötü düşünmemeni rica etmek zorundayım. Staša'nın yazdıkları iğrenç bir saçmalıktan ibaret, ona hak verdiğime nasıl inanabilirsin? Viyana, Prag'dan ne kadar uzak ki böyle bir şey düşünebiliyorsun ve bu iki şehir birbirine ne kadar yakın ki ormanda yan yana uzanmıştık ve üzerinden ne kadar da uzun zaman geçti... Bu, kıskançlık değil, seni çevreleyen bir oyun; çünkü seni her yönden yakalamak istiyorum, kıskançlık yönünden de, ama bu çok aptalca ve asla olmayacak, bunlar sadece yalnızlığın sebep olduğu sağlıksız hayaller. Bu arada, Max hakkında yanlış düşünüyorsun, dün nihayet ona selamını söyledim, hem de kızarak (Yukarıda yazanlara bak!), çünkü ona devamlı selam söylüyorsun. Fakat bilirsin onun her zaman, her şey için bir açıklaması vardır; bana da, senin kendisine sık sık se-

lan yollamanın muhtemelen benim kendisinin en içten selamlarını bugüne kadar sana hiç iletmemiş olmamdan kaynaklandığını söyledi; eğer bunu yaparsam, selam yollamayı büyük ihtimalle kesermişsin, ben de rahat edermişim. Olabilir, bir deneyelim bakalım.

Bunun dışında, sakın benim için endişelenme Milena, bir bu eksik, benim için endişelenmen... Birkaç gündür yakama yapışmış olan ve bu sabah sana yakındığım "korku" olmasa, neredeyse sapasağlam olacağım. Nasıl oldu da o gün ormanda "Böyle olacağını biliyordum," dedim? Yukarıda ormandaydık, ikinci gündü. O günleri tek tek hatırlıyorum; ilk gün güvensiz, ikincisi fazlasıyla güvenli, üçüncüsü pişmanlıkla dolu, dördüncüsü iyiydi.

Bayan Kohler'e hemen cebimdeki parayı yolluyorum, 50'likler halinde 100 Çek kronu ve 100 Avusturya kronu. Gelecek sefere bunun için taahhütlü mektuptakinden farklı bir yol bulursan, daha iyi olur. Mesela telgrafla postrestant olarak da para gönderilebiliyor ama takma isimle olmaz, gerçek isim kullanmak mecburi. Köyde geçireceğin bir ay konusunda da şunu soruyorum: Neden babanın ya da Laurin'in parası benimkinden daha iyi? Neyse, fark etmez; yalnız, sakın istediğin miktarın fazla olduğunu söyleme. Peki ya Jarmila? O da geliyor mu?

Şimdi kız kardeşimin düğününe gitmeliyim. – Neden bu son derece belirsiz ve korkunç sorumluluk gerektiren durumun bütün azabını çeken kişiyim sanki? Mesela, neden odanda duran ve senin koltukta ya da çalışma masasının başında oturuşunu, uzanışını, uyuyuşunu (Mışıl mışıl uyumanı dilerim!) seyreden mutlu dolap değilim? Neden mi değilim? Çünkü seni şu son günlerin acıları içinde görseydim ya da Viyana'dan ayrılmak zorunda kalsaydın, üzüntüden yıkılırdım.

F

Yakında bir pasaportun olacağı duygusu çok rahatlatıcı.

Max'ın adresi, Prag V, Ufer Sokağı 8, ama oraya yazman karısı yüzünden pek iyi olmayabilir. Başka iki adresi daha var; aynı şekilde yine karısı yüzünden veya belki de kendi yüzünden: Dr. Felix Weltsch'in adresi, Prag, Üniversite Kütüphanesi ya da işte benimki.

[Prag, 15 Temmuz 1920]
Perşembe

Öğleden sonra yakamda menekşeyle, ıstırap içindeki kafama rağmen aklım kısmen başımda (Ayrılık, ayrılık!), eniştemin iyi kalpli kız kardeşleri arasında düğün yemeğini bitirebildim. Ama ben de bittim.

Şu uykusuzun budalalığına bak! Postanede öğrendim ki, Bayan *Kohler*'in taahhütlü mektubunu açık olarak atmam gerekiyormuş, bu da para nedeniyle pek doğru olmazdı, aslında başka türlü de gönderebilirdim ya da mesela basit bir mektupla, o zaman en azından sana gönderirdim, doğrudan postrestant. Ama kendimi elimde zarfla posta kutusunun önünde buldum ve körü körüne Bayan Kohler'e gönderdim. Umarım eline geçer.

Birlikte olsak, hayat ne kadar kolay olurdu –Bundan nasıl bahsedebiliyorum, deli miyim neyim!– soru cevap, göz göze... Oysa şimdi en azından pazartesi gününe kadar, sabah yazdığım mektubun cevabını beklemek zorundayım. Beni anla ve benim için iyi şeyler düşünmeye devam et.

F

[Prag, 16 Temmuz 1920]
Cuma

Senin önünde kendimi kanıtlamak, irademi göstermek, sana yazacağım mektubu bekletip önce bir dosyayı halletmek istiyordum ama oda boş, kimse benimle ilgilenmiyor, sanki birisi diyor ki: Bırakın onu, görmüyor musunuz aklı nasıl kendi meselesinde, sanki boğazına bir yumruk tıkanmış gibi... Dolayısıyla ancak yarım sayfa yazabildim ve şimdi yine seninleyim, mektubun üzerine uzandım; tıpkı vaktiyle ormanda senin yanına uzandığım gibi.

Bugün mektup gelmedi ama korkmuyorum, lütfen Milena, beni yanlış anlama, senden yana hiçbir zaman korkum yok; eğer öyle görünüyorsa, ki çoğu zaman öyle görünüyor, bu bir güçsüzlük, kalbin bir kaprisi, yine de o kalp ne için attığını gayet iyi biliyor, güçlü insanların da güçsüzlükleri vardır, hatta sanırım Herakles bile bir keresinde bir baygınlık geçirmiş. Fakat ben dişlerim sıkılı, senin o güpegündüz bile gördüğüm gözlerinin önünde her şeye katlanabilirim: uzaklığa, korkaklığa, endişeye, mektupsuzluğa.

Ne kadar da mutluyum, beni ne kadar da mutlu ediyorsun! Bir ricacı geldi, düşünsene, benim de ricacılarım var. Yazmamı böldü, sinirlendim ama iyilik akan, sempatik, şişman, aynı zamanda İmparatorluk dönemi Almanlarınınki gibi düzgün bir yüzü vardı, şakaları vazife addedecek kadar tatlı biriydi, yine de beni rahatsız etti, yaptığını hoş göremedim, üstelik bir de onunla diğer bölümlere gitmek için ayağa kalkmam gerekiyordu ama senin kadar iyi birine bu kadarı da yapılamazdı. Tam ben ayağa

kalkmışken odacı geliyor, mektubunu getiriyor ve ben mektubu merdivende açıyorum, aman Tanrım, içinde bir fotoğraf var, yani kelimenin tam anlamıyla bitmez tükenmez bir şey, yıllık bir mektup, bir sonsuzluk mektubu ve o kadar güzel ki, daha güzel olamaz, acınası bir fotoğraf, insan ona ancak gözyaşları ve kalp çarpıntıları içinde bakabilir, başka türlü değil.

İşte yine masamın başında bir yabancı oturuyor.

Yukarıda yazdıklarımın devamı olarak: Kalbimde sen varken her şeye katlanabilirim ve mektupların olmadan geçen günlerin korkunç olduğunu yazdıysam bile bu doğru değil; o günler yalnızca korkunç ağırdı, kayık ağırdı, korkunç su alıyor ama yine de senin akıntında yüzüyordu. Sadece bir şeye senin apaçık yardımın olmadan katlanamam Milena: "Korkuya"; bunun için fazla güçsüzüm, bu canavara dışarıdan bir gözle bakamıyorum bile, beni alıp götürüyor.

Jarmila hakkında söylediklerin de kalbin o güçsüz yanlarından biri, kalbin bir an için bana sadık kalmaktan vazgeçiyor, o zaman da aklına böyle bir düşünce geliyor. Bu bağlamda hâlâ iki kişi miyiz? Benim "korkum", kendini lekeleme korkusundan çok mu farklı?

Yine yarıda kesildi, artık büroda yazamayacağım.

Bu mektup bu kadar rahatlatıcı olmasaydı, yazacağını söylediğin büyük mektup beni neredeyse ürkütebilirdi. İçinde neler olacak?

Paranın eline geçip geçmediğini bana hemen yaz. Eğer kaybolduysa, başka türlü gönderirim ve eğer yine kaybolursa, yine başka türlü; bu böyle gider, ta ki hiçbir şeyimiz kalmayana ve her şey yoluna girene dek...

F

Çiçek gelmedi, anlaşılan son anda gözüne benim için fazla göründü.

[Prag, 17 Temmuz 1920]
Cumartesi

Mektupta neler yazacağını biliyordum, bu neredeyse bütün mektuplarının arka planında vardı, gözlerinde vardı –Onların o berraklığı neyi gizleyebilir ki?–, alnındaki çizgilerde vardı, bunu biliyordum; tıpkı bütün günü bir çeşit uyku-rüya-korku sersemliği içinde kapalı panjurların arkasında geçirip akşam pencereyi açan ve tabii hiç şaşırmayıp dışarısının karanlığa, harika, derin bir karanlığa büründüğünü bilen biri gibi. Ve senin kendine nasıl eziyet ettiğini görüyorum; nasıl kıvrandığını, kurtulamadığını ve –Ateşle barutu yan yana getirelim!– asla kurtulamayacağını, bunu görüyorum ve yine de şunu söyleyemiyorum: Olduğun yerde kal. Fakat tersini de söylemiyorum, karşında duruyor ve o tatlı, çaresiz gözlerine bakıyorum (bana gönderdiğin fotoğraf içler acısı, ona bakmak işkence, insanın günde yüz kez katlanmayı göze aldığı bir işkence ve ne yazık ki yine de icap etse, o fotoğrafı 10 güçlü adama karşı bile korumaya hazırım) ve senin de yazmış olduğun gibi gerçekten güçlüyüm,

belli bir gücüm var, kısa ve belirsiz bir biçimde tanımlamak gerekirse, bunun kaynağı benim müzikallikten alabildiğine uzak oluşum. Ama bu güç yine de, en azından hemen şimdi yazmaya devam etmeme yetecek kadar büyük değil. Bir tür keder ve aşk akıntısı beni sürükleyerek yazmaktan uzaklaştırıyor.

F

[Prag, 18 Temmuz 1920]
Pazar

Dünkü konuyla ilgili olarak:

Mektubundan yola çıkarak bütüne farklı bir açıdan bakmaya çalışıyorum; bugüne kadar genellikle bakmaktan kaçındığım bir açıdan. Oradan her şey tuhaf görünüyor.

Kocanla senin uğruna mücadele etmiyorum, o mücadele yalnızca senin içinde; mücadelenin sonucu kocana ve bana bağlı olsaydı, her şey çoktan sona ermiş olurdu. Bununla birlikte kocanı kesinlikle gözümde büyütmüyor, hatta çok büyük olasılıkla küçümsüyorum ama şunu da gayet iyi biliyorum: Eğer beni seviyorsa, zengin bir adamın yoksulluğu sevmesi gibi seviyor (bu, senin bana davranışında da var biraz). Onunla yaşadığınız ortamda ben gerçekten sadece "büyük ev düzenindeki" bir fareyim; halının ortasından alenen geçmesine yılda en fazla bir kez izin verilen bir fare.

Durum böyle ve bu tuhaf değil, buna şaşırmıyorum. Benim şaşırdığım ve muhtemelen son derece anlaşılmaz olan şey, senin; o "büyük ev düzeninde" yaşayan, bütün duyularınla ona ait olan, yaşamının bütün gücünü ondan alan, orada büyük bir kraliçe olan senin yine de –bunu çok iyi biliyorum– sadece beni sevmek değil (yalnızca

her şeye gücün yettiği için, *já se přece nezastavím ani před – ani před – ani před* –[1]), benim olmak, kendi halında yürümek gibi seçeneklerinin olması.

Yine de şaşırtıcılığın zirvesi bu değil. O zirve, bana gelmek istediğinde, yani –müzikal açıdan değerlendirildiğinde– benim yanıma dibe, senin bakış açınla azıcık bile değil, hiçbir şey görülemeyecek kadar dibe gelmek için bütün dünyadan vazgeçmek istediğinde, bu amaç uğruna –Tuhaf, çok tuhaf bir şekilde!– aşağı inmek değil, insanüstü bir çabayla yukarı, kendi üzerine, kendi üzerine çıkmak zorunda kalman; öyle güçlü bir çaba ki, bunu yaparken belki parçalanıyor, düşüyor, kayboluyorsun (tabii ben de seninle birlikte). Bunu da, hiçbir çekici yanı olmayan, benim mutluluk ve mutsuzluk, iyilik ve suç olmaksızın, sadece beni oraya oturttukları için oturduğum bir yere gelmek için yapıyorsun. Ben insanlık merdiveninde, senin kenar mahallelerindeki bir savaş öncesi ihtiyarı gibiyim (bir çalgıcı bile değil, bu bile değil); bu yere mücadele ederek gelmiş olsaydım bile –ama mücadele ederek gelmedim– bu bir kazanç sayılmazdı.

Köklerle ilgili yazdıkların son derece açık, şüphesiz doğru. Yine de Turnau'da asıl yapılması gereken, önce bütün yan kökleri bulup ortadan kaldırmaktı; geriye bir tek ana kök kalır, böylece işin esas kısmı bitmiş olurdu, çünkü ondan sonra yalnızca, bir belle o kök biraz yukarı kaldırılır ve tamamı sökülürdü. Kökün çıkardığı çatırtı hâlâ kulaklarımdadır. Yine de o anda insanın içinden kaçıp gitmek gelirdi, çünkü bu ağacın başka bir toprakta

1 (ben destek oluyormuş gibi bile yapamıyorum – yapamıyorum – yapamıyorum –) (Y.N.)

güzelce büyümeye devam edeceği bilinirdi ve ayrıca bu bir ağaç değil, bir çocuktu.

Jarmila'yla havadan sudan konuşmak gelmiyor içimden. Ancak senin özel bir isteğin olursa, elbette hemen ona giderim.

Dün Laurin'le tekrar konuştum. Ona sorarsan, tamamen aynı fikirdeyiz. Yine de bazı şeyler onun değerini ortaya koyuyor, mesela senden bahsederken biraz da olsa aklını başına toplaması, evet, bu adamın özü iyi. Bana ne mi anlattı? Onunla iki kez bir araya geldim ve esasen her seferinde, bir sürü önemsiz ayrıntısıyla aynı hikâyeyi anlattı. Bir kız, başkasıyla nişanlı bir kız, ona geliyor, şiddetle karşı çıkmasına rağmen sekiz on saat yanında oturuyor (kızlardan biri sabah onun evinde, diğeri gece yayınevinde, ışıkları bu şekilde dağıtmış); ne olursa olsun onunla birlikte olmak istediğini, eğer reddederse kendini pencereden atacağını söylüyor. Laurin gerçekten de reddediyor, bunun yanı sıra pencere yolunu da açık bırakıyor. Gerçi kızlar kendilerini aşağı atmıyorlar ama korkunç bir şey oluyor; biri çığlık çığlığa sinir krizi geçiriyor, diğeriyse – onu unuttum. Bu kızların kim olduklarını da söyleyeyim. Biri (evdeki), düğününden önce Jarmila, yayınevindeki diğeriyse perşembe gününden beri Laurin'in karısı olan kadın (tabii ondan biraz daha yumuşak bir biçimde bahsetti ama aradaki fark çok da büyük değildi, çünkü Laurin zaten her zaman belli bir ölçüde yumuşak konuşur). Bütün bu olayların gerçekte aynen böyle, hatta daha da kötü olduğuna inanmıyor değilim; benim tek anlayama-

dığım, bu konunun neden bu kadar can sıkıcı olduğu.

Bu arada, karısıyla ilgili hikâyelerde çok hoş bir bölüm vardı. Babası iki yıl boyunca depresyonda kalmış, kız da ona bakmış. Hastanın odasında bir pencerenin sürekli açık durması, ama aşağıdan bir araba geçerken de bir dakikalığına kapatılması gerekiyormuş, çünkü baba gürültüye tahammül edemiyormuş. Bu kapama işi de kıza aitmiş. Laurin bunu anlatırken ekledi: "Düşünsenize, bir sanat tarihçisi!" (Kız, sanat tarihçisiymiş.)

Bana fotoğrafını da gösterdi. Galiba güzel, melankolik bir Yahudi yüzü, basık bir burun, ağır gözler, uzun parmaklı narin eller, pahalı bir elbise...

Kızı soruyorsun, onunla ilgili yeni bir şey duymadım. Sana yazdığı mektubu verdiği günden beri de onu görmedim. Gerçi o aralar bir randevumuz vardı ama aynı dönemde, kocanla aranızda geçen konuşmaları yazdığın ilk mektupların geldi ve ben kendimde onunla konuşacak gücü bulamayarak gerçeğe uygun bir açıklamayla, ama aynı zamanda içten gelen dostça bir tavırla görüşmeyi reddettim. Sonradan bir not da yazdım ama belli ki o notu yanlış anladı; çünkü ondan annelik taslayan, didaktik bir mektup aldım (başka şeylerin yanı sıra, kocanın adresini de soruyordu), bu mektubun cevabını hemen pnömatik postayla yolladım, bir haftadan fazla oluyor, o zamandan beri de ondan haber almadım, yani senin ona ne yazdığını ve yazdıklarının onun üzerinde nasıl bir etki yarattığını henüz bilmiyorum.

Cevabını biliyorum, ama onu yazılı olarak görmek istiyorum.*

Önümüzdeki ay belki Prag'a geleceğini yazmışsın. Sana neredeyse yalvarıyorum: Gelme. Bırak bir gün çok gerektiğinde gelmeni istersem hemen geleceğin umuduyla yaşayayım ama şimdi gelme, nasıl olsa geri dönmek zorunda kalacaksın.

Dilenci kadın konusunda iyi ya da kötü bir şey yok, fazla dalgındım ya da kafam bir şeyle fazla meşguldü; aksi takdirde, bulanık anılara göre değil, başka türlü hareket ederdim. Bu tür bir anı mesela şöyle der: "Dilenciye fazla para verme, sonradan pişman olursun." Küçücük bir çocukken bir keresinde bana 1 sechserl[1] verilmişti ve bütün isteğim, o parayı büyük ve küçük Ring arasında oturan yaşlı bir dilenciye vermekti. Ama bu miktar bana inanılmaz fazla geliyordu, muhtemelen o güne kadar hiçbir dilenciye verilmemiş bir para, bu yüzden de dilencinin önünde bu kadar büyük bir şey yapmaktan utanıyordum. Ama bunu ona bir şekilde vermem şarttı; bu nedenle sechserl'i bozdurup dilenciye 1 kreuzer[2] verdim, belediye binası kompleksinin çevresinden dolaşıp küçük Ring'in kenarındaki kemerin altından geçip yepyeni bir hayırsever olarak soldan çıktım, dilenciye 1 kreuzer daha verdim, yine koşmaya başladım ve bunu büyük bir mutlulukla tam on kez yaptım (Ya da belki daha az; çünkü galiba sonradan dilencinin sabrı taştı ve çekip gitti). Ne olursa olsun, bitmiştim, ahlaki açıdan da; o kadar bitkindim ki, hemen eve koşup annem yeni bir sechserl verene kadar ağladım.

1. Çekoslovak kronunun beşte biri (1 sechserl: 20 heller). (Ç.N.)
2. 8 hellere karşılık gelen madeni para. (Ç.N.)

Görüyorsun işte, dilencilerden yana şanssızım; yine de, şimdiki ve gelecekteki bütün paramı en küçük Viyana banknotları halinde orada, operanın yakınında duran dilenciye vermeye hazırım; yeter ki sen yanımda ol, yeter ki yakınlığını *[...]*[1] hissedebileyim.

Franz

* Cevabını... görmek istiyorum. *(Sayfanın sol kenarında.)*

[Prag, 19 Temmuz 1920]
Pazartesi

Bazı şeyleri yanlış anlıyorsun Milena:

Birincisi, o kadar hasta değilim, hatta biraz uyuduğumda kendimi Merano'da hiç olmadığım kadar iyi hissediyorum. Akciğer hastalıkları genellikle hastalıkların en tatlısıdır; hele sıcak yaz mevsiminde... Sonbaharla nasıl başa çıkacağımı daha sonra düşünürüm. Şu ara sadece ufak tefek dertlerim var; büroda hiçbir şey yapamamak gibi. Sana yazmadığım zamanlarda koltuğuma oturup pencereden dışarı bakıyorum. Pek çok yer rahatça görünüyor, çünkü karşıdaki ev tek katlı. Dışarı bakarken içime hüzün çöktüğünü söylemek istemiyorum, hayır, hiç de değil; yalnızca kendimi oradan sıyıramıyorum.

İkincisi, para sıkıntım yok, fazla fazla param var; hatta bir kısmı, mesela senin tatilin için ayırdığım para hâlâ bende durduğundan, içimi sıkıyor.

Üçüncüsü, iyileşmem için gereken tek şeyi zaten bir kez yaptın ve ayrıca benim hakkımda olumlu düşünerek her an yeniden yapıyorsun.

1. Pek çok kelime karalanmış. (Y.N.)

Dördüncüsü, Prag seyahati konusunda azıcık tereddüt ederek söylediğin her şey çok doğru. "Doğru" diye telgrafta da yazmıştım ama oradaki,* kocanla konuşmana yönelikti ve o da yapılabilecek tek doğru şeydi. Mesela bu sabah birdenbire korkmaya başladım, aşkla korkmaya, kalbim sıkışarak korkmaya; herhangi küçük bir sebeple yanılıp da pat diye Prag'a gelebilirdin. Fakat hayatı en derinlerde bile dolu dolu yaşayan senin için küçük bir sebep gerçekten belirleyici olabilir miydi? Viyana'daki günlerimiz bile seni yanıltmamalı. Orada bile bazı şeyleri belki de bilinçaltındaki akşam kocanı görebilme umuduna borçlu değil miydik? Artık bu bahsi kapatalım. Ama son olarak bir de şu var: Mektubunda iki yeni haber aldım: İlki Heidelberg, ikincisi de Paris-ve-bankadan-kaçış planı; ilki bana bir şekilde "kurtarıcılar" ve zor kullananlar arasında olduğumu gösteriyor. Fakat yine de onların arasında değilim. Diğeri ise şunu gösteriyor ki, orada da gelecek için bir hayat var, planlar, ihtimaller, umutlar, aynı zamanda senin de umutların.

Beşincisi, kendine çektirdiğin korkunç azabın bir kısmı da –bana verdiğin tek üzüntü bu–, bana her gün yazmandan kaynaklanıyor. Daha seyrek yaz, ben sana yazarım; istersen eskisi gibi her gün, bir not da olsa yazarım. Böylece seni mutlu eden işini de rahat rahat yapabilirsin.

Donadieu için teşekkürler. (Sana kitapları bir şekilde yollayamaz mıyım?) Şu anda okumam mümkün değil, bu benim ikinci küçük derdim: Okuyamıyorum ve bu beni hiç de o kadar üzmüyor; benim için sadece bir imkânsızlık, o kadar. Daha Max'ın büyük bir eserinin taslağı (*Heidentum, Christentum und Judentum* – önemli bir kitap) var okunmayı bekleyen, beni sıkıştırıp duru-

yor, henüz başlamadım bile; bugün genç bir şair bana 75 tane şiirini getirdi, bazıları sayfalarca uzunlukta, onu yine kendime düşman edeceğim, daha önce de bir kere olmuştu; vaktiyle Claudel'in makalesini hemen okumuştum ama yalnızca bir kere ve hızlıca, ne Claudel'e ne de Rimbaud'ya yönelik bir kıskançlığım vardı, sadece üzerine bir şeyler yazmadan önce makaleyi ikinci bir kez okumak istiyordum, bu da bugüne kadar olamadı ama senin özellikle bunu –Tamamını, değil mi?– çevirmiş olman beni çok sevindirdi (Ne demek bu "*pamatikálni*"?[1] Yanlış hatırlamıyorsam, oralarda öyle deniliyor.), ama aklımda net olarak kalan tek şey, bir yobazın yazının ilk sütununda anlatılan Ave Maria deneyimiydi.

Kızın cevap mektubunu –ona bakarak benim ne yazdığımı da anlayabilirsin– buraya ekliyorum ki nasıl reddedildiğimi göresin; hiç de şuursuzca değil. Artık ona karşılık yazmam.

Dün öğleden sonram, geçen pazarkinden daha iyi geçmedi. Aslında gayet iyi başlamıştı; mezarlığa gitmek için evden çıktığımda sıcaklık gölgede 36 dereceydi ve tramvay grev nedeniyle çalışmıyordu ama işte tam da bu nedenle sevinçliydim; tıpkı vaktiyle bir cumartesi günü borsanın yanındaki küçük bahçeye giderken olduğum kadar sevinçli... Fakat mezarlığa vardığımda mezarı bulamadım, danışma kapalıydı, tek bir bekçi yoktu, oradaki kadınlar da bir şey bilmiyorlardı, bir kitapçığa baktım ama o da doğru kitapçık değildi, saatlerce oralarda dolandım, mezar taşlarını okumaktan başım döndü ve o halde mezarlıktan çıktım. *[...]*[2]

F

1. Sözü geçen makaledeki basım hatası: *gramatikálni*, yani gramatik olarak. (Y.N.)

2. Üç dört kelime karalanmış. (Y.N.)

* *Mektubun ikinci sayfasının sağ kenarında (not, 133. sayfanın 25. ve 26. satırlarındaki* "tek şeyi zaten bir kez yaptın ve"*ye kadar devam ediyor):* Ve ayrıca benimle ilgili olarak için rahat olsun, son gün de ilk günkü gibi beklerim.

[Prag, 20 Temmuz 1920]
Salı

Nihayet bugün başladığım işle ilgili birkaç dikte arasında:

Bugün gelen iki mektubun gibi kısa, neşeli ya da en azından doğaçlama mektuplar neredeyse (neredeyse neredeyse neredeyse neredeyse) orman gibi ve elbisenin kollarındaki rüzgâr ve Viyana manzarası... Milena, yanında olmak ne güzel!

Bugün kız bana, başka tek kelime eklemeden, yalnızca birkaç satırın altı kurşunkalemle çizilmiş olarak senin mektubunu gönderdi. Belli ki pek hoşuna gitmemiş, tabii satır altları çizili bütün mektuplar gibi bunun da eksikleri var; görünce, senden ne kadar anlamsızca imkânsız bir şey istediğimi anladım, tekrar tekrar özür dilerim. Aslında ondan da özür dilemem gerek; çünkü mektup nasıl yazılmış olursa olsun, onu incitmiş olmalı. Mesela son derece nazik bir biçimde *"ponevadž o Vás nikdy ani nepsal ani nehovořil,"*[1] demen onu incitmiştir; tıpkı tersinin de inciteceği gibi. Tekrar özür dilerim.

Bu arada bir diğer mektupla, Staša'ya yazdığınla bana çok yardımcı oldun.

1. "Çünkü sizin hakkınızda ne bir şey yazdı ne de bir şey söyledi." (Y.N.)

Kendimi bu mektubu büroda yazmaktan alıkoymayı başardım ama hiç kolay olmadı; bütün gücümü bunun için kullandım ve bürodaki işler için halim kalmadı.

Staša'ya yazdığın mektup: Jílovský dün sabah bendeydi ve senden bir mektup geldiğini söyledi, erken saatte evden çıkmadan önce masanın üzerinde görmüş ama ne yazdığını henüz bilmiyormuş, akşam Staša bana söylermiş. Dostça tavırları karşısında kendimi yeterince rahatsız hissettim; çünkü o mektupta, kısmen benim de sebep olmadığım ne yer alabilirdi ki? Fakat akşam bunun çok olumlu bir mektup olduğu ortaya çıktı, en azından Jílovský'nin gösterdiği yakınlığa bakılırsa (ben okumadım) ikisini de memnun etmiş; bir kere adama yönelik kısa, ancak benim sana anlattıklarımdan yola çıkarak yazılabilecek, Staša'yı gerçekten mutlu eden ve kocasının gözlerinin de her zamankinden biraz daha fazla parlamasını sağlayan bir teşekkür cümlesi vardı. Onlar –insan kendini bazı şeyleri unutmaya zorlar, rahatına bakar ve mide, o asabi mide buna dayanabilirse– iyi insanlar, özellikle de ikisi birlikte olduklarında ya da adam tek başınayken (*Staša* tek başınayken bu daha şüpheli); Staša senin fotoğrafına gerçekten anlaşılmaz şekilde uzun uzun, dikkatle, sessizce ve büyük bir ciddiyetle bakarken çok güzel bir an oldu. Belki sana o akşamla ilgili bir şeyler daha anlatırım; yorgun, bomboş, sıkıcı, tam sopalık ve umursamazdım, daha başından itibaren tek istediğim gidip yatmaktı. (İlişikteki kâğıtta Staša'nın bir çizimi var –senin odalarının konumundan bahsediyorduk– yanında da Jílovský'nin açıklamaları, gönderiyorum.) Bu arada, çok zenginler, yıllık harcamaları 60.000 kronun üzerinde ve bundan azıyla geçinmenin imkânsız olduğunu söylüyorlar.

Çevirine tabii ki hiçbir itirazım yok. Yalnız, bu çeviriyi orijinal metinle karşılaştırınca, ilki Frank ise ikincisi Franz,[1] ilki senin tepeye tırmanışın ise ikincisi benimki vs. Ayrıca, adam *nutno* ve *abych*[2] için gereken gücü kendinde buluyorsa, işin bu noktaya gelmesi gerekmezdi ve aslında evlenebilirdi de; aptal, aptal bekâr... Fakat ne olursa olsun, lütfen metin senin istediğin gibi kalsın ve bir kez olsun bana kendimden kurtulup derin bir nefes alma zevkini tattır.

Dün, bana her gün yazmamanı öğütlemiştim, bugün de aynı şekilde düşünüyorum, bu ikimiz için de çok iyi olur ve sana bugün bunu bir kez daha ve üzerine basa basa öğütlüyorum – lütfen Milena, beni dinleme ve bana her gün yaz, isterse çok kısa olsun, bugünkü mektubundan da kısa, yalnızca iki satır, yalnızca bir satır, tek bir kelime ama o kelimeden ancak korkunç acılar çekerek mahrum kalabilirim.

F

[Prag, 21 Temmuz 1920]
Çarşamba

Cesur olmanın belli sonuçları var.

Öncelikle: Anladığım kadarıyla Groß pek de haksız sayılmaz; en azından, içimdeki bu güç dağılımıyla çoktan ölmüş olmam gerekirken hâlâ yaşamam onu doğruluyor.

Sonra: Geleceğin nasıl olacağı önemli değil; kesin olan tek şey şu ki, senden uzakta yaşarken, korkuya bütünüyle teslim oluyorum, onun istediğinin de ötesinde tes-

1. Milena, Kafka'ya mektuplarında "Franz" yerine "Frank" şeklinde hitap ediyordu. (Ç.N.)

2. (bu) gerekli ve böylece ben. (Y.N.)

lun oluyorum ve bunu hiçbir zorlama olmaksızın, büyük bir istekle yapıyorum, kendimi onun içine akıtıyorum.

Viyana'daki davranışımdan ötürü, korku adına beni suçlamakta haklısın ama bu açıdan korku gerçekten de rehber, onun iç yasalarını bilmiyorum, yalnızca gırtlağımdaki elini hissediyorum ve bu gerçekten de yaşadığım ya da yaşayabileceğim en korkunç şey.

Belki sonunda ikimiz de evli oluruz; sen Viyana'da, bense korkumla Prag'da ve yalnızca sen değil, ben de evliliğimi boş yere yaralıyor olurum. Çünkü, bak Milena, / /[1] Viyana'da seni tamamen ikna edebilmiş olsaydım (seni ikna etmeyen o adımı atana kadar hemfikirdik), her şeye rağmen şu anda Viyana'da olmazdın, daha doğrusu "her şeye rağmen" diye bir şey olmazdı, Prag'da olurdun; son mektubunda kendi kendini teselli etmek için yazdığın her şey yalnızca teselliden ibaret. İnanmıyor musun?

Hemen Prag'a gelseydin ya da en azından hemen buna karar verseydin, bu benim gözümde seninle ilgili bir kanıt olmazdı, seninle ilgili kanıta ihtiyacım yok, benim için her şeyin ötesinde açık ve güvenilirsin, ama beninle ilgili önemli bir kanıt olurdu ve şimdi bu kanıtın eksikliğini hissediyorum. Korku fırsat buldukça bundan da besleniyor.

Evet, belki daha da kötüsü, ben, yani "kurtarıcı", seni Viyana'da tutuyorum; bugüne kadar hiç kimsenin yapamadığı şekilde.

İşte bu, ormanı durmadan tehdit eden fırtınaydı

1. Bir kelime karalanmış. (Y.N.)

ama biz yine de iyiydik. Başka türlüsü mümkün olmadığına göre, onun tehditleri altında yaşamayı sürdürelim.

Tribuna'da bir çevirinin yayımlandığını Laurin telefonda söyledi ama bundan hiç söz etmediğin için, okumamı isteyip istemediğinden emin olamadım, dolayısıyla da henüz okumadım. Şimdi gazeteyi bulmaya çalışacağım.

Genç hanımın mektubuyla ilgili derdin ne, anlamadım. Amacı seni biraz olsun kıskandırmaktı, bunu da başardı; öyleyse? Bundan sonra ara sıra kafamdan böyle mektuplar uydurup kendim yazacağım; bu mektuptan daha iyi olacak, geri de çeviremeyeceksin.

Ne olur biraz da çalışmalarından bahset! *Cesta? Lipa? Kmen? Politika?*

Söylemek istediğim bir şey daha vardı ama yine genç bir şair geldi –bilmiyorum, ne zaman biri gelse benim de aklıma dosyalarım geliyor ve misafirlik boyunca başka bir şey düşünemiyorum– yorgunum, hiçbir şey bilmiyorum; tek istediğim, yüzümü kucağına koymak, başımın üzerinde dolaşan elini hissetmek ve sonsuza dek öyle kalmak...

Senin

Evet, şunu söylemek istiyordum: Mektubunda (diğer gerçeklerin yanı sıra) önemli bir gerçek var: *že vlastně ty jsi člověk který nemá tušení o tom...*[1] Bu, kelimesi kelimesine doğru. Her şey yalnızca pislikten ibaretti, en feci iğrençlikten, cehennemi andıran bir çöküşten ve bu yüzden gerçekten de senin önünde bir çocuk gibi duruyorum, çok kötü bir şey yapmış bu çocuk ve şimdi annesi-

1. aslında bu konuda hiçbir şey bilmeyen kişinin sen olman... (Y.N.)

nın önünde duruyor, ağlıyor, ağlıyor ve bir söz veriyor: Bir daha yapmayacağım. Fakat işte korku da gücünü bütün bunlardan alıyor: "Tabii, tabii!" diyor, "*nemá tušeni*![1] Henüz hiçbir şey olmadı! Yani-henüz-kurtarılabilir!"

Yerimden sıçrıyorum. Telefon! Müdür çağırıyor! Prag'a döndüğümden beri ilk kez iş için aşağıya çağrılıyorum! İşte şimdi, sonunda bütün foyam meydana çıkacak. 18 gündür hiçbir şey yapmadım; sadece mektup yazdım, mektup okudum, en çok da pencereden dışarı baktım, mektupları elimde tuttum, bıraktım, tekrar elime aldım, bir de ziyaretçilerim oldu, hepsi bu. Fakat aşağıya indiğimde müdür dostça davranıyor, gülümsüyor, işle ilgili, anlamadığım bir şeyler anlatıyor, tatile çıktığı için veda ediyor, akıl almaz derecede iyi bir insan. (Yine de belli belirsiz mırıldanarak, hemen her şeyi bitirdiğimi ve yarın dikte etmeye başlayacağımı söyledim.) Ve şimdi de bunu iyilik perime anlatıyorum. Ne tuhaftır ki masasında hâlâ Viyana'dan gönderdiğim mektup duruyor, üzerinde bir Viyana mektubu daha; ilk anda az kalsın belli belirsiz bir hisle, senin hakkında olduğuna inanacaktım.

[Prag, 22 Temmuz 1920]
Perşembe

Evet, şu mektup... Tıpkı aşağıya, cehenneme bakmak gibi, aşağıdaki sana seslenir ve kendi hayatını anlatır, orada nasıl bir düzen kurduğunu. Önce bir kazanda pişirir,

1 Hiçbir şey bilmiyor! (Y.N.)

ardından bir diğerinde, sonra da bir köşeye çekilip biraz soğumaya bırakır. Ama ben bu kadını önceden tanımam (sadece *pitomec* M'yi[1] uzun zamandır tanıyorum, Laurin de ona öyle diyor, bunu fark etmemiştim), belki de gerçekten şaşkın ya da kaçıktır. Böyle bir kader bizi bile şaşkına çevirmişken onu nasıl çevirmesin; sanırım kendimi bu kadının karşısında bulsam çok heyecanlanırım, çünkü o artık sadece bir insan değil, aynı zamanda başka bir şey. Ayrıca kendisinin de bunun farkında olmadığını ve senin mektubu karşısında duyduğun tiksintiyi onun da duymadığını düşünemiyorum. Genellikle yabancı bir varlık söz konusu olduğunda bir şeyler söylenir, ama belki bundan böyle Jarmila hakkında da bu şekilde konuşmalıyız!

Bu arada, eğer doğru anladıysam –ama bu bir mektup değil, sarhoş bir acı ve ben bunu hiç anlamıyorum– Haas'ı tamamen terk etmişe benzemiyor.

Milena, çalışkan Milena, odan kafamda değişiyor; çalışma masası ve diğer her şeyle aslında pek de çalışılan bir oda gibi gelmiyordu bana ama şimdi, bu kadar işi görünce onu hissediyorum, beni inandırıyor; içerinin havası olağanüstü sıcak, serin ve neşeli olmalı! Yalnızca dolap bütün hantallığıyla duruyor, bazen kilidi bozuluyor, dışarıya hiçbir şey vermiyor, kendini kasıp kapalı tutuyor, özellikle de "pazar günü" giydiğin elbiseyi senden esirgiyor. Bu bir dolap değil; bir gün yeni bir ev döşeyecek olursan, atalım onu.

---

1. Ahmak Mareš.

Son günlerde yazdığım birkaç şey için çok üzgünüm, bana kızma. Ve lütfen gelememenin sadece senin ya da bir şekilde senin de suçun olduğu düşüncesiyle kendine durmadan azap çektirme. Bu daha çok benim suçum, bir ara bu konuda yazarım.

[Prag, 23 Temmuz 1920]
Cuma

Hayır, gerçekten de o kadar kötü değildi. Hem, biraz kötülük olmadan ruh herhangi bir yükten nasıl kurtulabilir ki? Ayrıca, yazmış olduğum hemen her şeyin bugün de arkasındayım. Bazılarını yanlış anladın, mesela "tek acı" konusundaki sözlerimi; çünkü benim için bu "tek acı" senin kendine azap çektirmendir, mektupların değil; onlar bana her sabah günü geçirme, hem de (o mektupların, elbette, ama aynı zamanda da o günlerin) tek birinden bile vazgeçmek istemeyecek kadar güzel geçirme gücünü veriyor. Hem, girişteki masanın üzerinde duran mektuplar da beni yalanlamıyor; bu mektupları yazıp oraya koyma imkânı bile benim için bir şeydi. Ayrıca, hiç kıskanmıyorum, inan bana, ama kıskanmanın gereksiz olduğunu anlamak da gerçekten zor. Kıskanmamayı daima başarmışımdır ama kıskançlığın gereksizliğini anlamayı, ancak bazen. Evet, gelelim "kurtarıcılar"a... "Kurtarıcılar"ın kendine has özelliği –ki müstahaktır onlara, ben bir kenarda durup bunun için sevinirim; demek istediğim, tek bir olay için değil, bu dünya kanunu için sevinirim– bir şeyi çekip çıkarmak isterken, onu büyük bir ciddiyetle içeri gömmeleridir.

İşte şimdi nihayet Max'a anlatacak bir şeyim var; senin, büyük kitabıyla ilgili kısa yorumun. Sürekli seni soruyor; nasıl olduğunu, neler olup bittiğini, bütün bun-

larla canıgönülden ilgileniyor. Fakat ben ona neredeyse hiçbir şey söyleyemiyorum; neyse ki zaten dil engeli var. Viyana'daki herhangi bir Milena'dan bahsedip sonra da "onun" şunu ya da bunu düşündüğünü, söylediğini ve yaptığını anlatarak devam edemem. Sen ne "Milena"sın ne de "o", tam bir saçmalık bu, dolayısıyla hiçbir şey söyleyemiyorum. Bu o kadar doğal ki, üzülmüyorum bile.

Öte yandan yabancılarla senin hakkında konuşabiliyorum, hatta bu benim için özel bir zevk. Konuşurken biraz numara yapmak için kendime izin verebilsem –ki aslında çok cazip geliyor–, bu zevk daha da büyük olurdu. Geçenlerde Rudolf Fuchs'la buluştum. Onu severim ama sözünü ettiğim zevk olmasaydı, buluşmanın yarattığı sevinç kesinlikle bu kadar büyük olmazdı, adamın elini de bu kadar hararetle sıkmazdım. Yine de büyük bir sonuç elde edemeyeceğimi biliyordum, ama "Küçük olsun, ne çıkar?" diye düşündüm. Sohbetin konusu hemen Viyana'ya ve onun orada görüştüğü kişilere geldi. İsimleri duymak istiyordum, saymaya başladı, hayır, bunu kastetmemiştim, ben kadınları saysın istiyordum. "Evet, mesela Milena Pollak oradaydı, tanırsınız kendisini." "Evet, Milena," diye tekrar ettim ve bu konuda ne söyleyeceğini görmek için Ferdinand Caddesi'ne, aşağıya baktım. Sonra başka isimler de geldi, beni her zamanki gibi yine öksürük tuttu ve konu dağıldı. Ne yapmalı da lafı tekrar oraya getirmeli? "Söyler misiniz ben savaşın hangi yılında Viyana'daydım?" "1917," "O zamanlar *Ernst Pollak* daha Viyana'da değil miydi? Onu hiç görmedim de... Henüz evlenmemiş miydi?" "Hayır." Bu kadar. Aslında senden biraz daha bahsetmesini sağlamak isterdim, ama buna gücüm yoktu.

Son zamanlarda ilaçlarla aran nasıl? İlk kez tekrar baş ağrılarından söz etmişsin.

Jarmila davetine ne cevap verdi?

Bana biraz Paris planından bahseder misin?

Şimdi nereye gideceksin? (Postası doğru düzgün işleyen bir yere mi?) Ne zaman? Ne kadarlığına? 6 ay mı?

Yazılarının çıktığı dergileri bana hemen bildir.

O iki günlük Prag seyahatini nasıl ayarlayacaktın? (Sırf meraktan soruyorum.)

"Yine de" için teşekkürler; doğrudan kanıma karışan, ahlirli bir kelime.

[Prag, 23 Temmuz 1920]
Cuma öğleden sonra

Evde bu mektubu buldum. Kızı uzun zamandır tanıyorum, galiba uzaktan da bir akrabalığımız, en azından ortak bir akrabamız var, hani şu mektupta bahsettiği kuzen; Prag'da çok ağır bir hastalık nedeniyle yatağa düşmüştü de kızla ablası ona aylarca bakmışlardı. Fazla büyük, kırmızı yanaklı, yuvarlak yüzü, ufak tefek, toparlak vücudu, sinir bozucu bir fısıltıyı andıran konuşmasıyla fiziksel olarak neredeyse itici gelir bana bu kız. Fakat bunun haricinde, hakkında iyi şeyler duydum; demek istiyorum ki, akrabalar arkasından sövüp sayıyorlardı.

İki ay önce böyle bir mektuba cevabım çok basit olurdu: Hayır, hayır, hayır. Şimdiyse buna hakkım olmadığını düşünüyorum. Ona bir şekilde yardım edebileceğime inandığımdan değil, elbette; Bismarck da bu tür mektupları kesin bir dille cevaplayıp kurtulmak için, hayatın beceriksizce hazırlanmış bir tören yemeği olduğundan ve insan sabırsızlıkla mezeleri beklerken ana ye-

mek olan kızartmanın sessizce geçip gittiğinden söz eder, kişi kendini buna göre ayarlamalıymış –Bu bilgece söz de ahmakça, korkunç ahmakça!–; ona kendisiyle buluşmaya hazır olduğumu yazacağım, bunu ondan ziyade kendim için yapacağım, senin aracılığınla benim elime verilen bir şey var Milena, sanırım o eli kapalı tutmaya hakkım yok!

Yarın dayım gidiyor, nihayet tekrar biraz açık havaya, suya kavuşacağım, şehir dışına çıkacağım, buna çok ihtiyacım var.

Kız, mektubu yalnızca benim okuyabileceğimi yazmış, onu sana göndererek bu isteği yerine getiriyorum. Yırtıp atarsın. Bu arada, hoş bir yeri var: *ženy nepotřebují mnoho.*[1]

[Prag, 24 Temmuz 1920]
Cumartesi

Yarım saattir iki mektubunla kartını okuyorum (zarfı da unutmayalım, bütün posta servisinin yukarı çıkıp senden af dilememesine şaşıyorum) ve bu sırada durmadan güldüğümü ancak şimdi fark ettim. Dünya tarihinde bundan daha mutlu olmuş bir imparator var mıdır acaba? Odasına bir geliyor ki 3 mektup var ve bunları açmaktan –Ağır ağır hareket eden parmaklar!–, arkasına yaslanmaktan ve bunun, bu mutluluğun kendisini bulduğuna inanamamaktan başka yapacak hiçbir işi yok.

Hayır, hep gülmedim, bavul taşıman konusunda söyleyecek söz bulamıyorum, buna inanamıyorum, inandığımda gözümde canlandıramıyorum, canlandırdığım-

1. Kadınların fazla bir şeye ihtiyaçları yoktur. (Y.N.)

olaysa "pazar günkü" kadar güzelsin –yok, buna artık güzellik de denemezdi; cennetin yerini yurdunu şaşırmamaydı bu–; o "beyi" anlıyorum (sanırım 20 kron vermiş ve 4 kronunu geri almış). Fakat yine de buna inanamıyorum ve eğer gerçekten böyle olduysa, itiraf etmeliyim ki bu, korkunç olduğu kadar muhteşem. Ama hiçbir şey yememen ve aç olman (ben burada aç olmadığım halde tıka basa doyuruluyorken), bunun yanı sıra gözlerinin altındaki torbalar (üzerinde oynanıp sonradan eklenmiş olamaz, fotoğrafın yarattığı sevincin yarısını aldı götürdü bunlar, yine de yeterince kaldı ve bunun için senin elini o kadar uzun süre öpmek istiyorum ki, bu hayatta bir daha ne çeviri yapmaya kalkış ne de istasyondan bavul taşımaya) – işte bunlar için seni bağışlayamam, asla bağışlamayacağım, 100 yıl sonra kulübemizin önünde otumuyor olduğumuzda bile bunun için sana sitem edeceğim. Hayır, şaka yapmıyorum. Bu nasıl bir çelişki; beni sevdiğini, yani benim için yaşadığını iddia ediyor ve benim aksime aç kalıyorsun; üstelik burada fazla fazla para, orada Beyaz Horoz varken.

Kızın mektubu hakkında söylediklerini bir istisna olarak hoş görüyorum, çünkü bana (Nihayet!) "sekreter" demişsin (benim adım *tajemnik*,[1] çünkü burada 3 haftadır yaptığım işler çok *Tajemné*[2]) ve bunun haricinde de haklısın. Fakat haklı olmak yeterli mi? Bir kere öncelikle: Ben haklı değilim, sen de kızın önemsiz mektubuna şöyle bir göz atıp oradan benim koskoca harflerle yazılı haksızlığımı bulup çıkararak bu haksızlığın birazını olsun olmaz, biliyorum, bu sadece bir niyet meselesi– taşımak istemez misin? Bu arada, artık bu anlamsızca sebep

1. sekreter (Y.N.)
2. gizemli (Y.N.)

olduğum mektuplaşmadan söz etmek istemiyorum. Senin mektubunu ona, birkaç dostane satır ekleyerek geri yolladım. O zamandan beri de ses seda çıkmadı, bir buluşma teklif etmeyi göze alamadım, umarım bu iş sessiz sedasız tatlıya bağlanır.

Staša'ya yazdığın mektubu savunuyorsun, ama zaten ben sana o mektup için teşekkür etmiştim. Şüphesiz ikisine de haksızlık ediyorum, sürekli; kendimi zorlarsam, belki bir gün haksızlık etmemeyi başarabilirim.

Neu-Waldegg'deydin ha? Ben oraya çok gittim, karşılaşmamış olmamız tuhaf. E tabii sen o kadar hızlı tırmanıyor ve yürüyorsun ki, gözümün önünden geçip gitmişsindir; tıpkı Viyana'da da yaptığın gibi. Nasıl bir 4 gündü o öyle? Bir tanrıça sinemadan çıkıyor ve küçük bir hamal kız peronda duruyor – ve bu 4 gündü, öyle mi?

Max'a mektubunu bugün vereceğim. Gizlice okunabilecek kadarından fazlasını okumadım.

Evet, Landauer konusunda gerçekten şanssızmışsın. Üstelik Almancası sana hâlâ iyi geliyor, öyle mi? Nasıl başa çıktın onunla zavallı çocuk ("Çocukcağız" değil, Tanrı esirgesin!), üstelik mektuplarım sana acı çektiriyor ve kafanı dağıtıyorken... Bu mektupların seni rahatsız ettiğini söylerken haksız mıyım? Ama haklı olmak neye yarar? Senden mektup aldığım sürece hep hakkım ve her şeyim var; eğer almıyor olsaydım ne hakkım olurdu ne hayatım ne de başka bir şeyim...

Ah, keşke Viyana'ya gelebilsem!

Ne olur çevirini gönder, senden ne gelse yetmiyor bana.

Burada büyük bir pul koleksiyoncusu var, pullarımı elimden alıyor. Aslında bu 1 kronluk pullardan onda yeterince var ama başka türlüsü de olduğunu iddia ediyor; daha geniş, siyah kahve 1 kronluk pullar. Diyorum ki kendi kendime: Ben mektupları alıyorum, ona da pulları temin etmeye çalışmayayım mı yani? Senden ricam, bu diğer pulları ya da şu daha geniş olan 2 kronluk pullardan bazılarını kullanman.

[Prag, 26 Temmuz 1920]
Pazartesi

Telgrafın bir cevap değildi, ama perşembe akşamı yazmış olduğun mektup öyle. Uyuyamamamın ve bu sabah içimde peydahlanan korkunç sıkıntının nedeni belli oldu. Kocan ağzından kan geldiğini biliyor mu? Aslında abartmamalı, belki de önemsizdir, kan gelmesinin türlü türlü sebebi var ama sonuçta kan işte, insan göz ardı edemiyor. Ve sen buna rağmen, kahramanca bir neşeyle hayatını yaşıyor, sanki kana şöyle diyorsun: "Gel o halde, geleceksen gel." O da geliyor. Benim burada ne yaptığım pek umurunda değil, tabii ki sen *nemluvně*[1] değilsin ve ne yaptığını biliyorsun ama istiyorsun ki ben burada Prag ahalisinde oturayım, sen de gözümün önünde Viyana Denizi'nde dibe vur; hem de kendi isteğinle. Ayrıca, yiyecek bir şeyin yoksa, bu *pro sebe*[2] bir ihtiyaç değil mi? Yoksa bunun, senden çok, benim ihtiyacım olduğunu mu söylemek istiyorsun? Aslında haklısın da. Ne yazık ki artık sana para göndermem mümkün değil, çünkü öğlen eve

1 Küçük çocuk, süt çocuğu (Y.N.)
2 Başlı başına (Y.N.)

gidip o hiçbir işe yaramayan parayı mutfak sobasının içine dolduracağım.

Böylece büsbütün koptuk birbirimizden Milena ve görünüşe bakılırsa, bütün gücüyle tek bir ortak isteğimiz var: senin burada olman ve yüzünün benimkine olabildiğince yakın durması. Tabii bir de ölme isteği; "rahat" ölme konusundaki isteğimiz de ortak ama bu, küçük çocuklara özgü bir istek. Bir keresinde matematik dersinde, öğretmenin tepemde not defterinin sayfalarını karıştırarak muhtemelen adımı arayışını izlerken güç, dehşet ve gerçeklikten oluşan bu manzarayla kendi akıl almaz bilgisizliğimi karşılaştırmış, korkudan yarı yarıya hayallere dalmış bir halde, hayalet gibi ayağa kalkıp hayalet gibi sıraların arasından ilerlediğimi, matematik bilgim kadar hafif bir biçimde öğretmenin yanından uçup gittiğimi, bir şekilde kapının içinden geçtiğimi, dışarıda kendimi topladığımı ve benim bildiğim dünyanın hiçbir yerinde o sınıftaki türden gerginlikler barındırmayan güzel havada özgür olduğumu hayal etmiştim. Evet; bu, "rahat" olabilirdi. Fakat öyle olmadı. Öğretmen beni dışarı çağırdı ve bir problem verdi, çözmek için logaritma kitabına ihtiyacım vardı, kitabı getirmeyi unutmuştum ama sıramda olduğu yalanını uydurdum (çünkü öğretmenin bana kendininkini vereceğini umuyordum), almam için sıraya geri gönderildim, kesinlikle numaradan olmayan bir korkuyla (okulda korkmuş numarası yapmama zaten hiç hacet kalmıyordu) orada olmadığını gördüm ve öğretmen (evveli gün karşılaştım onunla) bana şöyle dedi: "Seni timsah!" Anında bir eksi aldım ve aslında bu çok iyiydi, çünkü bu eksiyi bana sadece âdet yerini bulsun diye ve ayrıca haksız yere vermişti (Gerçi yalan söylemiştim ama kimse bunu kanıtlayamazdı, haksız mıyım?); her şeyden önce de, o utanmaz arlanmaz bilgisizliğimi göstermek zorunda kalmamıştım. Yani sonuçta bu da oldukça "rahat"tı; demek ki

uygun şartlar altında sınıfta da "kaybolmak" mümkündü, olanaklar sonsuzdu ve insan hayattayken de "ölebilirdi".

Böyle gevezelik etmemin tek sebebi, her şeye rağmen senin yanında kendimi iyi hissetmem.*

Sadece tek bir şeye olanak yok –bütün gevezeliklerin ötesinde, orası kesin–: Senin şu anda içeri girmen, burada olman ve nasıl iyileşeceğin konusunda etraflıca konuşmamız; ki aslında en acili de bu.

Bugün sana çok şey söylemek istiyordum ama bu, mektupları okumadan önceydi; kan karşısında ne söylenebilir ki? Ne olur bana doktorun söylediklerini ve nasıl bir adam olduğunu hemen yaz.

İstasyondaki olayı yanlış anlatıyorsun; bir an bile tereddüt etmedim, her şey o kadar doğal bir biçimde hüzünlü ve güzel, ikimiz o kadar yalnızdık ki, aslında orada olmayan insanların birdenbire isyan edip kompartımanın kapısını açmak istemelerinin akıl almaz derecede komik bir yanı vardı.

Fakat otelden öncesi elbette söylediğin gibiydi. Orada ne kadar da güzeldin! Belki de o, sen değildin. Hemen kalksan, o da çok tuhaf olurdu. Fakat sen olmasan, olup biteni nasıl bu kadar iyi bilebilirsin ki...

Pul istemen iyi oldu, bu konudaki ricamdan ötürü iki gündür kendime kızıyordum, zaten daha yazdığım anda kızmaya başlamıştım.

* *Çok büyük harflerle, mektubun ikinci ve üçüncü sayfasının (ikili kâğıt) tepesine çapraz olarak yazılmış; bu sayfaların notu, 150. sayfanın 2. satırındaki* "dolduracağım"*dan 151. sayfanın 2. satırındaki* "hayattayken de ölebilirdi"*ye kadar devam ediyor.*

[Prag, 26 Temmuz 1920]
Pazartesi, daha geç

Ah, bir yığın dosya geldi önüme az önce. Ne için çalışıyorum ki ben, hem de bu uykusuz kafayla? Ne için? Mutfak sobası için.

Bunun üstüne bir de şair çıkageldi, hani şu ilki, çocuk aynı zamanda tahta oymacısı, gravürcü, gitmek bilmiyor, o kadar hayat dolu ki, bana her şeyini sayıp dökü-yor, oysa sabırsızlıktan nasıl titrediğimi görüyor, elimin bu mektubun üzerinde nasıl titrediğini, başımı önüme öyle bir eğdim ki neredeyse göğsüme değecek ve yine de kalkıp gitmiyor işte bu iyi kalpli, canlı, mutlu mutsuz, olağanüstü ama benim için şu anda korkunç can sıkıcı çocuk... Seninse ağzından kan geliyor.

Aslında hep aynı şeyi yazıyoruz. Bir ben sana hasta olup olmadığını soruyorum, bir sen bu konuda yazıyorsun. Bir ben ölmek istiyorum, bir sen; bir ben pul istiyorum, bir sen; bir ben senin önünde küçük bir oğlan çocuğu gibi ağlamak istiyorum, bir sen benim önümde küçük bir kız çocuğu gibi... Ve bir kez, on kez, bin kez, sürekli senin yanında olmak istiyorum, sen de aynısını söylüyorsun. Yeter artık, yeter.

Hâlâ doktorun söylediklerini yazmadın bana, seni uyuşuk, seni kötü mektup arkadaşı, seni şeytan, seni me-

bi, seni – seni ne? Hiçbir şey, kucağında sessizce kalmak.

[Prag, 27 Temmuz 1920]
Salı

Doktor nerede? Mektubu okumadan gözlerimle tarıyorum, sırf doktoru bulmak için... Nerede?

Uyuyamıyorum; uyuyamama sebebimin bu olduğunu söylemek istemiyorum, aslında gerçek endişeler müsaadeden anlamayan birinin daha ziyade uyumasına neden olur ama yine de uyuyamıyorum. Viyana seyahatinin üzerinden çok mu zaman geçti? Mutluluğumu fazla mı balandırdım? Süt, tereyağı ve salatanın hiçbir yararı yok da, senin buradaki varlığına mı ihtiyacım var besin olarak? Muhtemelen sebep bunların hiçbiri değil, ama günlerim güzel geçmiyor. Boş evin verdiği mutluluk da 3 gün önce bitti, bizim eve döndüm (telgraf da bu sayede hemen elime geçti). Belki de bana bu kadar iyi gelen, evin boş olması değil ya da esas bu değil, iki eve sahip olmak; biri gündüz, uzak olan diğeri ise akşam ve gece için. Bunu anlıyor musun? Ben anlamıyorum, ama böyle işte.

Evet, gelelim dolaba. İlk ve son kavgamız bu dolap yüzünden olacak. Ben diyeceğim ki: "Bunu atacağız." Sen diyeceksin ki: "Kalacak." Ben diyeceğim ki: "Ya o ya ben." Sen diyeceksin ki: "Fark etmez. Frank ve *Schrank* kafiyeli.[1] Dolabı seçiyorum." "Peki," diyeceğim, merdiveni (Hangi merdiven?) ağır ağır ineceğim ve – henüz Tuna Nehri'ni bulamadıysam, hâlâ yaşıyorum demektir.

Bu arada, aslında kesinlikle dolabın kalmasından ya-

1 Milena'nın Kafka'ya hitap ederken kullandığı "Frank" ismiyle, "dolap" anlamına gelen *Schrank* arasındaki kafiye. (Ç.N.)

nayım; yalnız, o elbiseyi giyme. Eskiteceksin, o zaman bana ne kalacak?

Şu mezar işi tuhaf doğrusu. Aslında (*vlastnë*)[1] onu orada aradım ama çekine çekine; buna karşılık, gayet emin bir şekilde etrafında gittikçe büyüyen, büyüyen ve sonunda koskocaman hale gelen daireler çizdim ve neticede başka bir şapeli doğru olan sandım.

Demek gidiyorsun ve hâlâ vizen yok... Böylece, gerektiğinde hemen buraya gelmen ihtimali ortadan kalkıyor. Bunun üzerine bir de uyumamı istiyorsun!

[...][2]

Peki ya doktor? Doktor nerede? Hâlâ gelmedi mi?

Özel olarak yapılmış kongre pulları yok; ben de var sanıyordum. Bugün getirilen "kongre pulları" beni hayal kırıklığına uğrattı; üzerine kongrenin damgası vurulmuş, sıradan pullar, yine de bu damga nedeniyle epey değerli olmalılar ama oğlan bunu anlamayacaktır. Her mektuba bir pul koyacağım; birincisi, değerli olduğu için ve ikincisi, her gün bir teşekkür almak için.

Görüyor musun, tüy kaleme ihtiyacın var, Viyana'da zamanımızı neden daha iyi değerlendirmedik sanki? Mesela neden hep o kırtasiyecide kalmadık, orası ne güzeldi ve seninle birbirimize ne kadar yakındık.

Aptalca esprilerimi dolaba okumadın, öyle mi? Odanda duran hemen her şeyi çılgınca seviyorum.

Peki ya doktor?

Pul koleksiyoncusunu sık sık görüyor musun? Bu

1. (aslında) (Y.N.)

2. Kişilik haklarına bağlı sebeplerle üstü çizilmiş. (Y.N.)

sana sinsice bir soru gibi gelebilir, ama öyle değil. İnsan doğru dürüst uyuyamayınca ne sorduğunu bilmeden soruyor. Durmadan sormak istiyor, uyuyamamak demek, sormak demek; zaten cevabı bulsa, uyumayı başarırdı.

Ayırt etme yetisi eksikliğiyle ilgili bu açıklamam gerçekten de çok berbat. Pasaportunu alabildin mi?

[Prag, 28 Temmuz 1920]
Çarşamba

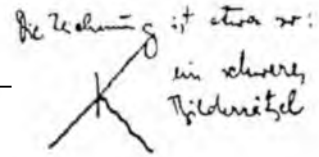
Casanova'nın Venedik zindanlarından kaçış hikâyesini bilir misin? Evet, elbette bilirsin. Orada, zindan hayatının en korkunç biçimi üstünkörü anlatılır; Casanova aşağıda bodrumda, karanlıkta, rutubet içinde bir yerde, lağünlerin seviyesinde, daracık bir kalasın üzerine tünemiştir, sular neredeyse kalası örtecektir, hatta yükseldiğinde gerçekten de örter, fakat en kötüsü yabani su sıçanlarıdır; gece vakti çıkardıkları sesler, çekmeleri, koparmaları, kemirmeleri (sanırım onlarla ekmek kavgasına girilir) ve her şeyden önce, insan, gücü tükenip kalasın üzerinden düşene kadar sabırsızca beklemeleri... Biliyor musun, mektuptaki hikâyeler de böyle. Korkunç, anlaşılmaz ve hepsinden önemlisi, insanın kendi geçmişi kadar yakın ve uzak. Yukarıya bir yere tünersin, sırtın hiç rahat değildir, ayaklarına da kramp girer, korkarsın; o büyük, koyu renkli sıçanları seyretmekten başka yapacak bir şeyin yoktur, onlar da gecenin ortasında gözünü alırlar ve sonunda, hâlâ yukarıda mı oturduğunu, yoksa aşağıda ıslık sesi çıkararak sivri dişli ağzını mı açtığını bilemez hale gelirsin. Git, anlatma böyle hikâyeler, gel, ne demek olu-

yor bu, tabii ki gel. Bu "hayvancıkları" sana hediye ediyorum; ama sadece, onları evden dışarı atman şartıyla.

Artık doktordan bahsedilmiyor ha? Oysa doktora gideceğine söz vermiştin ve sen daima sözünü tutarsın. Artık kan gelmediği için mi gitmiyorsun? Ben bu konuda sana örnek olamam; sen kıyaslanamayacak derecede daha sağlıklısın benden, ben her zaman bavulunu taşıtan bey olarak kalacağım* (ki aslında bu, sınıf ayrımı anlamına gelmiyor; çünkü önce, hamalı bir baş işaretiyle çağıran bey gelir, ardından hamal ve ancak ondan sonra hamaldan bavulunu taşımasını –çünkü aksi halde yere kapaklanacaktır– rica eden diğer bey; geçenlerde –Geçenlerde!– istasyondan eve giderken bavulumu taşıyan hamal, ben bununla ilgili bir şey söylemeden, kendiliğinden beni teselli etmeye başladı: Şüphesiz ben de onun hiç anlamadığı şeylerden anlarmışım, bavul taşımaksa onun işiymiş ve bu ona hiç zor gelmiyormuş vesaire; adamın söyledikleri, aslında o sırada benim kafamdan geçenlerin de (kesinlikle ulaşılmaz) cevabıydı ama bunu açık açık dile getiremezdim) – evet, kısacası bu konuda kendimi seninle kıyaslamıyorum ama ister istemez, bende nasıl olmuştu diye düşünüyorum ve düşünmek endişe yaratıyor; doktora gitmen gerek. Yaklaşık 3 yıl önceydi, o güne dek tek bir akciğer hastalığı geçirmemiştim, hiçbir şey beni yormazdı, durmadan yürüyebilirdim, yürürken gücümün son sınırına varmamıştım hiç (oysa düşünürken hep varırdım) ve birdenbire, ağustosta –yani hava sıcaktı, güzeldi, kafam dışında her şey yerindeydi–, yüzme okulunda kırmızı bir sıvı tükürdüm. Tuhaf ve ilginç, öyle değil mi? Bir an için çıkana baktım, sonra unuttum gitti. Ardından bu sık sık olmaya başladı, ne zaman tükürmek

istesem, kırmızı çıkıyordu; bile bile yapıyordum sanki. Artık ilginç olmaktan çıkmış, can sıkıcı hale gelmişti, yine unuttum. O zamanlar** hemen doktora gitseydim de muhtemelen bir şey değişmeyecekti; yalnız, o zamanlar kimsenin bu kan meselesinden haberi yoktu, aslında benim de, ve kimse endişelenmiyordu. Fakat şimdi endişelenen biri var, o yüzden, ne olur, doktora git.

Kocanın bana bir şeyler yazacağını söylemesi tuhafıma gitti. Dövmeyecek mi peki, gırtlağımı sıkmayacak mı? Ben bunu gerçekten anlamıyorum. Tabii ki sana tamamen inanıyorum ama böyle bir durumda hiçbir şey hissetmeyeceğimi hayal bile edemiyorum; sanki yabancı, uzak bir hikâyeymiş gibi... Sanki sen buradaymışsın ve şöyle diyormuşsun gibi: "Şimdi, şu anda Viyana'dayım ve burada kıyamet kopuyor." O zaman, birlikte pencereden Viyana'ya bakardık ve tabii telaşlanmamız için en ufak bir neden olmazdı.

Yalnız, bir şey var: Gelecekten söz ederken bazen benim Yahudi olduğumu unutmuyor musun? (*jasné, nezapletené.*)[1] Yahudi dediğin tehlikelidir; senin ayaklarına kapanmış olsa bile.

[1] *Mektubun ilk sayfasının sol ve üst kenarında (not, 155. sayfanın 27. satırındaki "ağzını mı açtığını"ya kadar devam ediyor):* "Yine de" kelimesi bu mektuplarda gerçekten gerekliydi; ama zaten kelime olarak da güzel değil mi? İnsan "yine" bölümünde mücadele ediyor, orada hâlâ "dünya" var; "de"de ise dibe gidiyor, orada artık her şey bitmiş oluyor.

I (açık, basit) (Y.N.)

** *Mektubun son sayfasının sol ve üst kenarında (not, 157. sayfanın 2. satırındaki* "can sıkıcı hale gelmişti"*den başlıyor):* Neden bir de öykülere karıştırıyorsun Jilovsky'yi? Önümdeki kurutma kâğıdında mavi kalemle yaptığı, seni ilgilendiren bir çizim var.

[Prag, 29 Temmuz 1920]
Perşembe

Çok hoş bir not şu Staša'nınki. Fakat vaktiyle yazdığı bu notta da şimdikinden farklı olduğu söylenemez, zaten aslında orada kendisi yok bile, senin adına konuşuyor, ikinizin arasında inanılmaz bir bağ var, neredeyse kutsal bir bağ; tıpkı aracıdan fazlası olmaya cesaret edemeyen birinin, duyduklarını kayıtsızca aktarması gibi; ki aslında bunları –işte bütün olayı onurlu ve güzel hale getiren de bu farkındalığın etkisi– duymaya ve anlamaya hakkı olan tek kişi o. Fakat dediğim gibi, o günden bugüne hiç değişmemiş; benzer şartlar söz konusu olsaydı, bugün de böyle bir not yazardı.

Öykülerle ilgili bir tuhaflık var. İçimi sıkmalarının nedeni Yahudi öyküsü olmaları değil; hani bir yemek kabı masanın üzerine kondu mu her Yahudi bu ortak, iğrenç, zehirli ama aynı zamanda eski ve aslında ebedî yemekten kendi payını alır ya, içimi bu yüzden sıkıyor değiller. Bu öyküleri bir tarafa bırakıp bana elini uzatmak ve uzun bir süre öylece kalmak istemez misin?

Dün mezarı buldum. Çekine çekine arayınca bulmak gerçekten imkânsızmış, anne tarafının aile mezarlığı olduğunu bilmiyordum, ayrıca mezar taşı yazıları da –yaldızları neredeyse tamamen dökülmüş– ancak iyice eğilip dikkatle bakınca okunuyor. Epeyce kaldım orada, güzel bir mezar, çok sağlam taştan yapılmış, fakat üzerinde hiç çiçek yok; ama zaten mezarların üzerinde bu

kadar çiçeğin ne işi vardır, anlamam. Kenarının ucuna birkaç renkli karanfil bıraktım. Mezarlıkta kendimi, şehre göre çok daha iyi hissettim; sonra da devam etti bu his, şehirde uzun bir süre mezarlıkta dolaşır gibi dolaştım.

Jeníček, demek erkek kardeşin oydu ha?

Sağlığın iyi mi? Neu Waldegg'de çekilen fotoğrafta bariz hasta görünüyorsun, gerçi orada mutlaka olduğundan kötü çıkmışsındır; ama işte "olduğundan" kötü. Daha senin birebir sen olduğun bir fotoğrafın gelmedi bana. Birinde genç, soylu, hassas, bakımlı bir kızsın, sanki seni yakında, şöyle bir iki sene içinde rahibe okulundan alacaklar (gerçi dudak kenarların biraz aşağı sarkık, ama bu sadece bir soyluluk ve dindarlık belirtisi); diğeri ise abartılı bir propaganda fotoğrafı: "Bugünlerde Viyana'da böyle yaşanıyor." Bu arada, bu ikinci fotoğrafta gene benim şu gizemli ilk arkadaşıma inanılmaz benziyorsun, bir gün sana onu anlatacağım.

Hayır, Viyana'ya gelmem; zaten gelseydim de bunu ancak yalan söyleyerek, büroya hasta olduğumu bildirerek ya da arka arkaya iki bayram gününü kullanarak yapabilirdim. Fakat daha bunlar görünürdeki engeller benim zavallı oğlum (kendi kendime söylüyorum).

Staša, Weleslavin'de seninle o kadar uzun kaldı ha?

Sana her gün yazdım, yakında alırsın mektuplarımı.

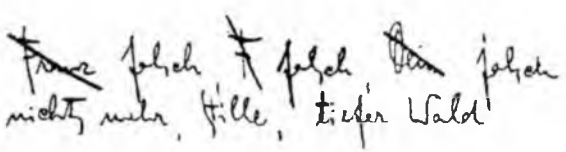
Telgrafa gelince; teşekkürler, çok teşekkürler, bütün suçlamalarımı geri alıyorum, zaten onlar suçlama değil, elimin tersiyle okşamalarımdı, çünkü çoktandır kıskançlığı tutmuştu elimin. Az önce gene şu şair çizer (fakat

aslen müzisyendir) geldi, sürekli geliyor, bugün bana iki gravür getirmiş (Troçki'nin portresi ve *Meryem'e Müjde*; görüyorsun ya, dünyası küçük sayılmaz); hatırı için, getirdikleriyle daha fazla ilgileneyim diye, derhal konuyu sana bağladım, bunları Viyana'daki bir arkadaşıma göndereceğimi söyledim, ki bunun da beklenmedik bir sonucu oldu, birer yerine ikişer baskı bıraktı (Seninkini burada saklıyorum; yoksa hemen göndermemi mi istersin?). İşte telgraf tam o sırada geldi; ben bitmeyen bir sevinç ve minnetle okudukça okurken, o da hiç tınmadan anlatıyor da anlatıyordu (aslında niyeti beni rahatsız etmek değildi, hayır, kesinlikle değildi; işim olduğunu söyleseydim, hem de kendine gelsin diye yüksek sesle söyleseydim, cümleyi yarıda keser, giderdi, hem de hiç alınmadan). Verdiğin haber çok önemli, ama ayrıntıları daha da önemli olacak. Fakat her şeyden önce: Kendine nasıl bakacaksın ki, bu imkânsız; en azından bana bir doktor bundan daha anlamsız bir şey söyleyemezdi. Ah, kötü işte ama yine de teşekkürler, çok teşekkürler.

[Prag, 29 Temmuz 1920]
Perşembe, daha geç

Kafanda şüphe kalmasın diye söylüyorum Milena: Belki şu anda çok iyi durumda değilim, belki daha fazla mutluluğu, daha fazla güvenceyi, daha fazla bolluğu kaldırabilirdim –yine de bundan hiç emin değilim, hele burada Prag'da– ama genele bakacak olursak iyiyim, mutlu ve özgürüm, haksızcasına, korkmamı gerektirecek kadar iyiyim ve eğer şu anki koşullarda çok büyük bir değişiklik olmaz da bu durum biraz daha sürerse, senden de her gün iki satır geldiğini ve bunun seni fazla sıkıntıya sokmadığını görürsem, muhtemelen az çok iyileşmeme ye-

ten bu. Lütfen Milena, eziyet etme kendine; bu arada, fizikten hiç anlamam (Olsa olsa ateş sütunu; o da fiziğe giriyor, öyle değil mi?), *vaha světa*'yı[1] da anlamıyorum, kesin o da beni hiç anlamıyordur (zaten bu kadar devasa bir terazi benim 55 kilo ağırlığımı ne yapsın, farkına bile varmaz, kımıldamaz bile ibresi), Viyana'da nasılsam burada da öyleyim ve sen izin verdiğin sürece elin elimde.

Werfel'in şiiri, herkese bakan bir portre gibi, bana da; ama asıl, kendisini yazan haylaza...

Tatille ilgili notunu tam anlamadım. Nereye gideceksin?

[Prag, 30 Temmuz 1920]
Cuma

Durmadan seni sevip sevmediğimi soruyorsun Milena ama bu zor bir soru, cevabı mektupta (geçen pazar çünkü mektupta bile) verilemez ki. Bu yakınlarda görüşürsek, yüzüne söylerim (eğer sesim gitmezse).

1 [*vaha*] Dünyanın terazisi. (Y.N.)

Yalnız, Viyana seyahatinden bahsetme artık, gelmeyeceğim ama bu konuda ettiğin her söz, tenime değdirdiğin bir ateş; sanki küçük bir odun yığını[1] var ve ateşi külleneceğine, hep aynı, hatta gittikçe artan bir kuvvetle yanıyor. Bunu istiyor olamazsın.

Sana çiçek gelmesine çok üzüldüm. Üzüntüden, ne çiçeği olduğunu bile okuyamıyorum. Üstelik şu an odanda duruyor. Eğer ben senin dolabın olsaydım, kendimi ite ite gündüz vakti birdenbire odadan çıkardım. En azından çiçekler solana kadar holde dururdum. Hayır, bu hoş olmadı. Her şey o kadar uzak ki; yine de oda kapının kolu gözümün önünde, tıpkı mürekkep hokkam gibi.*

Elbette dünkü, hayır, evveli günkü telgrafını aldım ama o zaman da çiçekler daha solmamıştı. Hem, niye seviniyorsun bu çiçeklere? Eğer bunlar "en sevdiklerin" ise, o zaman yeryüzünde bu tür ne kadar çiçek varsa, hepsi için sevinmen gerek; neden özellikle bu çiçekler? Ama belki bu da fazla zor bir soru ve ancak sözlü olarak cevaplanabilir. Evet ama neredesin sen? Viyana'da mısın? Peki orası neresi?

Hayır, çiçekleri kafamdan atamıyorum. Kärtner Caddesi, o bir hayalet hikâyesi ya da bir rüya, geceyi andıran bir günde görülmüş bir rüya, *[...]*[2] ama çiçekler gerçek, vazoyu dolduruyorlar (*nâruč*[3] diyor ve onları göğsüne bastırıyorsun) ve insan aralarından geçip gidemiyor, çünkü onlar senin "en sevdiğin çiçekler"... Bekleyin siz, Milena odadan bir çıksın, sizi alıp aşağıya, bahçeye atacağım.

1. Yazarın burada kullandığı *Scheiterhaufen* kelimesi, Ortaçağ'da Engizisyon Mahkemelerinin kararıyla, üzerinde cadıların yakıldığı odun yığını anlamına gelir. O zamanki inanışa göre bu infaz ritüeli, suçlular için bir tür "arınma"yı temsil eder ve yakılan cadının ruhunu kurtarırdı. (Ç.N.)

2. 6 kelime karalanmış. (Y.N.)

3. ([bir] kucak dolusu) (Y.N.)

Neden canın sıkkın? Bir şey mi oldu? Ve bana söylemiyorsun, öyle mi? Hayır, bu mümkün değil.**

Max'ı soruyorsun ama o sana çoktan cevap yazdı, gerçi ne yazdı bilmiyorum ama mektubu pazar günü benim önümde postaya verdi. Peki benim pazar günkü mektubumu aldın mı?

Dün son derece huzursuz bir gündü, azap verecek kadar huzursuz değil, sadece huzursuz; belki bir dahaki sefere bahsederim bundan. Her şeyden önce, telgrafın cebimdeydi ve onunla yürümek bir başkaydı. İnsanların bilmediği, insana has bir güzellik vardır. Mesela Čech Köprüsü'ne doğru yürürsün, cebinden telgrafı çıkarıp okursun (hâlâ yenidir; insan ona yutarcasına göz gezdirdiğinde kâğıt bomboş kalır ama cebine koyar koymaz orada hemen yeniden dolar). Sonra etrafına bakınır ve asık suratlar göreceğini düşünürsün, illa kıskançlık değil ama "Nasıl? Bu telgraf sana geldi ha? Bunu derhal yukarıya bildireceğiz. En azından Viyana'ya hemen çiçek (bir kucak dolusu) gönderilecek. Ne olursa olsun, telgrafı öyle kolay kolay hazmetmemekte kararlıyız," diyen bakışlar.*** Fakat bunun yerine, görebildiğin kadarıyla ortalık sakindir; balık tutanlar balık tutmaya, etrafı seyredenler etrafı seyretmeye devam ederler, çocuklar futbol oynar, köprüdeki görevli geçiş ücretlerini toplar. Daha dikkatli baktığında, ortamda belli bir gerginlik olduğunu görürsün; insanlar kendilerini işlerine bakmaya, düşüncelerini belli etmemeye zorlarlar. Ama işte tam da bu yüzden, kendilerini zorladıkları için, kalabalıktan gelen şu ses çok tatlıdır: "Doğru, telgraf senin, bunu anladık, senin onu almaya hakkın olup olmadığını sorgulamıyoruz, bunu görmezden geliyoruz, sende kalabilir." Ve telgrafı hemen sonra tekrar cebimden çıkarırsam, bunun onları kızdıracağı düşünülebilir, en azından sessiz kalıp kendimi gizlemediğim için; hayır, bu onları kızdırmaz, nasıllarsa öyle kalırlar.

Akşam yine Filistinli bir Yahudi'yle konuştum, sanırım sana onu mektupta anlatmak imkânsız, onun benim için önemini; neredeyse bacak kadar, zayıf, sakallı, tek gözü görmeyen bir adam. Fakat gecenin yarısını onu düşünerek geçirdim. Gelecek sefere bu konuyla ilgili bir şeyler daha yazacağım.

Demek pasaportun yok ve alamayacaksın da, öyle mi?

* *Mektubun ilk sayfasının sağ kenarında (not, 162. sayfanın 12. satırındaki* "mürekkep hokkası"*a kadar devam ediyor):* [Hayır, adam bir acayip, yalnızca Avusturya pulları ilgisini çekiyor, eğer o 1 kronluk pul sende yoksa, belki daha düşük değerdekileri kullanabilirsin, mesela 25 hellerlik vb.] Ama hayır, kalsın, lütfen unut bunu, lütfen unut.[1]

** *Mektubun ikinci sayfasının sol kenarında (not, 162. sayfanın 13. satırındaki* "Elbette" *kelimesinden, 163. sayfanın 2. satırındaki* "bu mümkün değil"*e kadar devam ediyor):* Peki neden üzgünsün?

*** *Mektubun son sayfasının sol kenarında (not, 163. sayfanın 20. satırındaki* "hazmetmemekte" *kelimesine kadar devam ediyor):* Peki neden üzgünsün?

[Prag, 31 Temmuz 1920]
Cumartesi

Şu anda dağılmış durumdayım ve üzgünüm, telgrafını kaybettim, yani aslında kaybolması mümkün değil ama onu aramak zorunda kalmam bile yeterince kötü. Bu arada, bunun tek sorumlusu sensin; o kadar güzel olmasaydı, sürekli elimde gezdirmezdim.

1. "Hayır... vb."– kurşunkalemle üstü çizilmiş; "Ama... unut"– mavi ve kırmızı kalemle altı çizilerek vurgulanmış. (Y.N.)

Sadece doktordan getirdiğin haber beni teselli ediyor. Demek kanın hiçbir önemi yokmuş, ben de eski bir tıp öğrencisi olarak öyle tahmin ettiğimi söylemiştim. Peki akciğer bozukluğu konusunda ne diyor? Eminim reçeteye, aç kalmanı ve bavul taşımanı yazmamıştır. Peki ya bana yakın davranmaya devam etmeni o da onaylıyor mu? Yoksa benden hiç bahsetmediniz mi? Evet ama doktor benden en ufak bir iz bile bulamadıysa, buna nasıl razı olabilirim ki? Yoksa akciğerinde bulduğu, bendeki bozukluğun aynısı mı?

Demek gerçekten mühim değil ha? Ve doktor hiçbir şey söylemeyip sadece seni dört haftalığına köye yolluyor, öyle mi? Aslında dört hafta çok az.

Hayır; bu seyahate, Viyana'daki hayatına olduğumdan daha fazla karşı değilim. Çek git, ne olur, git. Mektubunun bir yerinde, bu yolculuğa bağladığın umuttan söz etmişsin; bu benim gitmeni istemem için yeterli bir neden.

Gelelim bir kez daha Viyana seyahatime. En kötüsü, bu konuda yazdıklarında ciddi olduğun zamanlar; o zaman gerçekten burada ayağımın altında yer sallanmaya başlıyor ve ben sinip onun beni üzerinden atmasını bekliyorum. Yapmıyor. Görünürdeki engeli –iç engellerden söz etmiyorum bile, çünkü daha güçlü oldukları halde sanırım beni durduramazlardı; güçlü olduğumdan değil, onlar tarafından durdurulmak için fazla zayıf olduğumdan– yazmıştım, bu seyahati ancak yalan söyleyerek gerçekleştirebilirim ve yalandan korkuyorum; dürüst bir adam gibi değil, bir öğrenci gibi. Ayrıca* içimden bir ses, bir gün ya kendim ya da senin için kesinlikle, kaçınılmaz bir biçimde Viyana'ya gelmek durumunda kalacağımı söylüyor, en azından bu imkânı seziyorum; fakat ikinci bir kez gelmek için havai bir öğrenci olarak bile yalan söyleyemem. Kısacası bu, yalan imkânını elde tutuyor,

onun sayesinde yaşıyorum; tıpkı senin verdiğin "gerektiğinde derhal gelme" sözü sayesinde yaşadığım gibi. Bu nedenle şimdi gelmeyeceğim; bu iki günün kesinliği yerine –ne olur o günleri nasıl geçirebileceğimizi anlatma Milena, bunu yaparak bana neredeyse işkence ediyorsun, henüz ihtiyaç raddesinde değil ama sınırsız bir yoksunluk– sürekli ihtimaline sahip olmayı tercih ediyorum.

Peki ya çiçekler? Herhalde çoktan solmuşlardır, öyle değil mi? Benimkine bunların kaçması gibi senin de "boğazına" çiçeklerin kaçtığı oldu mu? Hiç hoş bir şey değil.

Max'la arandaki kavgaya karışmıyorum. Bir kenarda duracak, herkese hakkını teslim edecek ve güven içinde olacağım. Söylediklerinde şüphesiz haklısın, ama kendini bir de onun yerine koy. Senin bir vatanın var ve ondan vazgeçebilirsin, ki bu belki de vatan konusunda yapılabilecek en doğru şey; çünkü onun vazgeçilmez olan yanından zaten vazgeçemezsin. Fakat Max'ın vatanı yok, o yüzden, vazgeçebileceği bir şey de yok ve sürekli bir vatan aramaya ya da kurmaya çalışmak zorunda, sürekli, şapkasını askıdan alırken de, yüzme okulunda güneşlenirken de, senin çevireceğin kitabı yazarken de (belki onu en az geren bu sonuncusudur – ama sen zavallı, tatlı Milena, suçluluk duygusuyla ne kadar çok iş yükleniyorsun, seni eğilmiş çalışırken görüyorum, boynun çıplak, arkanda duruyorum, farkında değilsin – lütfen dudaklarımı ensende hissettiğin zaman korkma, niyetim öpmek değildi, bu sadece çaresizlik içindeki aşk) – evet, Max; neticede sana yazarken de sürekli bunları düşünüyor.

Bu arada, genel olarak kendini ona karşı gayet iyi savunduğun halde tek tek olaylarda ona yenik düşmen tuhaf. Belli ki mektubunda sana ailemle oturmam meselesinden ve Davos'tan söz etmiş. İkisi de doğru değil. Aileyle oturmak şüphesiz çok kötü; ama sadece oturmak değil, o iyilik, o sevgi dolu ortamda yaşamak, dibe git-

mek, tabii sen babama yazdığım mektubu bilmiyorsun, ek ayye takılmış sineğin çırpınışını, aslında şüphesiz bunun da olumlu bir yanı var, biri maratonda mücadele ediyor, diğeri yemek odasında, savaş tanrısı ve zafer tanrıçası her yerde... Peki, yemeğimi yine ailemin evinde, yani benim için şu an kesinlikle en iyi yerde yiyeceksem, kalkıp körü körüne taşınmanın ne anlamı var ki? Davos'u bir dahaki sefere anlatırım. Oradan bende tek kalan, ayrılırken aldığım öpücüktür.**

* *Mektubun ilk sayfasının sol kenarında (not, 165. sayfanın 15. satırındaki "değilim. Çek git" e kadar devam ediyor):* Doğru mu okuyorum? Zarfın üzerinde büyük bir T mi var? Pul tam üstüne gelmiş, o yüzden emin olamıyorum.

** *Mektubun son sayfasının sol kenarında (not, 166. sayfanın 21. satırındaki "kitabı yazarken de" den başlıyor):* Evet, lütfen bana "Mutsuzluk"u yollar, zaten bunu senden rica edecektim. Tribuna'da aratmak hoş değil.

[Prag, 31 Temmuz 1920]
Cumartesi, daha geç

Bugünkü mektup; o tatlı, içten, neşeli, uğurlu mektup, neresinden bakarsan bak, bir "kurtarıcı" mektup. Milena kurtarıcılar arasında! (Ben de onların arasında olsaydım, benim de yanımda olur muydu? Hayır, asla olmazdı.) Milena kurtarıcılar arasında; bir insanın bir diğerini başka hiçbir şeyle değil, ancak ve ancak kendi varlığıyla kurtarabileceğini sürekli bizzat yaşayarak öğrenen Milena... Beni bir kez varlığıyla kurtardı, şimdi de aynı şeyi alabildiğine küçük çareler bularak yapıyor. Birisinin bir başkasını boğulmaktan kurtarması elbette çok büyük bir iyiliktir, ama ya üstüne bir de kurtardığı kişiye yüzme kursu üyeliği hediye ediyorsa, bu nedir? Kurtarıcı neden işi bu kadar kolaylaştırmak ister, neden diğerini her za-

man varlığıyla, daima hazır olan varlığıyla kurtarmak istemez, neden bu görevi yüzme hocasının ve Davos'taki otel sahibinin üzerine yıkmak ister? Hem ayrıca ben 55 kilo 400 gramım! El ele tutuşsak, nasıl uçup gidebilirim? Peki ya ikimiz birden uçup gitsek ne olur ki? Hem ayrıca –az öncekinin temelindeki asıl düşünce bu– asla senden o kadar uzağa gitmem. Merano zindanlarından daha yeni geldim.

Cumartesi akşamı

Bunları daha önce yazmıştım, bugün başka şeyler de yazmak istiyordum, ama şimdi önemini yitirdi. Eve geldim, karanlıkta çalışma masasının üzerinde duran beklenmedik mektubu gördüm, bir göz gezdirdim, bu arada sürekli akşam yemeğine çağrılıyordum, bir şeyler yedim, ne yazık ki tabaktan kaybolmasının, lokmaları yutmaktan başka yolu yoktu, sonra mektubu okudum; inceden inceye, yavaş, hızlı, deli gibi, mutlu, bir ara şaşkın –insan buna inanamıyor ama orada yazıyor işte, yine de inanmıyor ama bunun üzerine yere çöküyor ve işte bu, inandığını gösteriyor–, en sonunda ise ümitsiz, ümitsiz, kalbimi küt küt attıracak kadar ümitsiz... "Gelemem"; bunu daha ilk satırda biliyordum ve son satırda da, fakat ikisinin arasında kendimi defalarca Viyana'da buldum; hani insan gözünü kırpmamacasına uykusuz geçirdiği bir gecede on kere yarımşar dakikalık rüyalar görür ya, onun gibi. Ardından postaneye gittim, sana telgraf çektim, biraz olsun sakinleştim ve şimdi burada öylece oturuyorum. Oturuyorum ve önümde, gelemeyeceğimi sana kanıtlamak gibi berbat bir vazife var. Neyse, sen güçsüz

olmadığımı söylüyorsun, belki başarabilirim ama belki her şeyden önce, önümüzdeki birkaç haftayı geçirmeyi başarırım, o haftaların her bir saati daha şimdiden sırıtarak yüzüme bakıp soruyor: "Yani gerçekten Viyana'ya gitmedin mi? Bu mektubu aldın ve Viyana'ya gitmedin ha? Viyana'ya gitmedin mi? Viyana'ya gitmedin mi?" Müzikten anlamam ama ne yazık ki bu müziği, müzikten anlayan herkesten daha iyi anlıyorum.

Gelemedim, çünkü işyerinde yalan söyleyemiyorum. Aslında söyleyebilirim ama ancak iki sebeple; korkudan (büroya özgü bir durum bu, oranın bir parçası; orada hiç hazırlıksız, gözüm kapalı, vahiy inmiş gibi yalan söylerim) ya da acil ihtiyaç halinde (yani "Else hasta" olduğunda, Else, Else, sen değil Milena, sen hasta olmazsın; olsaydın, bu en acil ihtiyaç sayılırdı, bundan söz etmiyorum bile), acil durumda hemen yalan söyleyebilirim, o zaman telgraf gerekmez; acil ihtiyaç halinde büronun lafı bile olmaz, izin alayım almayayım, atlar gelirim. Fakat ne olursa olsun, yalan söylemem için var olan sebepler arasında asıl sebep mutluluksa, mutluluk ihtiyacıysa, yalan söyleyemem; nasıl 20 kiloluk bir halteri kaldıramıyorsam, bunu da yapamam. Else telgrafıyla müdürün karşısına çıksaydım, telgraf kesin elimden düşerdi, düşünce ben de kesin üzerine, yalanın üzerine basardım ve bunu yapsaydım, kesin hiçbir ricada bulunamadan müdürün yanından kaçardım. Unutma Milena, büro herhangi saçma sapan bir yer değil (bir yandan öyle, hem de fazlasıyla öyle ama burada bundan bahsetmiyorum; aslında saçma sapandan ziyade, fantastik bir yer), benim bugüne kadarki hayatım, şüphesiz kendimi ondan koparabilirim, üstelik belki fena da olmaz ama işte şimdiye kadar hayatım bu oldu, onu sefilce kullanıyor olabilirim, başkalarından daha az çalışırım (öyle yapıyorum), işleri savsaklayıp berbat ederim (öyle yapıyorum), buna rağ-

men caka satarım (öyle yapıyorum), büroda akla gelebilecek en nazik davranışı en doğal hakkımmış gibi karşılarım, ama sadece görevli bir memurken birdenbire özgür bir insan olarak, beni doğal kalp atışımdan "başka hiçbir şeyin" sürüklemediği yere gitmek için yalan söylemek; işte bunu yapamam. Fakat eğer şartsa, mümkün olduğunca çabuk gelebilmek için hemen bu hafta pasaportumu yeniletebileceğimi ya da gereken diğer düzenlemeleri yaptırabileceğimi sana, mektubunu almadan önce yazmak istiyordum.

Yazdıklarımı tekrar gözden geçirdim, kastettiğim bu değildi, doğru dürüst ifade edemediğime göre "güçlü" filan değilim (bir şey daha var: herhalde orada, sürekli haksızlığa uğradığını düşünen [çoğu memur öyledir], kapasitesinin üzerinde çalışan –böyle düşünüyor olsaydım, bu neredeyse Viyana ekspresi anlamına gelirdi– birinden daha kötü yalan söylerim. O, büroyu aptalca idare edilen bir makine gibi görür –o yüzden de çok daha iyi yalan söyleyebilir–; tam da bu aptalca idare yüzünden kendisinin yanlış yerinde kullanıldığı bir makine. Yeteneklerine bakarsan kendisi en üstteki çarktır ama burada en alttaki çark olarak çalışmak durumundadır vesaire, fakat benim için büro –ilkokul, lise, üniversite, aile; hepsi böyleydi– yaşayan bir insandır; nerede olursam olayım yüzüme masum gözlerle bakan, bana şu anda otomobille caddeden geçenlerden daha yabancı olduğu halde bilmediğim bir biçimde bağlı olduğum bir insan... Kısacası bana anlamsızlık derecesinde yabancı, ama işte tam da bu uzaklığın gerektirdiği bir saygı var, yabancılığımı sakladığım yok ama böylesi bir masumiyet bunu ne zaman fark eder – dolayısıyla, yalan söyleyemem); hayır,

güçlü değilim ve yazmayı beceremiyorum, hiçbir şeyi beceremiyorum. Ve şimdi Milena, sen de bana sırt çeviriyorsun, uzun sürmez, biliyorum ama bak, insan buna kalbi atmadan uzun süre dayanamaz ve sen sırt çevirdiğin sürece, o kalp nasıl atar?

Bu mektubu alınca bana bir telgraf çeksene! Bu bir rica değil, haykırış. Ancak içinden gelirse yap bunu. Ancak o zaman; görüyorsun ya, bu satırların altını çizmiyorum bile.

Az kalsın, yalan söylememi sağlayacak üçüncü bir şeyi unutuyordum: yanımda olman. Fakat o zaman bu, dünyanın en masum yalanı olurdu; çünkü müdürün odasında senden başka kimse olmazdı.

[Prag, 1 Ağustos 1920]
Pazar

Cumartesi akşamki mektup için ne diyeceksin bilmiyorum ve daha uzun bir süre bilemeyeceğim; her neyse, şu anda büroda oturuyorum, pazar mesaisindeyim (bu da tuhaf bir uygulama, orada oturman yeterli, yani diğerleri pazar mesaisinde normalden daha az çalışıyorlar, bense aynı), hava kapalı, bir yağmur yağacak gibi oluyor, bir bulutların ışığı beni yazarken rahatsız ediyor, tam olması gerektiği gibi işte, kasvetli ve ağır. Sen her ne kadar içimde yaşama sevinci olduğunu söylesen de, bugün yok; bana ne verecek ki böyle bir gece, böyle bir gün? Aslında derinlerde var da (gel ara sıra, tatlı söz), yüzeyde pek az. Ayrıca kendimden pek memnun da değilim; müdürün kapısının önünde oturuyorum, müdür içeride değil ama dışarıya çıkıp "Ben de sizden memnun değilim, o yüzden

de işinize son veriyorum," dese, hiç şaşırmam. "Sağ olun," derim, "Viyana'ya gidebilmem için acilen gerekiyordu bu." "Eh," der müdür, "şimdi tekrar gözüme girdiniz, sizi çıkarmaktan vazgeçtim." "Ah," derim, "demek ki yine gidemiyorum." "Yoo, gidersiniz," der müdür, "çünkü şimdi yine sizden memnun değilim ve işinize son veriyorum." Böylece bu mesele, yılan hikâyesine döner.

Bugün, sanırım Prag'a geldiğimden beri ilk kez, rüyamda seni gördüm. Sabaha karşı, kısa ve ağır bir rüya; kötü geçen bir gecenin ardından biraz daha uyurken. Çok azını hatırlıyorum. Prag'daydın, Ferdinand Caddesi'nde yürüyorduk, hemen hemen Vilimek'in karşısındaydık, nihtim yönünde ilerliyorduk, yolun karşısından da senin birtakım tanıdıkların geçiyordu, dönüp arkalarından baktık, sen onlar hakkında bir şeyler söyledin, galiba Krasa'nın da bahsi geçti [Prag'da değil o, biliyorum, adresini öğreneceğim]. Her zamanki gibi konuşuyordun ama konuşmanda anlaşılmaz, altı çizilemeyecek bir soğukluk vardı, bundan söz etmedim ama kendime lanet ettim, bunu yaparak sadece üzerimdeki laneti dile getirmiş oldum. Sonra bir kafede oturduk, büyük ihtimalle Kafe Union'da (yolumuzun üzerindeydi, Reiner'in son akşamında da gidilen kafe), masamızda bir adam ve bir kız vardı ama kim olduklarını hiç hatırlamıyorum; sonra başka bir adam daha, Dostoyevski'ye çok benziyordu ama genç, saçı sakalı simsiyah; her şeyi, mesela kaşları, gözlerinin üzerindeki çıkıntılar fazlasıyla belirgin... İşte bir de sen ve ben vardık. Sendeki soğuk hava yine açıkça belli değildi, ama bir soğukluk vardı. Yüzün –o ıstırap verici tuhaflıktan gözümü alamıyordum– pudralıydı; hem de aşırı derecede, beceriksizce, kötü bir şekilde pudralanmıştı, muhtemelen hava da sıcaktı, o yüzden de yanaklarında boydan boya pudra izleri oluşmuştu, hâlâ gözümün önündeler. Neden pudra sürdüğünü sormak

için durup durup eğiliyordum; sormak istediğimi gördüğünde sen benden önce davranıp nazik bir dille –soğukluğun fark edilmiyordu– "Ne istiyorsun?" diye soruyordun. Fakat soramadım, cesaret edemedim ve bu sırada, bu pudralı halinin benim için bir sınav olduğunu sezdim, çok belirleyici bir deneme, sormam gerekiyordu ve bunu istiyordum da, ama cesaret edemiyordum. Böylece bu üzücü rüya üzerimden geçip gitti. Bununla birlikte, Dostoyevski'ye benzeyen adam da bana azap çektirdi. Bana karşı davranışları seninkine çok benziyordu, ama yine de biraz farklıydı. Ona bir şey sorduğumda çok cana yakın ve ilgili davranıyor, öne doğru eğiliyor, sorumu açık yüreklilikle yanıtlıyordu ama bir şey sormaz ya da söylemezsem –bu, her an oluyordu– kendini ani bir hareketle geri çekiyor, bir kitaba gömülüyor, dünyadan ve en çok da benden kopuyor, saçı sakalı arasında kayboluyordu. Bunun bana neden dayanılmaz geldiğini bilmiyorum, onu sürekli –başka bir şey gelmiyordu elimden– bir soruyla kendime çekmek zorunda kalıyor ve kendi hatam yüzünden sürekli kaybediyordum.

Küçük bir tesellim var, bugün onu bana çok görme, önümde *Tribuna* duruyor, yasağı çiğneyip satın almak zorunda bile kalmadım, kayınbiraderimden ödünç aldım, hayır, kayınbiraderim onu bana ödünç verdi. Ne olur bu mutluluğu bağışla bana. Beni ilk etapta ilgilendiren, içindeki yazı değil ama sesi duyuyorum, benim sesim! Dünyanın curcunasının ortasında, bu mutluluğu bağışla bana. Ayrıca yazının tamamı o kadar güzel ki! Nasıl oluyor bilmem; aslında sadece gözlerimle okuyorum, peki kanım nasıl hemen haber alıyor ve sıcak sıcak içinde taşıyor okuduklarımı? Aynı zamanda eğlenceli bir şey bu. Ben tabii ikinci gruba dahilim; ayaklarımdaki bu ağırlık adeta benim mal varlığım ve bu tamamen benimle ilgili konunun yayımlanmasına kesinlikle razı değilim;

bir keresinde birisi, kuğu gibi yüzdüğümü söylemişti ama bu bir iltifat değildi. Fakat bir yandan da heyecan verici. Kendimi, kollarını açmış, okurları senden uzak tutmaya çalışan bir deve benzetiyorum; devin işi zor, okurları uzak tutması gerek, ama bir yandan da tek bir kelimeyi ve senin bakışının tek bir saniyesini kaçırmak istemiyor – bu muhtemelen iddiacı, ahmak, üstelik kadınlardan oluşan okur kitlesiyse belki de şöyle bağırıyor: "Moda nerede? Nerede bu moda? Şimdiye kadar 'tek' gördüğümüz Milena." Tek ve ben bu "tek" sayesinde yaşıyorum. Dünyanın geri kalanıysa, Palavracı Baron'un Cebelitarık'taki top kundaklarını yaptığı gibi alıp engin denize fırlattım. Nasıl? Geri kalanını mı? Peki ya yalan? Büroda yalan söyleyemiyor musun? Evet, burada oturuyorum, hava önceki gibi kapalı, yarın mektup gelmez ve bu rüya, senden aldığım son haber.

[Prag, 1 Ağustos 1920]
Pazar akşamı

Hadi çabuk, işte fırsat, her hafta böyle bir fırsatımız var; nasıl oldu da daha önce akıl edemedim; ama önce pasaport almalıyım, sandığın kadar kolay değil bu, eğer Ottla olmazsa neredeyse imkânsız.

Bir cumartesi öğleden sonra buradan ekspres trenle yola çıkar, gece saat 2 civarında (yarın trenlerin tam saatlerini öğreneceğim) Viyana'ya varmış olurum. Bu arada sen bana pazar günü için Prag'a dönüş biletini cumadan almış olur, aldığını da telgrafla bildirirsin; bu telgraf olmadan Prag'dan ayrılamam. Beni garda beklersin, birlikte 4 saat geçiririz, pazar sabahı saat 7'de ben geri dönerim.

İşte fırsat bu, gerçi gecenin sadece 4 yorgun saatini

birlikte geçirebilecek olmamız biraz iç karartıcı (Peki nerede? Franz Josef İstasyonu yakınlarında bir otelde mi?) ama yine de bu bir fırsat; aslında sen de oradan yola çıkıp Gmünd'e gelsen ve geceyi Gmünd'de geçirsek Ama böyle bir imkân var mı?– bu fırsat inanılmaz güzelleşir. Gmünd, Avusturya sınırları içinde kalıyor, öyle değil mi? O halde pasaporta ihtiyacın yok. Ben oraya akşam 10 gibi varmış olurum, belki daha da erken, pazar günü de sabah 11'deki ekspres trenle (pazar yer bulmak kolay) dönerim; hatta eğer daha geç saatte kalkan uygun bir normal tren varsa, daha geç. Senin nasıl gelip gideceğini ise bilmiyorum.

Eee, ne diyorsun? Bütün gün seninle konuşup bu soruyu şimdi sormam tuhaf oldu.

Krasa'nın adresi: Marienbad Oteli Stern

[Prag, 2 Ağustos 1920]
Pazartesi

Tarifeye bakılırsa, tren saatleri düşündüğümden çok daha uygun, umarım tarife doğrudur; şöyle:

I. seçenek, çok daha kötü olan: Cumartesi günü öğleden sonra saat 4.12'de yola çıkarım, akşam 11.10'da Viyana'da olurum, 7 saat vaktimiz olur, çünkü pazar sabahı saat 7'de dönmem gerek. Fakat bu 7 saat için benim bir gece önce (kolay iş değil) biraz uyumuş olmam gerekiyor; yoksa karşında zavallı, hasta bir hayvan bulursun.

II. seçenek; ki tarifeye bakılırsa, muhteşem görünüyor: Ben de buradan 4.12'de yola çıkarım ama akşam daha erken (Erken! Erken!), 7.28'de Gmünd'de olurum. Pazar sabahki ekspres trenle dönsem bile saat 10.46'da kalkıyor, demek ki 15 saatten fazla vaktimiz var, birkaç

saatini uyuyarak da geçirebiliriz. Ama şimdi daha da güzelleşiyor. Bu trenle gitmek zorunda değilim, öğleden sonra saat 4.38'de Prag'a bir normal tren var, ona binebilirim. Böylece toplam 21 saatimiz olur ve bu 21 saati (Düşün!), en azından teorik olarak, her hafta birlikte geçirebiliriz.

Bu planda tek bir pürüz var, bence ciddi bir şey değil ama yine de bu konuda bilgi edinmen gerek. Gmünd İstasyonu, Çekoslovakya; şehir ise Avusturya sınırları içinde; pasaport budalalığı, bir Viyanalının Çek istasyonuna inmek için pasaportu olmasını gerektirecek kadar ileri safhaya varmış olabilir mi? Fakat o zaman Viyana'ya giden Gmündlülerin pasaportlarında da Çek vizesi olması gerek, buna inanamam; bu, doğrudan doğruya bize yönelik kasti bir hareket olur *[...]*.[1] Gmünd'de gardan çıkmadan önce gümrük kontrolü için bir saat bekleyecek olmam zaten yeterince kötü, sırf bu yüzden 21 saatimiz kısalacak.

İnsan bu büyük meselelerin ardından hiçbir şey yazamıyor. Beni bugün de mektupsuz bırakmadığın için teşekkürler; peki ama yarın? Seni telefonla aramayacağım; birincisi, fazla heyecan yaratacağından, ikincisi imkânsız olduğundan (bunu daha önce bir kere sorup öğrenmiştim), üçüncüsü de *[...]*[2] pek yakında görüşeceğimiz için. Ne yazık ki Ottla'nın bugün pasaport için emniyet müdürlüğüne gidecek vakti olmadı, artık yarın. Evet, pul işini harika götürüyorsun (ne yazık ki ekspres

1. Yaklaşık 10 kelime karalanmış. (Y.N.)
2. Bir ya da birkaç kelime karalanmış. (Y.N.)

mektup pullarını koyduğum yeri bulamıyorum, bunu adama söylediğimde neredeyse ağlamaklı oldu). Fakat benim sana yolladığım pullar için biraz geçiştirir gibi teşekkür etmişsin, yine de sevindim; hatta düşün, o kadar sevindim ki, sana lejyoner pulları yollayacağım. – Bugün içimden masal anlatmak gelmiyor. Kafamın içi gar gibi; trenler kalkıyor, trenler varıyor, gümrük kontrolü, sınır başmüfettişi gözünü vizeme dikmiş, ama bu sefer doğru, buyurun, işte burada: "Evet, sorun yok, gardan çıkış bu taraftan." "Lütfen müfettiş bey, bana kapıyı açma nezaketini de gösterir misiniz, ben açamıyorum da... Acaba *[...]*[1] Milena dışarıda beklediği için mi bu kadar güçsüzüm?" "Buyurun lütfen," diyor başmüfettiş, "ben bunu bilmiyordum." Ve kapı ardına kadar açılıyor–

[Prag, 2-3 Ağustos 1920]
Pazartesi akşamı

Her şeye rağmen biraz sıkıntılı bir günün ardından, saat epey geç oldu. Yarın senden mektup gelmez; çünkü cumartesininkini aldım, pazar yazdıysan ancak öbür gün elime geçer, demek ki bir mektubun gözle görülür etkisinden uzak bir gün olacak bu. Mektuplarının gözlerimi bu denli kamaştırması tuhaf Milena. Bir hafta, hatta daha uzun zamandır içimde, senin başına bir şey gelmiş gibi bir his var; birdenbire ya da yavaş yavaş, esaslı ya da tesadüfî, açık ya da sadece yarı yarıya fark edilir bir şey; her şekilde, bir şey olduğundan eminim. Bunu mektuplardaki ayrıntılardan çıkardığımı söyleyemem ama bu tip ayrıntılar da var; mesela mektuplarının anılarla

1. 2 kelime karalanmış. (Y.N.)

dolu olması (hem de çok özel anılar), her zamanki gibi her şeye cevap vermen ama aslında her şeye cevap vermemen, ortada hiçbir sebep yokken üzgün olman, beni Davos'a göndermen, birdenbire bu buluşmayı istemen (buraya gelmemen yönündeki tavsiyemi hemen dikkate almıştın, buluşma için Viyana'yı uygun bulmamıştın, seyahatinden önce buluşmamamız gerektiğini söylemiştin ve şimdi, son iki üç mektupta bir aceledir gidiyor. Aslında buna sevinmem gerekirdi ama sevinemiyorum, çünkü mektuplarında gizli bir korku var, benim için ya da bana karşı, bilmiyorum ama buluşmamız yönündeki ani ve acele isteğinin altında korku var. Yine de bir fırsat bulduğum için mutluyum; bunun bir fırsat olduğuna şüphe yok. Geceyi Viyana dışında geçirmen mümkün değilse, birlikte geçireceğimiz birkaç saati gözden çıkararak da bu buluşmayı gerçekleştirebiliriz. Pazar günü ekspres trenle sabah saat 7'ye doğru Gmünd'e gelirsin (benim vaktiyle yaptığım gibi), saat 10'da oraya varırsın, ben seni bekliyor olurum ve oradan öğleden sonra dört buçukta ayrılacağım için, yine de beraber geçirecek 6 saatimiz olur. Sen de akşamki ekspres trenle Viyana'ya dönersin ve on bir buçukta orada olursun, kısa bir pazar gezisi.)

Tam da bu yüzden huzursuzum, daha doğrusu huzursuz değilim; üzerimdeki gücün işte böylesine büyük. Yazarak bir şeyler sakladığın, saklamak zorunda olduğun ya da farkında olmadan sakladığın için, huzursuz değil de daha huzursuz olacak yerde, soğukkanlılığımı koruyorum; dış görünüşünü saymazsak, sana güvenim işte böylesine büyük. Eğer bir şey saklıyorsan, onu saklamanın da haklı bir nedeni vardır diye düşünüyorum.

Bunun yanı sıra, gerçekten sıra dışı bir başka neden daha var soğukkanlı olmam için. Senin kendine has bir özelliğin var –sanırım varlığının temel parçalarından biri

ve eğer etkisi her tarafta hissedilmiyorsa, bu başkalarının suçu–; bu özelliğini bugüne kadar başka kimsede görmedim ve sende görmüş olmama rağmen hâlâ kafamda canlandıramıyorum. Bu özellik, senin acı çektirememen. Merhametten dolayı değil; acı çektirmek gelmiyor elinden. – Hayır, olağanüstü bir şey bu, neredeyse bütün öğle sonrası boyunca bunu düşündüm ama şimdi yazmaya cesaret edemiyorum; belki de bütün bunlar yalnızca, bir sarılma için bulunmuş az çok iyi bir bahane.

Şimdi yatıyorum. Acaba sen ne yapıyorsun pazartesi akşamı saat 11'de?

Salı

İnsanları çok az tanıyorsun, Milena. Bunu öteden beri söylüyorum. Tamam, Else hasta, bu olabilirdi ve belki bunun için Viyana'ya gitmek gerekebilirdi ama yaşlı Klara yenge ağır (hasta) da ne demek? Her şeyi bir tarafa bırak, müdüre gidip hiç gülmeden Klara yengeden bahsetmem mümkün mü sanıyorsun? (Elbette, burada yine insanları tanıma becerisi devreye giriyor, Yahudiler arasında herkesin bir Klara yengesi vardır ama benimki çoktan öldü.) Kısacası bu kesinlikle imkânsız. Artık ona ihtiyacımız olmaması iyi bir şey. Ölürse ölsün, yalnız değil ki, yanında Oskar var. İyi de peki Oskar kim? Klara yenge, Klara yenge işte; ama Oskar kim? Yine de onun yanında. Umarım o miras hırsızı da hasta olmaz.

Senden bir mektup, hem de böyle bir mektup! Başta söylediklerim akşam mektupları için geçerli değil ama bu (dediğim gibi: huzurlu) huzursuzluk, bir kere içime

yerleşmiş olduğu için, onlar karşısında bile azalmıyor. Birbirimizi görecek olmamız ne güzel... Bu cumartesi Gmünd'e gelip gelemeyeceğimi (Ottla bugün pasaport için gitti) sana belki yarın ya da öbür gün telgrafla bildiririm (Viyana için bu hafta zaten artık çok geç, çünkü pazar günkü ekspres trene bilet almak gerekiyordu). Sen de bana yine telgrafla, gelip gelemeyeceğini haber verirsin. O yüzden, akşamları bile postaneye uğra ki telgraf hemen eline geçsin. Şöyle yapalım: "İmkânsız," diye telgraf çekersem, bu hafta gelemiyorum demektir. O zaman senden de telgrafla cevap beklemem ve sonrasını yine mektuplaşarak belirleriz. (Tabii önümüzdeki dört hafta içinde buluşmamız, senin taşrada nereye gideceğine bağlı, muhtemelen benden daha da uzağa, demek ki birbirimizi görmemiz bir ay boyunca imkânsız.) Ya da telgrafta diyeceğim ki: "Cumartesi günü Gmünd'e gelebiliyorum." Böyle yazarsam, senden cevap beklerim ya "İmkânsız" ya "Cumartesi Gmünd'de olacağım" ya da "Pazar günü Gmünd'de olacağım." Bu son iki ihtimal, sözleştik anlamına gelir; o zaman başka telgrafa gerek yok (Hayır, telgrafının elime geçtiğinden emin olman için yine de teyit ederim.), ikimiz de Gmünd'e gideriz ve hemen bu cumartesi ya da pazar görüşmüş oluruz. Her şey çok kolay görünüyor.

Neredeyse iki saat kaybettim, mektubu bir kenara kaldırmak zorunda kaldım: Otto Pick buradaydı. Yorgunum. Ne zaman görüşüyoruz? Neden bir buçuk saat boyunca adını sadece üç kez duydum? Birtakım tavizler versem de, Viyana'ya gittiğimi ama orada kimseyle konuşmadığımı itiraf etsem de, seninle beraberliğimiz "konuşma" değil miydi? Neredesin? Kulübenin olduğu köye

giden yolda mısın? Ben de yoldayım, uzun bir seyahat. Ama bunun için kendine eziyet etme, yalvarırım, ne olursa olsun zaten yoldayız, kalkıp gitmenin ötesinde bir şey gelmiyor elimizden.

[Prag, 4 Ağustos 1920]
Çarşamba

Seyahatim konusunda yazdıklarını (*čekáš až to Tobě bude nutné*)[1] okuyup geçmeyi tercih ediyorum; birincisi, eskide kaldı artık, ikincisi, acı veriyor –yine de, cumartesi akşamı ve pazar sabahı yazdığım mektupların neden bu kadar umutsuz olduğunu sormanda haklılık payı var– ve üçüncüsü, zaten cumartesi günü belki görüşeceğiz. (Üç telgrafın ilkini pazartesi sabahı henüz almamıştın anlaşılan, umarım üçüncüsü eline zamanında geçer.)

Babandan gelen mektupla ilgili umutsuzluğunu anlıyorum, bu kadar zamandır süren hırpalayıcı ilişkinizin her yeni onaylanışının seni yeniden umutsuzluğa sürüklemesi noktasına kadar anlayabilirim. Mektuptan yeni bir şey çıkmıyor. Daha önce hiç babanın yazdığı bir mektubu okumamış olan ben bile yeni bir şey çıkaramıyorum. Kalpten ve zalim bir mektup bu; kalbe yetecekse, zalim olması gerektiğine inanıyor. İmzanın gerçekten pek bir anlamı yok, bu sadece zalimin sembolü, yukarıda "*líto*"[2] ve "*strašně smutně*"[3] yazıyor, bu da her şeyi silip atıyor.

Bütün bunlara rağmen, belki de seni korkutan, kendi mektubunla onunki arasındaki uyumsuzluk, gerçi senin mektubunu okumadım ama onun "doğal" hevesi ve

1. (kendin ihtiyaç duyana kadar bekliyorsun) (Y.N.)
2. "acıyorum" (Y.N.)
3. "korkunç üzgün" (Y.N.)

senin "anlaşılmaz" inadın arasındaki uyumsuzluğa bir de tersten bakmayı dene.

Cevap konusunda kararsız mısın? Ya da daha ziyade, kararsızdın, çünkü şimdi nasıl bir cevap vereceğini bildiğini yazmışsın. Tuhaf. Daha önce cevap yazmış olsaydın ve bana "Bil bakalım ne cevap yazdım?" diye sorsaydın,* sana ne yazdığını düşündüğümü hiç tereddüt etmeden söylerdim.

Elbette, şurası kuşku götürmez ki baban için kocanla benim aramda hiçbir fark yok, bu Avrupalı adama göre ikimizde de aynı zenci yüzü var ama şu anda bu konuda kesin bir şey söyleyememeni bir kenara bırakacak olursak, bunun cevap mektubunda ne işi var? Ve neden yalan söylemen gerekiyor?

Sanırım babana yazacağın cevap ancak, gözü neredeyse başka hiçbir şey görmeden, merakla ve kalbi küt küt atarak senin hayatını izleyen birinin, baban senden benzer şekilde bahsettiği takdirde söyleyecekleri olabilir: "Bütün 'tavsiyeler', bütün o 'belli sıkı bağlar' anlamsız, Milena kendi hayatını yaşıyor ve başka bir hayat yaşayamaz. Milena'nın hayatı üzüntülü olabilir ama yine de tıpkı bir sanatoryumdaki gibi 'sağlıklı ve huzurlu'. Milena artık bunu görmenizi rica ediyor ve sizden başka hiçbir şey istemiyor, özellikle de 'hayatını düzenlemenizi'. Sizden yalnızca, kendinizi ona var gücünüzle kapamak yerine kalbinizin sesini dinlemenizi ve onunla, kendinizle aynı değerde biriyle konuşur gibi konuşmanızı istiyor. Bunu bir kez yaparsanız, Milena'nın hayatını 'üzüntülü' olmaktan çıkaracaksınız ve artık ona 'acımanıza' gerek kalmayacak."

Babana yazacağın cevabın doğum gününe denk gel-

diğini söylerken ne demek istiyorsun? Bu doğum günü beni gerçekten korkutmaya başladı. Cumartesi görüşüp görüşemeyeceğimizi lütfen bana 10 Ağustos akşamı telgrafla bildir.

Keşke cumartesi ya da en azından pazar günü Gmünd'e gelebilsen! Bu gerçekten çok gerekli.

Eğer gelirsen, bu mektup yüz yüze görüşmeden önce benden aldığın son mektup olacak. Ve bu bir aydır işsiz güçsüz olan gözler (evet işte, bir tek mektup okumak, pencereden dışarı bakmak) seni görecekler.

Makale, Almancasından çok daha iyi ama hâlâ bazı boşluklar var; daha doğrusu, insan yazının içinde bataklıkta ilerler gibi ilerliyor, ayağını çekip çıkarmaya çalışmak çok güç. Geçenlerde bir *Tribuna* okuru bana, "Akıl hastanesinde geniş çaplı araştırmalar yapmış olmalısınız," dedi. "Sadece kendiminkinde," dedim; o da bunun üzerine "kendi akıl hastanem" sözü için bana bir sürü iltifat etmeye çalıştı. (Çeviride yanlış anlamadan kaynaklanan iki üç küçük hata var.)

Bu çeviri kısa bir süre daha bende kalsın.

* *Mektubun ilk sayfasının sol kenarında (not, 181. sayfanın 23. satırındaki* "zalimin sembolü, yukarıda"*ya kadar devam ediyor):* Pul koleksiyoncusu mutluluktan havalara uçtu, sevinci öylesine içten ki...

[Prag, 4-5 Ağustos 1920]
Çarşamba akşamı

Akşam saat 10'a doğru büroya gittim, telgraf gelmişti, ne kadar da çabuk, neredeyse dünkü telgrafımın cevabı olduğundan kuşkulanacaktım ama oradaydı işte: 4 Ağustos sabahı saat 11'de çekilmiş. Üstelik saat 7'de gelmiş, yani sadece sekiz saatte. Bu kadar yakın yerlerde oturmamız, telgrafın kendini teselli etme yollarından biri: Neredeyse 24 saatte cevabın elime ulaşıyor. Ve bu cevap her zaman "Yola çıkma," şeklinde olmak zorunda değil.

Geriye çok küçük bir ihtimal kalıyor; belki de sana, geceyi Viyana dışında geçirmen gerekmediğini ve yine de Gmünd'e gelebileceğini açıkladığım mektubu henüz almadın. Fakat bunu kendin de akıl etmiş olmalısın. Yine de acaba bu küçücük ihtimali göz önünde bulundurarak sadece 30 gün (senin tatilin kadar) geçerli bir vize almam ve ekspres tren biletini ayırtmam gerekir mi diye düşünüyorum.

Fakat sanırım bunu yapmayacağım, telgraf son derece kesin, bu seyahat konusunda aşılması olanaksız kaygıların olduğu çok belli. Bak Milena, hiç önemli değil, aslında ben de seni "sadece" dört hafta sonra görmek istemeye kadar vardırmazdım işi (ama yalnızca, buluşmamızın ne kadar kolay olduğunu sezemediğim için); eğer buluşsaydık, bunu sırf sana borçlu olacaktım ve senin (biliyorum, eğer gelmiyorsan böyle olması gerektiği içindir ama şimdilik bunu bir tarafa bırakıyorum) daha baştan, kendi yaratacağın bu imkânı silip atmak gibi bir hakkın var, aslında bu konudan hiç bahsetmemeliydim; bir tek şey var: Karanlık evimden çıkıp sana giden bu daracık tünelde ilerlemeyi büyük bir sevinçle denedim ve beni ben yapan her şeyi yavaş yavaş, bu belki (Delilik hemen ses veriyor: Kesin! Kesin! Kesin!) sana doğru gi-

den, ama birdenbire senin yerine o geçit vermeyen *[...]*[1] taşa, "Lütfen yola çıkma"ya çarpan bu tünelin içine attım; şimdi, beni ben yapan her şeyle birlikte, hızla kazarak açtığım bu tüneli *[...]*[2] yavaş yavaş geri yürümek ve doldurup kapatmak zorundayım. Anlayacağın, biraz acı veriyor ama bunun üzerine bu denli ayrıntılı yazabiliyorsam, o kadar da* kötü değil demektir. Sonuçta kendime yeni yollar açarım, ben, yaşlı köstebek...

Çok daha kötü olan şu ki, buluşmamız dün bahsettiğim sebepler nedeniyle çok önemliydi. Bu bakımdan, hiçbir şeyle telafi edilemez ve aslında o yüzden telgrafın beni üzdü. Fakat belki öbür günkü mektubunda bir teselli olur.

Tek bir şey rica ediyorum senden: Bugünkü mektubunda çok sert iki cümle var. İlkinde (*a ty neprijedeš poněvadž čekáš až to Tobě jednou bude nutně, to, abys přijel*)[3] bir haklılık payı olduğu söylenebilir, ikincisinin (*Měj se pěkně Franku* – hemen arkasından geleni de yazıyorum ki cümlenin kulağa nasıl geldiğini gör: *telegrafovat ti ten falešný telegram nemá tedy smyslu, neposílám ho.*[4] O halde neden yolladın?), bu *Měj se pěkně Franku*'nun ise hiçbir haklı nedeni yok. İşte cümleler bunlar. Bunları bir şekilde geri alsan Milena, kesin bir şekilde, istiyorsan ilkini kısmen ama ikincisini tamamen geri alsan?

1. Yaklaşık 5 kelime karalanmış. (Y.N.)

2. Bir kelime karalanmış. (Y.N.)

3. (ve sen gelmiyorsun, çünkü gelmeye kendin ihtiyaç duyana kadar bekliyorsun) (Y.N.)

4. Hoşça kal, Frank [...] sana yanlış telgrafı yollamanın anlamı yok, o yüzden yollamıyorum. (Y.N.)

Babandan gelen mektubu bugün sabah zarfa koymayı unuttum, kusura bakma. Bu arada, bunun üç yıldır sana yazdığı ilk mektup olduğunu atlamışım; üzerindeki etkisini ancak şimdi anlıyorum. Fakat böylece senin babana yazdığın mektup da çok daha anlamlı hale geliyor, eminim içinde bütünüyle yeni şeyler vardır.

Bu arada: Seni hep yanlış anlamış ve babanla kocanın birbirleriyle hiç konuşmadıklarını sanmıştım. Fakat Staša, sık sık konuştuklarını söyledi. Ne konuşmuşlardır acaba?

Evet; mektubunda, beni belki önceki iki cümleden daha da fazla hedef alan bir üçüncü cümle daha var: mideyi mahveden şekerli gıdalarla ilgili cümle.

* *Mektubun ikinci sayfasının sol kenarında (not, 184. sayfanın 22. satırındaki* "ben de"*den 185. sayfanın 7. satırındaki* "o kadar da"*ya kadar devam ediyor):* Seyahatine hiçbir şekilde karşı değilim. Nasıl karşı olurum, neden böyle düşünüyorsun?

Perşembe

Demek bugün –üstelik beklenmedik bir biçimde–, uzun zamandır korktuğum o mektupsuz gün. Demek pazartesi günkü mektubunda o kadar ciddiydin ki, ertesi gün yazamadın. Eh, en azından elimde telgrafın var, o bana destek olur.

[Prag, 6 Ağustos 1920]
Cuma

Seni tanıdığımdan beri hiç olmadığın kadar kötüsün ha... Aramızdaki bu aşılmaz mesafe senin acılarınla birleşince öyle bir etki yaratıyor ki, adeta odandayım, beni tanımıyorsun, yatakla pencere arasında çaresizce gidip geliyor ve hiç kimseye güvenmiyorum, hiçbir doktora, hiçbir tedaviye; ve hiçbir şey bilmiyor, geçmiş yılların bütün o zevklerinden sonra bana kendini ilk kez gerçek ümitsizliği içinde gösteren, benim kadar çaresiz olan bu puslu gökyüzüne bakıyorum. Yatakta mısın? Sana kim yemek getiriyor? Hem, *ne yiyip ne içiyorsun*? Tabii bir de şu baş ağrısı var. Eğer halin olursa, bana bu konuda bir şeyler yaz. Bir zamanlar bir arkadaşım vardı, Doğu Yahudisi bir oyuncu; her çeyrek yılda bir, birkaç gün süren korkunç baş ağrıları çekerdi, bunun dışında gayet sağlıklıydı ama o günler geldiğinde, sokakta evlerin duvarlarına yaslanmak zorunda kalıyor ve insanın elinden, yarım saat boyunca bir aşağı bir yukarı yürüyerek onu beklemekten başka bir şey* gelmiyordu. Hasta insan, sağlıklı insan tarafından terk ediliyordu; ama sağlıklı insan da hasta insan tarafından. Düzenli aralıklarla geri gelen ağrılar mı bunlar? Peki doktor ne diyor? Ağrılar ne zamandır sürüyor? Herhalde ilaç da alıyorsundur. Kötü, kötü ve sana "çocuğum" bile diyemiyorum.

Yazık, gidişin yine ertelendi, bu durumda ancak haftaya perşembe yola çıkarsın. Senin orada, göl, orman ve dağlar arasında canlandığını görme mutluluğuna, bu mutluluğa erişemeyeceğim. Ama daha ne kadar mutluluk istiyorum ki, çok kıskancım, çok! Daha uzun bir süre Viyana'da acı çekecek olman ne yazık...

Davos konusunu bir ara konuşuruz. Oraya gitmek istemiyorum, çünkü çok uzak, çok pahalı ve çok gerek-

siz. Prag'dan ayrılırsam, ki bunu yapmak zorunda kalacağım, en güzeli, bir köye giderim. Fakat beni kim kabul eder ki? Bunu düşünmem gerek, ama zaten ekimden önce gidecek değilim.

Dün akşam tam bir "Stein"la[1] buluştum, belki kafelerden tanırsın onu, Kral Alphons'a benzetirlerdi hep. Şimdi bir avukatın yanında çalışıyor, benimle buluştuğu için çok mutluydu, konuşacakları varmış, işle ilgili, aksi takdirde ertesi gün beni telefonla araması gerekecekmiş. "Eee, konu nedir?" Bir ölçüde beni de ilgilendiren bir boşanma işiymiş, yani benden bu işe müdahale etmemi istiyormuş. "Nasıl yani?" Gerçekten elimi kalbime götürmek zorunda kaldım. Ama sonra ortaya çıktı ki, bu sadece bir şairin annesiyle babasının boşanması; hiç tanımadığım anne, kendisine daha iyi davranması ve böylesine hakaret etmemesi için şaire biraz telkinde bulunmam konusunda Dr. Stein'a ricada bulunmuş.

Bu arada, bu epey tuhaf bir evlilik. Düşün: Kadın daha önce bir kere evlenmiş ve o evliliği sırasında, şimdiki kocasından bir çocuğu olmuş, yani şu şair. Dolayısıyla bu çocuk, eski kocanın soyadını taşıyor, kendi babasınınkini değil. Sonra kadınla çocuğun babası evlenmişler ve şimdi, yıllar sonra, adamın, şairin babasının talebiyle tekrar boşanmışlar. Boşanma süreci tamamlanmış. Ancak kadın, şu sıralar yaşanan ev bulma sıkıntısı nedeniyle başka bir eve geçemediği için, sırf bu sebepten, birlikte yaşıyorlar ama bu birlikte yaşama durumu (ev bulma sıkıntısı yüzünden) adamın onunla barışmasını ya da boşanmaktan vazgeçmesini sağlamıyor. Komiklik derecesinde zavallı insanlar değil miyiz? Adamı tanıyorum; iyi huylu, aklı başında, çok becerikli, geçinmesi kolay biri.

1. Kafka'nın buluştuğu Praglı hukukçu Paul Stein'ın soyadı "taş" anlamına gelir. (Ç.N.)

İstek listeni gönder tabii, ne kadar uzun olursa o kadar iyi, istediğin her şeyin, her kitabın içine sürünerek girer, onunla Viyana'ya gelirim (buna müdürün de bir itirazı olmaz), o yüzden bana mümkün olduğunca fazla gelme fırsatı ver. *Tribuna*'da yayımlanan makaleleri de ödünç olarak yollarsan, sevinirim.

Bu arada, tatilin beni neredeyse sevindiriyor; posta bağlantısının kötü olması hariç... Bana oranın neye benzediğini kısaca anlatırsın değil mi; hayatını, evini, geçtiğin yolları, pencereden görünen manzarayı, yediğin yemekleri, böylece ben de biraz seninle yaşamış gibi olurum.

[1] *Mektubun ilk sayfasının sol kenarında (not, 187. sayfanın 20. satırındaki "başka bir şey"e kadar devam ediyor):* Altı lejyoner pulunu zarfa koydum, bir teşekkür yeterli ama mektubun içinde, çünkü orası daha sıcak.

[Prag, 7 Ağustos 1920]
Cumartesi

Tatlı ve sabırlı, öyle miyim ben? Bunu gerçekten bilmiyorum; tek bildiğim, böyle bir telgrafın adeta bütün vücuda iyi geldiği, oysa sadece bir telgraf, uzanan bir el bile değil.

Buna rağmen bir yandan da cümlelerin mahzun, yorgun, hasta yatağından söylenmiş gibi geliyor kulağa. Bu çok üzücü, üstelik mektup da gelmedi, bir mektupsuz gün daha, çok kötü durumda olmalısın. Telgrafı gidip kendin çektiğini ve bütün günü yatakta, yukarıdaki odanda, benim kendiminkinden fazla yaşadığım yerde geçirmediğini kim garanti edebilir bana...

Bu gece senin için adam öldürdüm, vahşi bir rüya, kötü, kötü bir gece. Bununla ilgili daha net bir şey hatırlamıyorum.

İşte nihayet geldi mektubun. Gayet de açık bir mektup. Gerçi daha öncekiler de daha az açık değildi, ama insan onların açıklığında ilerlemeye cesaret edemiyordu. Hem, nasıl yalan söyleyeceksin ki, yalan söyleyebilecek insan değilsin sen.

Max'ı suçlamıyorum. Şüphesiz, mektubunda ne yazmış olursa olsun, doğru değil; hiçbir şey, en iyi arkadaşım bile seninle aramıza girmemeli. Zaten bu gece de o yüzden adam öldürdüm. Birisi, bir akraba, hatırlamadığım ama falan ya da filan kişinin altından kalkamadığı bir işle ilgili bir konuşma sırasında – neyse işte, o akraba, en sonunda alaycı bir tavırla şöyle dedi: "O zaman belki Milena yapabilir." Bunun üzerine ben de onu bir şekilde öldürdüm, sonra telaş içinde eve döndüm, annem sürekli peşimden geliyordu, burada, evin koridorunda da benzer bir konuşma vardı, en sonunda öfkeden gözüm dönerek bağırdım: "Eğer herhangi biri Milena hakkında kötü konuşursa, mesela baba (benim babam), onu da öldürürüm ya da kendimi." Sonra uyandım, ama uyku sayılmazdı bu, dolayısıyla uyanma da sayılmazdı.

Önceki mektuplara geri dönüyorum; esasen şu kıza yazdığın mektuba benziyorlardı. Ayrıca akşam mektupları, sabah mektuplarından duyulan üzüntünün ifadesinden başka bir şey değildi. Üstelik –bir akşam, her şeyin mümkün olduğunu, sadece seni kaybetmemin mümkün olmadığını yazmıştın– aslında sadece hafif bir baskıya ihtiyaç vardı, işte o zaman imkânsız başarılacaktı. Üstelik belki de bu baskı vardı ve belki de başarıya ulaştı.

Ne olursa olsun: Bu mektup bir dinlenme; öncekilerin altına diri diri gömülmüştüm ve hiç kıpırdamadan yatmam gerektiğine inanıyordum, çünkü belki gerçekten ölmüştüm.

Bütün bunlar beni şaşırtmadı, bekliyordum, kendimi olabildiğince hazırlamıştım ki geldiğinde dayanabileyim; işte geldi, tabii insan hiçbir zaman yeterince hazır olamıyor ama en azından yıkılmıyor da. Öte yandan, bunun dışındaki durumun ve sağlığın konusunda yazdıkların bütünüyle korkunç ve başa çıkamayacağım kadar güçlü. Seyahatten döndüğünde bunu konuşuruz, belki de orada gerçekten bir mucize olur, en azından beklediğin fiziksel mucize; bu arada, bu bakımdan sana o kadar güveniyorum ki mucize filan istemiyorum, seni mucizevi, zulmedilen, zulmedilmemesi gereken doğaya, gönül rahatlığıyla ormana, göle ve yemeğe emanet ediyorum ama yeter ki bütün o diğer şeyler olmasın.

Mektubunu düşündüğümde –daha bir kez okudum–, bugünün ve yarının konusunda yazdıklarını, baban hakkında yazdıklarını, benim hakkımda yazdıklarını, daha önce söylediğim şey müthiş bir netlikle ortaya çıkıyor: mutsuzluğunun gerçek kaynağının başka hiç kimse değil, ben olduğum –bununla birlikte, kapsamı daraltıyorum: dışarıdan görünen mutsuzluğunun–; çünkü eğer ben olmasaydım, belki daha üç ay önce Viyana'dan ayrılacaktın, üç ay önce olmasa bile şimdi kesin giderdin. Viyana'dan ayrılmak istemiyorsun, biliyorum, eğer ben olmasaydım da istemeyecektin ama işte tam da bu yüzden –meseleye dışarıdan ve tepeden bakılınca–, başka şeylerin yanı sıra, duygularımın senin için taşıdığı önemin de Viyana'da kalmanı sağladığı, buna biraz da benim sebep olduğum söylenebilir.

Yine de bu kadar uzun boylu düşünmemeli, çetin ayrıntılara kapılıp gitmemeli; kocanı daha önce bir kez terk ettiğini, şimdiki bu çok daha büyük baskı altında daha da kolay terk edebileceğini ama elbette onu bir

başkası için değil, yalnızca terk etmek istediğin için terk edeceğini düşünmek, bu normal düşünce yeterli.

Fakat bütün bu düşünceler, dürüstlükten başka bir işe yaramıyor.

İki ricam var senden Milena; biri küçük, biri büyük. Küçük olan şu: Göndermeye devam etsen bile bu pul israfına bir son ver, artık onları adama vermeyeceğim. Bu ricamın altını kırmızı ve mavi kalemle çizdim, bunun anlamı, daha sonrası için de bilmen açısından söylüyorum, bu benim gösterdiğim en büyük kararlılık.

Büyük ricamsa şu: Max'la mektuplaşmayı bırak, ondan böyle bir ricada bulunamam. Bir sanatoryumda, hasta ziyaretinin ardından, işini iyi yapan doktora koridorda gizlice "hastamızın" durumunu sormak iyi bir şeydir. Ama muhtemelen sanatoryumda bile hasta, o sırada kapıya bakarak dişlerini gıcırdatıyor olacaktır.

Benden istediklerini elbette, memnuniyetle bulup alırım. Yalnız, kazağı Viyana'dan alsan daha iyi olur gibi geliyor, çünkü kazak için ihracat izni gerekebilir (sonuçta, yollamaya çalıştığım kitapları bile postanede ihracat izni olmadan kabul etmediler ama bir başka postanede böyle bir koşul aramadan aldılar), neyse, belki mağazadakiler bu işi biliyorlardır. – Parayı ise azar azar, mektuplarla birlikte yollayacağım. "Yeter," dersen, yollamayı hemen bırakırım.

Tribuna'yı okumama izin verdiğin için teşekkürler. Geçen pazar Wenzel Meydanı'nda *Tribuna* alan bir kız gördüm; belli ki sadece moda yazıları için alıyordu. Öyle çok şık da değildi; henüz değildi. Onu fark etmemem ve gelişimini izleyemeyecek olmam çok yazık. Hayır, moda yazılarını küçümsemekte haksızsın. Sana gerçekten mü-

teşekkürim, şimdi onları alenen okuyabileceğim (aslında defalarca bir sefil gibi gizli gizli okumuştum).

[Prag, 8 Ağustos 1920]
Pazar

Telgraf. Evet, en iyisi buluşalım. Aksi takdirde, her şeyi bir düzene sokmamız kim bilir ne kadar sürer. Bütün bunlar aramıza nereden gelip girdi? Bir adım önümüzü göremiyoruz. Üstelik sen bütün o diğer şeyler yetmiyormuş gibi kim bilir bir de bu yüzden nasıl acı çektin. Aslında ben çoktan bunların önüne geçmiş olmalıydım, manzara yeterince ortadaydı ama korkaklığım ağır bastı. Hem, bana ait olmadığını açıkça gördüğüm mektuplara sanki bana aitmiş gibi cevap yazdığıma göre ben de yalan söylemiş sayılmam mı? Umarım seni Gmünd yolculuğuna, bu anlamda "uydurma" cevaplardan biri mecbur etmemiştir.

Bu mektuba bakınca sana öyle gelebilir ama aslında pek o kadar üzgün değilim, sadece şu anda söylenecek başka bir şey yok. Ortalık o kadar sessizleşti ki, insan bu sessizlikte tek bir kelime söylemeye bile cesaret edemiyor. Neyse ki pazar günü birlikteyiz; beş altı saat, konuşmak için çok kısa, susmak, el ele tutuşmak, bakışmak için yeterince uzun bir süre...

[Prag, 8-9 Ağustos 1920]
Pazar akşamı

Ortaya koyduğun gerekçelerde öteden beri beni rahatsız eden bir şey var, son mektupta daha da belirgin, bu hiçbir şüpheye yer bırakmayan hata aracılığıyla ken-

dini sınayabilirsin: Kocanı, onu terk edemeyecek kadar sevdiğini (ki bu doğru) söylersen (en azından, bunu benim hatırım için yapmayacağını; yani şunu kastediyorum: yine de terk etseydin, bu benim için korkunç olurdu), buna inanır ve sana hak veririm. Senin onu terk edebileceğini ama onun sana manen ihtiyacı olduğunu ve sensiz yaşayamayacağını, yani onu bu yüzden terk edemeyeceğini söylersen, buna da inanır ve sana hak veririm. Fakat eğer onun sadece görünüşte sensiz bir hayatla başa çıkamayacağını ve onu bu yüzden (bunu asıl sebepmiş gibi göstererek), bu yüzden terk edemeyeceğini söylersen, bu ya daha önce bahsettiğin sebeplerin üstünü örtmek için söylenmiştir (pekiştirmek için değil, çünkü o sebeplerin pekiştirilmeye ihtiyacı yok) ya da sadece beynin oyunlarından biridir (hani son mektubunda bahsettiğin) *[...]*,[1] bu oyunlarsa* bedeni iki büklüm yapar, üstelik sadece bedeni de değil.

* *Mektubun ilk sayfasının üst ve sağ kenarında (not, 194. sayfanın 16. satırındaki* "bu oyunlarsa"*ya kadar devam ediyor)*: Pullar için teşekkürler, böylesi en azından daha bir dayanılır, ama adam hiç iş yapmıyor, sadece hayran hayran pullara bakıyor, tıpkı benim bir kat aşağıda mektuplara baktığım gibi, mesela 10 hellerlik pullardan bir ince, bir de kalın kâğıt üzerinde olanlar var, sen bugün iyisini, ince kâğıtlıları göndermişsin

Pazartesi

Sana önceki konu hakkındaki düşüncelerimle ilgili bir şeyler daha anlatacaktım ki dört mektup geldi, hepsi aynı anda değil; ilk önce, bayıldığını bana yazdığına pişman olduğundan söz ettiğin, kısa bir süre sonra, bayılmanın hemen ardından yazdığın ve onun yanında, evet,

1. Bir kelime karalanmış. (Y.N.)

onun yanında o güzel mektubun, biraz sonra ise Emilie'yle ilgili olan. Mektupların sırasını tam anlayamadım, artık günleri yazmıyorsun.

Strach-touha[1] sorusuna cevap vereceğim; bir anda yapamam bunu ama birkaç mektupta tekrar tekrar bu konuya dönersem, belki başarırım. Önden babama yazmış olduğum (esasen kötü ve gereksiz) mektubu okumuş olsaydın, daha iyi olurdu. Belki Gmünd'e gelirken o mektubu yanımda getiririm.

Senin son mektubunda yaptığın gibi *strach* ve *touha*'nın kapsamını daraltacak olursak, bu kolay bir soru değil ama cevaplaması çok kolay. O zaman benim için sadece "strach" var. Onu da şöyle açıklayayım:

İlk geceyi hatırlıyorum. O zamanlar Zeltner Sokağı'nda oturuyorduk, tam karşımızda bir hazırgiyim mağazası vardı, kapısında hep bir tezgâhtar kız dururdu; yukarıda ben –yaşım 20'den biraz fazlaydı– durmadan odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, gireceğim ilk devlet sınavı için, sinirlerim gerilmiş bir halde bana saçma gelen şeyler öğrenmeye çalışıyordum. Yaz mevsimiydi, hava çok sıcaktı, işte tam bu zamanlardı, dayanılır gibi değildi; pencerenin yanında durdum, iğrenç Roma hukuku tarihini ağzımda geveleyerek uzun bir süre öyle kaldım, sonunda kızla işaretleşerek anlaştık. Onu akşam saat 8'de alacaktım ama akşam aşağıya indiğimde yanında bir adam vardı, gerçi bu pek bir şeyi değiştirmezdi, ben zaten bütün dünyadan korkuyordum, dolayısıyla bu adamdan da korkmuştum; orada olmasaydı bile yine ondan korkardım. Kız, adamın koluna girdi; ama bir yandan bana da bir işaret ederek peşlerinden gitmemi istedi. Böylece Schützeninsel'a kadar geldik, orada bira içtik, ben yan

1. "Korku-özlem" (Y.N.)

masadaydım; ardından, onlar önde ben arkada, ağır ağır yürüyerek kızın evine gittik, Et Pazarı'nın oralarda bir yerdeydi, adam veda edip ayrıldı, kız koşarak eve girdi, bense bir süre bekledim, ta ki kız tekrar dışarı çıkıp yanıma gelinceye dek. Sonra Kleinseite'deki bir otele gittik. Bütün bunlar, daha otele gitmeden öncesi, büyüleyici, heyecan verici ve rezildi; otelde de durum farklı sayılmazdı. Sabaha karşı –hava hâlâ sıcak ve güzeldi– Karl Köprüsü'nden geçerek eve giderken mutluydum ama bu mutluluk sadece, hiç durmadan sızlanan bedenimden nihayet kurtulduğum içindi; fakat içimdeki mutluluk asıl, bütün bunların daha da rezil, daha da müstehcen bir biçimde yaşanmamış olmasından kaynaklanıyordu. Ondan sonra kızla bir kere daha birlikte oldum, yanılmıyorsam iki gece sonra, her şey ilk seferki kadar iyiydi ama hemen ardından sayfiyeye gidip de orada başka bir kızla biraz flört edince, Prag'a döndüğümde tezgâhtar kızı görmeye tahammül edemez oldum, onunla bir daha tek kelime konuşmadım, o benim (kendi açımdan) can düşmanımdı, ki aslında iyi kalpli, cana yakın bir kızdı, olup bitenlere hiçbir anlam veremeyen gözlerle devamlı beni izliyordu. Ona karşı düşmanlığımın tek sebebinin (şüphesiz tek sebep bu değildi), otelde tüm masumiyetiyle küçük bir rezillik (sözü edilmeye değmeyecek bir şey) sergilemiş, önemsiz bir müstehcen laf (sözü edilmeye değmeyecek bir şey) etmiş olması olduğunu söylemek istemiyorum ama işte bir türlü aklımdan çıkmadı, daha söylediği anda bunu asla unutmayacağımı biliyordum ve aynı anda şunu da biliyor ya da bildiğimi sanıyordum ki, bu rezillik ve müstehcenlik, dışarıdan bakıldığında şüphesiz zorunlu görünmese de içsel olarak kesinlikle zorunlu bir biçimde bütünle bağlantılıydı ve beni böylesine delice bir şiddetle bu otele çeken tam da bu rezillik ve müstehcenlikti (ki benim için bunun küçük işareti

kızın o önemsiz davranışı, önemsiz lafıydı); aksi takdirde bundan sakınmak için bütün gücümü kullanırdım.

İşte o zaman nasılsa, sonra da hep öyle kaldı. Genellikle yıllarca sessiz kalan vücudum birdenbire küçük, belirli bir rezilliğe, biraz iğrençlik, biraz utanç vericilik ve biraz müstehcenliğe duyduğu özlemle sarsılarak dayanamama noktasına geliyordu, benim için en iyisi sayılabilecek şeylerin bile böyle bir yanı vardı; hafif bir kötü koku, biraz kükürt, biraz cehennem... Bu eğilimde, anlamsızca kirli dünyada anlamsızca sürüklenerek anlamsızca dolaşan ebedi Yahudi'ye dair bir şeyler de saklıydı.

Fakat bunun yanında, vücudumun sessiz kalmadığı, hiçbir şeyin sessiz kalmadığı, fakat benim yine de kendimi baskı altında hissetmediğim dönemler de oluyordu; iyi, sakin, huzurunu sadece umudun kaçırdığı (Daha güzel bir huzursuzluk olabilir mi?) bir hayattı bu. Belli bir süreyle sınırlı olması kaydıyla, bu dönemlerde hep yalnız oluyordum. Hayatımda ilk kez böyle bir dönemde yalnız değilim. Bu nedenle, sadece senin fiziksel yakınlığın değil, bizzat sen huzur verici-huzursuz edicisin. Dolayısıyla müstehcenliğe özlem duymuyorum (Merano'da geçirdiğim ilk günlerde, buna açıkça direndiğim halde gece gündüz hizmetçi kızı ele geçirme planları yapıyordum (daha da kötüsü), oradan ayrılmama yakın çok istekli bir kız düştü elime, onu anlayabilmek için adeta söylediklerini önce kendi dilime çevirmek zorunda kaldım), biçimsel olarak bir müstehcenlik de görmüyorum, dışarıdan cezbeden türden hiçbir şey yok ama içeriden gelen hayat dolu bir sürü şey var, kısacası, cennetten kovulmadan önce solunan havaya dair bir şeyler. Sadece o havaya dair bir şeyler, o yüzden "*touha*" eksik, bütünüyle o havanın kendisi değil, o yüzden "korku" var. – İşte böyle öğrenmiş oldun. Gmünd'de geçireceğimiz gece de bu yüzden içimde "korku" uyandırıyordu ama Prag'da da

hissettiğim, sıradan bir "korku" bu (ah, sıradan bir korku yetiyor), özel bir Gmünd korkusu değil.

Hadi şimdi Emilie'den bahset, mektubun ben Prag' dayken ulaşır elime.

Bugün mektubun içine hiçbir şey koymuyorum, yarın koyarım. Önemli bir mektup bu; kazasız belasız eline geçsin istiyorum.

Bayılma, belirtilerden sadece biri. Lütfen Gmünd'e mutlaka gel. Pazar sabahı yağmur yağarsa gelemez misin? *[...]*[1] Ben pazar öğleye doğru her halükârda Gmünd İstasyonu'nun önünde olacağım. Pasaporta ihtiyacın yok, değil mi? Sorup öğrendin mi bunu? Buradan sana getirmemi istediğin bir şey var mı? Staša'dan bahsederken, ona uğramam gerektiğini mi söylemeye çalışıyorsun? Ama o Prag'da değil ki. (Tabii eğer Prag'daysa ona uğramak daha da zor.) Yine de sen bu konuyu tekrar açana kadar bekleyeceğim ya da Gmünd'e gelene kadar. Bu arada, hatırladığım kadarıyla Staša çok doğal bir şeyden bahsedercesine, evet, babanla kocanın birbirleriyle konuştuklarını, hem de defalarca konuştuklarını söyledi.

Laurin'le ilgili sözlerimi (Ne hafıza ama! – bu ironi değil kıskançlık, kıskançlık da değil aptalca bir şaka) yanlış anlamışsın. Dikkatimi çeken yalnızca, bahsettiği insanların onun gözünde "geri zekâlılar" ya da "üçkâğıtçılar" ya da "kendini pencereden atan kadın-

1. 4 kelime karalanmış. (Y.N.)

lar" olmasıydı; sense sadece Milena, üstelik son derece saygıdeğer bir Milena'ydın. Bu beni mutlu etti ve sana da o yüzden yazdım; böyle söylemesi onun onurunu kurtardığı için, seninkini değil. Bu arada, dürüst olmak gerekirse, birkaç istisna daha vardı; o zamanlar henüz müstakbel olan kayınpederi, baldızı, kayınbiraderi, nişanlısının eski nişanlısı, bunların hepsi gerçekten "fevkalade" insanlardı, *[...]*[1]*

Bugünkü mektubun çok üzüntülü ve her şeyden önemlisi, acısı öylesine içinde saklı ki, kendimi tamamen dışlanmış hissediyorum. Odamdan çıkmam gerektiğinde merdiveni iniyor, sonra gerisingeri yukarı çıkıyorum; sırf tekrar orada olmak ve masamın üzerinde o telgrafı bulmak için: "Ben de cumartesi günü Gmünd'de olacağım." Fakat henüz hiçbir şey gelmedi.

* *Mektubun son sayfasının sol ve üst kenarında (not, 198. sayfanın 11. satırındaki* "Pasaporta"*dan başlıyor)*: Dokuzu biraz geçe oradasın, bir Avusturyalı olarak seni gümrük kontrolünde durdurmalarına izin verme, seni karşılarken söylemek istediğim cümleyi saatlerce kendi kendime tekrarlayamam.

[Prag, 9 Ağustos 1920]
*[*Cumartesi*]* Pazartesi öğleden sonra
(belli ki aklım fikrim cumarteside)

Bu sabah yazdığım mektuptakinden fazlasını söyleyemiyorsam, bir yalancı sayılabilirim, hele sen söz konusu olduğunda; senin karşında başka hiç kimsenin karşısında konuşamadığım kadar rahat konuşabilirim, çünkü bugüne kadar hiç kimsenin tutmadığı kadar bilinçli ve istekli bir biçimde benim tarafımı tutuyorsun, her şeye

1. Yaklaşık 3 satır karalanmış. (Y.N.)

rağmen, her şeye rağmen... (Büyük "her şeye rağmen"le büyük "yine de"yi birbirinden ayırırsın artık.)

Mektupların arasında en güzelleri (ki aslında bunu söylemek yersiz, çünkü onlar bir bütün olarak, neredeyse her satırıyla, hayatımda başıma gelen en güzel şey), "korkumu" haklı bulup bir yandan da korkmama gerek olmadığını açıklamaya çalıştıkların. Çünkü ben de, her ne kadar zaman zaman "korkumu" rüşvet karşılığı savunan biri gibi görünsem de, muhtemelen içten içe ona hak veriyorum, evet, ben ondan oluşuyorum ve belki de bendeki en iyi şey o. Ve bendeki en iyi şey o olduğu için belki senin sevdiğin tek şey de o. Yoksa, bende başka öyle sevilmeye değer ne olabilir ki... Ama bu, sevilmeye değer.

Eğer bana, içimde bu korku varken nasıl olup da cumartesi gününü "iyi" diye nitelediğimi sorarsan, bunu açıklamak zor olmaz. Seni sevdiğim için (evet, seni seviyorum budala; tıpkı denizin, kendi dibindeki küçücük bir çakıltaşını sevmesi gibi, işte sevgim seni öyle kaplıyor – ve Tanrı izin verirse, senin yanında bu kez ben bir çakıltaşı olacağım) bütün dünyayı seviyorum ve sol omzun da buna dahil, hayır, önce sağ omzundu ve o yüzden onu canım istedikçe öpüyorum (sen de bluzunun o kısmını açacak kadar iyisin) ve sol omzun da buna dahil ve ormanda üzerimdeki yüzün de ve ormanda altımdaki yüzün de ve neredeyse çıplak göğsünde dinlenmek de... İşte bu yüzden, vaktiyle bir bütün olduğumuzu söylemekte haklısın ve bu beni hiç korkutmuyor, aksine, benim tek mutluluğum, tek gurur kaynağım ve bunu kesinlikle ormanla sınırlamıyorum.

Fakat işte bu gündüz dünyasıyla senin bir seferinde bir erkek işinden bahseder gibi küçümseyerek bahsettiğin o "yataktaki yarım saat" arasında benim için bir uçurum var, o uçurumu bir türlü aşamıyorum; muhtemelen

aşmak istemediğim için. Uçurumun karşı tarafında gece var, tamamen, her anlamda gece; bu tarafta dünya var, dünya benim elimde ve şimdi karşı tarafa, gecenin içine atlayıp onu bir kez daha ele geçirmeliyim. İnsan elinde olan bir şeyi bir kez daha ele geçirebilir mi? Bunun anlamı onu kaybetmek değil midir? Burada, benim elimde dünya var ve ben karşı tarafa geçmeliyim, ürkütücü bir büyü uğruna, bir hokus pokus, bir bilgelik taşı, bir simya, bir dilek yüzüğü uğruna... Asla, bundan feci korkuyorum.

Bunu bir gecede büyüyle ele geçirmeye çalışmak; her günün açık gözlere sunduğunu alelacele, nefes nefese, umutsuzca, gözü dönmüş bir halde büyüyle ele geçirmeye çalışmak ha! ("Belki" ancak çocuk sahibi olunamaz başka türlü, "belki" çocuklar da birer büyüdür. Ama bırakalım şimdi bunu.) İşte bu nedenle bu kadar minnettarım (sana ve her şeye) ve bu nedenle senin yanında son derece huzurlu ve son derece huzursuz, son derece baskı altında ve son derece özgür olmam *samozřejmě*,[1] o yüzden de bunu anladıktan sonra hayatın geri kalanından elimi eteğimi çektim. Gözlerimin içine baksana!

Kitapların komodinden çalışma masasına taşındığını neden sonra Bayan Kohler'den öğrendim. Bu taşıma işini kabul edip etmediğimin bana kesinlikle önceden sorulması gerekirdi. Ben de şöyle diyecektim: Hayır!

---

1. Doğal (Y.N.)

Şimdi bana teşekkür et bakalım. Bu son satırlarda çılgınca bir şey (çılgınca kıskançlık kokan bir şey) yazma isteğimi başarıyla bastırdım.

Ama artık bu kadar yeter, şimdi de sen Emilie'den bahset.

[Prag, 10 Ağustos 1920]
Salı

Doğum günün için pek hazırlıklı değilim; her zamankinden kötü uyudum, başım yanıyor, gözlerimin feri sönmüş, şakaklarım zonkluyor, üstüne bir de öksürük. Sanırım uzunca bir dileği öksürmeden söyleyemeyeceğim. Neyse ki dileğe gerek yok, sadece bu dünyada olduğun için bir teşekkür; baştan (görüyorsun ki benim de dünya hakkında pek bir bilgim yok; sadece, senden farklı olarak, bunu itiraf ediyorum) baştan ona bakıp da senin, içinde bulunabileceğini düşünemezdim. Ve bunun için sana, tıpkı istasyondaki gibi bir öpücükle teşekkür ederim, gerçi hoşuna gitmemişti ama... (Bugün bir şekilde tersliğim üstümde.)

Son zamanlarda hep böyle kötü değildim, ara ara kendimi çok iyi hissettiğim de oluyordu, ama en özel günümü bir hafta kadar önce yaşadım. Yüzme okulunda tüm takatsizliğimle bitmez tükenmez havuz çevresi yürüyüşümü yapıyordum, neredeyse akşam olmuştu, havuzdakilerin çoğu gitmişti bile, yine de yeterince insan vardı, tam o anda beni tanımayan ikinci yüzme hocası bana doğru geldi,* birini arıyormuş gibi sağa sola baktı, ardından beni fark etti, belli ki beni seçti ve sordu: *Chtěl*

byste si zajezdit?[1] Sophie Adası'ndan gelmiş olan ve şimdi de Yahudi Adası'na bırakılmak isteyen bir bey vardı, sanırım büyük müteahhitlerden biri; Yahudi Adası'nda büyük binalar yapılıyor. Gerçi olayı fazla abartmaya gerek yok; yüzme hocası beni, şu zavallı genci gördü ve bir kayık gezintisi armağan ederek sevindirmek istedi ama bir yandan da bu büyük müteahhidi düşünerek, hem güç hem kabiliyet hem de işi yaptıktan sonra kayığı izinsiz dolaştırmayıp hemen geri gelme bakımından yeterince güvenilir bir genç bulmak zorundaydı. İşte bütün bunları bende bulabileceğini düşündü. Derken iriyarı Trnka (yüzme okulunun sahibi; sana ondan ayrıca bahsetmeliyim) geldi ve gencin yüzme bilip bilmediğini sordu. Anladığı her şeyi muhtemelen yüzüme bakıp anlamış olan yüzme hocası onu yatıştırdı. Ben tek kelime etmemiştim. O sırada yolcu geldi ve yola çıktık. Terbiyeli bir genç olarak ağzımı açmıyordum. Adam, "Güzel bir akşam," dedi, ben "*ano*[2]" diye cevap verdim, ardından "Ama hava şimdiden serinledi," dedi, ben yine "*ano*" dedim, en sonunda kayığı çok hızlı kullandığımı söyledi, işte orada artık minnettarlıktan hiçbir şey diyemedim. Tabii ki Yahudi Adası'na en iyi şekilde yanaştım, adam indi, güzel güzel teşekkür etti ama bahşişi unutarak beni hayal kırıklığına uğrattı (eh, kız olmak varmış bu dünyada). Dosdoğru geri döndüm. İriyarı Trnka bu kadar çabuk dönmeme şaşırmıştı. – Neyse, uzun zamandır o akşamki gibi koltuklarım kabarmamıştı; senin gözünde, küçücük de olsa bir parça daha değerli olduğum hissine kapıldım. O zamandan beri her akşam yüzme okulunda bir yolcu gelsin diye bekliyorum, ama kimse gelmiyor.

1. Kayığı siz kullanmak ister misiniz? (Y.N.)
2. Evet.

Dün gece kısa bir tavşan uykusu sırasında aklıma geldi; doğum gününü, senin için önemli yerleri tek tek arayıp bularak kutlamalıydım. Hemen ardından, hiç niyetim yokken, kendimi Batı İstasyonu'nda buldum. Ufacık bir yapıydı, içi de küçük olmalı, çünkü az önce bir hızlı tren gelmişti ve bir vagonu, yer kalmadığı için istasyonun dışına taşmıştı. İstasyonun önünde, çok sıska olmakla birlikte iyi giyimli üç kızın (birinin saçı örgülüydü) durması beni çok memnun etti; bunlar bavul taşıyıcılardı. Senin yaptığın işin pek de tuhaf olmadığını fark ettim. Yine de şu anda orada olmadığın için mutluydum; öte yandan, orada olmaman beni üzüyordu da. Fakat teselli niyetine, bir yolcu tarafından kaybedilmiş küçük bir evrak çantası buldum ve etrafımı saran yolcuların şaşkın bakışları arasında bu küçük çantadan büyük büyük giysi parçaları çıkarmaya başladım. Ama aralarında, pazar günkü *Tribuna*'nın bana yönelik "açık mektup"ta istediği gibi bir palto yoktu; bu durumda, istenilen o olmadığı halde kendi paltomu göndermek zorunda kalacağım.

"Typus"un özellikle ikinci bölümü mükemmel; sert, öfkeli, Yahudi karşıtı ve muhteşem. Yayımlanmak üzere yazı yazmanın ne kadar incelikli bir iş olduğunu bugüne kadar fark etmemiştim. Okurla öylesine rahat, öylesine samimi, öylesine hararetli bir dille konuşuyorsun ki, dünyadaki diğer her şeyi unutmuşsun, seni sadece okur ilgilendiriyor ama en sonunda birdenbire şöyle diyorsun: "Yazdıklarım güzel mi? Öyle mi? Güzel mi? Eh, bu beni sevindirdi, ama aslında ben sana uzağım ve teşekkür etmek için beni öpmene izin vermeyeceğim." Ve bu gerçekten yazının sonu oluyor ve çekip gidiyorsun.

Bu arada, benim için konfirmasyon[1] –Yahudilikte de

1. Katolik ve Ortodokslarda, topluluk önünde imanı açıklama ve dinî cemaate kabul ayini. (Ç.N.)

bir tür konfirmasyon vardır– hediyesi olduğunu biliyor musun? Ben '83 doğumluyum, yani sen doğduğunda 13 yaşındaydım. 13. doğum günlerinde özel bir kutlama yapılır, ben de zar zor ezberlediğim bir duayı sinagogda okumak zorunda kalmıştım, yukarıda mihrabın önünde; sonra da evde (yine önceden ezberlediğim) kısa bir konuşma yapmıştım. Bir sürü de hediye aldım. Ama düşünüyorum da, tam anlamıyla memnun değildim, eksikliğini hissettiğim bir hediye vardı, onu cennetten istedim; beni 10 Ağustos'a kadar bekletti.

Evet, son 10 mektubunu tabii ki büyük bir zevkle okuyorum, hem de hepsini neredeyse ezbere bildiğim halde. Ama sen de benimkileri tekrar oku; orada, yatılı okul kızlarınınkine benzer sorular bulacaksın.

Babanı Gmünd'de konuşuruz. – Kızların karşısında genellikle olduğum gibi, "Grete" karşısında da âcizim. Seninle ilgili bir şey düşündüm mü? Hatırlamıyorum. Elini tutmayı seviyorum, gözlerine bakmayı seviyorum. Hepsi bu, boşver Grete'yi!–

"Hak etmemek"le ilgili olarak –*nechápu jak takový člověk...*[1]– şunu söyleyebilirim ki, ben de aynı muammayla karşı karşıyayım; sanırım bu muammayı birlikte de çözemeyeceğiz. Zaten rezillik bu. Ne olursa olsun, Gmünd'de bununla bir dakika bile harcamaya niyetim yok. – Görüyorum ki, ben senin durumunda olsam senin

1 anlamıyorum, böyle bir insan nasıl... (Y.N.)

kadar yalan söylemek zorunda kalmayacaktım. Bu bana sıkıntı veriyor. Eğer ciddi bir engel varsa, Viyana'da kal – bana haber vermesen de olur – ben de Gmünd'e üç günlük bir gezi yapmış ve senden 3 saat uzakta bulunmuş olurum. Vizemi aldım. Bana en azından bugün telgraf çekmen mümkün değil, sizdeki grevden ötürü.

* *Mektubun ilk sayfasının sol ve üst kenarında (not, 202. sayfanın 27. satırındaki "geldi" kelimesine kadar devam ediyor):* Adam mutlu, uzun zaman önce bana şu 1 kronluk pullardan bir numune vermişti, hayır, aslında ödünç vermişti, elindeki tek numuneydi ama onu sana göndermek gelmedi içimden. Ne yazık ki bir tane daha verdi, o da 1 kronluk ama ince, kızıl kahve renkte ve onu kaybettim.

[Prag, 11 Ağustos 1920]
Çarşamba

Seni bağışlamamı istemeni anlayamıyorum. Mesele kapandıktan sonra elbette bağışlarım. Ben sadece bu konu devam ettiği sürece acımasızdım ve sen o sırada bununla ilgilenmedin. Geçip gittikten sonra, seni nasıl bağışlamam! Kafan ne kadar karışık olmalı ki böyle bir şeye inanabiliyorsun. *[...]*[1]

Beni babana benzetmen, en azından şu anda, hoşuma gitmiyor. Ben de mi seni kaybedeceğim yani? (Oysa ben baban gibi bunun için gereken güce sahip değilim.) Fakat eğer bu benzetmede ısrarlıysan, o zaman en iyisi kazağı geri gönder.

Bu arada, kazağı alıp sana yollayışımın 3 saatlik bir hikâyesi var, ki beni gerçekten canlandırdı –o sırada buna çok ihtiyacım vardı– ve bunun için sana minnettarım. Bugün bu hikâyeyi anlatmak için fazla yorgunum, iki gece-

1. Yaklaşık 6 kelime karalanmış. (Y.N.)

dır uyumuyorum. Gmünd'de senden azıcık övgü almak için kendimi biraz olsun toparlayamaz mıyım acaba?

Gerçekten mi, Amsterdam'a giden kadını kıskanıyor musun? Eğer bu yaptığını inanarak yapıyorsa şüphesiz güzel bir şey, ama sen de burada bir mantık hatası yapıyorsun. Böyle yaşayan bir insan için hayat esarettir, böyle yaşayamayan içinse özgürlük. Bu, her yerde böyledir. Bu tür bir "kıskançlık" sonuçta sadece ölme isteğidir, o kadar.

Bu arada, "*tiha, nevolnost, hnus*"[1] da nereden çıktı? "Kıskançlık"la nasıl bağdaştırılabilir ki bu? Hiçbir şekilde bağdaştırılamaz. Ancak ölüm geldiğinde yaşayana duyulan özlemle bağdaştırılabilir.

"Viyana'da kalmak" konusunda sana o bahsettiklerinden çok daha sinsice şeyler söyledim, ama haklısın. Burada tek dikkat çekici olan, babanın, hissettiğim kadarıyla, önceki yıllara göre çok daha fazla söz sahibi olması. (Dolayısıyla, kazak sende kalsın.)

Max'a nasıl istiyorsan öyle davran. Fakat artık ona verdiğin görevi bildiğim için, ölümüm yaklaştığında kendimi onun yanına taşıtacağım, "kendimi epey güçlü hissettiğim için" ona birlikte birkaç günlük bir geziye çıkmayı teklif edeceğim, sonra sürünerek eve döneceğim ve orada son kez uzanıp kalacağım.

Fakat tabii iş henüz o raddeye gelmediği için böyle konuşuyorum. Ateşim bir kez 37 buçuğa çıkmaya görsün (Hava yağmurda 38 dereceyken!), telgraflarımı taşıyan postacılar senin uzun merdiveninde birbirlerini ezecekler. Umarım asıl o zaman grev yapıyor olurlar; yoksa şimdiki gibi, senin doğum günün gibi uygunsuz bir zamanda değil!

Adama pulları vermeyeceğim yolundaki tehdidimi

1. "yük (sıkıntı, bastırılmışlık), huzursuzluk, keyifsizlik" (Y.N.)

postane fazla ciddiye aldı. Ekspres mektup bana ulaştığında pulu çıkarılmıştı bile. Bu arada, adamı doğru anlamalısın, her çeşitten tek bir pul toplamıyor. Her çeşit için büyük kâğıtları ve bütün kâğıtları topladığı büyük defterleri var, bir çeşidin kâğıdı dolduğunda yeni bir kâğıda geçiyor vs. Bütün öğle sonralarını bu işin başında geçiriyor; şişman, neşeli ve mutlu. Üstelik her çeşitte sevinmek için yeni bir nedeni var; mesela bugün 50 hellerlik pullarda: Şimdi posta ücreti artırılacak (Zavallı Milena!) ve 50 hellerlik pullar daha nadir hale gelecek!

Kreuzen'la ilgili söylediklerin hoşuma gitti (Aflenz ise hiç gitmedi, orası tam bir sanatoryum, orada adama iğne de vuruyorlar, of! Bizim memurlardan biri veremden ölmeden önce son durağı orası olmuştu.), o tür yerlerin doğasını severim, ayrıca tarihî mirası da var. Ama acaba sonbahar biterken hâlâ açık mıdır, yabancıları kabul ediyorlar mı, yabancılar için daha pahalı değil mi ve semirmek için neden açlık diyarına gittiğimi benden başka anlayan olacak mı? Yine de oraya yazacağım.

Dün yine Stein denilen adamla konuştum. O da şu genellikle haksızlığa uğrayan insanlardan biri. Onunla neden alay ettiklerini anlamıyorum. Herkesi tanıyor, herkesin özel hayatını biliyor, yine de alçakgönüllü biri, yargıları son derece ölçülü, zekice nüanslandırılmış ve saygı dolu; bu yargıların biraz fazla açık olması, saf bir biçimde fazla kibir kokması ise adamın değerini daha da artırıyor; tabii eğer insan, alttan alta, şehvetle, canice kibirli olanları tanıyorsa. Söze birdenbire Haas'la başladım, Jarmila'nın önünden sürünerek geçtim, kısa bir süre sonra kocana geldim ve en sonunda... Aslında senden söz edilişini dinlemekten hoşlandığım doğru değil, hiç değil, yalnızca adını tekrar tekrar duymak istiyorum, gün boyu. Sorsaydım, seninle ilgili de bir sürü şey anlatırdı; sormadığım için, kendisini canıgönülden üzen bir

tespitini, sana artık yaşıyor bile denemeyeceğini, kokainin seni mahvettiğini dile getirmekle yetindi (o anda, hayatta olduğun için o kadar minnettardım ki).

Bu arada, her zamanki dikkatli ve alçakgönüllü tavrıyla, bunu gözüyle görmeyip yalnızca duyduğunu da ekledi. Kocandan söz ederken güçlü bir büyücüden söz eder gibiydi. İntihardan iki gün önce Jarmila, Haas ve Reiner'le birlikteymiş, Reiner, Haas'a çok yakın davranmış ve ondan borç almış. Senin Prag'da olduğun dönemden, ilk defa duyduğum bir isim daha söyledi: Sanırım Kreidlová. – Daha uzun bir süre anlatmaya devam edecekti ama ben veda edip ayrıldım, biraz midem bulanmıştı, en başta da kendimden; çünkü sessizce onun yanında yürüyor ve hiç duymak istemediğim, beni zerre kadar ilgilendirmeyen şeyleri dinliyordum.

Tekrar ediyorum: Birazcık bile üzülmene yol açabilecek herhangi bir engel varsa, Viyana'da kal, hatta eğer başka yolu yoksa bana haber de vermeyebilirsin. – Fakat eğer gelirsen, sınırı hemen geç. Şu anda öngöremediğim olağandışı bir durum olur da ben gelemez ve seni Viyana'dan ayrılmadan yakalayıp (hâlâ oradaysan, Bayan Kohler'e telgraf çekerim) haber de veremezsem, Gmünd tren istasyonunun otelinde seni bir telgraf bekliyor olacak.

Yolladığım altı kitabın hepsi geldi mi?

"Kavâma"yı okumak benim için Stein'ı dinlemek gibi

bir şeydi; yalnız, sen ondan çok daha iyi anlatıyorsun, zaten kim kaldı ki bu kadar iyi anlatan? Fakat neden bunları *Tribuna* alan her bir okura anlatıyorsun? Okurken kendimi kafenin önünde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor gibi hissettim, gece gündüz, yıllarca; ne zaman bir müşteri içeri girse ya da dışarı çıksa, açılan kapıdan içeri bakıp kendimi senin hâlâ orada olduğuna inandırıyor ve yine bir aşağı bir yukarı dolanarak bekliyordum. Bu benim için ne üzücü ne de yorucuydu. Senin oturduğun kafenin önünde beklemek üzüntü ya da yorgunluk verir mi hiç!

[Prag, 12 Ağustos 1920]
Perşembe

Bugün Laurin'e gideceğim, telefon etmek fazla riskli ve zor. Ama Pick'e sadece yazsam da olur, gerçi adresini tam olarak bilmiyorum, sanırım son mektubunu da artık bulamam. Taşrada kalıyor, yalnızca birkaç günlüğüne Prag'a geldi ve sonra yine döndü.

Münchhausen'ın bu işi bu kadar iyi yapmış olması beni inanılmaz sevindiriyor; ama zaten o, bundan çok daha zor işlerin üstesinden gelmiştir. Peki güller de şu geçenlerdeki çiçekler gibi bakılacak mı? (*náruč!*)[1] Ne çiçeğiydi onlar? Kimden gelmişti?

Gmünd konusunda cevabı daha sen sormadan vermiştim. Mümkün olduğunca az üzül ki beni de mümkün olduğunca az üzmüş ol. Böyle yalan söylemen gerektiğini pek düşünmemiştim. Seni bir kez gördükten sonra sana yazmadığıma ve seni görmek istemediğime kocan nasıl olup da inanabiliyor...

1. ([bir] Kucak dolusu!) (Y.N.)

Ara sıra beni deneme isteği duyduğunu yazmışsın. Bu yalnızca şakaydı, öyle değil mi? Lütfen yapma bunu. Tanımak bu kadar güç gerektirirken, kim bilir tanımamak ne kadar güç gerektirir!

Kürk ilanlarını beğenmen beni çok sevindiriyor. Tadını çıkarmaya bak! Belki, bugün para biriktirmeye başlarsam, yirmi yıl beklersen ve kürkler de ucuzlarsa (belki o zaman Avrupa ıssız bir çöle döner ve kürk hayvanları sokaklarda başıboş dolaşmaya başlar) – işte belki o zaman param sana bir kürk almaya da yeter.

Peki söyler misin, ben nihayet ne zaman uyku uyuyabileceğim? Cumartesi ya da pazar gecesi olabilir mi?

Bilmen için söylüyorum, adamın asıl isteği şu sürşarjlı pullar (bu adamın sırf "asıl" istekleri var). *"To je krása, to je krása!"*[1] diyor. Kim bilir ne buluyor o pullarda!

Şimdi bir şeyler yiyip kambiyo müdürlüğüne gideceğim – büroda sıradan bir sabah.

[Prag, 13 Ağustos 1920]
Cuma

Neden yazdığımı tam olarak bilmiyorum, muhtemelen sinirden; tıpkı dün akşam aldığım ekspres mektubu da sabahleyin sinirden, beceriksizce yazılmış bir telgrafla yanıtladığım gibi. Bugün öğleden sonra, Schenker'den bilgi aldıktan sonra hemen cevap yazacağım.

Bu konudaki mektuplaşmaya bakınca insan her sefe-

1. "Bu harika, bu harika!" (Y.N.)

rinde aynı sonuca varıyor: Sen kocana adeta kutsal, kopmaz bir evlilik bağıyla bağlısın (ne kadar da sinirliyim, gemim son günlerde bir şekilde rotasını şaşırmış olmalı) ve ben de yine böyle bir evlilik bağıyla – kime bağlıyım bilmiyorum ama korkunç karımın gözü hep üzerimde, bunu hissediyorum. Tuhaf olan, bu evlilik bağlarının her ikisi de kopmaz olduğu, yani aslında artık bu konuda söylenecek bir şey kalmadığı halde, her şeye rağmen, bir evlilik bağının kopmazlığının diğerininkini yaratması ya da en azından güçlendirmesi; aynı şekilde diğerininkinin de onunkini. Fakat geriye kalan yalnızca senin yazdığın karar: *nebude toho nikdy*,[1] o yüzden bir daha gelecekten söz etmeyip yalnızca bugünü konuşalım.

Bu gerçek mutlak, sarsılmaz bir gerçek, dünyayı taşıyan sütun bu ve yine de itiraf edeyim, duygu olarak [Sadece duygu olarak, yoksa gerçek kalır, kesinlikle kalır. Biliyor musun, ne zaman az sonrakine benzer bir şey yazmak istesem, uçları beni daire şeklinde çepeçevre saran kılıçlar yavaş yavaş bedenime yaklaşır, tam bir işkencedir bu; beni çizmeye başladıklarında, kesmekten söz etmiyorum, beni sadece çizmeye başladıklarında, bu o kadar korkunçtur ki, hemen, daha ilk çığlıkta her şeyi ele veririm, seni, kendimi, her şeyi.], işte yalnızca bu koşul altında itiraf edeyim, bu konularla ilgili böylesi bir mektuplaşma bende öyle bir duygu (hayatım pahasına tekrar ediyorum: yalnızca duygu) uyandırıyor ki, sanki Afrika'nın göbeğinde bir yerde yaşıyorum, hayatım boyunca orada yaşamışım ve Avrupa'da, Avrupa'nın ortasında ya-

1. asla olmayacak (gerçekleşmeyecek)

şayan sana gelecekteki politik duruma dair sarsılmaz fikirlerimi açıklıyorum. Fakat bu yalnızca bir karşılaştırma; aptalca, acemice, yanlış, duygusal, acınası, kasten körü körüne yapılmış bir karşılaştırma, başka bir şey değil, lütfen, merhamet edin kılıçlar!

Kocanın mektubunun bazı bölümlerini bana aktarmakta haklısın, gerçi her şeyi tam olarak anlamadım (ama sakın bana mektubu yollama), fakat bunları yazanın "evlenmek" isteyen "bekâr" bir adam olduğunu görüyorum. Ara sıra "sadakatsizlik" etmesinin ne önemi var, sadakatsizlik bile sayılmaz bu, çünkü ikiniz aynı yolda yürüyorsunuz ve o yalnızca bu yolda biraz sola kayıyor; senin en derin acının içine en derin mutluluğu da akıtmaktan vazgeçmeyen bu "sadakatsizliğin" ne önemi var, benim sonsuz bağlılığımın yanında bu "sadakatsizliğin" ne önemi var!

Kocan konusunda seni yanlış anlamış değilim. Kopmaz birlikteliğinizin bütün sırrını, bu zengin, bu tükenmez sırrı her seferinde onun çizmelerine gösterdiğin özene bağlıyorsun. Bunun bana acı veren bir yanı var, ne olduğunu tam bilmiyorum. Bu çok basit; çekip gitmen gerekirse, kocan ya başka bir kadınla yaşar ya da bir pansiyona taşınır ve çizmeleri şimdikinden daha iyi temizlenir. Bu hem aptalca hem de değil, sözlerinin bana bu kadar acı veren yanı ne bilmiyorum. Belki sen biliyorsundur.

Dün Laurin'e gittim, gazetede değildi, bugün onun-

la telefonda konuştum, tam da senden gelen bir makalenin düzeltisiyle uğraşırken çalışmasını bölmüş bulundum. Dün kocana bir mektup yazdığını söyledi; doğrudan Masaryk'nin sekreterine başvurmalıymış, Laurin'in bir tanıdığıymış adam. –Ben de dün Pick'e yazdım, kendisi Haindorf-Ferdinandstal'de– Bana daha önce yazıp para isteseydin, doğum günün mahvolmak zorunda kalmazdı. Yanımda getireceğim. – Ama belki de görüşemeyiz bile, bu karmaşada olmayacak iş değil.

Mesele de bu zaten. Mektuplarında, akşamı ve sabahı birlikte geçirenlerden ve geçiremeyenlerden söz ediyorsun. Bu ikincilerin durumu bana daha uygun geliyor. Kötü bir şey yapmışlar, kesinlikle ya da belki; ve bu olayın pisliği, senin de pek doğru söylediğin gibi, özünde onların yabancılığından ileri geliyor ve bu, içinde hiçbir zaman oturulmamış olup kapısı birdenbire hızla ardına kadar açılan bir evdeki pislik gibi dünyevi bir pislik. Yani kötü, ama belirleyici bir şey olmamış, biçimsel olarak gökyüzünde ve yeryüzünde belirleyiciliği olan bir şey yok ortada; bu sadece, senin deyiminle, "topla oynanan bir oyun". Mesela Havva elmayı (bazen, ilk günahı diğer her insandan daha iyi anladığıma inanıyorum) sadece hoşuna gittiği için Âdem'e göstermek amacıyla koparsaydı da böyle olurdu. Belirleyici olan, elmanın ısırılmasıdır; onunla oynamak belki serbest sayılmaz, ama yasak da değildir.

[Prag, 17-18 Ağustos 1920]
Salı

Bu mektuba ancak 10-14 günde cevap alırım, bugüne kadarki durumla kıyaslanınca neredeyse terk edilmek bu, öyle değil mi? Üstelik tam da şimdi sana, söylenemeyecek, yazılamayacak birkaç şey söylemem gerektiğini

hissediyorum; Gmünd'de yaptığım bir hatayı düzeltmek, boğulmuş bir şeyi kurtarmak için değil, durumumu iyice anlamanı sağlamak için, böylece benden korkup kaçmazsın, çünkü sonuçta her şeye rağmen insanlar arasında olur bu. Bazen üzerimde kurşun ağırlıklar varmış gibi hissediyorum; sanki bunlar beni bir anda denizin derinliklerine çekiyor ve beni tutmak ya da işte "kurtarmak" isteyen kişi bunu yapmaktan vazgeçiyor; güçsüzlükten değil, umutsuzluktan bile değil, tamamen kızgınlıktan. Bunu tabii ki sana değil, yorgun, boş bir kafanın (mutsuz ya da sinirli değil, neredeyse minnettar olunacak bir durum bu) zar zor algılayabildiği haliyle o silik hayaline söylüyorum.

Dün Jarmila'daydım. Sen bu kadar önemsediğin için, bir gün bile ertelemek istemedim; ayrıca, doğruyu söylemek gerekirse, Jarmila'yla eninde sonunda konuşmak zorunda olma düşüncesi beni huzursuz ediyordu ve bunu hemen yapmak istedim. Tıraş olmamıştım (yüzüm kaymak gibi olmaktan çok uzaktı), ama görevimi başarıyla yerine getirdiğim sürece bunun bana zararı dokunmazdı. Saat yedi buçuk civarında yukarıda, oturduğu kattaydım; zil çalışmıyordu, kapıya vurmam da bir işe yaramadı, posta kutusunda *Národní Listy* gazeteleri duruyordu, belli ki evde kimse yoktu. Kısa bir süre etrafta dolandım, tam o sırada avludan geçerek iki hanım geldi; biri Jarmila, diğeri galiba annesi. *Jarmila*'yı hemen tanıdım, oysa fotoğraftaki haline pek benzemiyordu, hele sana hiç,

[...][1]

1. Kişilik haklarına bağlı sebeplerle üstü çizilmiş. (Y.N.)

Hemen evden çıktık ve 10 dakika boyunca eski askerî okulun arkasında bir aşağı bir yukarı yürüdük. Beni en çok şaşırtan, senin daha önce söylediğinin aksine son derece konuşkan olmasıydı; yani en azından bu 10 dakika boyunca. Neredeyse hiç durmadan konuştu; bir keresinde bana onun bir mektubunu yollamıştın, ister istemez o mektuptaki gevezeliğini anımsadım. Konuşandan tamamen bağımsız bir konuşkanlıktı bu, üstelik bu kez daha da dikkat çekiciydi; çünkü söz konusu olan, mektuptaki kadar somut ayrıntılar değildi. Canlılığı biraz da, kendisinin de söylediği gibi, bu mesele yüzünden günlerdir çok büyük heyecan yaşamasından kaynaklanıyordu; Werfel dolayısıyla Haas'a telgraf çekmiş (henüz cevap alamamış), sana telgraf çekmiş ve ekspres bir mektup göndermiş, isteğin üzerine mektupları derhal yakmıştı, seni bir an önce sakinleştirmenin yolunu bilmiyordu ve bu nedenle, en azından konuyu bilen biriyle bunu konuşmak için daha öğleden sonra bana gelmeyi düşünmüştü. (Nerede oturduğumu bildiğini sanıyordu. O da şöyle oldu: Sonbaharda ya da belki ilkbahardı, bilemiyorum, Ottla ve –Schönbornpalais'te sonumun yakın olduğu kehanetinde bulunan– küçük Rúženka'yla kürek çekmeye giderken Rudolphinum'un önünde Haas'la karşılaştık, yanında da bir kadın vardı, ben o sırada kim olduğuna dikkat bile etmemiştim, meğer Jarmila'ymış. Haas ona adımı söyledi ve Jarmila kız kardeşimle yıllar önce yüzme okulunda ara sıra konuştuğunu hatırladı; o zamanlar okul koyu Hıristiyan olduğu için, kız kardeşim Yahudi bir tuhaflık olarak aklında kalmıştı. O zamanlar yüzme okulunun karşısında oturuyorduk ve Ottla ona evimizi göstermişti. Olayın uzun hikâyesi bu.) İşte bu nedenle geldiğime gerçekten sevinmişti, bu nedenle bu kadar canlıydı, bu arada gelişmelerden dolayı da üzgündü ama kesinlikle, kesinlikle bunlar artık sona ermişti ve beni neredeyse

hararetle temin ettiğine bakılırsa, kesinlikle, kesinlikle başka bir aksilik çıkmayacaktı. Fakat hırsım geçmemişti; mektupları –aslında onların önemini yeterince kavradığım söylenemezdi ama işte bütünüyle bana verilmiş olan görevin bilinci içinde yaşıyordum– bizzat yakmak ve küllerini bizzat Belvedere'ye savurmak isterdim.

Kendinden pek az bahsetti; devamlı evde oturuyormuş –yüzü bu söylediğini doğruluyor–, kimseyle konuşmuyormuş, dışarı çıktığında da ya bir şeylere bakmak üzere bir kitapçıya uğramak ya da mektup atmak için çıkıyormuş. Bunun dışında sadece senden bahsetti (ya da acaba senden bahseden ben miydim; bunu sonradan ayırt etmek güç); Berlin'den gelen bir mektuptan sonra onun seni ziyaret etme ihtimalinin seni ne kadar sevindirdiğinden söz ettiğimde, artık sevinmenin mümkün olduğuna, hele kendisinin birisini sevindirebileceğine inanmadığını söyledi. Sözleri bana basit ve inandırıcı geldi. Eski günlerin bir kalemde silinip atılamayacağını ve orada her zaman canlandırılabilecek birtakım ihtimaller bulunduğunu söyledim. Evet, beraber olsanız belki bu doğru olabilirmiş ve son zamanlarda senin geleceğini düşünüp çok seviniyormuş ve senin burada –bunu söylerken birkaç kez tam önündeki yeri gösterdi, elleri de hareketlendi–, burada, burada olman ona o kadar doğal bir gereklilik gibi geliyormuş ki.

Bir açıdan bana Staša'yı hatırlattı; ikisi de senden söz ederken sanki yeraltındalar ve yaşıyor olan senden yorgun bir tavırla söz ediyorlar. Fakat aslında Jarmila'nın yeraltı çok farklı; orada seyirci daha fazla acı çekiyor, burada Jarmila. Bana, korunmaya muhtaç biriymiş gibi geldi.

[...][1]

1. Kişilik haklarına bağlı sebeplerle üstü çizilmiş. (Y.N.)

Evinin önünde kısa bir biçimde vedalaştık.

Daha önce, senin bana göstermek istediği özellikle güzel bir fotoğrafından uzun uzadıya bahsederek beni biraz kızdırmıştı. Sonunda ortaya çıktı ki, Berlin seyahatinden önce, bütün kâğıtları ve mektupları yakarken o fotoğraf elindeymiş ve bugün öğleden sonra tekrar aramış ama nafile, bulamamış.

Sonra sana telgraf çekip görevin tamamlanmış olduğunu abartılı bir dille bildirdim. Fakat acaba yapabileceğim başka bir şey var mıydı? Sen *[...]*[1] çalışmamdan memnun kaldın mı?

Mektup ancak 14 gün sonra eline geçeceğine göre, senden bir ricada bulunmak anlamsız ama bu belki de sadece ricanın anlamsızlığına küçük bir ek: Eğer bu çürümüş dünyada (insanın çekilip koparıldığı zaman gerçekten çekilip koparıldığı ve kendine yardım edemediği dünyada) bunu yapman bir şekilde mümkünse, benden korkup yılma; seni bir ya da bin kez, şu anda ya da her zaman için o anda hayal kırıklığına uğratsam bile. Aslında bu bir rica değil, sana yönelik de değil, kime yönelik olduğunu bilmiyorum. Bu sadece, sıkışmış bir göğsün sıkışmış nefesi.

Çarşamba

Pazartesi sabahı gelen mektubun. O pazartesi saba-

1. 2 kelime karalanmış. (Y.N.)

hından, daha doğrusu öğleninden beri, seyahatin rahatlatıcı etkisinin (her şey bir yana, her yolculuk başlı başına bir dinlenmedir; bir "yakana yapışılması", bir "tekrar tekrar silkelenmen" durumudur) biraz geçmesinin ardından, işte o zamandan beri sana hiç durmadan tek bir şarkı söylüyorum, sürekli değişiyor ve hep aynı kalıyor, rüyasız bir uyku gibi zengin, sıkıcı ve yorucu, öyle ki bazen ben bile söylerken uyuyakalıyorum, bunu dinlemek zorunda kalmadığına sevin, bu süre boyunca mektuplarımdan korunduğuna sevin.

Ah, insan sarraflığı! Çizmeleri bir güzel silmene ne itirazım olabilir ki: Güzelce sil, bir köşeye koy ve bu iş bitsin. Yalnız, onları zihninde gün boyu siliyor olman, işte bu bana bazen acı veriyor (ve çizmelerin temiz olmasını sağlamıyor).

[Prag, 19-23 Ağustos 1920]
Perşembe

Ben hep başka bir cümle duymak istedim, sense şunu: *jsi můj*.[1] Neden özellikle bu cümle? Aşk anlamına bile gelmiyor, daha ziyade yakınlık ve geceyi anlatıyor.

Evet, yalan büyüktü ve ben de bu yalana ortak oldum ama daha da kötüsü, bir köşede, kendim için, bir suçsuzluk kanıtı olarak.

Ne yazık ki bana hep, geldiğimde çoktan kendi kendine yerine getirilmiş görevler veriyorsun. Eğer bana bu ka-

1. Sen benimsin. (Y.N.)

dar az güveniyor ve sadece özgüvenimin biraz artmasını sağlamak istiyorsan, bu çok belli oluyor. Pick bana, Bavan Milena Pollak'ın (Kim bu üç aşamalı zor adın sahibi?) sorusuna geçen hafta cevap verdiğini yazmış. Bu arada, görünüşe bakılırsa bir yayıncısı yok, ağustos sonunda Prag'a gelecek ve kendine bir yayıncı arayacak. Geçenlerde Ernst Weiß'ın ağır hasta olduğu, parasız kaldığı ve Franzensbad'da onun için para toplandığı yolunda bir söylenti geldi kulağıma. Sen bu konuda bir şey biliyor musun?

Jarmila'nın telgrafının (kendisiyle buluşmamızdan önce çekilmişti) benimle ya da kıskançlıkla ne ilgisi var, anlamıyorum. Gerçi gelmeme sevinmiş gibiydi (senin adına) ama gitmeme çok daha fazla sevinmiş görünüyordu (benim adıma, daha doğrusu kendi adına).*

Soğuk algınlığı konusunda *[...]*[1] bir iki kelime daha yazsan iyiydi; Gmünd'de mi yakalandın, yoksa kafeden eve dönerken mi? Bu arada, şu anda burada hâlâ güzelim yaz mevsimi devam ediyor, pazar günü bile sadece Güney Bohemya'da yağmur yağdı, gurur duydum, bütün dünya sırılsıklam giysilerime bakıp Gmünd tarafından geldiğimi anlayabilirdi.

* *Mektubun ilk sayfasının sol kenarında (not, 220. sayfanın 11. satırındaki "çekilmişti"ye kadar devam ediyor):* Laurin'den mektup var mı? Ya avukat ne dedi?

Cuma

Mektubunu yakından okuyunca, şu anda bulunduğun içler acısı durumu hiç anlayamıyor insan, biraz uzak tutup okumak gerek ama işte o zaman bile olmuyor.

1. Parantez içindeki yaklaşık 5 kelime karalanmış. (Y.N.)

Pençelerle ilgili sözlerimi yanlış anlamışsın, zaten anlaşılacak gibi de değildi. Gmünd'le ilgili söylediklerin doğru, hem de yerden göğe kadar. Mesela, "Prag'dayken beni aldatmadın, değil mi?" diye sorduğunu hatırlıyorum. Yarı şaka, yarı ciddi, yarı kayıtsızca sorulmuş bir soruydu – yine o üç parça, çünkü bu imkânsızdı. Mektuplarımı almıştın ve bunu soruyordun. İmkân var mıydı böyle bir soruya? Ama ben, bununla yetinmeyip meseleyi daha da imkânsız hale getirdim. "Hayır, aldatmadım," dedim. İnsan nasıl olur da böyle konuşur? O gün birbirimizle sohbet ettik ve birbirimizi dinledik, sık sık ve uzun uzun, iki yabancı gibi.

Viyana'daki arkadaşımın adı Jeiteles değil, ayrıca benim arkadaşım da sayılmaz, onu tanımıyorum bile, Max'ın bir ahbabı, bütün bu işleri o halletti, ama ilan bir şekilde gazetede çıkacak, buradaki ilan bürolarından biri vasıtasıyla bunu yapmak çok kolay.

Jarmila dün akşama doğru bana uğramış (şu anki adresimi nereden öğrendi bilmiyorum), evde değildim, senin için bir mektup ve kurşunkalemle yazılmış bir not bırakmış; notta, mektubu sana yollamamı rica ediyor, gerçi taşradaki adresini biliyormuş ama doğru olduğundan çok da emin değilmiş.

Vlasta'yı henüz aramadım, pek cesaret edemiyorum buna, ancak saat 9'dan sonra bürodan arayabilirim, o zaman da zaten diğer memurların ortasında (telefon kabinimiz yok) doğru dürüst konuşamam (santraldaki kız da bunu dikkate alarak genellikle telefonu bağlamaktan kaçınıyor,), ayrıca soyadını da unuttum, eğer telefona baban çıkacak olursa ne yaparım? En iyisi ona yazmak; sence mektubun Çekçe olması şart mı?

Avukattan bahsetmiyorsun?

Çarşamba günü ilan ilk kez çıkıyor. Bu ilan üzerine gelecek mektuplar sana Viyana'dan mı gönderilecek?

Neyse, o kadar da uzun sürmedi, Salzburg'dan yolladığın iki mektubu aldım, umarım Gilgen'de hava güzeldir, ne de olsa sonbahar geldi, bunu inkâr edemeyiz. Ben bazen iyiyim bazen kötü, duruma göre değişiyor; sağlığım bir süre daha, en azından sonbahar ortasına kadar bozulmaz umarım. Gmünd konusunda daha yazışmamız ya da konuşmamız gerek –kötü oluşumun sebeplerinden biri de bu– hayır, kesinlikle böyle değil, aslında tam tersi, bu konuda daha ayrıntılı yazacağım; *[...]*[1] – Jarmila'nın mektubunu da bununla birlikte gönderiyorum. Beni ziyaretine karşılık ona pnömatik postayla bir mektup göndererek, mektubunu elbette seve seve sana ulaştıracağımı yazdım, ama ancak içinde aciliyet taşıyan bir şey yoksa, çünkü senin adresini bir haftadan önce alamayacağımı sanıyordum. Bir cevap gelmedi.

Eğer mümkünse evinin bir fotoğrafını yollamanı rica ediyorum!

[Prag, 26 Ağustos 1920]
Perşembe

Önce kurşunkalemle yazdığın mektubu okudum, pazartesi günkü mektubununsa sadece altı çizili yerine şöyle bir göz atıp şimdilik bıraktım; ne kadar da korkağım, ne kötü insanın kendini olduğu gibi tutup her kelimenin içine atamaması, atabilse, o kelime saldırdığında kendini bir bütün olarak savunabilir ya da bir bütün olarak yok edebilir. Fakat işte burada da sadece ölüm değil, aynı zamanda hastalıklar var.

1. Yaklaşık 15 kelime karalanmış. (Y.N.)

Daha mektubu bitirmeden –sonunda sen de buna benzer bir şey yazmışsın–, acaba orada biraz daha kalman mümkün olur mu diye düşündüm; tabii sonbahar izin verdiği sürece. Bu mümkün değil mi?

Salzburg'dan çabucak gelmişti mektuplar, Gilgen'den gelmesiyse uzun sürüyor ama bunun dışında da oradan buradan haber alabiliyorum. Gazetede Polgar'ın eskizleri vardı, deniz üzerine, son derece hüzün verici ve insanı afallatıyor, çünkü bir yandan da komik – bu pek bir şey değil ama bunun dışında, Salzburg'la, festivallerle, havanın değişkenliğiyle ilgili haberler de var – ki bu da komik değil, yola çıkmakta geç kaldın sen; sonra, bazen Max'a Wolfgang'ı ve Gilgen'i anlattırıyorum, çocukluğunda orada çok mutluymuş, eskiden daha iyiydi herhalde. Fakat eğer *Tribuna*, yani her gün senden bir şeyler bulma ihtimali ve sonra gerçekten de şu ya da bu sayfada bulmak söz konusu olmasaydı, bütün bunlar pek bir şey sayılmazdı. Bundan bahsetmemden rahatsız oluyor musun? Ama ben *Tribuna*'yı büyük bir zevkle okuyorum. Hem, bundan senin en iyi okurun olan ben bahsetmeyeceksem, kim bahsedecek? Daha önce, yazarken beni düşündüğünü söylemenden önce yazdıklarınla aramda bir bağ kurmuş, yani onları bağrıma basmıştım; şimdi, bunu açık açık söylediğinden beri ise neredeyse daha çekingenim ve mesela kardaki tavşanla ilgili bir şeyler okuduğumda adeta kendimi karda koşarken görüyorum.

Landauer'in yazısıyla Sophie Adası'nda rahat bir saat vakit geçirmişimdir; çeviri üzerindeki o titizce çalışma nedeniyle öfkeli olmanı –ki aslında sevecen bir öfkeydi– anlıyorum* ama yine de güzel bir yazı ve bir adım bile derine inemese de en azından bu adımı atmak üzere gözlerini kapatıyor. Bu arada, seni kendine çeken çevre ilginç; o üç yazı (Claudel, Landauer, Dopisy) birbirine yakın aslında. Neden Landauer'i seçtin? (Bu arada

Kmen'in bu sayısında, şimdiye kadar o dergide okuduğum ilk iyi orijinal metin de bulunuyor, yazanın adını tam hatırlamıyorum, Vladislav Vančura ya da onun gibi bir şey.)

Sonunda diğer mektubu da okudum ama açık söylemek gerekirse "*Nechci abys na to odpovídal*"[1] cümlesinden itibaren. Ondan önce ne vardı bilmiyorum ama şimdi, senin tıpkı içimin ta derinlerine hapsedip orada taşıdığım gibi olduğunu reddedilemeyecek şekilde doğrulayan mektuplarını da düşününce, onu okumadan altına imzamı atmaya hazırım; isterse en yüksek mahkemelerde aleyhimde delil olarak kullanılsın. Kirliyim ben Milena, sonsuz kirli, o yüzden temizlik konusunda böylesine yaygara ediyorum. Hiç kimse cehennemin dibindekiler kadar temiz şarkı söyleyemez; meleklerin söylediğini sandığımız şarkı, aslında onlarınkidir.**

Birkaç gündür "askerliğimi" yapıyor, daha doğrusu "manevra" hayatı yaşıyorum; benim için dönem dönem en iyisinin bu olduğunu yıllar önce keşfetmiştim. Öğleden sonra yatıp mümkün olduğunca uzun süre uyuyor, ardından iki saat dolaşıyor, sonra da mümkün olduğunca uzun süre uyanık kalıyorum. Fakat çapanoğlu tam da bu "mümkün olduğunca uzun süre"nin altından çıkıyor. Öğleden sonra da, gece de uykumun "fazla uzun sürmesi mümkün olmuyor" ve bu defa sabah büroya geldiğim-

1. "Buna cevap vermeni istemiyorum." (Y.N.)

de tam anlamıyla sararıp solmuş oluyorum. Asıl ganimet gecenin derinliklerinde, ikinci, üçüncü, dördüncü saatinde ama en geç gece yarısı yatıp uyumazsam, ertesi gün kendimi de, geceyi ve günü de kaybetmiş oluyorum. Yine de bütün bunların bir zararı yok, bu askerlik hizmeti bir sonuç vermese de iyi bir şey. Sonuç vereceği de yok zaten; önce "dilimin çözülmesi", sonra da bittiğini, askerlik izninin bittiğini görmem için bu şekilde yarım yıl geçirmem gerek. Fakat dediğim gibi: Öksürüğüm uzun ya da kısa vadelerle gaddarca araya girse de, kendi çapında iyi bir şey.

Şüphesiz, mektuplar o kadar da kötü değildi ama bu kurşunkalemle yazılmış mektubu da hak etmiyorum. Zaten onu hak eden biri var mıdır acaba, gökyüzünde ve yeryüzünde?

* *Mektubun ilk sayfasının sol kenarında (not, 223. sayfanın 6. satırındaki* "ama bunun dışında"*ya kadar devam ediyor):* Günlüğü 100 kron ha, çok ucuzmuş, oralarda daha uzun kalamaz mısın, Gilgen'de, Wolfgang'da, Salzburg'da ya da başka bir yerde?

Aynı sayfanın sağ ve alt kenarında: Max'ın Topič konusunda aracı olması bence imkânsız, Pick'in burada Max'ın arkasına saklanmak istemesi ise beceriksizlikten başka bir şey değil, bana bununla ilgili bir şey yazmadı, Prag'a geldiğinde bizzat bir şeyler bulmaya çalışacağına söz verdi.

** *Mektubun ikinci sayfasının sol ve üst kenarında (not, 223. sayfanın 11. satırındaki* "haberler de var"*dan, 29. satırındaki* "ki aslında"*ya kadar devam ediyor):* Evet, okurken bir şeyleri atladığımı ve bunu unutamadığım halde aynı zamanda hatırlayamadığımı biliyordum: Ateş mi? Gerçek ateş mi? Dereceyle ölçülen ateş mi?

Mektubun üçüncü sayfasının sağ kenarında (not, 223. sayfanın 29. ve 30. satırındaki "sevecen bir öfkeydi"*den, 224. sayfanın 14. satırındaki* "cehennemin dibindekiler"*e kadar devam ediyor):* Artık denize girilemiyor mu? Evinin fotoğrafını yolla lütfen.

Mektubun son sayfasının sol ve üst kenarında (not, 224. sayfanın 15. satırındaki "söyleyemez"*den başlıyor):* Jarmila cevap yazmış; üç satır: Mektubu acil olmaktan ziyade önemliymiş ve teşekkür ediyormuş. Vlasta konusunda senden hâlâ haber bekliyorum.

[Prag, 26-27 Ağustos 1920]
Perşembe akşamı

Bugün oturmaktan başka bir şey yapmadım, şundan bundan biraz bir şeyler okudum ama esas olarak hiçbir şey yapmadım ya da çok hafif bir ağrıya, onun şakaklarımda gezinişine kulak verdim. Bütün gün mektuplarınla meşguldüm; ıstırap içinde, sevgi içinde, endişe içinde ve belirsiz bir şeyden –belirsizliği esasen gücümü ölçüsüzce aşmasından kaynaklanıyor– duyduğum tümüyle belirsiz bir korku içinde. Bu arada, mektupları ikinci kez okumaya cesaret edemedim, bir yarım sayfayı ise henüz hiç. İnsan neden doğru olanın bu çok özel, bu avutucu derecede intiharı andıran gerilim içinde yaşamak olduğunu kabul etmez de (sen de ara sıra buna benzer şeyler söylüyorsun; bense her söyleyişinde seninle dalga geçmeye çalışmıştım) onu kasten azaltır, şuursuz bir hayvan gibi (üstelik yine bir hayvan gibi bu şuursuzluğu severek) ondan uzaklaşır ve böylelikle bütün o rahatı kaçmış, kudurmuş elektriği kendi vücuduna aktararak neredeyse yanıp küle döner ki.

Bununla gerçekte ne demek istediğimi tam olarak bilmiyorum; tek istediğim, mektuplarından yükselen yakınmaları bir şekilde yakalamak, söylediklerini değil de sakladıklarını, ki bunu yapabilirim, çünkü onlar aslında benim yakınmalarım. Burada, karanlıkta da hemfikir olmamız her şeyden tuhaf ve buna ancak her iki dakikada bir inanabiliyorum.

Cuma

Geceyi uyumak yerine (aslında biraz da elimde olmaksızın) mektuplarla geçirdim. Yine de şu anda henüz

en kötüsü bu değil. Aslında mektup gelmedi senden, ama tek başına bu da bir şey değil. Şu aralar her gün yazmıyor olmak çok daha iyi; sen bunu içten içe benden önce anladın. Her gün yazılan mektuplar insanı güçlendirmek yerine zayıf düşürüyor; eskiden mektubu bir dikişte içip bitiriyor ve aynı anda (Prag'dan söz ediyorum, Merano'dan değil) hem on kat güçlenip hem de on kat susuyordum. Oysa şimdi durum o kadar ciddi ki, mektubu okurken dudaklarımı ısırıyorum ve şakaklarımdaki hafif ağrı benim için her şeyden daha kesin hale geliyor. Fakat bu da olabilir; yeter ki tek bir şey olmasın: Hasta olma Milena, sakın hasta olma. Yazmaman iyi (Dünkü gibi iki mektubu bitirmek için kaç güne ihtiyacım var? Aptalca bir soru; onları bitirmeye günler yeter mi hiç?), ama bunun sebebi hastalanman olmamalı. Bunu söylerken yalnızca kendimi düşünüyorum. Ne yaparım ben? Büyük ihtimalle şu anda yaptığımı; ama nasıl yaparım? Hayır, bunu düşünmek istemiyorum. Ve bununla birlikte, seni düşündüğümde gözümün önüne gelen en net görüntü hep yatakta yatışın; tıpkı Gmünd'de akşam vakti kırlara uzanışın gibi (hani sana bir arkadaşımdan bahsetmiştim, sen de yarım kulakla dinlemiştin). Bu ise hiç de acı verici bir görüntü değil, aslında şu anda düşünebildiğim en iyi şey; yatakta yatıyorsun, ben de biraz olsun sana hastabakıcılık yapıyorum, ara sıra geliyorum, elimi alnına koyuyorum, yukarıdan sana bakarken gözlerine dalıp gidiyorum, odada dolanırken bakışlarını üzerimde hissediyorum ve daima, artık dizginlenemeyecek bir gururla biliyorum ki senin için yaşıyorum, ancak böyle yaşamama izin var ve benimle kalıp bana elini uzattığın için şükretmeye başlıyorum. Ayrıca, bu yakında geçecek bir hastalık, seni eskisinden daha sağlıklı yapacak ve bütün görkeminle tekrar ayağa kalkmanı sağlayacak; bense yakında bir gün, umarım gürültüsüz patır-

tısız ve acı çekmeden, toprağın altına gireceğim. – Kısacası, bu bana hiç de acı vermiyor ama senin uzaklarda hasta olduğun düşüncesi –

İşte ilan, aslında biraz daha zekice ve daha anlaşılır yapılabilirmiş, özellikle "Viyana Ticaret ve Dil Okulları" orada bir kenara atılmış gibi ve anlamsız duruyor; "öğretmen"den sonraki virgülü ise ben koymadım. Bu arada, düzeltilmesini istediğin şeyleri söyle, bir dahaki sefere değiştirtirim. Bu ilan ayın 26'sında çıktı; bundan sonrakilerse 1'inde, 5'inde ve 12'sinde çıkacak.

Demek ki Max gerçekten de aracılık edemiyor. Gerçi Tycho Brahe, Topič tarafından yayımlandı ama şimdiye kadar bir de Yahudilere yönelik politik bir broşür çıkması gerekiyordu, kabul edilmişti ama sonra yine kâğıt sıkıntısı, baskı masrafı vs. gibi sorunlardan ötürü reddedildi. Yani aslında Max'ın Topič'le arası kötü.

[Prag, Ağustos sonu 1920]

Söylediklerim geçerliliğini koruyor, işi aceleye getiremem ama bu, şimdi yazacaklarımla ancak şu yönden alakalı: Senin rahatsızlığından bile benim için bir iyilik çıkıyor, rahatsızlığın bile beni düşünüyor; parayla *[...]*[1] ona yaklaşmama izin vererek değil, bir şekilde bütün

1. Bir kelime karalanmış. (Y.N.)

bunların bir parçası olmama izin vererek, uzaktan, gerçekten de çok uzaktan –elbette buna iznim varsa, ki senin bunu benden esirgeyeceğinden korkmuyorum, bunun için sebep yok– ben senin sanatoryuma gitmek istememenden korkuyorum. Oysa mesela Kreuzen ne kadar hoşuna gitmişti. Babandan 1000 kron aldın, değil mi? Ya da 1200, doğru mu? Ben sana her ay en az 1000 kron gönderebilirim. Bu da toplamda 8000 Avusturya kronu eder. Sanatoryumun ücreti günde 250 krondan fazla olamaz. Böylece sonbahar ve kış boyunca orada kalabilirsin; eğer Kreuzen olmazsa, başka bir yerde. İtiraf ediyorum: Yine senin bu kadar yakınında nefes alıp vermenin mutluluğundan, seni düşündüğüm yok. Ama bu da söylediklerimi değiştirmiyor.

Sana bir dahaki yazışımda bunun bir işareti olarak evine kart yerine basılmış bir şey yollayacağım.

[Prag, 28 Ağustos 1920]
Cumartesi

Ne güzel, ne güzel Milena, ne güzel... Mektuptaki (salı günkü) hiçbir şey, o mektubun içinden çıkıp geldiği huzur, güven ve açıklık kadar güzel değil.

Sabah henüz mektup gelmemişti, tek başına bu gerçekle kolayca uzlaşabilirdim; artık mektup almanın anlamı çok değişti, mektup yazmanın anlamıysa neredeyse tamamen aynı, yazma zorunluluğunun verdiği sıkıntı ve mutluluk sürüyor, dolayısıyla bu gerçekle uzlaşabilirdim; çünkü eğer dün bütün günü, akşamı ve gecenin yarısını seninle sohbet ederek geçirdiysem, mektuba ne için ihtiyacım var ki... Bu sohbette ben bir çocuk kadar içten ve ciddiydim, sen ise bir anne kadar sevecen ve ciddi (gerçekte hiç böyle bir çocuk ya da böyle bir anne görme-

dim), yani her şey yolunda gidebilirdi; yalnız, yazmayışının nedenini bilmek zorundaydım, seni gözümde sürekli yatakta hasta yatarken canlandıramazdım, dışarıda sonbahar yağmuru, sen yalnızsın, ateşin var (bundan bahsetmiştin), üşütmüşsün (bundan da bahsetmiştin), ayrıca gece terlemeleri ve yorgunluk (bütün bunlardan bahsetmiştin) – kısacası eğer bunlar yoksa, o zaman iyi, daha ne isterim...

Mektubunun ilk paragrafına cevap vermeyeceğim; bir önceki mektubun o adı çıkmış ilk paragrafını bile bilmiyorum ki. Bunlar tam anlamıyla kördüğüm olmuş meseleler, ancak anneyle çocuk arasındaki bir konuşmada çözülebilir, belki ancak orada, çünkü orada ortaya çıkamazlar. İlk paragrafa cevap vermiyorum, çünkü şakaklarımdaki ağrı pusuda bekliyor. Aşk oku, kalbim yerine şakaklarıma mı saplandı yoksa? Artık Gmünd'le ilgili bir şey de yazmayacağım, en azından bilerek yapmayacağım bunu. Aslında bu konuda söylenecek çok şey var ama ortaya çıkan sonuç şu: Akşam sana veda edip gitseydim, Viyana'daki ilk gün de daha iyi geçmiş olmayacaktı, bununla birlikte Viyana'nın Gmünd'e göre bir artısı var; oraya geldiğimde korku ve bitkinlikten şuurumu yarı yarıya kaybetmiş vaziyetteydim, buna karşılık Gmünd'e bunu bilmeden –amma aptalmışım–, büyük bir özgüvenle, sanki artık bana bir şey olmazmış gibi, bir ev sahibi misali geldim; hiç durmadan içimde gezinen bütün o huzursuzluk varken bir yandan da böyle bir sahip olma yorgunluğunun ortaya çıkabilmesi tuhaf, evet, belki de benim bu ve diğer konulardaki asıl hatam da bu.

Saat üçü çeyrek geçiyor, mektubun saat ikiden önce gelmişti, yazmayı burada kesip yemeğe gitsem iyi olacak, öyle değil mi?

Benim için önemi olduğundan değil, yalnızca dürüstlükten yazıyorum bunu: Dün, Lisl Beer'in Gilgen'de

bir villası olabileceğini duydum. Bunun senin canını sıkan bir yanı var mı?

Son cümlenin çevirisi çok iyi. O hikâyede her cümle, her kelime, her –tabiri caizse– müzik "korku"yla bağlantılı; o zamanlar yara ilk kez uzun bir gecede açılmıştı ve çeviri, bende uyandırdığı hisse göre tam da bu bağlantıyı veriyor, sana ait o sihirli el sayesinde.

Bak mektup almanın ne kadar acı verici bir yanı var; ama sen bunu zaten biliyorsun. Bugün senin mektubunla benimki arasında –o büyük güvensizliğin izin verdiği ölçüde– açık, güzel, derin derin nefes alan bir birliktelik vardı ve şimdi, daha önceki mektuplarımın cevaplarını beklemek zorundayım; ki onlardan korkuyorum.

Bu arada, adresini daha pazartesi günü almışken nasıl olur da salı günü benden mektup beklersin?

[Prag, 28 Ağustos 1920]

Kondüktörler senin de hoşuna gidiyor, değil mi? Ah o bir zamanların neşeli, ama tam bir Viyanalı olarak da sıska kondüktörü! Fakat burada da iyi insanlar var, çocuklar kondüktörlüğe özeniyorlar; onlar gibi güçlü ve itibarlı olmak, oradan oraya gitmek, basamakta durmak, aynı öyle çocukların üzerine eğilebilmek için, üstelik ellerinde bir zımba ve bir yığın tramvay bileti de var; bense, bütün bu imkânların beni daha ziyade ürkütmesini bir tarafa bırakacak olursak, onlar gibi neşeli ve paylaşımcı olmak için kondüktörlüğe özeniyorum. Bir keresinde ağır ağır giden bir elektrikli tramvayın arkasından yürüyordum ve kondüktör

(Şair beni bürodan almaya geldi, kondüktörlerle işim bitene kadar bekleyebilir)

arka sahanlıktan dışarı sarkmış, bağıra çağıra bana bir şeyler söylüyordu, Josef Meydanı'nın gürültüsünde ne dediğini anlamıyordum, bir yandan da telaşlı el kol hareketleri yapıyordu, bana bir şey gösteriyor olmalıydı ama anlamadım, bu sırada tramvay uzaklaştı ve adamın çabaları gittikçe ümitsizleşti – sonunda anladım: Yakamdaki altın çengelli iğne açılmış ve adam beni uyarmak istemişti. Bunu bu sabah, dün geceden sonra tıpkı sakat bir hayalet gibi ruhsuz ruhsuz tramvaya bindiğimde hatırladım; kondüktör 5 kronumun üstünü uzatırken beni neşelendirmek için (aslında tam olarak beni neşelendirmek için değil, çünkü yüzüme hiç bakmamıştı; ortamı neşelendirmek için), bana verdiği banknotlarla ilgili hoş bir laf etmiş ama ben kaçırdım, bunun üzerine yanımda duran bir bey de o laf dolayısıyla bana gülümsedi, ben de ister istemez gülümseyerek karşılık verdim ve böylece durum biraz toparlanmış oldu. Keşke bu, St. Gilgen'deki yağmurlu havanın düzelmesini de sağlasaydı!

[Prag, 29-30 Ağustos 1920]
Pazar

Dün tuhaf bir yanılgıya düştüm. Öğlen, mektubun (salı günkü) beni öylesine mutlu etmişti ki; akşam tekrar gözden geçirdiğimde ise, özünde son yazdığın mektuplardan hiçbir farkı olmadığını gördüm; açığa vurduğunun çok ötesinde bir mutsuzluk taşıyor. Bu yanılgı, benim nasıl da sadece kendimi düşündüğümü kanıtlıyor; kendi içimde hapis olduğumu, senden sadece tutabildiğim kadarını tuttuğumu ve o kadarını kimse benden almasın diye çöllere kaçmak istediğimi. Büroda birine bir yazı dikte edip koşa koşa odama geldiğim için, orada beklenmedik bir biçimde mektubunu bulduğum için,

onu büyük bir mutlulukla yutarcasına okuduğum için, orada bariz bana yönelik bir eleştiri olmadığı için, o sırada tesadüfen şakaklarım hafif hafif zonklamaya başladığı için, seni ormanda, göl kenarında ve dağlarda sakin ve huzurlu uzanırken gözümde canlandıracak kadar uçarı olduğum için – hiçbiri mektubunla ve gerçekteki durumunla en ufak bir alakası olmayan bu ve diğer birkaç sebepten ötürü mektubun bana neşeli geldi ve buna karşılık ben de sana saçma bir cevap yazdım.

—

Pazartesi

Sevgili Milena, zaptedemiyoruz kendimizi, insanı sırf hainlik olsun diye yutmayan bir denizde oradan oraya sürükleniyor gibiyiz. Geçenlerde senden her gün yazmamanı rica etmiştim, bu söylediğimde samimiydim, mektuplardan korkuyor, bir gün gelmese daha huzurlu oluyordum; masamın üzerinde duran bir mektup gördüğümdeyse bütün gücümü toplamam gerekiyor ve bu bile yeterli olmuyordu – bugünse bu kartlar (ikisine de el koydum) gelmemiş olsaydı kendimi mutsuz hissederdim. Teşekkürler.

[...][1] Bürodaki işler.

—

Şimdiye kadar Rusya hakkında okuduğum genel yazılardan beni, daha doğrusu vücudumu, sinirlerimi, kanı-

1. Yaklaşık 50 kelime karalanmış. (Y.N.)

mı en çok etkileyen, ekte yolladığım makale oldu. Yine de orada yazanları olduğu gibi benimsemeyip önce kendi orkestrama uyacak şekilde yeniden düzenledim. (Sonunu yırttım; konuyla ilgisi olmayan, komünistlere yönelik suçlamalar vardı, zaten yazının tamamı da sadece bir kesit.)

Onun alt alta sıralanmış kısa sözcükleriyle bu adres bir dua, bir tapınma gibi geliyor kulağa, öyle değil mi?

[Prag, 31 Ağustos 1920]
Salı

Cuma günü yazdığın bir mektup geldi, perşembe yazmadıysan mesele yok, yeter ki hiçbiri kaybolmasın.

Benim hakkımda yazdıkların korkunç zekice, hiçbir şey eklemek istemiyorum, aynen öyle kalsın. Yalnız, orada da olan bir şeyi biraz daha açık söylemek isterim: Benim mutsuzluğum, bütün insanları –tabii öncelikle, bana göre en kusursuz olanları– iyi saymamdan, aklımla, kalbimle iyi saymamdan kaynaklanıyor (şimdi içeri bir adam girdi ve korkuya kapıldı, bu düşünceleri dışa vuran bir yüzle boşluğa dalmıştım da ondan); yalnız, onların gerektiğinde gerçekten iyi olabileceklerine bir şekilde bedenim inanmıyor, bedenim korkuyor ve bu anlamda gerçekten dünyayı kurtaracak tecrübeyi beklemek yerine yavaş yavaş, sürünerek duvarı tırmanmayı tercih ediyor.

Yine mektupları yırtmaya başladım, dün akşam bir tanesi gitti. Benim yüzümden *[...]*[1] çok mutsuzsun (bunda muhtemelen başka şeylerin de payı var, her etki karşılıklıdır); gittikçe daha açık söyleyebilirsin bunu. Bir anda olmaz tabii.

Dün doktordaydım. Beklediğimin aksine, ne o ne de tartı beni iyileşmiş buldu; ama kötüleşmiş de bulmadılar. Fakat doktor Prag'dan uzaklaşmam gerektiğini düşünüyor. Önce Güney İsviçre dedi ama yaptığım açıklamadan sonra hemen bunun imkânsız olduğunu fark edip, derhal, ben bir şey demeden, Aşağı Avusturya'da iki sanatoryumun adını verdi, bunlar en iyileriymiş: Grimmenstein Sanatoryumu (Dr. Frankfurter) ve Wiener Wald Sanatoryumu, ama şu anda ikisinin de posta adresini bilmiyormuş. Acaba sen bir fırsatını bulup öğrenebilir misin, bir eczaneden, bir doktordan, posta ya da telefon rehberinden? Acelesi yok. Ayrıca bu, kesin gideceğim anlamına da gelmiyor. Bunlar yalnızca akciğer hastalıklarına bakılan yerler; bir bütün halinde gece gündüz öksüren ve ateşi çıkan, insanın et yemek zorunda olduğu, iğne olmaya itiraz edersen eski bir celladın kollarını yerinden çıkaracakmış gibi tuttuğu ve sakalını sıvazlayan Yahudi doktorların, Hıristiyanlara olduğu gibi Yahudilere de sert sert baktıkları evler.

Son mektuplarından birinde (bu son mektupları,

1. 2 kelime karalanmış. (Y.N.)

koyduğum yerden çekip almaya cesaret edemiyorum, belki de üstünkörü okurken yanlış anladım, en muhtemel olan bu), oradaki meselenin nihai bir sona doğru gittiğini yazmışsın. Bunun ne kadarı anlık acıdan kaynaklanıyordu, ne kadarı kalıcı gerçekti?

Mektubunu bir daha okudum ve "korkunç" kelimesini geri alıyorum, orada bazı şeyler eksik ve bazı şeyler fazla, yani aslında sadece "zekice". Ayrıca insanlar için hayaletlerle "kovalamaca" oynamak da çok zor.

Demek Blei'yla görüştün. Ne yapıyormuş? Bütün olayın aptalca bir şey olduğuna yürekten inanıyorum; insanın ikilemde kaldığına da. Çünkü bunun güzel bir yanı var, yalnız işte 50.000 mil kadar uzakta, gelmeyi reddediyor ve Salzburg'un bütün çanları çalmaya başladığında, ne olur ne olmaz diye birkaç bin mil daha uzaklaşıyor.

[Prag, 1 Eylül 1920]
Çarşamba

Bugün mektup yok; aptalca bir şey bu, mektup gelmediğinde seni tenkit ediyor, mektup geldiğinde yakınıyorum ama burada buna hakkım var, biliyorsun, bu da o da yakınma değil.

Bugün Jarmila büroya geldi, dolayısıyla onu ikinci kez gördüm. Neden geldiğini tam olarak bilmiyorum. Çalışma masamın yanına oturdu, biraz oradan buradan konuştuk, sonra pencerenin önünde ayakta dikildik, sonra masanın başında, sonra tekrar oturdu, sonra da gitti. Bana gayet tatlı, sakin, huzurlu göründü, geçen seferkinden daha az cansız, biraz da yüzü kızarmıştı, fakat açıkçası pek güzel değil, özellikle otururken çirkin bile denilebilir, şapkasını da beceriksizce yüzüne doğru eğmişti. Fakat neden geldiğini bilmiyorum, belki de fazlasıyla yalnızdır, temel ve zorunlu bir prensip olarak hiçbir iş yapmadığı için, bana gelişi de bu hiçbir iş yapmayışın bir parçası olmalı. Zaten görüşmemizin bütününe de bir hiçlik havası, afakiliğin hoşluğu hâkimdi. Fakat yine de sonuna doğru zorlaşmaya başladı; çünkü ne de olsa her son biraz gerçektir ve hiçlikten ayrılır, ama aynı şekilde, gerçek olandan da mümkün olduğunca uzak durur; en sonunda kararlaştırdığımız şuydu: Belirsiz bir günde, belirsiz bir zamanda, dolaşmaya çıkıp da onun oturduğu semte yolum düşerse evde olup olmadığına bakacaktım, o zaman belki birlikte kısa bir yürüyüş yapabilirdik. Oysa bu belirsizlik bile benim için aşırı fazlaydı, verdiğim sözden dönmek istiyordum. Fakat bu bana ikinci uğrayışıydı; ayrıca insanın, içinde hiçbir direnç hissetmeksizin, uzaktan da olsa incitmek isteyeceği biri değil; ne yapmalıyım? Aklına parlak bir fikir gelirse, belki bana telgrafla bildirirsin, çünkü mektupla göndereceğin bir cevabı almam 10 günü bulur.

Bu arada –her zamanki tuhaf, alçak, cılız sesiyle–, senden bir mektup aldığından da söz etti. Acaba gelmesinin sebebi bu mektup muydu? Yoksa doğası gereği daima sağa sola tutunarak süzülürcesine mi ilerliyor bu dünyada? Ya da sadece senin peşinden mi geliyor?

Lütfen bana bu konuda yaz, artık sık sık soruları ce-

vaplamayı unutur oldun. Doğrusu, *hlava nesnesitelnė boli*[1] idi dün. Bugün sabah havanın güzel olmasına sevindim, seni gölde yüzerken görür gibi oldum; şimdi, öğleden sonra ise yine kapadı.

[Prag, 2 Eylül 1920]
Perşembe

Pazar ve pazartesi yolladığın mektupların yanı sıra bir kart geldi. N'olur beni yanlış anlama Milena. Burada dış dünyaya öylesine kapalı, öylesine uzak ve yine de nispeten huzur içinde oturuyorum ve kafamdan bazı şeyler geçiyor, korku, huzursuzluk; dolayısıyla, pek bir anlamı olmasa da bunları yazıyorum ve sana hitap ederken her şeyi unutuyorum, seni de; ve ancak böyle iki mektup geldiğinde tekrar her şeyin farkına varıyorum.

Vlasta'yı yarın arayacağım, bir telefon kulübesinden; buradan aranmaz. Babandan hiç cevap gelmedi mi?

Kışla ilgili kaygılarında tam olarak anlamadığım bir şey var. Kocan bu derece hastaysa, hem de iki hastalığı varsa ve durumu ciddiyse, o zaman büroya gidemez, ama tabii kadrolu memur olduğu için işten de çıkaramazlar, ayrıca hastalıkları nedeniyle hayatını da değiştirmesi gerekir; böylece her şey kolaylaşıyor, durum üzücü olsa da, en azından dışarıdan daha kolay görünüyor.

Fakat bu yerküredeki en saçma şeylerden biri, suç meselesini ciddi ciddi ele almak; en azından şu anda bana öyle geliyor. Saçma görünen, birtakım suçlamalarda bulunulması değil, şüphesiz insan ihtiyaç duyduğunda önüne geleni suçlar (fakat ihtiyacın en uç noktasına

1. başım çatlayacak gibi (Y.N.)

varmadığı sürece, çünkü o noktada hiç kimseyi suçlamazsın); bu tür suçlamaların gergin ve her şeyi altüst eden dönemlerde ciddiye alınması da, bu da anlaşılır bir şey; ama bunun, gündelik davranışlara yönelik sonuçları olacak kadar açık, hesap kitapla ilgili herhangi sıradan bir konu gibi tartışılmasını, işte bunu hiç anlamıyorum. Şüphesiz sen suçlusun ama o zaman kocan da suçlu ve o zaman yine sen ve o zaman yine o, birlikte yaşayan iki insan için başka türlüsü söz konusu olamayacağına göre, suç sonsuz bir dizi halinde, hayal meyal görülen ilk günaha kadar birikir ama sonsuz günahın çevresinde eşelenip durmak bana bugünümde ya da Ischl'deki doktor randevusunda ne fayda sağlar?

Bu arada, dışarıda aralıksız yağmur yağıyor ve dineceğe benzemiyor. Bana hiçbir zararı yok; ben kuru bir yerde oturuyor ve binanın dışına kurulan iskelenin tam da penceremin önüne denk gelen yerinde durmuş, biraz hafifleyen yağmura ve ekmeğime sürdüğüm tereyağının miktarına öfkelenerek gereksiz yere pencereye boya sıçratan boyacıdan utana utana zengin kuşluk kahvaltımı ediyorum; ki aslında bu da bir kuruntu, adam muhtemelen benim onunla ilgilendiğimin yüzde birinden daha az ilgili benimle. Hayır, şu anda gerçekten de bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun altında, fırtınanın ortasında çalışıyor.

Sonradan duyduğuma göre, Weiß büyük olasılıkla hasta değil, ama parasız kalmış, en azından yazın durum böyleydi, Franzensbad'da onun için para toplanmıştı. Ona 3 hafta önce cevap yazıp taahhütlü gönderdim –ama Schwarzwald'e–, henüz bu meseleden haberim yoktu. Cevap gelmedi. Şu anda kız arkadaşıyla Starnberger See'de; kız arkadaşı da, Baum'a kasvetli ve ağırbaşlı olsa da (kadının karakteri böyle) aslında mutsuz denilemeyecek (bu da karakterinin bir parçası) kartlar yazan

biri. Yaklaşık bir ay evvel (tiyatroda çok başarı kazandığı) Prag'dan ayrılmasından hemen önce onunla ayaküstü konuşmuştum. Çok zavallı bir hali vardı, son derece zayıf, narin, ama dayanıklı bir kadın; tiyatrodaki çalışmalardan aşırı yorgun düşmüştü. Weiß'tan yaklaşık şöyle söz etti: "Şu anda Schwarzwald'de, orada kendini pek iyi hissetmiyor ama şimdi Starnberger See'de beraber olacağız, o zaman durumu düzelecek."

Evet, Landauer *Kmen*'de çıkıyor, ikinci bölümünü daha doğru dürüst okumadım, bugün üçüncü ve son bölümü yayımlanacak.

Jarmila meselesi bugün, düne göre çok daha önemsiz, ikinci gelişi beni korkuttu, o kadar; muhtemelen ona ne yazacak ne de ziyaretine gideceğim. İnsan onun karşısında tuhaf bir duyguya kapılıyor; sanki yaptıklarını kendi zayıf, zavallı şahsı için değil de, vazife icabı, insani olmayan bir vazife icabı yapıyormuş gibi.

[Prag, 3 Eylül 1920]
Cuma

Milena, alelacele yazıyorum bunları. Bugün mektup gelmedi; kendimi bunun olağandışı bir tersliğe işaret etmediğine inandırmak için sürekli çaba harcamam gerekiyor. Dün akşam, daha doğrusu gece, bir saat boyunca son mektuplarının başında oturdum.

Telefon işi halloldu, bugün saat 6'da meclis binası önünde Vlasta'yla buluşuyorum. Pek de kolay bir telefon konuşması değildi; hiçbir telefon konuşması bana kolay gelmez. Önce, benim yabancı bir insan sıfatıyla neden onunla konuşmak ya da bir yerlerde buluşmak istediğim konusunda yanlış anlamadan kaynaklanan küçük bir gitgel yaşandı. Çünkü senin adını duymamıştı ve

ben de bunu bilmediğim için ters ters laflarına hayret etmiştim. Fakat meselenin ne olduğunu anlayınca fazlasıyla sevindi, bu onun için çok önemliydi ve önce cumartesi günü için bir buluşma önerdiyse de, sonradan fikrini değiştirdi ve bugün buluştuk.

Dün Max'ta, kocanın yetki konusuyla ilgili bir mektubunu gördüm. Sakin bir yazı, sakin bir dil. Sanırım Max bu konuda yardımcı olabilecektir.

Şimdi bir kart geldi Pick'ten –aslında Prag'da ama henüz bana uğramadı–, şöyle yazmış: "Ernst Weiß'ın sağ salim Prag'a geldiğinden haberiniz vardır." Haberim yoktu.

Jarmila'dan üç satırlık bir şey geldi, gelip bir saat burada oturduğu için özür diliyor, ama aslında yarım saat bile kalmamıştı. Yine de ona cevap yazıyorum, bu çok iyi oldu, dün yarım kalan konuşmamız tamamlanmış olacak.

Vlasta'yla ne konuşacağımı bilmiyorum, ama sanırım bu konuşmada gerçekten zarar verici birtakım aptallıklar yapmanın âlemi yok.

Kötü bir gazete bu *Tribuna*; "Jedermann" ile ilgili yazı hâlâ çıkmadı.

[Prag, 3-4 Eylül 1920]
Cuma akşamı

En önemli şeyi sana hemen anlatayım:

Genel olarak konuşmamızın gayet iyi geçtiği söylenebilir; tramvayla Kleinseite'ye, kayınbiraderinin evine gittik, evde kimse yoktu, yarım saat baş başa oturduk ve senden bahsettik, sonra nişanlısı geldi –senin sorunlarına aşina olmak çok doğal bir şeymiş gibi hemen (ama tatlı bir biçimde) lafa karışan bir Bay Riha–, böylece sohbetimiz biraz vakitsiz sona erdi; gerçi ben en önemli şeyi

söylemiş, ama henüz hiçbir şey sormamıştım, yine de esasen "söylemek" daha önemliydi.

Vlasta pek hoş biri, dürüst, açık, belki biraz dalgın, konuşulan konuya tam olarak odaklanamıyor. Fakat, birincisi benim bu anlamda beklentilerim çok büyüktür ve ikincisi, aslında bu dalgınlık tam bir avantaj; ben içten içe, bu konunun her bakımdan kişisel olarak ona fazla dokunacağından korkmuştum, biraz da baban dolayısıyla, ama öyle olmadı. Belki bu dalgınlık, nişanlı olmasıyla da ilgilidir; en azından ben onu daha sonra sokakta nişanlısıyla, neredeyse tartışma denilecek kadar ateşli bir konuşma yaparken gördüm.

Önce, aslında sana yazmak istediğini (senden bahsettiğim bütün insanlar söze böyle başlıyorlar) ama adresini bilmediğini söyledi; daha sonra tesadüfen mektubunun (babana yolladığın mektubun) zarfında görmüş ama bu kez de doğru olup olmadığını bilememiş – sözün burasında biraz aklı karıştı, ya dalgınlıktan ya da kendini azıcık suçlu hissettiğinden.

Sonra biraz babanı anlattı; tıpkı senin anlattığın gibi. Seninle ilgili konularda eskiye göre çok daha ılımlıymış ama sadece eskiyle kıyaslanınca; bir yandan da hâlâ, sana fazla yakın davranmaktan korkuyormuş. Her ay yolladığı belirli miktarın dışında bir para göndermeye hiç hevesli değilmiş, gönderdiğinde o para dipsiz bir kuyuda kayboluyor ve kimseye hayrı dokunmuyormuş. Senin mektubundan sonra Vlasta ona bir öneride bulunmuş; üç ay kadar bir sanatoryumda dinlenmeni sağlamasını rica etmiş, o da bunun çok iyi olabileceğini söylemiş (babanın bu konudaki ağırkanlılığını, kararsızlığını ya da inadını tasvir edebilmek için bana bunları onun kelimeleriyle aktarmaya çalıştı) ama sonra bir daha bu konuya dönmemiş ve tatile çıkmış.

Babanın son isteği konusunda net bir fikir edineme-

dim. Bunu Vlasta'ya bir kez üstü kapalı sorduğumda yalnızca mektuptaki o üç satırı tekrar etti ve arada sorduğum bir diğer soru üzerine yalnızca, babanın bunu söylerken onunla yaşaman gerektiğini kastetmediğini sözlerine ekledi. En azından şimdilik kesinlikle bunu kastetmiyormuş. Bunun üzerine ben, mektubunun aşağı yukarı böyle olduğunu söyleyince kabul etti ve ekledi: "Evet, Jesenský diye imzaladığı mektup." Dolayısıyla, meselenin bütünü çerçevesinde bakıldığında, bunun gerçekten de –bu konuda sana inanmak istememiştim– başlı başına bir "darbe" olmasının amaçlandığı söylenebilirdi.

Ardından bana senin durumunu nasıl tanımladığımı, ne tavsiye ettiğimi, kendisinin ne yapabileceğini sorduğunda öyle bir şey söyledim ki, doğrusu sana itiraf etmeye korkuyorum.

Hayır, önce şunu belirtmeliyim ki çizdiğim portre ayrıntılarda şüphesiz kötü, ama Vlasta'nın da gördüğü eğilimler bakımından şüphesiz bir o kadar iyiydi. Bir kere, kimseden, birazcık olsun yakınmadım. Bunu özel bir bakış açısı üstünlüğü olarak vurgulamıyorum, nasıl yakınabilirdim, yakınmaya hakkım var mıydı; ayrıca şuna inanıyorum ki, benden çok daha iyi biri bile bu konuda yakınacak bir şey bulamazdı, kastettiğim o değil; ben bunu daha çok, bir konuşma tarzı üstünlüğü olarak vurguluyorum; çünkü konuşurken, özellikle amacı olan bir konuşmada, insan kendi isteği dışında kolayca yakınıyormuş gibi görünebilir. Sanırım bu benim başıma gelmedi ya da en azından, böyle bir olasılık varsa da durum hemen düzeltildi. Bu arada, o da hiçbir anlamda yakınmacı biri değildi ama bunda dalgınlığının da rolü olabilir.

Bunun haricinde, senin neden maddi sıkıntı çekmek zorunda kaldığını açıklamayı da başardım galiba. Dışarıdan bakıldığında kolay anlaşılacak bir şey değil bu. Diğer

herkes gibi Vlasta da şöyle hesaplıyor: Kocanın maaşı yüksek, babandan 10.000 kron geliyor, çalışıyorsun, mütevazı bir hayatın var ve evde sadece iki kişisiniz, neden maddi sıkıntı çekmek zorunda kalasın ki? Bir ara şöyle diyecek oldu –belki de babandan bir alıntıydı, tam olarak bilemiyorum–: "Ona para göndermek çok anlamsız. Milena ve para..." Ama tam sözün burasında adeta lafı ağzına tıktım. Kısacası, iyi bir portre çizdim sanırım.

Aynı şekilde, senin içsel durumun konusunda da bir yanılgı içindeler; yalnız, bu sefer de ben onları –insanları– pek anlamıyorum. Baban ve Vlasta senin hiç tereddüt etmeden kocandan ayrılıp Prag'a taşınmaya hazır olduğunu sanıyorlar; onlara göre, aslında buna uzun zaman önce hazırdın ve bu konudaki tek engel, seni tutan tek şey, kocanın hastalığı. Ben bu noktada meseleye karışmamayı ve hiçbir şey "açıklamamayı" tercih ettim ama baban buna inanıyorsa, daha ne istiyor? Bu durumda, istediği her şeye kavuşmuş sayılmaz mı? Son olarak Vlasta bana ne tavsiye ettiğimi sordu. "Sanatoryum önerisi"ni çok güzel bulmuştum ama mızmızlanarak bu fikrin etrafında dönüp durdum (muhtemelen kıskançlıktan, çünkü benim Merano önerime benziyordu), çünkü sen kocanı hastalığı sırasında bırakıp gitmek istemiyorsun. "Diğer yardım seçeneği," dedim, "tabii daha geniş çaplı bir şeyden değil, kişisel çabalardan söz ediyorsak, ancak daha fazla para gönderilmesi, aylığın artırılması ya da buna benzer bir şey olabilir. Fakat doğru şekilde kullanılacağından emin olunmadığı için para göndermek istenmiyorsa, o zaman farklı seçenekler de var; mesela (Yalnız, bu seçenek tamamen benim kişisel önerim, Milena belki de bu fikre çok kızacak ve benden çıktığını öğrendiğinde bana müthiş öfkelenecek ama ben bunu bir ölçüde yararlı buluyorsam ve siz Bayan Vlasta, bana fikrimi soruyorsanız, söylemem gerekir, öyle değil mi?)

doğru dürüst bir öğle ve akşam yemeği için Josefstädt Caddesi'ndeki Beyaz Horoz'a üyelik."

Ardından Vlasta'nın aklına iyi bir fikir geldi; şimdilik benim verdiğim bilgileri babanla paylaşmayıp (en azından ben böyle anladım) yarın sana yazacak ve ancak seninle kuracağı irtibata göre onunla konuşacak. Ona senin Viyana adresini verdim (o ana kadar bilmediği adresi birdenbire gayet iyi hatırladı), St. Gilgener'i tam olarak bilmiyorum (gerçi dün kocanın mektubunda Post Otel yazdığını şöyle bir görmüştüm), ayrıca senin orada daha ne kadar kalacağını da bilmiyorum ve tabii ki posta adresini vermek istemedim.

Bütün bunlardan edindiğim izlenim şu ki, durum yeterince umut verici, burada samimi olarak (ama ne yapması gerektiğini bilmiyor ve biraz da yorgun) senin için kaygılanan biri var. Fakat tabii para da belli bir rol oynuyor. Vlasta'nın (şüphesiz dalgınlıktan) kaygılı yüzü hâlâ gözümün önünde; o ifadeyle, Beyaz Horoz'a üyeliğin aşağı yukarı ne kadara patlayacağını kafadan hesaplamaya çalışıyor, vardığı sonuçtan tam bir ümitsizliğe kapılmışa benziyordu. Fakat bu benim yaptığım neredeyse fesatlık ve kabaca bir haksızlık; ben onun yerinde olup da kendime onun gözüyle baksaydım, şüphesiz onun davranışlarıyla kıyaslanamayacak kadar fena şeyler görürdüm. Söylediğim gibi; fevkalade iyi, cana yakın, uysal, kendi çıkarlarını düşünmeyen bir kız (yalnız –yine fesatlık– bir *Tribuna* okuru olarak pudra kullanmaması ve bir profesörün asistanı olarak dişlerinde daha az altın kaplama dolgu olması gerekirdi).

İşte hemen hepsi bu, eğer sorarsan belki başka bir şeyler daha hatırlayabilirim.

Öğleden sonra Bayan Reimann adında genç bir hanım (isim hafızası pek zayıf olan annemin verdiği bilgiye göre) buradaymış, bana bir konuda akıl danışmak isti

yormuş; tarifine bakılırsa, belki de Jarmila konusunda. Uykumun bekçisi annem, beş adım ötede yatakta olan benim, evde olmadığım yalanını uyduruvermiş.

İyi geceler; vaktin gece yarısına geldiğini biraz da, banyo kapısının yanında köşede duran fare sayesinde fark ettim. Umarım geceyi her saat başı fark ettirmeye kalkmaz. Ne kadar da kıpır kıpır! Oysa haftalardır sesi çıkmıyordu.

Cumartesi

Hiçbir şeyi saklamamak adına, Vlasta'ya senin son iki mektubunun birkaç yerini de okudum ve ayrıca, aylığı doğrudan sana havale etmesini tavsiye ettim.

Fareye gelince; gece sesi soluğu çıkmadı ama sabah giysilerimi kanepeden alırken aradan küçük, koyu renkli, uzun kuyruklu, cikcikleyen bir şey düştü ve hemen yatağın altında kayboldu. Büyük ihtimalle fareydi bu, öyle değil mi? Sadece benim zihnimde uzun kuyruklu ve cikcikliyor olsa bile mi? Neticede yatağın altında hiçbir şey yoktu (en azından aramaya cesaret edebildiğim kısmında).

Çarşamba günkü mektubu eğlenceli mi buldun? Bilmiyorum. Artık eğlenceli mektuplara inanmıyorum, hatta neredeyse diyeceğim ki: Artık mektuplara inanmıyorum, en güzelinin içinde bile bir kurt var.

Elbette ki Jarmila'ya iyi davranacağım. Ama nasıl? Bayan Reimann dün onun bana akıl danışmak istediğini söylediğine göre acaba bugün ona mı gitsem? Zaman kaybı ve uykusuzluk bir yana, ondan korkuyorum. Ölüm meleklerinden biri o; ama sadece elini değdirmesi yeten yüksek meleklerden biri değil, öldürmek için morfine de ihtiyacı olan düşmüş bir melek.

[Prag, 5 Eylül 1920]
Pazar

Burada asıl mesele güven değil de bana yazmak istediğin şey mi Milena? Zaten bir kere yazmıştın da, Merano'ya gelen son mektuplardan birindeydi, cevap yazamamıştım.

Bak Robinson'a; bir gemiye tayfa yazılmak zorunda kaldı, tehlikeli bir yolculuğa çıktı, gemisi battı, daha neler neler... Ben de seni kaybetsem, Robinson olurum. Ama ben ondan daha Robinson olurum. Onun elinde ada, Cuma ve daha bir sürü şey vardı; en sonunda da bir gemi onu aldı ve neredeyse her şeyi bir rüyaya çevirdi, benimse hiçbir şeyim olmazdı, bir ismim bile; onu dahi sana verdim.

İşte bu yüzden senin karşında bir ölçüde bağımsızım; bağımlılığım bütün sınırları aştığı için. Burada "ya-ya da" ikilemi fazla büyük. Ya benimsin, ve o zaman her şey iyi ya da seni kaybederim, o zaman buna kötü bile denemez, hiçbir şey kalmaz ki geriye; kıskançlık, acı, korkaklık, hiçbir şey. Ve bir insana bu kadar bel bağlamak şüphesiz rezillik ve işte o yüzden, bunun temellerine dair bir korku da çörekleniyor içime; ama bu senden kaynaklanan değil, böylesine bel bağlamaya cesaret etmekle ilgili bir korku. Ve o yüzden "kendini savunma"ya (ama bu zaten muhtemelen doğuştan da vardı) senin sevimli, fani yüzündeki pek çok tanrısallık ibaresi karışıyor.

İşte böylece Simson Dalila'ya sırrını anlattı ve Dalila da onun, hazırlık olarak hep ellerini arasında gezdirdiği saçlarını kesebilir artık, varsın kessin; onun da buna benzer bir sırrı yok mu, o halde fark etmez.

Belli bir sebebi olmaksızın, üç gecedir çok kötü uyuyorum; sağlığın yerinde, değil mi?

Hızlı bir cevap, eğer buna cevap denirse: Telgraf şimdi geldi. Gelişi o kadar ani oldu ki, ayrıca açıktı, o yüzden korkmaya vaktim kalmadı. Gerçekten, buna bugün bir şekilde ihtiyacım vardı; nereden bildin? İhtiyacım olanın senden gelmesinin doğallığı, her zaman!

[Prag, 6 Eylül 1920]
Pazartesi

Mektup yok.

Max'ın yazısı konusunda önemli olan, bunun "yalnızca" senin mi, yoksa Laurin'in mi fikri olduğu. İkinci durumda da mümkün olabilir; ama başmakale olarak değil, yalnızca kültür sanat sayfasındaki bir makale olarak. Bu arada, yazıda parti politikasıyla ilgili çeşitli düşüncelere de yer verilmiş ama şimdi bunları sayıp dökmek fazlasıyla sıkıcı olur.

Adresi sana dün telgrafla gönderdim: Karl Maier'in yanında kalan *Hans Janowitz*, Berlin W 15 Lietzenburg (ya da Lützenburg) Sokağı No: 32.

Telgrafın çok iyi oldu. Aksi takdirde Jarmila'ya gitmezdim, telgrafın üzerine gittim. Bir gün evvel bana gelen oymuş. Ne istediğini kendisinden de öğrenemedim: Sana bir mektup göndermek ve bana, bu mektubu kocandan saklayıp saklayamayacağını (Neden saklayasın ki?) sor-

mak istiyormuş ama şimdi tekrar düşünmüş ve mektubu göndermek istemiyormuş; yine de yakın bir zamanda yine göndermek isteyebilirmiş, o zaman onu bana gönderir ya da getirirmiş – işte her şey böylesine belirsizdi. Fakat asıl mesele, benim (şüphesiz elimde olmadan) sonsuz sıkıcı olmamdı, bir tabut kapağı kadar bunaltıcıydım ve o, Jarmila, ben oradan çıkarken kurtulmuş gibiydi.

Mektuplar (çarşamba ve cuma gönderdiklerin) şimdi geldi ("Woche"den de bir mektup var, Frank K.'ya; adımın Frank olduğunu nereden biliyorlar?). Adresler için teşekkürler, hepsine yazacağım. Senin yakınında olmaya evet – fakat bunun haricinde, sanatoryumda yatmak, beslenmek ve gökyüzünün kış halinin sonsuz sitemine bakmaktan çok başka şeylerle ilgileniyorum.

Bugün itibariyle artık büroda yalnız değilim, onca zaman yalnızlığın ardından yorucu bir şey bu, hatta insan sorulara – ah, şair iki saattir buradaydı ve şimdi ağlayarak fırlayıp gitti. Muhtemelen bu da onu mutsuz ediyor, oysa ağlamak gibisi yoktur.

Evet, kesinlikle, bana "görev gibi" yazma, hatta yazmak "istediğinde" bile, hatta yazmak "zorunda olduğunda" bile; iyi ama o zaman ne kalıyor geriye? Bütün bunların ötesinde olan.

Mektubun yanına, hain yeğen için bir şey koyuyorum.

Evet, Staša'ya yazacağım.

[Prag, 7 Eylül 1920]
Salı

Yanlış anlamışsın -hayır, salt yanlış anlamadan da kötü bu-, baştan sona yanlış anlamışsın Milena, tabii yüzeydekileri doğru anlamışsın ama orada anlaşılacak ya da anlaşılmayacak ne var ki? Sürekli tekrarlanan bir yanlış anlama bu, Merano'da da bir iki kez olmuştu. Senden *[...]*,[1] tam karşımdaki çalışma masasının başında oturan adamdan ister gibi tavsiye istemiyordum. Kendimle konuşuyordum, kendimden tavsiye istiyordum, mışıl mışıl uyurken ve sen beni uyandırıyorsun.

Bu konuda söylenecek başka bir şey yok, Jarmila meselesi kesin olarak kapandı, dün sana yazmıştım, belki daha almamışsındır mektubu. Senin bana gönderdiğin mektupsa şüphesiz Jarmila'dan. *[...]*[2]

İstediğin şeyi ondan nasıl rica edeceğimi bilmiyorum, onu bir daha görmeyeceğim, ona bir daha yazmayacağım, bir tek bunu mu yazayım?

Dünkü telgraftan anladığım kadarıyla artık Staša'ya da yazmam gerekmiyor. Umarım doğru anlamışımdır.

1. 2 kelime karalanmış. (Y.N.)
2. Kişilik haklarına bağlı sebeplerle üstü çizilmiş. (Y.N.)

Dün Max'la *Tribuna* konusunu tekrar konuştum. *Tribuna*'da bir şey yayımlatıp yayımlatmama konusunda (parti politikası açısından) kararsız. Ama sen bana neden ille de Yahudi elinden çıkma bir şey istediğini söylersen, ben de sana başka bir sürü kişinin adını verebilir ya da yazı gönderebilirim.

Bolşevizm makalesi hakkındaki sözlerimi doğru anlayıp anlamadığından emin değilim. Orada yazarın eleştirdikleri, bana göre yeryüzünün en övgüye değer şeyleri.

Son mektubumu almamış olma ihtimaline karşı Janowitz'in adresi: Karl Maier'in yanında, Berlin W 15 Lietzenburg Sokağı 32. – Ama sana bunu telgrafla da bildirmiştim, o kadar dalgınım ki.

Dün akşam Přibram'la beraberdim. Eski günler. Senden sevgi ve iyilikle bahsediyor, hiç de bir "hizmetçiden" söz eder gibi değil. Bu arada biz, Max ve ben, ona son derece kötü davrandık; birlikte bir akşam geçirmek üzere davet ettik, iki saat zararsızca havadan sudan konuştuk ve sonra birdenbire (hatta bunu ilk yapan bendim) konuyu erkek kardeşinin sorununa getirerek saldırıya geçtik. Fakat kendini parlak bir şekilde savundu, söylediklerine karşı çıkmak zordu, eski bir "hastayı" gündeme getirmemiz bile pek işe yaramadı. Fakat deneme henüz sona ermiş değil

Beni dün akşam (saat 8'de sokaktan Yahudi Belediye Binası'nın tören salonuna baktığımda, oraya sayısı 100'ün çok üzerinde Rus Yahudisi göçmen –burada Amerikan vizesi bekliyorlar– yerleştirilmişti, salon bir miting yeri gibi tıklım tıklımdı ve sonra, gecenin yarısında hepsinin orada uyuduğunu gördüm, yan yana, bir kısmı da koltuklara yayılmış uyuyordu, arada bir biri öksürüyor, bir taraftan öbür tarafa dönüyor ya da sıra sıra yatanların arasından dikkatle geçerek yürüyordu, bütün gece ışık yandı) eğer beni dün akşam, kim istersem olmam için özgür bıraksalardı, Doğu Yahudisi küçük bir oğlan olmak isterdim; salonun bir köşesinde, dertsiz tasasız, babam ortada diğer erkeklerle tartışıyor, sıkıca sarıp sarmalanmış olan annem yolculuk paçavralarının arasında eşiniyor, kız kardeşim diğer kızlarla çene çalıyor ve elini o güzel saçlarının arasından geçirip başını kaşıyor – ve birkaç hafta sonra Amerika'da olacağız. Fakat işte bu kadar basit değil, salonda dizanteri vakaları görülmeye başladı, sokakta insanlar var ve pencerelerden içeri küfrediyorlar, Yahudiler arasında bile kavga çıkıyor, iki tanesi bıçaklarla birbirlerinin üstüne yürüdüler. Ama insan küçükse, bir bakışta her şeyi birden hemen görüyor ve hükmünü oracıkta veriyorsa, başına ne gelebilir ki? Salonda yeterince böyle oğlan var; ortalıkta koşuşuyor, şiltelere tırmanıyor, sandalyelerin altından sürünerek geçiyor ve herhangi birinin –çünkü bu bir halk– üstüne herhangi bir şey sürüp –her şey yenebilir– onlara vereceği ekmek dilimini sabırsızlıkla bekliyorlar.

[Prag, 10 Eylül 1920]
Cuma

Telgrafın şimdi geldi. Yerden göğe haklısın, tam bir aptallık ve kabalıkla yaptım bu işi ama başka türlüsü mümkün değildi, çünkü yanlış anlamalar içinde yaşıyor, sorularımızın değerini cevaplarımızla düşürüyoruz. Artık yazışmaya bir son vermeli ve geleceği geleceğe bırakmalıyız.

Vlasta'ya mektup yazamayıp yalnızca telgraf çekebildiğim için, bunu ona ancak yarın söyleyebileceğim.

[Prag, 14 Eylül 1920]
Salı

Bugün iki mektup ve kartpostal geldi. Tereddüt ederek açtım. Ya sen akıl almaz derecede iyisin ya da kendine akıl almaz derecede hâkim oluyorsun; her şey ilkini doğruluyor, bazı şeyler ikincisini de.

Tekrar ediyorum: Yerden göğe haklıydın. Kaldı ki benim Vlasta'yla konuşarak, saygısızlık, dar kafalı inatçılığı, çocuk budalalığı, kendini beğenmişlik ve hatta umursamazlık bakımından sana yaptığıma eşdeğer bir şeyi sen –ki bu imkânsız– bana yapmış olsaydın, aklımı kaçırırdım; üstelik telgrafı gönderdikten sonra da sürerdi bu halim.

Telgrafı yalnızca iki kez okudum; ilk elime geçtiğinde şöyle bir üstünkörü ve ikincisi, günler sonra yırtarken.

O ilk okumayı tarif etmek zor; çok fazla şey bir anda geldi. Orada en net olan, senin bana tokat atmandı, sanırım "hemen"le başlıyordu, tokat buydu.

Hayır, bugün henüz bu konuda ayrıntılı yazamayacağım; öyle çok yorgun olduğumdan değil, "ağır" oldu

ğum için. Sana bir keresinde bahsettiğim hiçlik rüzgârına kapıldım.

Bütün o yukarıdakileri yaparken suçlu olduğuma inansaydım, söylediklerim anlaşılmaz olurdu; o zaman tokadı hak etmiş sayılırdım. Hayır; ikimiz de suçluyuz, ikimiz de suçsuzuz.

İçindeki bütün o haklı direnci aştıktan sonra belki yine de Vlasta'nın, Viyana'ya döndüğünde bulacağın mektubuyla barışabilirsin. Telgrafı çektiğim gün öğleden sonra onu aramak için babanın evine gittim. Aşağıda *I schody*[1] yazıyordu, ben bunu hep birinci kat sanırdım, oysa daire çok yukarılardaydı. Kapıyı genç, güzel, neşeli bir hizmetçi açtı. Vlasta evde yoktu, bunu bekliyordum, zaten yalnızca bir şey yapmış olmak için gelmiştim, ayrıca sabah kaçta geleceğini öğrenmek istiyordum. (Evin kapısında yazana bakılırsa, baban *Sportovní revue*'nün yayıncısı.) Sabah onu evin önünde bekledim; bu sefer, son defakinden daha bile hoşuma gitti; akıllı, gerçekçi, açıksözlü. Sana telgrafta yazdıklarımdan başka bir şey konuşmadık.*

Jarmila üç gün önce bana büroya geldi; uzun zamandır senden haber alamamış, su baskınını da bilmiyordu; seni sormak için uğramış. Konuşmamız gayet iyi geçti. Kısa bir süre oturup gitti. Sana mektup yazmasıyla ilgili ricanı iletmeyi unuttum, sonradan bu konuda birkaç satır yazıp yolladım ona.

Mektupları henüz doğru dürüst okumadım, okuduktan sonra tekrar yazarım sana.

1. I merdiven (Y.N.)

Şimdi telgrafın da geldi. Gerçekten mi? Gerçekten mi? Yani artık bana tokat atmayacak mısın?

Hayır, buna sevinmiş olamazsın, imkânı yok. Tıpkı önceki gibi, anlık duygularla çekilmiş bir telgraf bu ve gerçek orada değil, burada değil; insan bazen erken kalktığında, gerçeğin hemen yatağın yanı başında olduğuna inanır: üzerinde birkaç solmuş çiçekle bir mezar, açık, içine almaya hazır.

Mektupları okumaya cesaret edemiyorum; sadece molalarda okuyabilirim, mektuplarını okurken duyduğum acıya dayanamıyorum. Milena –ve bir kez daha saçını ikiye ayırıp yana atıyorum– ben o kadar kötü bir hayvan mıyım, kendime ve aynı şekilde sana karşı o derece kötü müyüm? Yoksa asıl kötü, peşimde olup beni kovalayan şey mi? Ama bunun kötü olduğunu bile söylemeye cesaretim yok, sadece sana yazarken öyle geliyor ve söylüyorum.

Bunun haricinde, durum gerçekten de sana yazdığım gibi. Sana ne zaman yazsam, öncesinde ve sonrasında uyku tutmuyor; yazmadığımda hiç olmazsa birer saat birer saat, bölük pörçük bir tavşan uykusu uyuyorum: Yazmadığım zaman sadece yorgun, üzgün ve ağır oluyorum; yazdığımdaysa huzursuzluk ve korku beni paramparça ediyor. Seninle karşılıklı merhamet dileniyoruz; ben senden kabuğuma çekilebilmek için izin istiyorum, sen de benden – ama bunun mümkün olması, çelişkilerin en korkuncu.

"Fakat bu nasıl olur?" diye soruyorsun. Ben ne yapıyorum? Ne yapıyorum?

Bak, aşağı yukarı şöyle: Ben, orman hayvanı, bir zamanlar ormanda değildim, bir yerlerde pis bir çukurun içinde yatıyordum (sırf ben orada olduğum için pis, el

bette), dışarıda açık havada, bugüne kadar gördüğüm en harika şeyi gördüm, her şeyi unuttum, kendimi tamamen unuttum, ayağa kalktım, yaklaştım, gerçi bu yeni ve yine de yuvamdaymışım hissi veren özgürlük içinde korkuyordum da, buna rağmen yaklaştım, sana kadar geldim, sen o kadar iyiydin ki, önünde diz çöktüm, sanki buna hakkım varmış gibi, yüzümü eline dayadım, o kadar mutlu, o kadar gururlu, o kadar özgür, o kadar güçlü, o kadar evimdeydim ki; tekrar tekrar bu his: o kadar evimdeydim ki – fakat aslında sadece bir hayvandım, ormana aittim, yalnızca senin lütfunla burada açık havada yaşıyordum, bilmeden (çünkü her şeyi unutmuştum ya) kaderimi senin gözlerinden okudum. Daha fazla süremezdi bu. Her ne kadar iyiliksever elini üzerimde gezdirsen de, ormandan geldiğimi ve aslında oraya ait olduğumu gösteren tuhaflıkları fark etmen kaçınılmazdı. Derken aramızda "korku" üzerine zorunlu ve yinelenmesi zorunlu konuşmalar geçti, bunlar benim sinirlerimi (ve seninkileri, ama seninkileri haksız yere) yedi bitirdi, senin için nasıl pis bir bela, her açıdan rahatsız edici bir engel olduğumu gittikçe daha net görüyordum, Max'la arandaki yanlış anlamanın ucu da buna dokunuyordu, daha Gmünd'den belliydi, ardından Jarmila'yla ilgili anlama ve yanlış anlama durumu ve son olarak, Vlasta konusundaki aptallığım-kabalığım-vurdumduymazlığım, aralarda ise bir sürü ufak tefek şey. Kim olduğumu hatırladım, artık gözlerinde hayal kırıklığı okumuyordum, rüya korkusunu (ait olmadığın bir yerde, evindeymiş gibi davranma korkusu), o korkuyu gerçekte yaşadım, karanlığa dönmeliydim, güneşe katlanamıyordum, ümitsizdim, gerçekten yolunu şaşırmış bir hayvan gibi, koşabildiğim hızla koşmaya başladım, aklımda hep aynı düşünce: "Keşke onu da yanıma alabilsem!" ve karşı düşünce: "Onun olduğu yerde karanlık var mı?"

Nasıl yaşadığımı soruyorsun, işte böyle yaşıyorum.

* *Mektubun ikinci sayfasının sol kenarında (not, 254. sayfanın 4. satırındaki* "söylediklerim" *kelimesinden, 20. satırındaki* "konuşmadık"*a kadar devam ediyor):* Babandan kaynaklanan korkularımı kısmen yok edebilirim, pek yakında.

[Prag, 14 Eylül 1920]

Mektubun geldiğinde ben ilk mektubu yollamıştım bile. Bunun –"korku" vb. şeylerin– altındaki, mide bulandırıcı olmadığı halde midem fazlasıyla zayıf olduğu için bende bulantı yaratan her şey bir yana, belki de senin söylediğinden daha basit. Aşağı yukarı şöyle: İnsan kendi eksikliğine katlanmak zorundadır, her an için; oysa iki kişilik eksikliğe katlanmak zorunda değildir. Gözler, yuvalarından çıkarıp atmak için yok mudur ve kalp de aynı şekilde? Yine de durum o kadar kötü değil, abartı ve yalan bu, her şey abartı, yalnızca özlem gerçek, o abartılamaz. Fakat özlemin gerçekliği bile o kadar da onun kendi gerçekliği sayılmaz; daha ziyade, geri kalan her şeyin yalan oluşunun ifadesidir. Kulağa saçma geliyor ama öyle.

Belki en çok seni sevdiğimi söylediğimde de söz konusu olan gerçekten sevgi değil; sevgi, senin içimde çevirip durduğum bıçak olman.

Bu arada, sen kendin söylüyorsun "*nemáte síly mi lovat*"[1] diye; "hayvan"la "insan"ı ayırt etmek için yeterli değil mi bu?

1. "Sevmeye güçleri yok."

[Prag, 15 Eylül 1920]
Çarşamba

Neyse ki sana yazmaya devam etmemi ve belki de bana yazabileceğin en güzel şeyin, "Biliyorum ki sen beni..." cümlesinin bulunduğu o mektuba teşekkür etmemi yasaklayan bir kanun yok.

Fakat bunun dışında, birbirimize artık yazmamamız gerektiği konusunda sen de benimle uzun zamandır aynı fikirdesin; bunu şu anda benim söylemiş olmam yalnızca tesadüf, aynı şekilde sen de söylemiş olabilirdin. Ve bu konuda hemfikir olduğumuz için, yazmamanın neden iyi olacağını açıklamaya gerek yok.

Kötü olan sadece, o zaman (şu andan itibaren, senin için mektup olup olmadığını postaneye sorman gerekmeyecek) sana yazma şansımın hiç, neredeyse hiç olmaması ya da ancak yazısız bir kart atarım ve bunun anlamı, postanede bir mektubun seni beklediğidir. Sense ne zaman gerek görürsen bana yazabilirsin, ama zaten bundan doğal ne olabilir?

Vlasta'dan mektup olup olmadığından söz etmiyorsun. Sana baban adına, birkaç aylığına kendi seçeceğin (ancak Çekoslovakya'da bulunan) bir sanatoryuma gitmen teklifinde bulunmuştu. Dersin olmadığına göre (ki bu garip değil, Çekçeye olan ilgi bu yıl muhtemelen daha az) belki bu teklifi değerlendirebilirsin. Akıl verme anlamında söylemiyorum; bu fikir beni sevindirdi, o kadar.

Vlasta konusunda işleri berbat ettim, ona şüphe yok, ama durum sana ilk korku anında göründüğü kadar da kötü değil. Bir kere, ona ricacı olarak gitmedim; hele senin namına, hiç değil. Seni iyi tanıyan, Viyana'daki ilişkileri az buçuk görmüş ve senden iki üzücü mektup almış bir yabancı olarak gittim. Gerçi senin menfaatin için gittim, ama en azından aynı ölçüde babanın da menfaati

için gitmiş oldum. Konuşmamın tam olarak dile getirilmeyen ama yeterince açık anafikri şuydu: Milena'nın kendi iradesiyle, samimi bir alçakgönüllülükle geri dönmesi ve böylece babasının zafer kazanması şu anda imkânsız, bu düşünülemez; fakat şunu garanti edebilirim ki, çeyrek yıl içinde ağır hasta olarak babasına geri getirilmesi son derece muhtemel. Ve bu bir zafer, ulaşılmaya değer bir amaç olmaz, öyle değil mi?

Meselelerden biri buydu, diğeriyse parayla ilgiliydi. O konuyu da nasıl görüyorsam öyle anlattım; her türlü düşünce gücünü elimden alan o önceki iki mektuba karşılık bana öyle geliyordu ki, burada Vlasta'nın anlattıklarımı çarpıtmasına izin vermeme neden olacak her saygı kırıntısı, orada Viyana'da seni bir parça daha aşağıya çekecekti. (Aslında tam olarak böyle değildi, bunlar o daima hazırcevap Yahudi savunma avukatının sözleri, yine de içinde bundan bir şeyler vardı.) Aşağı yukarı şöyle söyledim: "Kocası maaşını neredeyse tamamen kendine harcıyor. Bunda itiraz edilecek bir şey yok, Milena başka türlü olmasını istemedi, kocasını böyle seviyor ve başka türlüsünü istemiyor, hatta bu kısmen onun eseri. Ne olursa olsun, kocasının öğle yemeği dışındaki her şeyi, hatta bir ölçüde, Viyana'daki o korkunç pahalılıkta maaşı sırf kendisine bile yetmeyen kocasını bile düşünmesi gerekiyor. Aslında bütün bunların altından kalkabilir ve bunu yaparken de mutlu olabilirdi ama o duruma ancak bu son yıl gelebildi; evinden Viyana'ya geldiğinde şımarık ve tecrübesizdi, sahip olduğu güç ve yetenekleri konusunda en ufak bir fikri yoktu. Yeni konumuna alışması, evi bütünüyle ve tek başına çekip çevirebilmesi için, çok değil, iki yıl geçmesi gerekti; özel ders verdi, okullarda öğretmenlik yaptı, çeviri yaptı, yazı yazdı. Fakat dediğim gibi, bu ancak son yıl gerçekleşebildi, ondan önceki iki yıl oradan buradan borç almak zorunda kaldı, yine

'para' anlamına gelen bu borçların bu işlerle kapatılması imkânsız, borçlar onun üzerinde baskı yaratıyor, ona acı veriyor, düze çıkmasını imkânsız hale getiriyor, onu elindekileri satmak ve aşırı ölçüde çalışmak zorunda bırakıyor (odun, bavul ve duvar piyanosu taşıdığını da söylemeden geçemedim), hasta olmak zorunda bırakıyor. İşte durum böyle."

Veda etmiyorum. Pusuda bekleyen yerçekimi beni çekip aşağıya almadığı sürece bu bir veda değil. Ama sen yaşadığına göre, bunu nasıl yapabilir ki.

[Prag, 18 Eylül 1920]

Sen, Milena, şu anda meselenin ne olduğunu ya da vaktiyle kısmen ne olduğunu tam olarak anlayamıyorsun, ben bile anlamıyorum, patlamanın eşiğinde titriyor, kahrımdan aklımı kaçıracak gibi oluyorum ama bunun ne olduğunu ya da ileride ne olacağını bilmiyorum. Yalnızca yakında olacakları biliyorum: Sessizlik, karanlık, bir köşeye sinme; bunları biliyor ve boyun eğiyorum, başka türlüsü elimden gelmiyor.

Bir patlama bu ve geçip gidiyor, kısmen geçti bile, ama onu yaratan güçler devamlı içimi sarsıp duruyor, öncesinde ve sonrasında; hayatım, varlığım bu yeraltı tehdidinden oluşuyor, o biterse ben de biterim, bu benim hayata katılma biçimim, sona ererse ben de hayatımı sona erdiririm; gözleri kapamak kadar basit ve doğal. Zaten o tehdit, biz birbirimizi tanıdığımızdan beri orada değil miydi ve eğer orada olmasaydı, bana şöyle gözucuyla olsun bakar mıydın?

Tabii ki şimdi bunu çevirip de "İşte geçti, bundan böyle birlikteliğin bu yeni biçiminde huzurlu, mutlu ve minnettar olacağım," demek mümkün değil. Neredeyse

gerçek olduğu halde (minnet tümüyle *[...]*,[1] mutluluk bir açıdan gerçek, huzur ise hiçbir şekilde değil) söylenemez bu, çünkü ben hep korkutacağım, en çok da kendimi.

Nişanlanmalarımdan ve buna benzer şeylerden söz ediyorsun, şüphesiz çok sıradandı, acı sıradan değildi ama etkisi öyleydi. Hani hayatını rezillikle geçirirsin de birdenbire bütün bu rezillik için cezalandırılmana karar verilir ve başın bir mengeneye sıkıştırılır, mengenenin bir yanı sağ, bir yanı sol şakağına dayanır ve vidalar yavaş yavaş sıkılırken "Evet, bu rezil hayatı sürdüreceğim" veya "Hayır, bu hayatı bırakıyorum" demen gerekir ya, işte onun gibi. Tabii ki "Hayır" diye öyle bir bağırırsın ki, ciğerlerin patlayacak gibi olur.

Şimdi yaptıklarımı daha önce yaptıklarımla bir tutuyorsan, bunda da haklısın, ben ancak hep aynı insan olabilir ve hep aynı şeyi yaşayabilirim. Tek fark, artık tecrübe kazanmış olmam, bağırmak için vidaların itirafa zorlayacak kadar sıkılmasını beklememem, onun yerine daha şakaklarıma dayandıkları anda bağırmaya başlamam, daha uzakta bir şey kımıldadığı anda bağırmam, bilincim işte böyle fazla açık hale geldi – hayır, fazla açık değil, hâlâ yeterince açık değil. Ama bir fark daha var: İnsan sana, kendiyle ve seninle ilgili her türlü gerçeği, başka hiç kimseye söyleyemeyeceği şekilde söyleyebiliyor; aynı şekilde, kendi gerçeğini de dosdoğru senden öğrenebiliyor.

Fakat sana beni bırakmaman için bu kadar yalvarmam konusunda acı konuşursan Milena, bunda haklı olmazsın. O anlamda eskiden de şimdi olduğumdan farklı değildim. Senin bakışın sayesinde yaşıyordum (sanki özellikle yücelttiğimi sanma, böyle bir bakışla kim olsa yüce görünür), altımda gerçek bir zemin yoktu; çok kez

1. 11 kelime karalanmış. (Y.N.)

kuyor ama tam olarak bilmiyordum, bastığım yerden ne kadar havalandığımı hiç bilmiyordum. İyi değildi; benim için de, senin için de. Gerçeğe, kaçınılmaz gerçeğe dair bir kelime yeter ve beni hemen bir parça aşağı çekerdi, yine bir kelime, yine bir parça ve sonunda tutunacak bir şey kalmaz, insan hızla düşer ve yine de bu düşüşün fazlasıyla yavaş olduğu hissine kapılır. Bu tür "gerçeğe dair kelimeler"e bilhassa örnek vermiyorum, bu sadece kafa karıştırır ve asla bütünüyle doğru olmaz.

Ne olur Milena, sana yazmam için başka bir yol bul. Düzmece kartlar göndermek fazlasıyla saçma; hangi kitapları gönderebileceğimi artık ben de bilmiyorum ve son olarak, senin boşu boşuna postaneye gitmen düşüncesi katlanılmaz, lütfen başka bir yol bul.

[Prag, 20 Eylül 1920]
Pazartesi akşamı

Çarşamba günü postaneye gidecek ve mektup bulamayacaksın – yo hayır, cumartesi günü gönderdiğimi bulacaksın. Büroda yazamadım, çünkü çalışmak istiyordum ama çalışamadım, çünkü bizi düşündüm. Öğleden sonra yataktan kalkamadım, çok yorgun değil de çok "ağır" olduğum için, tekrar tekrar bu kelime, bana uyan tek kelime, bununla ne kastettiğimi anlıyor musun? Aşağı yukarı, bir geminin "ağırlığı" gibi, dümenini kaybetmiş ve dalgalara şöyle diyor: "Kendim için fazla ağır, sizin içinse fazla hafifim." Ama tam olarak böyle de değil, benzetmeler anlatamıyor bunu.

Fakat esasında yazmamamın sebebi, içimdeki belli

belirsiz duyguydu; bu duyguya göre, sana yazacak o kadar fazla ve o kadar önemli şey vardı ki, hiçbir boş zaman bunun için gereken tüm gücü toplamaya yetecek kadar boş değildi. Ki zaten gerçek de bu.

Bugün konusunda bir şey söyleyemem; hele gelecek konusunda, hiç. Gerçekten hasta yatağından yeni kalktım (dışarıdan bakıldığında "hasta yatağı"), hâlâ ona tutunuyor ve tekrar yatmak istiyorum. Bunun, bu yatağın ne anlama geldiğini bildiğim halde.

İnsanlarla ilgili yazdığın şey, Milena, *nemáte síly milovat*[1], doğruydu; sen yazarken doğruluğuna inanmamış olsan da. Belki de sevme güçleri yalnızca sevildiklerinde ortaya çıkıyordur. Üstelik orada da bu insanlar için hafifletici bir ayrım var. İçlerinden biri sevgilisine "Senin beni sevdiğine inanıyorum" dediğinde bu bambaşka ve şundan çok daha az bir şey: "Senin tarafından seviliyorum." Ama zaten bunlar seven kişiler değil, dilbilgisi uzmanları.

"İki kişilik eksiklik" sözüyle ilgili bir yanlış anlama vardı mektubunda. Söylemek istediğim, şundan başka bir şey değildi: Ben kendi pisliğimin içinde yaşıyorum, bu benim sorunum. Ama seni de bunun içine çekmek, bambaşka bir şey, yalnızca sana zarar vermek anlamında değil, bu ikinci planda kalır; birisine zarar vermenin, bu zarar sadece o kişiyi etkilediği sürece, uykumu kaçıracağını sanmıyorum. Bu değil. Korkunç olan daha ziyade, senin yanında pisliğimin çok daha farkında olmam ve –her şeyden önce– bu yüzden kurtulmanın çok daha zor, hayır, çok daha imkânsız hale gelmesi (her halükârda imkânsız ama burada imkânsızlık artıyor). Korkudan alnımın boncuk boncuk terlemesine neden oluyor bu; senin herhangi bir suçun olması, Milena, düşünülemez bile.

1. Bkz. s. 257. (Y.N.)

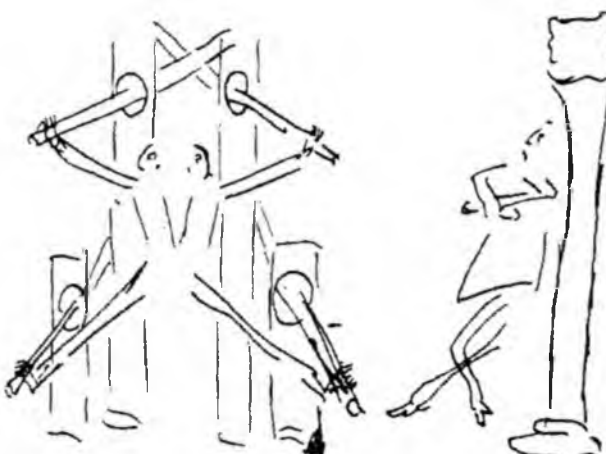
Fakat yanlış olan ve ben buna çok pişmanım, son mektubumda daha önceki meselelerle karşılaştırmalar yapmış olmam. Beraberce bunun üstüne bir sünger çekelim.

Hasta değilsin gerçekten, değil mi?

[Prag, Eylül 1920]

Şüphesiz, Milena, burada Prag'da sahip olduğun bir ev var, kimse de onu senin elinden almaya kalkmaz, sadece gece onun için savaşır ama zaten gece her şey için savaşır. Ne ev ama! Küçümsüyor değilim, yine de bir şeydir, hatta üst kattaki odanda dolunayı karartacak kadar büyük bir yer. Peki bu kadar karanlıktan korkmayacak mısın? Karanlığın sıcaklığını taşımayan bir karanlık.

"Uğraşlarım"la ilgili bir şeyler görmen için mektubun yanına bir de çizim ekliyorum. Dört kazık, ortadaki iki tanesinin içinden çubuklar geçirilmiş, "suçlunun" elleri bunlara tutturulmuş; dıştaki iki direğin içinden ise ayaklar için olan çubuklar geçiyor. Adam bu şekilde sabitlendikten sonra, çubuklar yavaş yavaş dışa doğru çekiliyor; ta ki adam ortadan ikiye ayrılana dek. Aletin mucidi sütuna yaslanmış, kollarını ve bacaklarını kavuşturmuş, sanki bu orijinal bir buluşmuş gibi kasıla kasıla izliyor; oysa sadece, içi temizlenmiş domuzu gererek dükkânının önüne asan kasaptan kopya çekmiş.

"Korkmayacak mısın?" diye sormamın sebebi, mektubunda bahsettiğin adamın şimdi de, daha önce de var olmaması, Viyana'da da yoktu, Gmünd'de de yoktu, ama ikincisinde hiç yoktu, lanet olsun ona! Bunu bilmek önemli; çünkü bir araya gelirsek Viyana'daki, hatta Gmünd'deki o adam tekrar ortaya çıkacak, bütün masumluğuyla, hiçbir şey olmamış gibi ve bu arada altındaki gerçek adam, kimsenin ve kendisinin de tanımadığı, diğerlerinden daha az var olan ama aslında gücünü dışa vuruşuyla hepsinden daha gerçek olan adam (Neden artık bizzat ortaya çıkmıyor ve kendini göstermiyor?) yukarıya tekmeler savuracak ve bir kez daha her şeyi yıkıp dökecek.

[Prag, Eylül 1920]

Evet, Mizzi Kuh buradaydı, çok iyi oldu. Fakat ben, bir şekilde mümkün olursa, bundan sonra diğer insanlarla ilgili hiçbir şey yazmayacağım, mektuplarımız gülmeleri neden oldu bütün bunlara. Ama onlarla ilgili bu

şey yazmayacak olmamın sebebi bu değil (aslında hiçbir şeye onlar neden olmadılar, yalnızca gerçeğin ve onun arkasından gelenlerin yolunu açtılar), bunu bir ceza gibi görecek olursak, onları cezalandırmak gibi bir isteğim yok. Sadece, artık burada onların yeri yokmuş gibi geliyor. Karanlık burası, karanlık bir ev; içinde sadece burada doğup büyüyenler, onlar da zar zor, yollarını bulabilirler.

Bunun geçeceğini biliyor muydum? Geçmeyeceğini biliyordum.

Çocukken kötü bir şey yaptığım zaman, başkaları için kötü veya o kadar da kötü olmasa bile benim için kötü bir şey (başkaları için kötü olmaması benim kazancım değildi, dünyanın körlüğünden ya da ayakta uyuyor oluşundan kaynaklanıyordu), her şeyin hiç değişmeden devam etmesine çok şaşırırdım, büyüklerin biraz asık suratla ama bunun dışında hiçbir değişiklik olmadan çevremde dolanıp durmalarına ve hareketsizliklerine, o doğal kapalılığına çocukluğumun ilk yıllarından beri aşağıdan bakarak hep hayran olduğum ağızlarının yine kapalı kalmasına. Bir süre gözledikten sonra bütün bunlara bakarak, belli ki hiçbir anlamda kötü bir şey yapmadığıma karar verirdim, korkmanın çocukça bir yanılgı olduğuna ve bu nedenle, tam o ilk korku anında bıraktığım yerden tekrar başlayabileceğime.

Daha sonraları çevreyle ilgili bu fikrim yavaş yavaş değişti. İlk önce, başkalarının her şeyi pek güzel fark ettiklerine inanmaya başladım, aynı şekilde düşüncelerini yeterince açık bir biçimde dile de getiriyorlardı; sadece, benim bugüne kadar bunu görecek kadar keskin gözlerim olmamıştı, onları da hızla edindim. İkincisi, başkalarının sarsılmazlığını –böyle bir şey varsa bile– hâlâ şaşır-

tıcı buluyordum ama bu artık bana, masumiyetimin kanıtı gibi gelmiyordu. Peki, hiçbir şey fark etmiyorlardı, dünyalarına benim varlığımla ilgili hiçbir şey girmiyordu, onlar için sütten çıkmış ak kaşıktım, varlığımın yolu, benim yolum, dünyalarının dışından geçiyordu; bu varlık bir ırmaksa, en azından ırmağın güçlü bir kolu dünyalarının dışından geçiyordu.

Hayır Milena, yalvarırım sana yazmamın başka bir yolunu bul. Boşu boşuna postaneye gitmemelisin, küçük postacın –Sahi, nerede o?– bile gitmemeli, postanede çalışan hanıma bile gereksiz yere mektup sorulmamalı. Başka bir yolunu bulamazsan, buna boyun eğmek gerekecek ama en azından bir yol bulmaya zorla kendini.

Dün gece rüyamda seni gördüm. Olup biteni ayrıntısıyla hatırlamıyorum; tek hatırladığım, sürekli birbirimizin yerini alıyorduk; ben, sen oluyordum, sen de ben. Sonun da sen bir şekilde alev aldın, bense ateşin bezlerle söndürüleceğini hatırladım, eski bir etek aldım ve sana onunla vurmaya başladım. Fakat sonra dönüşümler tekrar başladı ve öyle bir noktaya vardı ki, artık orada sen yoktun, yanan bendim ve etekle vuran da bendim. Ama vurmak bu işe yaramadı; yalnızca, bu tür şeylerin ateşe karşı hiçbir faydasının olmayacağı yolundaki eski korkumu doğruladı. Fakat bu arada itfaiye gelmişti ve sen bir şekilde kurtarılmıştın. Ama eskisinden farklıydın, hayalet gibi, karanlığa /.../[1] te

1. Bir kelime karalanmış. (Y.N.)

beşirle çizilmiş gibi ve cansız ya da belki yalnızca kurtarılmanın sevincinden gücün tükenmiş bir halde kollarının arasına yığılıverdin. Fakat dönüşebilirlik tehlikesi burada da devam ediyordu, belki de birisinin kollarına yığılan bendim.

Şimdi Paul Adler buradaydı, tanır mısın onu? Şu ziyaretler bitse ya artık, bütün insanlarda öyle sonsuz bir canlılık var ki, adeta ölümsüzler, gerçek ölümsüzlük anlamında değil belki ama halihazırdaki hayatlarının derinlerine inen bir canlılık bu. Onlardan o kadar korkuyorum ki. Korkudan, misafirimin her arzusunu gözlerinden okumaya çalışıyorum; iadeiziyarette bulunmamı teklif etmeden çıkıp gitse, minnetten ayaklarını öpeceğim. Yalnızken idare ediyorum ama bir ziyaret söz konusu oldu mu, beni adeta öldürüyor ki sonra gücüyle tekrar canlandırabilsin, fakat o kadar gücü yok. Pazartesi günü de ben onu ziyarete gideceğim, başım uğulduyor bu yüzden.

[Prag, Eylül 1920]

Neden mektubunda ortak bir gelecekten söz ediyorsun Milena, hiçbir zaman olmayacak bir gelecek, yoksa bu yüzden mi bahsediyorsun bundan? Vaktiyle Viyana'da bir akşam seninle bu konuyu şöyle bir üstünkörü konuşurken öyle bir duyguya kapılmıştım ki, sanki çok iyi tanıdığımız, yokluğunu çok hissettiğimiz ve o yüzden en güzel adlarla çağırdığımız birini arıyorduk ama cevap gelmiyordu; nasıl cevap verebilirdi ki, orada değildi, ufukta bile görünmüyordu.

Kesin olan az şey var, asla birlikte yaşayamayacak olmamız da bunlardan biri, aynı evde, beden bedene, aynı masada, asla, aynı şehirde bile olamayacağız. Az kalsın şöyle diyecektim: Yarın sabah yataktan kalkıp (Kendi başıma kalkmak zorundayım! O zaman kendimi kendi altımda, ağır bir hacın altında yatar gibi görüyorum, yüzükoyun yapışmışım, en azından doğrulabilmem ve üzerimdeki cesedin biraz olsun kalkmasını sağlamam için epey çaba sarf etmem gerekiyor.) büroya gidemeyeceğimden ne kadar eminsem bundan da o kadar eminim. Bu da doğru, şüphesiz kalkamayacağım ama aslında yataktan kalkmak insan gücünü sadece azıcık aşan bir şey, bunu başarabilirim, insan gücünün o kadarcık üstüne çıkabiliyorum.

Fakat sen yataktan kalkmakla ilgili sözlerimi kelimesi kelimesine alma, durum o kadar da kötü değil; yarın kalkacak olmam yine de, birlikte yaşamamız yönündeki en uzak olasılıktan daha kesin. Bu arada, şüphesiz sen de kendini ve beni ve "Viyana" ile "Prag" arasındaki dev dalgalı "denizi" denerken benden farklı düşünüyor değilsin Milena.

Pislik meselesine gelince; neden sahip olduğum tek şeyi (bütün insanların sahip oldukları tek şey, yalnız bundan tam olarak emin değilim) ikide bir gözler önüne sermeyeyim ki? Alçakgönüllülükten mi? Eh, tek geçerli itiraz bu olurdu.

Ölümü düşününce korkuyor musun? Ben sadece acıdan korkunç korkarım. Bu, kötüye işaret. Ölümü istemek ama acıları istememek; kötüye işaret bu. Fakat bunun haricinde, ölüm göze alınabilir. İnsan Tevrat'taki güvercin gibi salıverildi, yeşil bir yer bulamadı ve yuvası tekrar Nuh'un karanlık gemisine dönüyor.

İki sanatoryumun broşürlerini aldım, zaten herhangi bir sürpriz beklemiyordum, aralarında en fazla fiyatları ve Viyana'ya uzaklıkları bakımından bir fark olabilirdi. O açıdan iki sanatoryum aşağı yukarı aynı. İnanılmaz pahalı, günde 400 kronun üzerinde, hatta belki 500 kron, üstelik bu fiyatlar da sabit değil. Viyana'ya trenle üç, arabayla yarım saat uzaklıkta, yani aynı zamanda çok da uzak, neredeyse Gmünd gibi, ama yolcu treni işliyor. Bu arada, Grimmenstein azıcık daha ucuza benziyor; o yüzden başka çare kalmazsa, ama ancak başka çare kalmazsa, o tercih edilebilir.

Görüyor musun Milena, nasıl da sadece kendimi düşünüyorum, devamlı, daha doğrusu seninle paylaşacağımız, duygu ve isteğime göre bizim için belirleyici olan o daracık yeri düşünüyor ve etraftaki diğer her şeyi göz ardı ediyorum, daha *Kmen* ve *Tribuna* için teşekkür bile etmedim sana, çevirileri yine ne kadar güzel yapmışsın... Sana burada masamda duran nüshayı yollayacağım ama belki benden bir iki görüş de almak istersin, o zaman tekrar okumam gerek ve bu kolay değil. Yabancı yazarlardan yaptığın çevirileri ne büyük bir zevkle okuyorum... Tolstoy söyleşisini Rusçadan mı çevirdin? *[...]*[1]

Ek: Biraz da gülesin diye: "*Je, ona nevi, co je biják? Kindásek.*"[2]

1. Yaklaşık 40 kelime karalanmış. (Y.N.)

2. "Oh, sinemanın ne olduğunu bilmiyor mu? Beyazperde." (Y.N.)

[Prag, Eylül 1920]

Demek grip oldun ha? Neyse, en azından kendimi burada çok neşeli vakit geçirmekle suçlamam gerekmiyor. (Bazen insanların "neşe" kavramını nereden bulduklarını anlamıyorum, muhtemelen yalnızca üzüntünün zıddı olarak düşünülmüş.)

Artık bana yazmayacağına inanıyordum, ama bu beni ne şaşırttı ne de üzdü. Üzmedi, çünkü bütün üzüntülerin ötesinde bana zorunlu görünüyordu; hem, muhtemelen koca dünyada benim zavallı küçük ağırlığımı havaya kaldırmaya yetecek ağırlık yoktur. Şaşırtmadı, çünkü daha önce "Şimdiye kadar sana dostça davrandım, ama artık bunu bırakıyor ve çekip gidiyorum," deseydin de hiç şaşırmazdım. Şaşırtıcı şeyler vardır ama bu, en az şaşırtanlardan biri olurdu; çok daha şaşırtıcı olan, mesela her sabah yataktan kalkmak. Fakat bu, insana güven veren bir sürpriz değil, kimi zaman tiksinti uyandıran bir garabet.

Tatlı bir sözü hak edip etmediğini mi soruyorsun Milena? Belli ki ben sana bunu söylemeyi hak etmemişim, aksi takdirde söyleyebilirdim.

Düşündüğümden daha önce mi görüşeceğiz? (Ben "görüşmek" diye yazıyorum, sense "birlikte yaşamak".) Ama sanırım (ve bunun her yerde doğrulandığını görüyorum, her yerde, alakasız şeylerde bile, her şey bundan söz ediyor) asla birlikte yaşamayacağız, yapamayacağız bunu ve "asla"dan "daha önce", yine "asla" demektir.

Neticede Grimmenstein her bakımdan daha iyi. Fiyat farkı günde 50 kron, ayrıca diğer sanatoryuma giderken dinlenme kürü için gereken her şeyi (ayaklar için

kürk, yastık, battaniyeler vs., bende bunların hiçbiri yok) yanında götürmen gerekiyor, Grimmenstein'da ise bunları ödünç alabiliyorsun, "Wiener Wald"de yüklü bir depozito ödemen gerekiyor, Grimmenstein'da ise gerekmiyor, ayrıca Grimmenstein daha yüksek bir yere yapılmış vs. Bu arada, daha gitmiyorum. Gerçi bir hafta boyunca epey kötüydüm (biraz ateşim vardı ve nefesim o kadar daralıyordu ki, masadan kalkmaya korkuyordum, ayrıca çok da öksürüyordum), ama görünüşe bakılırsa bu sadece biraz gevezelik ettiğim uzun bir yürüyüşün sonucuymuş, şimdi çok daha iyiyim, dolayısıyla sanatoryum meselesi de yine geri plana itildi.

Broşürler şu anda elimde: Wiener Wald'de balkonlu, güneye bakan bir odanın fiyatı 380 krondan başlıyor, Grimmenstein'da ise en pahalı oda 360 kron. İkisi de iğrenç pahalı olsa da, arada çok fiyat farkı var. İğne yapılması fiyata dahil, ama iğnenin ücreti hastaya ait. Taşraya seve seve giderdim, Prag'da kalıp bir zanaat öğrenmeyi tercih ederdim, sanatoryuma gitmek ise en az istediğim şey. Ne yapacağım orada? Başhekim beni dizlerinin arasına kıstıracak, ben de onun karbol kokan elleriyle ağzıma tıkıp gırtlağımdan aşağı ittireceği et parçalarını yutmaya çalışacağım.

Şimdi müdürün yanındaydım, beni çağırttı, Ottla ben istemediğim halde evvelki hafta onunla görüşmüştü, istemediğim halde buranın doktoru tarafından muayene edildim, istemediğim halde bana izin verecekler.

Kupec'te hiç hata yok. Belli ki hata çıkmasını bekli-

yorsun, çünkü Almanca metnin o senin önünde durduğu hali kadar kötü olmasını aklın almıyor. Ama işte o önünde durduğu hali kadar kötü.

Sırf çeviriyi hata arayarak okuduğumu göresin diye: *boli uvnitř v čele a v spáncích* yerine – *uvnitř na*...[1] ya da buna benzer bir şey – burada düşünülen, pençelerin alna dışarıdan darbe vurması gibi bir durumun içeriden de olabileceğiydi; "*potírajice se*"[2], birbirinin içinden geçmek mi? Birbirinin önünden geçmek mi? – Hemen arkasından, "*volné místo*"[3] yerine belki *náměstí*[4] daha iyi – *pronássledujte jen*,[5] bilmiyorum burada "*nur*"[6] kelimesinin karşılığı "*jen*"[7] midir, bu "sadece" aslında sadece bir Praglı Yahudi "sadece"si, davet anlamına geliyor, "bunu çekinmeden yapın" gibi bir şey – Öykünün son kelimeleri aynen çevrilmemiş. Sen hizmetçiyle adamı ayırmışsın, oysa Almancasında birbirlerinin yerini alıyorlar.

Bubácké dopisy[8]– haklısın. Ama bunlar gerçek, sırf öyle çarşafa sarınmış değiller.

1. "... acısı içimden alnıma, şakaklarıma vuran..." ("Tüccar" adlı öykünün ilk paragrafındaki ilgili bölüme istinaden.) (Y.N.)

2. "... iç içe geçer..." ("Tüccar" adlı öykünün sondan beşinci paragrafındaki ilgili bölüme istinaden.) (Y.N.)

3. boş yer (Y.N.)

4. boşluk (somut, şehircilikle ilintili anlamıyla) ("Tüccar" adlı öykünün sondan beşinci paragrafındaki ilgili bölüme istinaden.) (Y.N.)

5. "... takip edin..." ("Tüccar", sondan üçüncü paragrafın başı.).

6. Sözlük anlamı "sadece" olan *nur* kelimesi, "Tüccar" adlı öykünün ilgili cümlesinde kullanılan kalıptaki haliyle "yapabilirsiniz, çekinmeden yapın" anlamına gelir ve bu kullanımın Türkçede belirli bir karşılığı yoktur. Dolayısıyla yazarın *Verfolget nur*... diye başlayan bu cümlesi, Türkçeye *nur* kelimesi atılarak sadece "takip edin" şeklinde çevrilmiştir. (Bkz. *Ceza Kolonisinde - Anlatılar I*, Franz Kafka, çev.: Tevfik Turan, Can Yayınları) (Ç.N.)

7. sadece [Aynı zamanda tamamen Kafka'nın kastettiği anlamda da kullanılır.]

8. Hayalet mektupları [muhtemelen, başka bir yerde içinden alıntı yapılan, Çinceden çevrilmiş "Hayaletler Kitabı"na (*Bubácká kniha*) istinaden] (Y.N.)

[Prag, Eylül 1920]

İki saattir kanepede yatıyorum ve senden başka bir şey düşündüğüm yok. Yan yana durup yerdeki o yaratığa baktığımızı unutuyorsun Milena, benim o; ama o zaman yerdeki kendimi izleyen ben cansız olmalıyım.

Bu arada sonbahar da benimle oyun oynuyor, hava bazen şüphe uyandıracak kadar sıcak, bazen şüphe uyandıracak kadar soğuk geliyor bana ama çok da takip etmiyorum, neticede durumum o kadar da kötü olamaz. Aslında sanatoryuma Viyana'nın içinden geçerek gitmeyi de düşündüm ama sırf ciğerlerim yazın olduğundan daha kötü duruma geldiği için –bu çok doğal– sokakta konuşurken bile zorlanıyorum, üstelik bunun tatsız sonuçları da oluyor. Bu odadan çıkabilirsem, kendimi mümkün olduğunca çabuk Grimmenstein'daki bir şezlonga atmak istiyorum. Bu arada, bu seyahat ve gerçek temiz hava olarak gördüğüm Viyana havası belki de bana iyi gelecek.

"Wiener Wald" daha yakın olabilir, ama aradaki mesafe farkı kesinlikle o kadar büyük değil. Sanatoryum Leobersdorf'ta değil, daha ileride, dolayısıyla istasyondan sanatoryuma da yarım saatlik bir araba yolculuğu yapmak gerekiyor. Yani ben bu sanatoryumdan dosdoğru Baden'a gidebileceksem –şüphesiz kuralları çiğneyerek–, aynı şekilde Grimmenstein'dan da Wiener-Neustadt'a gidebilirim; bu ne senin ne de benim için büyük bir fark yaratır.

Nasıl oluyor da benden hâlâ korkmuyor, tiksinmiyor ya da buna benzer bir duyguya kapılmıyorsun Milena? Ciddiyetin ve gücün ne kadar da derinlere iniyor!

Çinli bir yazarın kitabını okuyorum, *Bubácká kniha*,[1] o yüzden hatırlıyorum bunu, bütün kitap ölümle ilgili. Ölüm döşeğinde yatan biri var ve ölüme yakın olmanın kendisine verdiği özgürlük duygusuyla şöyle diyor: "Hayatımı, kendimi zevke karşı savunarak, onu bitirmeye çalışarak geçirdim." Ardından bir öğrenci, sadece ölümden bahseden öğretmeniyle alay ediyor: "Devamlı ölümden bahsediyor ve buna rağmen ölmüyorsun."

"Ama öleceğim. Son şarkımı söylüyorum. Bazısının şarkısı daha uzundur, bazısınınki daha kısa. Fakat aradaki fark yalnızca birkaç kelimeden ibarettir."

Bu doğru ve ölümcül bir yarayla sahnede yatarken bir arya söyleyen hikâye kahramanlarına gülümsemek haksızlık. Biz yatıyor ve yıllarca şarkı söylüyoruz.

"Ayna Adam"ı da okudum. O nasıl bir yaşam enerjisi öyle! Sadece bir yeri biraz hastalıklı ama buna karşılık diğer her tarafı bir o kadar verimli, hastalığın kendisi bile verimli. Bir öğle sonrası yutarcasına okuyup bitirdim.

Nedir sana şimdi "orada" işkence eden? Eskiden hep bunun karşısında güçsüz olduğumu düşünürdüm, ama asıl şimdi öyleyim. Sen de çok sık hasta oluyorsun

[Prag, 22 Ekim 1920]

Milena, şu Vlasta'ya yazdığın mektup bana geldi. Bir karışıklık oldu belki, küçük bir şanssızlık, belli ki bütün imkânların kullanılması ve benim seni bir de bu ye

1. "Hayaletler Kitabı." (Y.N.)

kilde üzmem amacıyla. Önce mektubu hemen ona vermeye niyetlendim ama bu inanılmaz aptalca olacaktı; çünkü bunu yapsaydım, o da kendisindekinin benim mektubum olduğunu fark edecekti. Dolayısıyla bunu yapmamam inanılmaz akıllıcaydı ya da belki hiç de akıllıca değildi, çünkü beni bundan alıkoyan öncelikle meselenin karmaşıklığıydı. Neyse, bütün bunlar çok da kötü değil, suç listemde sadece küçük bir madde sayılır.

Illový'nin ekteki mektubunu bugün, yani cuma günü aldım, aslında çok önemsiz ama yine de bir açıdan, bizim işlerimize az da olsa karışmak sayılır bu ve o yüzden, daha önce haberim olsaydı engellerdim (Illový aşırı alçakgönüllü, sessiz sakin bir insan – "*i ten mali Illový*"[1] yazıyordu geçenlerde Červen'de –sağcı partideki Yahudiler sayılırken– lisede birkaç yıl okul arkadaşımdı, yıllardır görüşmedim onunla ve bu, bugüne kadar ondan aldığım ilk mektup).

Yolculuğum neredeyse kesinleşti. Öksürük ve nefes darlığı zorluyor beni buna. Kesin Viyana'da da kalacağım ve seninle görüşeceğiz.

[Prag, 27 Ekim 1920]

Yaptığın zaman planı beni sevindirdi. Harita üzerinde çalışır gibi inceliyorum onu. En azından bir güvence. Ama gelmem 14 günü bulur, hatta muhtemelen daha fazla. Büroda ayağıma dolaşan bir iki iş var; daha önce bana büyük bir hevesle yazan sanatoryum şimdi, vejetaryen beslenmeyle ilgili bir sorum karşısında sessizliğe gömüldü; ayrıca bu seyahate adeta bir halk gibi hazırla-

1. "küçük Illový bile" (Y.N.)

nıyorum, sürekli orada burada bir azim eksikliği baş gösteriyor, şu ya da bu kişiye cesaret verilmesi gerekiyor, sonunda herkes bekliyor ve kimse yola çıkamıyor, çünkü bir çocuk ağlıyor. Bunun yanı sıra, bu seyahatten neredeyse korkuyorum; eğer dünkü (yıllardır yapmadığımı yapıp saat ona çeyrek kala yattım) gibi saat ona çeyrek kaladan on bire kadar aralıksız öksürür, ardından uykuya dalar, saat on ikide soldan sağa dönerken tekrar öksürmeye başlar ve saat bire kadar öksürürsem, bana mesela bir otelde kim tahammül eder? Önceki yıl hiç zorluk çekmeden yolculuk ettiğim yataklı vagona binmeyi ise bu kez kesinlikle göze alamam.

Doğru mu okuyorum? Littya, değil mi? Bu ismi bilmiyorum.

Tam olarak böyle değil Milena. Şu anda sana yazan kişiyi Merano'dan tanıyorsun. Sonra seninle bir olduk, artık birbirini tanımaktan söz edilmiyordu ve sonra yine ayrı düştük.

Bu konuda birkaç şey daha söylemek istiyorum, ama kelimeler boğazımda düğümleniyor.

"*Ale snad máš pravdu, snad to jiní přeloží lépe*"[1] burada yalnızca bu cümleyi tekrarlıyorum ki birdenbire kay bolup gitmesin.

Bu arada, Illový'nin mektubunu cuma günü aldım ve pazar günü tuhaf bir biçimde "Kanun Önünde" yı yımlandı.

---

1. "Fakat belki de haklısın, belki de başkaları bunu daha iyi çevirir." (Y.N.)

İlanın pazar günü gazetede çıkmaması benim suçum değil, en azından büyük ölçüde benim suçum değil. Bugün çarşamba, ilanı ajansa geçen hafta dün verdim (ama tabii mektubu günler önce almıştım), ajans ilanı bana söz verdiği gibi hemen gönderdiyse, perşembe Viyana'ya varmış olmalı ve pazar günü gazetede çıkmalıydı. Pazartesi de göremeyince neredeyse mutsuz oldum. Derken dün bana, basın bürosundan gelen ve ilanın ellerine çok geç ulaştığını belirten kartı gösterdiler. Pazar günü çıkması gerektiğinden ama muhtemelen bu pazar için yine çok geç kalındığından, ancak bir dahaki pazar çıkabilecek.

[Prag, 8 Kasım 1920]

Evet, küçük bir gecikme var, belli ki mektuplarından birinin kaybolmasından kaynaklanıyor.

İlan dün nihayet çıktı. Biliyorum, sen "*Čehisch*" kelimesinin tek olarak en üstte ortada yazmasını istiyordun, ama ne yazık ki bu mümkün olmadı, onun yerine "faal" ile "öğretmen" arasında anlamsız bir boşluk bırakmayı tercih ettiler. Bu arada, ajansa haksızlık etmişim, şimdi oradan geliyorum ve şunu söylemeliyim ki insanları tanımak zor.

Orada çalışan hanımlara yönelik suçlamalarım şunlardı:

1) Bugüne kadar ajansa yeterince ilan verdiğim halde benden, sözümona hâlâ bilmedikleri gerçek ücretin belli ki çok üzerinde bir para aldıkları ve ücreti doğru dürüst hesaplamaya bir türlü yanaşmadıkları

2) İlanın gecikmesinin onların suçu olduğu

3) Son ödemeden, yani tam da bu sürekli geciken, nerdeyse unutulmuş ilanın ödemesinden sonra bana makbuz vermedikleri

4) 14 gün önce dile getirdiğim, ilanın en geç 8 Kasım'da çıkması ve koyu harflerle basılması yolundaki isteğime hiçbir şekilde kulak asmadıkları; gerçi o sırada ajans çok kalabalıktı.

Dolayısıyla bugün oraya giderken, ilanın hâlâ çıkmadığını, karşılığında makbuz kesilmeyen ödememi daha da ayrıntılı bir biçimde açıklamam gerekeceğini, bana yine de inanmayacaklarını ve sonunda, beni daha da beter dolandıracak başka bir ajansın yolunu tutmak zorunda kalacağımı düşünüyordum.

Fakat şöyle oldu: İlan çıkmış, hem de doğru şekilde, neredeyse tam istediğim gibi ve ben başka ilan rezervasyonları yaptırırken oradaki kız, şimdilik başka bir ödeme yapmam gerekmediğini, benimle ilan çıktıktan sonra hesaplaşabileceklerini söyledi. Hoş bir şey, değil mi? İnsan yaşamaya bir süre daha devam etmeye karar veriyor, en azından bir öğle sonrası boyunca, bu meseleyi tamamen unutana dek.

[Prag, Kasım ortası, 1920]

Milena, kusura bakma, son mektubum fazla kısa oldu belki, odamın önceden ayrılmış (daha doğrusu şimdi ortaya çıktığı üzere, ayrılmamış) olması konusunda sinirlenmiştim de... Ben aslında *Grimmenstein*'a gitmek istiyorum ama orada ufak tefek gecikmeler var, ortalama güce sahip bir insan (ama tabii öyle bir insan *Grimmenstein*'a gitmez) bunları çoktan hallederdi ama ben yapamıyorum. Ayrıca şimdi öğrendim ki sanatoryumdan söylenenin aksine, bölge idaresinden kalma izni almam gerekiyormuş, muhtemelen bana verilir ama neticede dilekçemi göndermediğim sürece verilemez.

Bütün öğle sonralarını sokaklarda geçiriyor ve Yalnız

di düşmanlığının içinde yüzüyorum. Bir keresinde, Yahudilere "*prašivé plemeno*"[1] denildiğini duydum. Doğal olan, insanın bu kadar nefret edildiği bir yerden çekip gitmesi değil mi (siyonizm ya da milliyetçilik duygusu gerekmiyor bunun için)? Buna rağmen kalmanın yarattığı kahramanlık, hani o banyodan def edilmesi mümkün olmayan hamamböceklerinin kahramanlığı.

Şimdi pencereden dışarı baktım: atlı polisler, süngü takmış, saldırıya hazır bekleyen jandarma, bağırarak etrafa dağılan kalabalık ve burada yukarıda, pencerede, sürekli koruma altında yaşamak gibi iğrenç bir yüz karası.

Bu mektup kısa bir süre bekledi, yollayamadım bir türlü, o derece içime kapanmıştım, senin yazmayışın için de hep tek bir sebep geliyor aklıma.

Bölge idaresine dilekçeyi gönderdim; onay geldikten sonra geri kalanı (oda ayırtma ve pasaport) çabucak hallolur ve ben de gelirim. Kız kardeşim de benimle Viyana'ya gelmek istiyor, belki gelir, bir iki gün orada kalmak niyetinde; karnındaki dört aylık bebeği dünyaya gelmeden, bir an önce böyle kısa bir seyahate çıkmak arzusunda.

Ehrenstein, evet, sana yazdıklarına bakılırsa, düşündüğümden daha iyi bir kavrayışı var. Buna bağlı olarak, ondan edindiğim izlenimi tekrar gözden geçirmek isterim ama artık onu göremediğim için bu mümkün değil. Kendimi –oysa on beş dakikadan uzun sürmemişti görüşmemiz– onun yanında çok rahat hissettim, hiç yabancılık çekmedim ama öyle çok evimdeymiş gibi de değil-

1. "uyuz ırk" (Y.N.)

dim; öğrenciyken sıra arkadaşımın yanında hissettiğim türden bir rahatlık ve aşinalıktı bu. Ben onun için iyi biriydim, o benim için vazgeçilmezdi, okulun yarattığı bütün korkulara karşı birleşmiştik, ben onun karşısında, başka herhangi birinin karşısında olduğumdan çok daha kendim gibi davranıyordum– ama temelde ne kadar acıklı bir ilişkiydi bu... E*hrenstein*'ın yanındayken de benzer bir durum söz konusu; güçlerimiz birbirine ulaşmış gibi hissetmedim. Çok iyi niyetli davranıyor, iyi konuşuyor ve çok çaba harcıyor ama her köşe başında böyle bir konuşmacı dursaydı, kıyamet gününün gelişini hızlandıramayacağı gibi bugünü de çekilmez hale getirirdi. "Tanja"yı bilir misin, orada papazla Tanja arasında geçen konuşmayı? Kendi amacına karşın, bu tür "yardımı olmayan yardım"ın bir örneğidir. Görünüşe göre, Tanja bu teselli kâbusunun baskısı altında ölüp gider.

E*hrenstein* şüphesiz kendi içinde çok güçlü; akşam bize okudukları olağanüstü güzeldi (fakat işte yine Kraus kitabındaki belli bölümler hariç). Ve dediğim gibi, iyi bir kavrayışı da var. Bu arada, E*hrenstein* neredeyse şişman bir adam olmuş, her halükârda ağırlaşmış (Aynı zamanda basbayağı yakışıklı; nasıl olmuş da senin gözünden kaçmış bu!) ve zayıf insanlar hakkında tek bildiği, onların zayıf oldukları. Ama zaten çoğu *insan için* bu bilgi yeterli; mesela, benim için.

Dergiler gecikti, sana bir ara sebebini söylerim, ama hepsi gelecek.

Hayır Milena, Viyana'da olacağına inandığımız gibi

ortak bir imkânımız yok, hiçbir şekilde yok, eskiden de yoktu, ben "kendi bahçe parmaklığımın üstünden" bakmıştım, yalnızca ellerimle onun tepesine tutunmuş, sonra da yara bere içinde ellerle gerisingeri düşmüştüm. Şüphesiz başka ortak imkânlar var, dünya imkânlarla dolu ama henüz ben onları bilmiyorum.

[Prag, Kasım ortası, 1920]

Bende de aynı şey var. Genellikle şöyle düşünüyorum: Bunu sana yazmam gerek; ama sonra yine de yazamıyorum. Belki de Başçavuş Perkins elimi tutuyor ve ancak o bir an için bıraktığında çabucak, gizlice bir kelime yazabiliyorum.

Tam da bu kısmı çevirmiş olman, bir zevk benzerliğini gösteriyor. Evet, işkence benim için son derece önemli, işkence görmekten ve işkence etmekten başka bir şeyle ilgilenmiyorum. Neden? Perkins'le benzer bir sebeple ve benzer biçimde düşünmeden, mekanik ve geleneğe uygun olarak; yani kahrolası ağızdan kahrolası kelimeyi almak için. Bunun aptalca yanını (aptallığı bilmek işe yaramıyor) bir keresinde şöyle ifade etmiştim: "Hayvan, efendisinin elinden kırbacı alır ve kendini kırbaçlamaya başlar, kendisi efendi olmak için; ve bunun yalnızca, efendinin kırbacına atılmış yeni bir düğümün yarattığı bir fantezi olduğunu bilmez."

Elbette, işkence etmek de sefilce. Büyük İskender, Gordion düğümü çözülmek bilmeyince ona işkence etmeye kalkmadı.

Bu arada, orada bir Yahudi geleneği de var. Şu aralar

Yahudilere karşı çok şey yazan "Venkov" geçenlerde bir başmakalesinde, Yahudilerin her şeyi bozduklarını ve tahrip ettiklerini kanıtlamış, hatta! *[...]*[1] Ortaçağ'daki kırbaçlama geleneğini bozmuşlar. Ne yazık ki bu konuda daha ayrıntılı bilgi verilmemiş, yalnızca İngilizce bir eserden alıntı yapılmış. Üniversite kütüphanesine gitmek için fazla "ağır"ım ama Yahudilerin bu onlara (Ortaçağ'da) çok uzak olan hareketle ne alakaları olduğunu bilmek isterdim. Belki senin bunu bilen, malumat sahibi bir tanıdığın vardır.

Sana kitapları yolladım. Kızmadığımı, bunun da uzun zamandır yaptığım az buçuk mantıklı tek şey olduğunu kesinlikle söyleyebilirim. Aleš'in baskısı tükenmiş, ancak Noel'de tekrar çıkabilecek, onun yerine Çehov aldım. Fakat Babička okunmayacak halde basılmış, sen görseydin belki de almazdın. Ama benim görevim almaktı.

Kafiyeli imla kılavuzunu yalnızca geçici olarak, ihtiyacın olduğu için yolladım; iyi bir imla kılavuzu ve dikte kitabı bulmak için önce araştıracağım.

İlanın neden geciktiğini açıkladığım mektubu aldın, değil mi?

Sanatoryumdaki yangınla ilgili daha ayrıntılı bir şey okudun mu? Ne olursa olsun, şimdi Grimmenstein tıka basa dolu ve burnu havada olacak. H. beni orada nasıl ziyaret edebilir? Onun Merano'da olduğunu yazmıştın.

1. Yaklaşık 4 kelime karalanmış. (Y.N.)

Kocanla bir araya gelmemem yönündeki isteğin, benimkinden güçlü olamaz. Fakat kalkıp bana gelmediği sürece -ki muhtemelen yapmaz bunu- karşılaşmamız neredeyse imkânsız.

Yolculuğum biraz daha ertelendi, çünkü büroda yapılacak işlerim var. Görüyorsun ya, "yapılacak işlerim" olduğunu yazmaktan utanmıyorum. Elbette, diğer her iş gibi bir iş olabilirdi bu; ama bende, ölüme uyku kadar yakın bir yarı uyku hali. "Venkov" çok haklı. Göç etmeli Milena, göç etmeli!

[Prag, Kasım 1920]

Anlamadığını söylüyorsun Milena. İstersen bunu bir "hastalık" olarak görüp öyle anlamaya çalış. Psikanalizin, ortaya çıkardığına inandığı birçok hastalık belirtisinden biri. Ben bunu hastalık olarak nitelemiyor ve psikanalizin terapi kısmında vahim bir yanılgı görüyorum. Bütün bu sözde hastalıklar, ne kadar üzücü görünüyor olursa olsun, inançla ilgili olgular, zora düşen insanın herhangi bir anakaraya demir atması; dolayısıyla, dinlerin kaynağı sıfatıyla psikanalizin bulduğu da, bireyin "hastalıkları" nın o dinlerin kabulü doğrultusundaki açıklamasından başka bir şey değil, yine de günümüzde bizde genel olarak din cemaati eksikliği söz konusu, sayısız tarikat var ve bunlar tek tek bireylerle sınırlı ama belki de sadece "şimdi" tarafından hapsedilmiş gözümüze öyle görünüyor.

Fakat böyle gerçek zemini yakalayan demir atma-

lar, insanın sahip olduğu, tek ve değiştirilebilir bir şey değil, bunlar onun varlığında şekilleniyor ve daha sonra varlığı (ve aynı zamanda bedeni de) bu yönde gelişmeye devam ediyor. Burada tedavi diye bir şey söz konusu olabilir mi?

Benim durumumda üç çember düşünülebilir; en içteki A, sonra B, sonra C. Çekirdek çember A, B'ye, bu insanın neden kendine eziyet etmesi ve güvenmemesi gerektiğini açıklıyor, neden vazgeçmesi gerektiğini (aslında vazgeçme değil, bu çok zor olurdu, sadece bir vazgeçme mecburiyeti), yaşamaya neden hakkı olmadığını. (Mesela Diogenes bu anlamda ağır hasta değil miydi? Büyük İskender'in göz kamaştıran parlaklıktaki bakışının nihayet ona yöneldiği düşünülürse, hangimiz bu bakışın altında mutlu olmazdık? Fakat Diogenes çaresizlik içinde ondan, güneşin, bu durmadan yakan, insanı deli eden korkunç Yunan güneşinin önünden çekilmesini rica etti. İçinde yaşadığı fıçı hayaletlerle doluydu.) C'ye, eylem halindeki insana, açıklamada bulunulmaz, ona sadece B emir verir. C, büyük bir baskı altında hareket eder, ecel teri döker (Başkalarında da alından, yanaktan, şakaklardan, saç diplerinden, kısacası çepeçevre bütün kafatasından bu şekilde ter boşalır mı? C'de böyle olur.). Kısacası C, anlayıştan ziyade korkunun etkisiyle eylemde bulunur; A'nın B'ye her şeyi anlattığına, B'nin de her şeyi doğru anlayıp aktardığına güvenir, inanır.

[Prag, Kasım 1920]

İçten pazarlıklı değilim Milena (Ama sanki eskiden daha açık ve net yazıyordum, ne dersin?), "hapishane düzeninin" elverdiği ölçüde dürüstüm ve bu da epey bir şey sayılır, ayrıca "hapishane düzeni" gittikçe özgürleşi

yor. Fakat sana "bununla" gelemem; "bununla" gelmek imkânsız. Beni, tanıdığım herkesten, özde değil ama derece verecek olursak çok güçlü bir biçimde ayıran bir özelliğim var. İkimiz de Batı Yahudilerinin tipik örneklerinden bir sürüsünü tanıyoruz; bildiğim kadarıyla ben, bunların hepsinden daha fazla Batı Yahudisiyim, bu demek oluyor ki, abartılı bir biçimde ifade edecek olursak, bana huzur içinde geçecek bir saniye bile bağışlanmış değil, hiçbir şey bağışlanmış değil, her şeyi dişimle tırnağımla elde etmek zorundayım, sadece şimdiyi ve geleceği değil, geçmişi de, belki de her insanın doğal bir biçimde sahip olduğu şeyi, evet, onu da elde etmek zorundayım, belki de en zor iş bu, yeryüzü sağa dönerse –bunu yapıyor mu bilmiyorum–, benim geçmişi telafi etmek için sola dönmem gerekiyor. Ama şimdi bütün bu yükümlülükleri yerine getirecek bir gıdım gücüm yok, dünyayı omuzlarımda taşıyamam, paltomu bile taşıyamıyorum. Bu arada, bu güçsüzlük ille de yakınılması gereken bir şey değil; bu işleri yapmaya kimin gücü yeter ki! İnsanın kendi gücüyle bunların içinden çıkmayı denemesi delilik ve bunun karşılığı da delilikle ödenir. O yüzden, senin yazdığın gibi "bununla gelmek" imkânsız. Yürümek istediğim yolu kendi kendime yürüyemem, o yolu yürümek bile isteyemem, sadece sessizce oturabilirim, başka bir şey isteyemem, istediğim de yok zaten.

Birisinin her yürüyüşten önce sadece yıkanmak, saçını taramak vs. değil –bu bile yeterince zahmetli–, kendisine gerekli olan şeyleri hiçbir yürüyüşten önce elinin altında bulamadığı için, aynı zamanda giysisini dikmek, çizmelerini elden geçirmek, şapkasına bir göz atmak, bastonunu yontarak şekillendirmek vs. zorunda olması gibi

bir şey. Tabii ki bütün bunları iyi yapamaz, belki birkaç sokak sürer ama mesela Graben'da birdenbire her şey dağılır ve o kişi orada çıplak bir halde, kumaş parçalarıyla kalakalır. Gerisingeri Altstädter Ring'e koşmak ne işkence olur, düşünsene! Ve sonunda üstüne üstlük bir de Eisen Sokağı'nda, Yahudi avına çıkmış bir güruha rast gelir.

Beni yanlış anlama Milena, bu adamın kaybolduğunu söylemiyorum, kesinlikle böyle söylemiyorum ama eğer Graben'a giderse, orada kendini ve dünyayı lekelemiş olur.

Son mektubunu pazartesi günü aldım ve hemen aynı gün cevap yazdım.

Kocan Paris'e taşınmak istediğini söylemiş burada. Eski planın içinde yeni bir durum mu söz konusu?

[Prag, Kasım 1920]

Bugün iki mektubun geldi. Elbette haklısın Milena, kendi mektuplarımın verdiği utançtan senin yazdığın cevapları açmaya cesaret edemiyorum. Neyse ki mektuplarımda gerçekler ya da en azından gerçek yolunda dile getirilenler var, eğer mektuplarım yalanlarla dolu olsaydı cevapların karşısında ne yapardım? Cevabı basit. Çıldırırdım. Dolayısıyla gerçekleri söylemek öyle büyük bir kazanç değil, üstelik o kadar az ki bunlar; devamlı aktarılamayacak olanı aktarmaya çalışıyorum sana, açıklanamayacak olanı açıklamaya, etimde kemiğinde bulu

nan ve ancak orada yaşanabilecek olanı anlatmaya. Bu belki de temelde, daha önce sık sık sözünü ettiğimiz o korkudan başka bir şey değil ama her şeye yayılmış bir korku, en büyüğe karşı da en küçüğe karşı da duyulan bir korku, korku, tek bir kelimenin söylenmesinden duyulan şiddetli korku. Ama bu korku belki de sadece korku değil, aynı zamanda korku uyandıran her şeyin ötesinde olana duyulan özlem.

"O *mne rozbil*"[1]; tamamen saçmalık bu. Bütün suç bende, benim tarafımdaki o pek az gerçeğin içinde oluştu bu suç, hâlâ çok çok az gerçek var, hâlâ çoğunlukla yalanlar, kendimden korkumun ve insan korkusunun yol açtığı yalanlar. Bu testi, su yoluna gitmeden çok önce kırıktı. Ve şimdi, biraz olsun gerçeklerle kalmak için çenemi tutuyorum. Yalan korkunç bir şey, daha beter bir ruhsal işkence düşünülemez. O yüzden senden rica ediyorum: Bırak sessiz kalayım; şimdi mektuplarda, Viyana' daysa konuşmalarda.

O *mne rozbil* yazıyorsun ama görüyorum ki kendine eziyet ediyorsun, yazdıklarına bakılırsa ancak sokaklarda huzur buluyorsun, bense burada sıcak bir odada, sabahlık ve terliklerle oturuyorum, saatimin "zembereğinin" izin verdiği ölçüde huzurluyum (çünkü yine de "zamanı göstermek" zorundayım).

Ne zaman yola çıkacağımı ancak kalma iznim gelince söyleyebilirim. Üç günden fazla kalmak için bölge idaresinden özel bir izin gerekiyor. Bir hafta önce bunun için başvurdum.

1. "Bu yıkıma ben sebep oldum." (Y.N.)

Neden dergilere artık ihtiyacın yok? Onları gönderdim; bir de Čapek'in küçük bir cildini. *[...]*[1]

Kızı nereden tanıyorsun? Ben bu hastalığı iki akrabamdan biliyorum, ikisinde de tamamen geçmese bile hafifledi. Elbette, kız dardaysa bu çok daha kötü. (Grimmenstein'da bu tür hastalıklara ayrılmış bir bölüm var.)

O *mne rozbil*, yine bu takıldı aklıma, tersini düşünmek ne kadar yanlışsa bu da o kadar yanlış.

Bu ne benim kusurum ne de insanların. Sessizliğin en sessizine aidim, benim için doğrusu bu.

Öyküyü senin için kesip aldım. Levine, Münih'te kurşuna dizilmişti, değil mi?

[Prag, Kasım 1920]

Bugün günlerden perşembe. Salıya kadar, *Grimmenstein*'a gitmek konusunda samimi bir biçimde kararlıydım. Gerçi bunu düşündüğümde bazen içimde bir tehdit hissediyordum, ayrıca yolculuğun gecikmesinin sebebinin kısmen bu olduğunun da farkındaydım ama bütün bunların üstesinden kolayca gelebileceğime inanıyordum. Salı öğlen birisinden, kalma izni için Prag'da bek-

1. Yaklaşık 15 kelime karalanmış. (Y.N.)

lemek gerekmediğini, bu iznin büyük ihtimalle Viyana'da alınabileceğini öğrendim. Böylece yolum açılmış oluyordu. Öğle sonrası boyunca kanepede kendime işkence ettim, akşam sana bir mektup yazdım ama göndermedim, hâlâ bunun üstesinden gelebileceğime inanıyordum ama tamamen uykusuz geçen gece boyunca kendimi yiyip bitirdim. İçimdeki iki kişi, yola çıkmak isteyen ve yola çıkmaya korkan, ikisi de benim bir parçam, muhtemelen ikisi de rezil, içimde savaşıp duruyorlardı. O en kötü günlerimdeki gibi sabah erkenden kalktım.

Yola çıkacak gücüm yok, seninle karşı karşıya gelme düşüncesine bile daha şimdiden dayanamıyorum, beynimdeki baskıya dayanamıyorum.

Zaten mektubunda benim neden olduğum, önüne geçilemeyecek, sınırsız bir hayal kırıklığı vardı, bu da cabası. Umudun olmadığını söylüyorsun, ama benden tamamen kurtulmak gibi bir umudun var.

İçimde olup biteni sana ya da başka birine doğru dürüst açıklayamam. Neden böyle olduğunu nasıl açıklayabilirim, kendime bile açıklayamıyorum ki. Fakat asıl mesele bu da değil, asıl mesele açık: Benim çevremde insanca yaşamak imkânsız, bunu görüyor ve hâlâ inanmak istemiyor musun?

[Prag, Kasım 1920]
Cumartesi akşamı

Sarı mektubu henüz almadım, alınca hiç açmadan geri göndereceğim.

Birbirimize yazmayı kesmemiz iyi bir fikir olmasaydı, korkunç yanılmış olurdum. Ama yanılmıyorum Milena.

Senden söz etmek istemiyorum; benim meselem ol-

madığı için değil, benim meselem, yalnızca bundan bahsetmek istemiyorum.

O nedenle sadece kendimden söz edeyim: Senin benim için değerin Milena, yaşadığımız dünyanın ötesindeki değerin, sana her gün yolladığım şu kâğıt parçalarında yazılı değil. Bu mektuplar bu haliyle, azap çektirmekten başka bir işe yaramıyor ve eğer azap çektirmezse, durum daha da vahim demektir. Gmünd'de birlikte bir gün geçirmemizi sağlamaktan, yanlış anlamalar, ayıplar, neredeyse ebedi ayıplar yaratmaktan başka hiçbir işe yaramıyorlar. Ben seni, sokakta ilk gördüğümdeki kadar net görmek istiyorum ama mektuplar, bütün o gürültüsüyle Lerchenfeld Caddesi'nden daha sık yön değiştiriyor.

Fakat belirleyici olan bu değil; belirleyici olan, mektupları aşma konusundaki, yine mektuplarda artan âcizliğim, sana karşı da kendime karşı da âcizim –senden 1000 mektup, benden 1000 istek gelse, bana bunun aksini kanıtlayamaz– ve belirleyici olan (belki de bu âcizlik yüzünden, ama burada bütün sebepler karanlıkta), beni sessiz olmaya davet eden *[...]*[1] o karşı konulamayacak kadar güçlü ses, adeta senin sesin. Ve seninle ilgili her şey hâlâ söylenmemiş olarak duruyor, tabii bunlar genellikle senin kendi mektuplarında var (belki sarı mektupta da; daha doğrusu: mektubu geri istemek için gönderdiğin telgrafta – haklı olarak elbette); benim korktuğum, şeytanın kutsanmış yerden kaçması gibi kaçtığım bölümlerinde.

Tuhaf şey, ben de sana telgraf çekmek istiyordum, kafamda uzun uzun evirip çevirdim bunu, öğleden sonra

1. Yaklaşık 6 kelime karalanmış. (Y.N.)

yatakta, akşam Belvedere'de; ama şu satırlardan başka bir şey yazmayacaktı: "Son mektuptaki altı çizili yere kesin ve onaylayıcı bir cevap rica ediyorum." Fakat en sonunda, bunun içinde asılsız ve çirkin bir güvensizlik varmış gibi geldi bana ve telgrafı çekmekten vazgeçtim.

İşte böyleyim şimdi, başka herhangi bir şey yapmadan gece bir buçuğa kadar bu mektubun başında oturdum, ona ve onun içinden sana baktım. Bazen –rüyada değil– şöyle bir şey canlandırıyorum gözümde: Saçların yüzünü örtmüş, onları ikiye ayırıyor, sağdan ve soldan arkaya atıyorum. Yüzün ortaya çıkıyor, elimi alnında ve şakaklarında gezdiriyor ve yüzünü ellerimin arasında tutuyorum.

Pazartesi

Bu mektubu yırtıp atmak istiyordum, göndermemek, telgrafa cevap vermemek, telgrafların bir sürü farklı anlamı oluyor, ama şimdi kart ve mektup geldi, bu kart, bu mektup. Fakat onlar karşısında da Milena –Keşke bu konuşmak isteyen dil kökünden kesilse!–: Şu ara, yarı bilinçsiz olarak sık sık dile getirdiğin gibi huzurdan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymadığın bir dönemde, bu mektuplara ihtiyacın olduğuna nasıl inanabilirim... Bu mektuplar sırf acıdan ibaret, acıdan geliyor, dindirilemeyecek bir acıdan, sadece acı veriyor, dindirilemeyecek bir acı, olacak şey mi –üstelik giderek artıyor bu acı– kış ortasında? Susmak, yaşamanın tek yolu; burada da, orada da. Kederle; olsun, ne çıkar? Uykuyu daha çocuksu ve

derin kılar bu. Ama acı, uykunun –ve gündüzün– içinden geçen bir sabandır, dayanılacak şey değildir bu.*

* *Mektubun üçüncü sayfasının sağ kenarında (not, 292. sayfanın 7. ve 8. satırlarındaki* "oturdum" *kelimesinden, 27. satırındaki* "ne çıkar?" *a kadar devam ediyor):* Bir sanatoryuma gidersem tabii ki bunu sana yazarım.

[Prag, Mart sonu, 1922]

Size çok uzun zamandır yazmadım Bayan Milena ve bugün yazmamı da bir tesadüfe borçluyum. Aslında yazmayışım için özür dilemem gerekmiyor. Mektuplardan nasıl nefret ettiğimi bilirsiniz. Hayatımın bütün mutsuzluğu –bunu söylerken niyetim yakınmak değil, genel bilgi mahiyetinde bir saptama yapmak–, mektuplardan ya da mektup yazma imkânından ileri gelmiştir diyebilirim. İnsanlar beni bugüne kadar hiç aldatmadılar ama mektuplar hep yaptı bunu; üstelik başkalarınınkiler değil, kendi yazdıklarım. Benim durumumda, özel bir mutsuzluk bu, daha fazla söz etmek istemiyorum bundan, ama aynı zamanda da genel bir şey. Mektup yazma imkânının basitliği –sırf teorik olarak bakarsak– ruhların korkunç sarsıntısını dünyaya getirmiş olmalı. Hayaletlerle ilişki kurmak bu; üstelik sadece mektubun yazıldığı kişinin hayaletiyle değil, insanın kendi hayaletiyle de ilişki kurması. O hayalet biz yazarken elimizin altında, mektupta gelişir ya da bir mektubun diğerini pekiştirdiği, kendini ona tanık olarak gösterebileceği bir dizi mektupta. İnsanların mektup yoluyla birbirleriyle ilişki kurabilecekleri düşüncesi nereden çıkmış ki! Uzaktaki bir insanı dürtüşünebilir ve yakındaki bir insanı elimizle tutabiliriz, geri kalan her şey insan gücünü aşar. Ama mektup yazmak,

hayaletlerin önünde soyunmak demektir, ki onlar da aç kurtlar gibi bunu bekler zaten. Yazıya dökülen öpücükler yerlerine ulaşmaz, hayaletler yolda içip bitirir onları. Bu zengin besin sayesinde görülmemiş derecede çoğalırlar. İnsanlık bunu hissediyor ve buna karşı savaşıyor; insanlar arasındaki hayaletli iletişimi olabildiğince kesmek ve doğal bir ilişki biçimine, ruhların huzuruna kavuşmak için demiryolunu, arabayı, uçağı icat etti, ama hiçbir şey işe yaramıyor, belli ki bunlar uçurumdan düşerken yapılmış icatlar, karşı taraf ise çok daha sakin ve güçlü, mektuptan sonra telgrafı icat etti, telefonu, telsizi. Hayaletler açlık çekmeyecekler, ama biz telef olacağız.

Henüz bu konuda yazmamış olmanız şaşırtıyor beni; bunu yayımlatarak bir şeylere engel olmak ya da ulaşmak amacıyla değil, bunun için çok geç ama en azından "onlara" teşhis edildiklerini göstermek için.

Bu arada, onları istisnalardan da teşhis edebiliriz; bazen bir mektubun hiçbir engele takılmadan geçmesine izin verirler ve o mektup bir dost eli gibi gelir, hafif ve sevecen bir biçimde elimizi tutar. Ne var ki muhtemelen bu da sahtedir ve bu tür durumlar belki de en tehlikelisidir, diğerlerine göre bunlardan daha da fazla sakınmak gerekir ama bu bir kandırmacaysa, ne olursa olsun kusursuz bir kandırmacadır.

Bugün buna benzer bir şey yaşadım ve aslında o yüzden size yazmak aklıma geldi. Bugün, sizin de tanıdığınız bir arkadaşımdan bir mektup aldım; onunla çok uzun zamandır yazışmıyorduk, ki bu son derece mantıklıydı. Az önce yazdıklarımla bağlantılı olarak şunu söyleyebilirim ki, mektuplar insanın uykusunu kaçırmak için mükemmel ilaçlardır. Geldiklerinde ne haldedirler! Kurumuş, içi boş ve kışkırtıcı, bir anlık sevincin ardından uzun bir keder. İnsan onları okumaya dalıp giderken, var olan azıcık uykusu da ayaklanır, açık pencereden uçup

gider ve uzun müddet geri dönmez. İşte bu yüzden o arkadaşımla birbirimize yazmıyoruz. Fakat ben, kaçamak olsa da, sık sık düşünüyorum onu. Benim bütün düşüncelerim kaçamaktır. Fakat dün akşam onu çok düşündüm, saatlerce; yatakta geçirdiğim ve düşmanlıkları nedeniyle benim için paha biçilmez olan gece saatlerini ona, vaktiyle son derece önemli bulduğum sözleri aynı kelimelerle sürekli tekrarladığım hayalî bir mektup yazarak değerlendirdim. Ve sabah gerçekten ondan mektup geldi; üstelik mektupta, bir aydır ya da daha doğrusu bir ay önce bana uğraması gerektiği hissine kapıldığını yazdığı bir cümle vardı; tuhaf bir biçimde benim burada yaşadıklarımla örtüşen bir cümle.

Bu mektup hikâyesi bana bir mektup yazma fırsatı verdi ve eğer ona yazdıysam, nasıl olurdu da size yazmazdım Bayan Milena, yazmayı belki de en sevdiğim kişi sizsiniz. (Tabii genel olarak mektup yazmak ne kadar sevilirse; ama bunu sadece, açgözlülükle masanın çevresini kuşatan hayaletlere istinaden söylüyorum.)

Gazetelerde uzun zamandır sizden bir şey göremedim, moda yazıları dışında; bunlar bana son zamanlarda, birkaç küçük istisna hariç, cıvıl cıvıl ve rahat geliyor, hele o son yazdığınız ilkbahar yazısı... Ondan önce üç hafta *Tribuna* okumadım (ama eski nüshaları bulmaya çalışacağım), Spindelmühle'deydim.

[Prag, Eylül 1920]

Sevgili Bayan Milena,
İtiraf etmem gerekir ki bir keresinde bir adamı çok

kıskanmıştım; çünkü seviliyor, üzerine titreniyor, akıl ve güç tarafından korunuyor ve huzur içinde çiçekler arasında yatıyordu. Kıskançlık bende her daim mevcuttur.

Devamlı değil, ama arada bir okuduğum *Tribuna*'dan anladığım kadarıyla güzel bir yaz geçirmişsiniz. Bir keresinde *Tribuna*, Planá'da tren istasyonunda geçti elime, yazlıktan dönen bir kadın birileriyle konuşuyor ve gazeteyi arkasında tutuyordu, tam bana doğru, bunun üzerine kız kardeşim kadından rica edip onu benim için aldı. Yanılmıyorsam çok eğlenceli bir yazınız vardı orada, Alman kaplıcalarını eleştiren. Bir keresinde de, yaz mevsiminde demiryollarından azat olmuş hayatın mutluluğu üzerine yazmıştınız, o da güzeldi; yoksa aynı makale miydi? Sanmıyorum. *Národní Listy*'ye yazdığınız ve Yahudi (moda) okulunu geride bıraktığınız her yazı gibi, vitrinlerle ilgili yazınız da olağanüstü incelikliydi. Sonra aşçılar hakkındaki o yazıyı çevirdiniz, neden? Tuhaf bir kadın bu hala, bir bakıyorsunuz mektuplara doğru dürüst pul yapıştırılması gerektiğini yazıyor, bir bakıyorsunuz paranın sokağa atılmaması gerektiğini, hepsi de itiraz edilemeyecek şeyler ama yine de nafile mücadeleler bunlar; fakat bazen, çok dikkat edince, kaleminden sevecen, dokunaklı ve olumlu şeyler kaçırdığı da fark ediliyor; yalnız, Almanlardan bu kadar nefret etmemeli, Almanlar harikadırlar ve öyle de kalacaklar. Eichendorff'un "Ey uzak vadiler, ey tepeler!" şiirini bilir misiniz? Ya da Justinus Kerner'in testereyle ilgili şiirini? Bilmiyorsanız, bir ara yazarım size.

Plana üzerine anlatılacak birkaç şey olabilirdi, ama çok zaman geçti üzerinden. Ottla bana karşı çok iyiydi, benim dışımda bir çocuğu daha olduğu halde. Ciğerlerim, en azından açık havada, fena değildi, 14 gündür burada olduğum halde daha hiç doktora gitmedim. Ama mesela dışarıda –Ah o yüce kibir!– bir saatten uzun süre

odun kesebildiğime ve bunu yaparken o an için mutlu olduğuma göre, durum o kadar da kötü olamaz. Diğer şeyler, uyku ve onun bir uzantısı olan uyanma daha kötüydü; bazen. Ya sizin ciğerleriniz nasıl gururlu, güçlü, acı çeken, sarsılmaz varlık?

Şimdi arkadaşınız Mareš'ten ekteki şahane mektubu aldım. Birkaç ay önce bana sokakta, neden sadece sokak tanışıklığımız olduğunu sormuştu, birden içinden gelerek, bana kitaplarını hediye edip edemeyeceğini; ben de duygulanmış bir halde, bunu yapmasını rica etmiştim. Ertesi gün güzel bir ithafla şiir kitabı geldi: "*dlouholetému příteli*".[1] Ama birkaç gün sonra, yanında bir posta çekiyle ikinci bir kitap geldi. Ben işin kolayına kaçtım; ne teşekkür ettim ne de parayı ödedim (Bu arada, ikinci kitap *Policejní štára* çok iyi, ister misiniz?) ve şimdi de bu karşı konulmaz davet geliyor. Çekin üzerine küçük bir not düşerek ona parayı yollayacağım, umarım bu onu bana paranın iki katını geri yollamaya iter.

Resimde bir erkek kedi de mi olmalı? Neden? Kulda da bir çatlak yeter.

Sizin K

[Prag, Ocak/Şubat 1921]

Sevgili Bayan Milena, sanırım arkayı sağlama alma ve bununla ilintili konulardan fazla bahsetmemek daha iyi; tıpkı savaş zamanlarında büyük ihanetten bahsetme

1. "eski dostuna" (Y.N.)

menin daha iyi olması gibi. Bunlar insanın tam olarak anlayamadığı, en iyi ihtimalle ancak tahmin edebildiği şeyler, onlar bağlamında sadece "halk" olduğumuz şeyler. Olaylar üzerinde etkimiz var, çünkü halk olmadan savaşılamaz ve tam da bu yüzden insanlar bu konuda konuşma hakkını kendilerinde görürler ama aslında bunlar sadece çeşitli mercilerin bitmez tükenmez hiyerarşisi içinde değerlendirilip karara bağlanır. Ve eğer insan gerçekten de olayları bir sözüyle etkiliyorsa, bu ancak zarara yol açar, çünkü bu sözler özneldir, uykuda söylenmişçesine kontrolsüzdür ve dünya, kulak kabartmış dinleyen casuslarla doludur. O bakımdan en iyisi sakin, ağırbaşlı, tahrike gelmeyen bir tavırdır. Ve burada her şey tahrik, hani o uzun kanalın kenarındaki, ortasına oturduğunuz çimenlik bile (büyük bir sorumsuzluk sonucu, benim yanan sobanın yanındaki yatakta, sıcak su torbası, iki örtü ve kuştüyü yorganın altında üşüttüğüme inanarak yattığım bir sırada oturmuştunuz, bu arada). Neticede dış görünüşün dünyayı nasıl etkilediği konusunda tek bir hükümde bulunulabilir ve ben hastalığımla, sizin korkunç denilebilecek yürüyüşleriniz karşısında avantajlı durumdayım. Çünkü hastalıktan bu anlamda söz ettiğim zaman, temelde kimse bana inanmaz ve aslında bu da şakadan başka bir şey değildir.

Donadieu'yü okumaya hemen başlayacağım ama belki de onu size daha önce yollamalıydım, böyle bir özlemin ne anlama geldiğini biliyorum ve insan, birisi kendisini böyle bir kitaptan mahrum bıraktı mı o kişiye kin besler. Mesela ben bazı insanlara karşı önyargılıydım; çünkü, bunu kanıtlayamasam da, her birinde şu "Pastırma Yazı"nın bulunduğunu düşünüyordum. Oskar Baum' un oğlunun Frankfurt'taki ormancılık okulundan alelacele eve dönmesinin sebebi de kitaplarının yanında olmamasıdır; özellikle de en sevdiği kitap olan ve sanı-

rım 75 kez okuduğu, Kipling'in *Lange Latte und Genossen*[1] adlı eserinin. *Donadieu* için de benzer bir durum söz konusuysa yollarım, ama okumayı çok istediğim bir kitap.

Kültür sanat sayfaları bende olsaydı, belki de moda yazılarını (Bu pazar neden yoktu?) okumazdım; eğer bana tarih verirseniz, çok sevinirim. Dışarı çıkabilirsem, "Şeytan"ı alırım *[...]*;[2] şimdilik hâlâ biraz ağrım var.

Georg Kaiser – onun pek az oyununu okudum, daha fazlasını okumak da gelmedi içimden, ama hiçbirini sahnede izlemedim. İki yıl önceki davası çok etkilemişti beni, Tatra'da çıkan haberleri okumuştum, özellikle de savunma konuşmasını; yabancı eserlerden çalma hakkına kesinlikle sahip olduğunu söylüyor, yaptığı işi Alman tarihinde Luther'in yaptığı işle kıyaslıyor ve mahkûm edilmesi halinde Almanya'da bayrakların yarıya indirilmesini bekliyordu. Burada, yatağımın başucunda daha çok en büyük çocuğundan (üç çocuğu var) söz etti, on yaşında bir oğlan, onu okula göndermiyor ama evde ders de vermiyor, dolayısıyla çocuk henüz okuma yazma bilmiyor ama çizimi iyi, bütün gün ormanda ve gölde (Berlin yakınlarındaki Grünhaide'de, ıssız bir bölgedeki bir kır evinde oturuyorlar) sürtüyor. Kaiser'e vedalaşırken "Ne olursa olsun bu büyük bir girişim," dediğimde, şöyle cevap verdi: "Aynı zamanda da tek girişim, öbür işim ölüm çıktı." İnsanın onu böyle karşısında görmesi tuhaf ve pek de hoş değil, yarı Berlinli bir tüccar, savruk neşeli, yarı deli. Çok sarsılmış değil ama kısmen fazlasıyla güçlü görünüyor, güya ona sadece tropik iklim (genç iken Güney Amerika'da görevliymiş, hasta olarak geri dönmüş, 8 yıl

1. Rudyard Kipling'in, orijinal adı *Stalky&Co* olan yarı otobiyografik romanı (Ç.N.)

2. Parantez içine alınmış yaklaşık 9 kelime karalanmış. (Y.N.)

boyunca işsiz güçsüz evde kanepede yatmış ve sonra bir bakımevinde toparlanmış) zarar vermiş, başka bir şey değil. Bu zarar, yüzünden de okunuyor: Yassı bir yüzde şaşırtıcı derecede boş bakan açık mavi gözler; yüzün bazı kısımları gibi bu gözler de sağa sola seğiriyor, yüzün diğer kısımları ise felçli gibi hareketsiz duruyor. Bu arada, Max'ın ondan edindiği izlenim çok farklı, insanı canlandıran biri olarak görüyor onu ve muhtemelen bu yüzden dostça bir ısrarla Kaiser'i bana gelmeye zorladı. Ve şimdi bir de bu mektubun tamamını elimden alıyor. Birkaç şey daha söylemek istiyordum. Artık bir dahaki sefere.

[Prag, Ocak/Şubat 1923]

Sevgili Bayan Milena, "Şeytan"ı okudum, hayranlık uyandırıcı, öncelikle bir ders olarak değil, bir keşif olarak değil ama akıl almaz ölçüde cesur bir insanın duruşu olarak; ve bu akıl almazlığı daha da güçlendiren, son cümlenin de gösterdiği gibi, o insanın cesaretten başka şeyler de bilmesi ve buna rağmen cesur olması. Bu karşılaştırmayı istemeyerek yapıyorum, ama fazlasıyla kafamı kurcalıyor: Burada okuduğum, tıpkı Yahudilikle evlilik ya da bu evliliğin çocuğu gibi; *[...]*[1] Yahudilik kendini yıkmanın eşiğinde ve tam o anda güçlü bir el tarafından yakalanıyor, elin sahibi –artık pek net seçilemeyen, evlilikle üzerine dünyeviliğin gölgesi düşmüş, ama eskiden muhtemelen dünyevi olması düşünülemeyecek, insan gözünün görmesi için fazla büyük– evet, güçlü elin sahibi bir melek, Yahudiliğin yok olup gitmesine engel olmak için –çünkü onu çok fazla seviyor– onunla evleni-

1. Yaklaşık 3 kelime karalanmış. (Y.N.)

yor. Ve işte burada, bu evliliğin çocuğu çevresine bakıyor ve ilk gördüğü, yuvadaki şeytan, korkunç bir görüntü ve fakat çocuğun doğumundan önce var olmayan bir şey. En azından anneyle baba önceden onu tanımıyorlardı. Sonu gelen –az kalsın "mutlu" diyecektim– Yahudilik bu şeytanı tanımıyordu, şeytani şeyleri ayırt etme yetisine sahip değildi, onun için bütün dünya şeytandı ve kendisi de şeytanın eseriydi; peki ya o melek? Bir meleğin, düşmediği sürece şeytanla ne işi olabilir? Ama çocuk, işte o, yuvadaki şeytanı çok net görür. Ve çocuğun içinde, anneyle babanın savaşı başlar; şeytana nasıl yaklaşılacağı konusundaki ebeveyn fikirlerinin çatışması. Melek tekrar tekrar Yahudiliği yükseğe taşır, Yahudiliğin tutunmakta direnmesi gereken yere, ama Yahudilik her seferinde geri düşer ve eğer tamamen dibe gitmesini istemiyorsa, melek de onunla düşmek zorundadır. Ve ikisini de suçlayamayız, her ikisi de neyse odur, biri Yahudi, diğeri melek. Yalnız, bu ikincisi yüce soyunu unutmaya başlar ve ilki de küstahlaşır, çünkü bir an için kendini güvende hisseder. İkisi arasındaki bitmez tükenmez konuşma bir takım cümlelerle özetlenebilir; ki o esnada Yahudiliğin, ağzında meleksi cümleler gevelemesi de kaçınılmazdır, yani şöyle:

Yahudilik: *Msti-li se něco na tomto světě, jsou to účty a cifry v duševních zaležitostech.*[1]

Melek: *Dva lidé mohou mít jen jediný rozumný důvod proto aby se vzali, a to je ten že se nemohou nevzít.*[2]

Yahudilik: Peki o halde, işte hesap.

1. Yahudilik: Bu dünyada cezasız kalmayacak bir şey varsa, o da manevi meselelerde kullanılan hesap ve rakamlardır [doğrusu: *záležitostech*] (Y.N.)

2. Melek: İki insanın birbirini alması [evlenmesi] için tek bir mantıklı sebep vardır, o da birbirini almamasının imkânsız olmasıdır. (Y.N.)

Melek: Hesap mı?

veya

Yahudilik: *v hloubce člověk klame, ale na povrchu ho poznáš.*[1]

Melek: *Proč si lidé neslibují, že nebudou třeba křičet, když se spáli pečeně atd.*[2]

Yahudilik: Demek yüzeyde de yalan söylemesi gerek! Sonra, ondan bunu beklememeli; elinden gelse, kendi isteğiyle çoktan yapardı.

veya

Yahudilik: Yerden göğe haklısın: *Proč si neslibují, že si vzájemně ponechají svobodu mlčení, svobodu samoty, svobodu volného prostoru?*[3]

Melek: Ben böyle mi söyledim? Kesinlikle böyle söylemedim, söylediğim her şeyi geçersiz kılardı bu.

veya

Melek: *bud přijmout svůj osud... pokorně... anebo hledat svůj osud...*[4]

Yahudilik: ... *na hledání je zapotřebi víry!*[5]

İşte nihayet, nihayet, hele şükür, melek, Yahudiliği geri iter ve kurtulur.

Harika, heyecan verici bir yazı; özellikle şimşek gibi düşünceleriniz insanı bulup çarpıyor. Henüz çarpılınamış olan -ve tabii çoğunluk böyle- boynunu büküp sini-

1. Yahudilik: İnsan derinlerde aldatır, ama yüzeyde tanırsın onu. (Y.N.)

2. Melek: Neden insanlar, kızartma yandığında vs. birbirlerine bağırmayacakları konusunda karşılıklı söz vermezler? (Y.N.)

3. Yahudilik: Neden birbirlerine susma özgürlüğü, yalnız kalma özgürlüğü, serbest alan özgürlüğü tanıyacakları konusunda karşılıklı söz vermiyorlar? (Y.N.)

4. Melek: ya kaderine boyun eğmek... alçakgönüllü... ya da kaderini aramak... (Y.N.)

5. Yahudilik: ... Aramak için inanmak gerek! (Y.N.)

yor, çarpılmış olansa rüyasında bir kez daha uzanıp yayılıyor. Ve rüyada kendi kendine şöyle diyor: Bu istekler ne kadar dünyevi olsa da, aslında yeterince dünyevi değil. Mutsuz evlilikler yok, yetersiz evlilikler var ve yetersiz olmalarının sebebi, onları yetersiz insanların yapmış olması, gelişme çağında takılıp kalmış insanlar, hasattan önce tarladan sökülüp atılması gereken insanlar. Bu tür insanları evlilik yoluna itmek, ilkokul birinci sınıf öğrencilerine cebir ödevi vermek gibi bir şey. Bu dersi alabilecek kadar ileri sınıfta cebir, ilkokul birinci sınıfta çarpım tablosunun öğrenilmesinden daha kolay öğrenilir; evet işte, bu buradaki birinci sınıfın gerçek çarpım tablosu ama öğretilmesi imkânsız, bütün çocuk dünyasını ve belki başka dünyaları da karmakarışık ediyor. Fakat görünüşe bakılırsa burada Yahudilik konuşuyor, en iyisi ağzını tıkayalım biz onun.

Derken mektubunuz geldi. Yazmak tuhaf geliyor şimdi. Sabırlı olmak mecburiyetindesiniz; ne zaman değildiniz ki? Yıllardır hiç kimseye yazmadım, bu bakımdan ölü gibiydim, her türlü paylaşma ihtiyacından yoksun, bu dünyadan değil gibiydim, ama başka bir dünyadan da değil, sanki yıllar boyu benden beklenen her şeyi yapmış ve gerçekte sadece çağrılacak mıyım diye kulak kabartıp beklemiştim; ta ki hastalık yan odadan beni çağırana ve ben koşa koşa gidip her gün biraz daha fazla ona ait olana dek. Ama oda karanlık ve çağıranın hastalık olup olmadığı bilinmiyor.

Ne olursa olsun, düşünmek ve yazmak benim için çok zorlaştı, yazmaya oturduğumda bazen elim kağıdın üzerinde hiçbir şey yazmadan ilerliyor, şimdi olduğu gibi, düşünmekten ise hiç bahsetmek istemiyorum [yani

şek gibi düşünceleriniz tekrar tekrar şaşırtıyor beni, bir avuç cümlenin bir araya gelmesi ve şimşeğin çakması), neticede sabırlı olmak mecburiyetindesiniz, bu tomurcuk yavaş yavaş açar ve tomurcuk olmasının tek nedeni, kapalı olana tomurcuk denmesi.

Donadieu'ye başladım ama çok az okuyabildim, içine de az girebildim, okuduğum kadarı pek sarmadı beni. Sadeliği övülüyor ama sadeliğin anavatanı Almanya ve Rusya'dır, büyükbaba sevimli ama insanın şöyle bir okuyup geçmesini engelleyecek kadar güçlü değil. Şimdiye kadar okuduğum bölümdeki en güzel şey (Lyon'dayım daha.), bana Phillip için değil, Fransa için tipik geldi, Flaubert havası, mesela sokağın köşesindeki ani sevinç (belki hatırlarsınız o paragrafı). Çeviri iki çevirmen tarafından yapılmış gibi; bir an çok iyi, sonra yine ne dediği anlaşılmayacak kadar kötü. (Wolff'ten yeni bir çevirisi çıkacak.) Her halükârda büyük bir zevkle okuyorum; iyi, ama çok yavaş bir okur oldum ben. Fakat bu kitapta beni zorlayan bir güçsüzlüğüm var: kızlar karşısında utangaç olmam. Bu o kadar ileri gidiyor ki, yazara romanda yarattığı kızlar konusunda güvenmiyorum, çünkü onlara yaklaşmaya cesaret ettiğine inanmıyorum. Sanki yazar, sırf okurun dikkatini aslında çok farklı olan ve çok farklı bir yerde olan gerçek *Donadieu*'den uzaklaştırmak amacıyla bir oyuncak bebek yapmış ve adını *Donadieu* koymuş gibi. Ve bana, bütün sevimliliğiyle bu kız çocukluğu yıllarında katı bir şema varmış gibi geliyor; sanki bu anlatılanların hiçbiri gerçekte olmamış, yalnızca daha sonrakiler olmuş ve bu da sadece müzikal kuralları doğrultusunda uvertür olarak sonradan uydurulmuş ve gerçeğe uygun hale getirilmiş. Bazı kitaplarda bu duygu, kitabın sonuna dek sürer.

Na velké ceste'yi[1] bilmiyorum. Ama Çechov'u[2] çok severim; bazen anlamsızca. Will von der Mühle'yi bilmiyorum, zaten Stevenson'ı da hiç tanımam, sadece sizin en sevdiğiniz yazar olduğunu biliyorum.

Franzi'yi yollayacağım. Fakat ufak tefek ayrıntılar dışında hiç hoşunuza gitmeyecek. Bunun açıklaması benim teorime göre, yaşayan yazarların, kitaplarıyla canlı bir bağ kurmaları. Sırf varlıklarıyla, eserleri için ya da eserlerine karşı savaşıyorlar. Kitabın gerçek bağımsız hayatı ancak adam öldükten sonra, daha doğrusu öldükten bir süre sonra başlıyor; çünkü bu şevk dolu adamlar, öldükten sonra da bir süre daha kitapları için mücadele ediyorlar. Fakat ondan sonra kitap yalnız kalıyor ve sadece kendi kalp atışlarının gücüne güvenebiliyor. O yüzden, mesela Meyerbeer'in bu kalp atışlarını desteklemek istemesi ve belki de onlara duyduğu güvenin derecesine göre operalarının her birine bir vasiyet bırakması çok mantıklıydı. Ama bu konuda, çok önemli olmasa bile, başka şeyler de söylenebilir. *Franzi*'ye uygularsak, bu şu anlama gelir: Yaşayan yazarın kitabı gerçekten onun evinin yatak odasıdır; öpüşmek istediğinde öpüşebileceği bir yer, diğer durumlarda ise korkunç. Ben hoşuma gittiğini söylersem ya da siz tam tersini söylerseniz –ki belki de böyle söylemezsiniz–, kitap hakkında bir yargı sayılmaz bu.

Bugün *Donadieu*'den daha uzunca bir bölüm okudum, ama bir türlü içine giremiyorum. (Fakat bugün ne

1. Büyük Yolda. (Y.N.)
2. Anton Çehov'un Çekçe yazılışı. (Y.N.)

denini açıklayamayacağım, çünkü bitişikteki mutfakta kız kardeşim aşçı kızla sohbet ediyor, gerçi bu sohbeti ilk küçük öksürüğümle bölebilirim ama bunu yapmak istemiyorum, çünkü bu kız –daha birkaç gündür bizde– 19 yaşında, güçlü kuvvetli, bu dünyadaki en mutsuz varlık olduğunu iddia ediyor, hiçbir sebebi yok, sadece mutsuz olduğu için mutsuz ve öteden beri, babamın deyimiyle "en çok hizmetçiyle oturmayı seven" kız kardeşimin tesellisine muhtaç.) Yüzeyde bile olsa kitap aleyhine ne söylesem haksızlık etmiş olacağım, çünkü bütün itirazlar içeriden geliyor ama kitabın içerisinden değil. Dün cinayet işlemiş biri –ve dün dündür– bugün cinayet hikâyeleri dinlemeye tahammül edemez. Hepsi ona aynı gelir: nahoş, can sıkıcı ve kışkırtıcı. Kitabın şenlikli şenliksizliği, çekingen girişkenliği, takdire şayan alaycılığı – hiçbirini dert edemem. Raphael, *Donadieu*'yü baştan çıkardığında bu, kız için büyük önem taşıyor, ama peki o yazarın öğrenci odasında ne işi var? Hele o dördüncünün, okurun? Sonra da o küçük oda, bir tıp ya da psikoloji fakültesinin amfisine dönüşüyor. Bunun dışında da, benim için kitapta hayal kırıklığından başka pek az şey var.

Hâlâ sık sık yazınızı düşünüyorum. Ben garip bir biçimde –Uydurma diyalogları gerçeğe çevirmek adına: Yahudilik! Yahudilik!–, yalnızlığın ümitsizliğinden kurtulmak amacıyla yapılmış olmayan evlilikler de bulunduğuna inanıyorum; hatta son derece seviyeli, bilinçli evlilikler var ve bence melek de temelde böyle düşünüyor. Çünkü bu ümitsizlikten evlenenler – Ne kazanmış oluyorlar? Yalnızlığı yalnızlığa katarsak, bundan asla bir yuva değil, bir *katorga*[1] doğar. En karanlık gecede bile, bir

1. Sovyet Rusya'daki "gulag" sisteminin Çarlık Rusyası'ndaki öncüsü olan, mahkûmların Sibirya'nın bozkırlarındaki kamplarda ağır koşullarda çalıştırıldıkları esir sistemi. (Ç.N.)

yalnızlık diğerinde yansır. Hele yalnızlığı bir güvence olarak görürsek, yalnızlığın durumu daha da kötü olur (hassas, bir genç kızınki gibi bilinçsiz bir yalnızlığa dönüşür). Evliliğin anlamı, keskin ve katı bir biçimde tanımlayacak olursak, güvende olmaktır.

Fakat şu anda en kötüsü –ben bile beklemiyordum bunu–, bu mektupları, bu önemli mektupları bile yazmaya devam edemeyecek olmam. Mektup yazmanın o hain büyüsü etkisini göstermeye başlıyor ve zaten kendi kendine mahvolan gecelerimi daha da beter mahvediyor. Kesmek zorundayım, daha fazla yazamam. Ah, sizin uykusuzluğunuz benimkinden çok başka. Lütfen artık yazmayalım.

[Kartpostal, Posta damgası: Dobřichovice: 9. V. 23]
[Gönderilen:] Bayan
Milena Pollak
Viyana VII
Lerchenfeld Caddesi 113/5

Selamlarınız için çok teşekkürler. Bana gelince: Birkaç günlüğüne Prag'dan ayrıldım, orada artık işler pek iyi gitmiyor. Fakat bu henüz bir seyahat değil, hiç de uygun olmayan kanatlarla havada çırpınmak.

K.

[Kartpostal, Posta damgası: Dobřichovice: 9. V. 23]
[Gönderilen:] Bayan
Milena Pollak
Viyana VII
Lerchenfeld Caddesi 113/5

Sevgili Bayan Milena, Dobřichowic'ten yolladığım kartı herhalde almışsınızdır. Hâlâ buradayım ama iki üç gün içinde eve döneceğim, burası çok pahalı (para üstünü de doğru dürüst hesaplayıp vermiyorlar, bazen fazla bazen az, kendiniz de kontrol etmeye fırsat bulamıyorsunuz, şef garson öyle bir hızlı ki), çok uykusuz kalıyorum vs.; bunlar haricinde tabii fevkalade güzel. Bundan sonraki seyahatlerle ilgili olarak ise şunu söyleyebilirim: Sanırım bu seyahat sayesinde biraz daha seyahate yatkın hale geldim; Prag'dan yarım saat uzaklıktaki yerler için bile. Yalnız, birincisi masraflardan korkuyorum –burası o kadar pahalı ki, insan ancak ölümünden önceki son günlerini burada geçirebilir, geriye de hiçbir şey bırakamaz–, ikincisi –evet, ikincisi– cennet ve cehennemden. Bunun haricinde dünyanın kapısı bana açık.

En içten selamlarımla
Sizin K

(Bu arada, tanıştığımızdan beri üçüncü kez beni birdenbire zamanın çok belirli bir noktasında, son anda birkaç satırla uyarıyor, sakinleştiriyor ya da her ne denirse, işte öyle yapıyorsunuz.)

[Berlin, Kasımın ikinci yarısı, 1923]

Son buluşmamızın ardından birdenbire (ama sürpriz olmadı bu) ortadan kaybolduğundan beri ilk kez sen-

den tekrar haber aldım, hem de benim için kötü bir biçimde, eylül başında. Arada, temmuzda önemli bir olay yaşadım –Ne önemli şeyler var!–; en büyük kız kardeşimin yardımıyla Baltık Denizi kıyısındaki Müritz'e gitmiştim. Her halükârda Prag'dan uzağa, dört duvar arasından dışarı. İlk başlarda gerçekten çok kötüydüm. Sonra beklenmedik bir biçimde Berlin'e gitme fırsatı çıktı. Aslında ekimde Filistin'e gitmek istiyordum, bunu seninle konuşmuştuk, tabii asla olamazdı, yatağından bir daha hiç çıkamayacağını düşünen birinin fantezisiydi. Madem yatağımdan bir daha hiç çıkamayacağım, o halde neden en azından Filistin'e gitmeyeyim? Ama Müritz'te Berlin Yahudi Evi'nden bir tatil kolonisiyle bir araya geldim; çoğu Doğu Yahudisi'ydi. Bana çok cazip göründü, yolumun üstüydü de. Berlin'e taşınma olasılığını düşünmeye başladım. Bu olasılık o sırada Filistin olasılığından daha güçlü değildi, ama sonra giderek güçlendi. Elbette Berlin'de tek başıma yaşamam mümkün değildi, hiçbir açıdan; sadece Berlin'de değil, başka herhangi bir yerde de tek başıma yaşayamazdım. Neyse ki bu konuda da Müritz'te, kendi içinde ihtimal dışı sayılabilecek bir çare bulundu. Sonra ağustos ortasında Prag'a döndüm ve bir aydan uzun bir süre Schelesen'deki en küçük kız kardeşimin yanında kaldım. Yanan mektubu tesadüfen oradayken duydum, ümitsizliğe kapıldım, üstümdeki yükü atmak için derhal sana bir mektup yazdım ama göndermedim, çünkü nerede olduğunu bilmiyordum ve en sonunda, Berlin yolculuğu öncesinde ben de onu yaktım. Sözünü ettiğin diğer üç mektuptan hiç haberim yok. Birisine herhangi bir biçimde edilmiş korkunç bir ayıp beni umutsizliğe düşürmüştü; bu işin içindeki üç kişiden hangisi, tam olarak bilemiyordum. Fakat tabii ümitsizlikten, başka bir biçimde de söz konusu olsaydı, kurtulamazdım, Müritz'teyken mektubu gerçekten almış olsaydım bile

Sonra, eylül sonunda Berlin'e gittim, İtalya'dan yolladığın kartı da yola çıkmadan kısa bir süre önce almıştım. Yolculuğa gelince; bunu kalan son gücümle yaptığımı söyleyebilirim, daha doğrusu, tamamen güçsüz bir biçimde, mezarına giden bir ölü gibi.

Ve işte şimdi buradayım; Berlin'de durumum şu ana dek, senin görünüşe bakılırsa düşündüğün kadar kötü değil; neredeyse taşra sayılabilecek bir yerde yaşıyorum, bahçe içinde küçük bir villada, bana öyle geliyor ki hiçbir zaman bu kadar güzel bir evim olmadı, onu da kesin hemen kaybederim, benim için fazla güzel; bu arada bu, burada oturduğum ikinci ev. Yemekler Prag'dakinden çok farklı değil, şimdilik, ama sadece benim yemeğim. Sağlığım da aynı şekilde. İşte hepsi bu. Başka bir şey söylemeye cesaret edemiyorum, şimdiye kadar söylenmiş olanlar bile çok fazla, havadaki hayaletler onları açgözlülükle içip, doymak bilmez gırtlaklarından aşağı yuvarlıyorlar. Sense mektubunda benden de az şey söylüyorsun. Genel durum iyi mi, katlanılır gibi mi? Tam olarak çözemiyorum. Elbette, insan kendinde bile tam olarak çözemiyor; "korku"yu da aynı şekilde.

F

[Kartpostal, Posta damgası: Berlin-Steglitz 25. 12. 23]
[Gönderilen:] Bayan
Milena Pollak
Viyana VII
Lerchenfeld Caddesi 113/5

Sevgili Milena, burada çok uzun zamandır bir mektubun bir parçası sizin için hazır bekliyor ama devamı gelmiyor, çünkü eski acılar beni burada da buldu, üzerime saldırdı ve yere serdi, o zaman her şey zor geliyor

bana; her kalem oynatışım, yazdığım her şey, gücüme oranla fazlasıyla büyük görünüyor gözüme; "en içten selamlarımla" yazdığımda, bu selamların gerçekten o gürültülü, azgın, gri, şehri andıran, benim ve bana ait olan hiçbir şeyin nefes alamayacağımız Lerchenfeld Caddesi'ne ulaşacak kadar gücü var mı acaba? Dolayısıyla hiç yazmıyorum, daha iyi ya da daha da kötü zamanları bekliyorum, onun dışında iyiyim burada, dünyada ne derece mümkünse o derece büyük bir ihtimamla bakılıyorum. Dünyadan haberim oluyor, en başta da pahalılık sayesinde, Prag gazeteleri geçmiyor elime, Berlin gazeteleriyse benim için çok pahalı; bana ara sıra *Národní Listy*'den bir kupür kesip göndermeniz mümkün olmaz mı, hani o vaktiyle beni sevindirenler tarzında?

Bu arada üç haftadır adresim şöyle: Steglitz Grunewald Sokağı 13, Bay Seifert'in yanı. Yine de "en içten selamlarımı" yolluyorum size, daha bahçe kapısında yere yığılsalar ne çıkar, sizin gücünüz de bir o kadar artar belki.

Sizin K

SONNOTLAR

Sonnotlarda aşağıdaki kısa başlıklar kullanılmıştır:

Anlatılar	Franz Kafka, *Anlatılar*, yayına hazırlayan: Max Brod (New York: Shocken Books, 1946; Frankfurt a. M.: S. Fischer, 1963)
Düğün Hazırlıkları	Franz Kafka, *Taşrada Düğün Hazırlıkları ve Diğer Öyküler*, yayına hazırlayan Max Brod (Frankfurt a. M.: S. Fischer, 1953)
Günlükler	Franz Kafka, *Günlükler 1910 1923*, yayına hazırlayan: Max Brod (Frankfurt a. M.: S. Fischer, 1967)
Mektuplar	Franz Kafka, *Mektuplar 1902 1924*, yayına hazırlayan: Max Brod (Frankfurt a. M.: S. Fischer, 1958)
Felice'ye Mektuplar	Franz Kafka, *Felice'ye Mektuplar ve Nişanlılık Dönemindeki Diğer Yazışmalar* yayına hazırlayanlar: Erich Heller ve Jürgen Born (Frankfurt a. M.: S. Fischer, 1967)
Ottla'ya Mektuplar	Franz Kafka, *Ottla'ya ve Aileye Mektuplar*, yayına hazırlayanlar: Hartmut Binder ve Klaus Wagenbach (Frankfurt a. M.: S. Fischer, 1974)

[Nisan 1920] [1. mektup]

1) Ottoburg Pansiyonu: Kafka, Nisan başında Merano'ya gitmiş ve önce, "ilk otellerden birinde" kalmıştı. Merano'da çıkan *Der Burggräfler* gazetesinin 8 Nisan 1920 Perşembe günkü nüshasında yayımlanan, "Hotel Emma"ya yeni gelen yabancı müşteriler listesinde adı vardı: "Memur Franz Kafka, Prag." Fakat Kafka aynı gün, 5 Nisan'da (Paskalya pazartesisi) daha uygun fiyatlı bir yer ararken bulduğu Ottoburg Pansiyonu'na taşındı. Krş. Max Brod ve Felix Weltsch'e yazdığı mektuplar [Merano, 10 Nisan 1920] (doğrusu: 8 Nisan 1920 Perşembe), *Mektuplar*, s. 269-271.

[Nisan 1920] [3. mektup]

1) çeviriyle: Milena, Kafka'nın "Ateşçi" anlatısının çevirisi üzerinde çalışıyordu; bu çeviri 22 Nisan 1920'de *Kmen* dergisinde (yıl: 4, sayı: 6, s. 61-72) yayımlandı. Fakat muhtemelen "Gözlem"den seçtiği bazı parçaların çevirisine de başlamıştı.

2) Wolff'ten bir mektup: Burada muhtemelen Wolff'un, kendi yayınevinden çıkan Kafka metinlerini Çekçeye çevirmesi konusunda Milena'ya verdiği izinden söz ediliyor.

3) "Katil"[1] *adlı uzun öyküyü*: Belli ki bir yanlış anlama, Milena muhtemelen, Kafka'nın "Yeni Edebiyat" almanağında

1. Kafka'nın 1917 yılında yazdığı bu anlatı, daha sonra *Bir Kardeş Katili* (*Ein Brudermord*) adıyla yayımlanan anlatının ilk halidir. İki metin arasında esaslı bir fark yoktur. (Ç.N.)

(Leipzig: Kurt Wolff, 1918, s. 72-76) yayımlanan "Cinayet" adlı anlatısından söz ediyor.

4) kocanızla: Ernst Pollak (1886-1947) –1938'den itibaren, isminin Çekçe yazılışı olan Polák'ı kullandı – Mart 1918'den beri Milena'yla evliydi.

[Nisan 1920] [4. mektup]

1) ağzımdan kan gelmesiyle: Krş. Kafka'nın, hastalığının Ağustos 1917'de ortaya çıkışını anlattığı bölümler (*Ottla'ya Mektuplar*, s. 39-41 ve *Felice'ye Mektuplar*, s. 753 vd.)

2) yaptığım... açıklamayı: Kafka kendi akciğer hastalığını psikosomatik bir araz, tekrarlanan evlenme denemelerinin (Felice Bauer) sebep olduğu ve onun gücünde bir adamın dayanamadığı içsel mücadelenin sonucu olarak görüyordu. Krş. *Günlükler* (15 Eylül 1917), s. 529; *Mektuplar* [Zürau, Eylül ortası 1917], s. 160 vd.; *Felice'ye Mektuplar* [30 Eylül ya da 1 Ekim 1917], s. 755-757. Ayrıca: Krş. Milena'ya daha sonra yazdığı ve bu kitapta bulunan mektup [31 Mayıs 1920], s. 43.

3) dergi: Haftalık edebiyat dergisi *Kmen*'in, Kafka'nın "Ateşçi" ["Topič"] anlatısının Milena tarafından yapılan çevirisinin bulunduğu sayısı, yıl: 4, sayı: 6 (22.04.1920), s. 61-72. Kafka kendisi için kız kardeşi Ottla'dan, derginin o sayısından yirmi tane almasını rica etmişti. Krş. *Ottla'ya Mektuplar*, s. 87.

4) Sizin Franz K. [elyazısı imzanın tıpkıbasımı]: Sonraki mektuplarda imza birkaç kez daha bu şekilde, adın tamamıyla soyadın ilk harfi birbirine bağlanarak atılmıştır. Milena bunu "Frank" okuyordu.

[Nisan sonu 1920]

1) dergi: Haftalık dergi *Kmen*'in adı geçen sayısı, yıl: 4, sayı: 6.

2) "Taşra Hekimi": *Kafka'nın Bir Taşra Hekimi. Kısa Anlatılar* adlı kitabı. (Münih: Kurt Wolff, 1919) [Yayın tarihi: 1920].

3) üç kez... evliliğin eşiğinden döndüm: Kafka burada, biri 1914'ün Mayıs sonu, diğeri 1917'nin Temmuz başında olmak üzere iki kez nişanlandığı "Berlinli"den, yani Felice Bauer'den

ve 1919 sonbaharında nişanlandığı Praglı Julie Wohryzek'ten bahsediyor.

[Nisan/Mayıs 1920]

1) edebiyatçı arkadaşı Grigoriev [Grigorowitsch kastediliyor]: Kafka'nın burada aktardığı olayı D. W. Grigorowitsch *Dostoyevski Anıları*'nda anlatır. Bu anılar, *F. M. Dostoyevski Mektuplar. Portreler, Tıpkıbasımlar ve Yorumlarla* kitabının ekinde yayımlanmıştır. Çev.: Alexander Eliasberg (Münih: R. Piper, 1914), s. 233-241. Bu kitap, Kafka'nın kütüphanesinde bulunuyordu.

Bu olayı bizzat Dostoyevski de günlüğünde anlatır. Dostoyevski'nin anlatışıyla Kafka'nın mektuptaki aktarışı karşılaştırıldığında, Kafka'nın, yazarın hayranları karşısındaki durumunu tamamen kendine göre yorumladığı görülür. Dostoyevski, kendisine iyi geceler dileyen misafirlerine veda ettikten sonraki düşüncelerini şöyle ifade eder: "Artık ondan sonra uyuyabilir miydim hiç? Bu ne mutluluktu, – Böylesi bir başarı! Fakat her şeyden önce – bu benim için kıymetli bir duyguydu, çok iyi hatırlıyorum: 'Birisi başarılı mı oldu, tamam, insan onu över, karşılaştığında kutlar; ama bu insanlar beni uyandırmak için sabahın dördünde, gözlerinde yaşlarla koşup geldiler; çünkü bu, uykudan daha önemli!.. Ah, – Ne kadar da güzel!" O sırada bunları düşünmüştüm, nasıl uyuyabilirdim ki!" Kış F. M. Dostoyevski, *Toplu Eserleri* arasında yer alan *Otobiyografik Yazılar*. Dmitri Mereschkowski'nin katkılarıyla yayına hazırlayan: Moeller van den Bruck, 2. bölüm, 11. cilt (Münih: R. Piper, 1919), s. 374.

[Mayıs 1920] [2. mektup]

1) anadilim: Kelime burada "annenin dili" şeklindeki temel anlamında kullanılmış; Kafka'nın annesi Almanca konuşmayı Çekçe konuşmaya tercih ederken, babası Çekçeyi yeğliyordu.

2) Yazılarınız: Milena, Ocak 1920'den beri Prag gazetelerine, özellikle de *Tribuna* ve *Národní listy*'ye yazı yazıyordu. Bunlar, Viyana'daki insanların hayatı, arkadaşlık ve evlilik gibi halleri vs. üzerine gözlemlerdi. Nadir olmakla birlikte, aralarında tamamen edebiyat üzerine makaleler de vardı. Milena

yazılarını (adı ve soyadı ya da sadece adı haricinde) şu adlarla yayımlatıyordu: M., M. P., M. J., Js., A. X. Nessey, A. X. N. ve Nessey (Burada dikkat çekici olan, M. P. [Milena Pollak] imzasını sadece Mart 1920'ye kadar kullanmış olmasıdır. Sonrasında bir kere J.-P. [Jesenská-Pollaková] yazar. Ondan sonra da artık sadece kızlık soyadına gönderme yapan imzalar kullanır.).

[29 Mayıs 1920]

1) makaleleri: Milena'nın makaleleri kastediliyor. Krş. [Mayıs 1920] tarihli 2. mektup, 2. sonnot.

2) Božena Němcová: Kafka'nın, en ünlü romanı *Babička*'yla [Büyükanne] (1885) aşağı yukarı 1902 yılında tanıştığı ve mektuplarını 1917 sonbaharında bir seçkide Çekçe orijinalinden okuduğu tanınmış Çek kadın yazar. Krş. *Mektuplar* [22 Eylül 1917], s. 170.

3) lime lime olmuş bir moda yazısını: Kafka muhtemelen yanılmıyor: Milena düzenli olarak, hem *Tribuna* hem de *Národní listy*'ye moda yazıları yazıyordu.

4) Kafe ortamında: Prag'daki ilk karşılaşma kastediliyor; Kafka daha önce de bundan bahsetmişti. Krş. [Nisan 1920] tarihli 2. mektup, s. 20.

5) Max Brod: (1884-1968), yazar ve eleştirmen, Kafka'nın çok eski ve en yakın dostu.

6) Staša'ya: Staša Jílovská, kızlık soyadı Procházková (1898-1955), Milena'nın kız lisesi Minerva'dan okul arkadaşı ve dostu. Prag'ın kuzeyinde, Moldau kıyısında bulunan bir kasabadan, Libeschitz/Libšic'ten gelmeydi. Çevirmen, yayıncı ve gazeteciydi.

[30 Mayıs 1920]

1) Werfel'den: O sıralar Viyana'da kalmakta olan Franz Werfel (1890-1945). Ernst Pollak'la Prag'dan arkadaştı ve Milena ara sıra onun yazdıklarını da Çekçeye çeviriyordu. Dolayısıyla; haftalık edebiyat dergisi *Kmen*'de (yıl: 4, sayı: 26, 9 Eylül 1920, s. 304-308): Franz Werfel, *Den z chlapectví/Fragment* ["Erkek Çocuklar Günü. Bir Fragman"] ve yine *Kmen*'de (yıl: 4, sayı: 49, 3 Mart 1921, s. 581-583): Franz Werfel, *Blasfemie blázna* ["Bir Çılgının Tanrı'ya Dil Uzatışı"] yayımlandı.

2) Meißner... anılarında: Alfred Meißner (1822-1885) bu

hikâyeyi *Hayatımın Hikâyesi* adlı kitabında anlatır. (2. Cilt, Teschen: Prochâska, 1884, s. 165-168), ayrıca krş. *Mektuplar*, s. 247.

3) en küçük kız kardeşim: Asıl adı Ottilie olan Ottla (1892-1944), yaklaşık üç ay sonra, 15 Temmuz 1920'de –anne babasıyla akrabalarının itirazlarına rağmen– Katolik mezhebinden bir Çek olan Dr. Josef David (1891-1962) ile evlendi. Yalnızca ağabeyi Franz bu evliliğe karşı çıkmamıştı. Krş. *Ottla'ya Mektuplar*, s. 81-84.

4) Viyana'ya gelemeyeceğimi: Belli ki Kafka'nın, Milena'nın kendisini Viyana'da ziyaret etmesi yolundaki önerisine ilk tepkisi.

[31 Mayıs 1920] Pazartesi

1) Yaklaşık 5 yıl boyunca onu hırpaladım: Kafka'nın 1912-1917 yıllarında Felice Bauer'e yazdığı ve 1967'de yayımlanan mektuplar, evlilik konusundaki bu beş yıllık umutsuz mücadelenin tanığıdır. Bu mektuplardan birinin sonuna doğru Kafka bu mücadeleyi şu sözlerle niteler: "... herhangi bir masalda, herhangi bir kadın uğruna, benim kendi içimde senin uğruna verdiğimden daha büyük ve daha ümitsiz bir mücadele verilmiş olduğuna inanmıyorum; başından beri, tekrar tekrar ve belki de sonsuza dek." Krş. *Felice'ye Mektuplar*, s. 730; b.a.

2) "Sekizinde Karlsbad'da buluşalım.": Julie Wohryzek'in bu telgrafında "sekizi" ile kastedilen büyük ihtimalle Karlsbad'daki buluşma için 8 Haziran tarihinin belirlenmiş olmasıydı. Kafka, mektubun devamında anlattığı üzere, Merano'dan doğru Prag'a gitmek yerine önce Julie'yle Karlsbad'da birkaç gün geçirmek istiyordu.

3) o kıza: Kafka'nın daha önceki mektuplarda adı geçen nişanlısı Julie Wohryzek (1891-1939). Krş. [Nisan sonu 1920] tarihli mektup, 3. sonnot. Kafka onun tam adını yalnızca bir kez, Milena'ya adresini verirken kullanır ([6 Haziran 1920] tarihli mektup, s. 95). Krş. Max Brod'a mektup: *Mektuplar*, s. 252 ve Klaus Wagenbach: *Kafka Şöleni* (Berlin: Klaus Wagenbach, 1965) kitabında yer alan "Julie Wohryzek, Kafka'nın İkinci Nişanlısı", s. 39-53.

4) okullar ne kadar da büyük: Milena Viyana'daki ticaret ve dil okullarında Çekçe dersi veriyordu.

[2 Haziran 1920] Çarşamba

1) bir köyde kaldığın o sekiz aydı: Burada Kafka, 1917'nin Eylül ortasından 1918'in Nisan sonuna kadar Zürau'da kız kardeşi Ottla'nın yanında kalışından bahsediyor. Akciğer tüberkülozunun ortaya çıkmasından sonra, sağlık durumunun düzelmesi için Prag'a yaklaşık 70 km mesafede, Kuzeybatı Bohemya'da bulunan bir köye gitmişti.

2) fedakârlıktan ölüp biten bir kızı: Julie Wohryzek. Krş. [31 Mayıs 1920] tarihli mektup, 3. sonnot.

3) kurumdakiler: Kafka'nın 1908'den beri çalıştığı, yarı devlet kurumu olan "İşçi Kaza Sigortası Kurumu", Prag, Poříč 7.

[10 Haziran 1920] Perşembe

1) (mesela Weiß'la olanı): Kafka, 1913'ten beri dostu olan yazar Ernst Weiß'la (1882-1940) arasının bozulmasının suçunu kendinde görüyordu. Krş. *Felice'ye Mektuplar*, s. 652.

2) Dostoyevski: Krş. [Nisan/Mayıs 1920] tarihli mektup, 1. sonnot.

3) kızdan: Krş. [31 Mayıs 1920] tarihli mektup, 3. sonnot.

[11 Haziran 1920] Cuma

1) köyde... Stasa'nın yanında: Milena'nın arkadaşı; krş. [29 Mayıs 1920] tarihli mektup, 6. sonnot.

[12 Haziran 1920] Cumartesi

1) o altı ayla ilgili: Bu söz muhtemelen, Milena'nın Weleslawin/Veleslavín Sanatoryumu'nda kaldığı döneme ilişkin.

[12 Haziran 1920] yine Cumartesi *[2. mektup]*

1) genç editörü Reiner [Kafka, Brod'un mektubundan bu ismin "Rainer" şeklinde yanlış yazılmış halini alır ve daha sonra ondan tekrar bahsederken de hep o şekilde kullanır.]: Josef Reiner (1898-1920), *Tribuna*'nın yirmi iki yaşındaki editörü, 19 Şubat 1920'de intihar etmişti. Bu hassas ruhlu şair ve yetenekli çevirmen, Praglı Yahudi bir aileden geliyordu; fakat Hıristiyanlık, Dostoyevski ve Schopenhauer ona kendi Yahudiliğinden çok daha fazla şey ifade ediyordu. Kafka'ya hay-

ranlık duyuyor, fakat onu şahsen tanımıyordu. Muhtemelen Milena'yı tanıyordu, çünkü Milena'nın okul arkadaşı ve yıllardır dostu olan Jarmila'nın kocasıydı. S. K. Neumann, kendi yayımladığı *Červen* dergisinde (yıl: 2, sayı: 51, 26 Şubat 1920), genç editör için bir anma yazısı yazmıştı. Willy Haas bu olaydan ilk kez, anılarını anlattığı *Edebiyat Dünyası* (Münih: Paul List, 1957, s. 72-77) adlı kitabında bahseder.

2) Willy Haas'ın: Franz Werfel, Ernst Pollak, Haas ve Franz Janowitz kardeşlerin de içinde bulundukları Prag edebiyat çevresinin başını çeken eleştirmen ve denemeci Willy Haas (1891-1973).

3) Altstädter Ring [Staroměstské náměstí] *No: 6*: Kafka'nın annesiyle babasının evi, kendisinin de orada bir odası vardı.

[15 Haziran 1920] Salı

1) ateş sütunu: İmge, Eski Ahit'e gönderme yapıyor, *bk.* Musa 13, 21 f.; 14, 24.

[20 Haziran 1920] Pazar

1) "Hilsner"in: Kafka, "Hilsner vakası" denilen olaydan bahsediyor: Leopold Hilsner adında bir Yahudi, 1899 Nisan'ında Bohemya'daki Polna kentinde ölü bulunan Hıristiyan bir kızı dinsel sebeplerle öldürmekle suçlanmıştı. Söz konusu olay, o dönemde Bohemya'da bir Yahudi karşıtlığı dalgası yaratmıştı.

2) kız konusunda: Julie Wohryzek; krş. [31 Mayıs 1920] tarihli mektup, 3. sonnot.

3) Max'a: Kafka'nın arkadaşı Max Brod. Krş. [30 Mayıs 1920] tarihli mektup, 5. sonnot. Daha sonraki mektuplarda "Max" adı her zaman bu arkadaş için kullanılmıştır.

[21 Haziran 1920] Pazartesi

1) uzun mektubu: Kafka'nın Kasım 1919'da bulunmuş ve dığı ama annesi tarafından alıkonulan, elyazısıyla yüz sayfadan uzun mektup; ilk kez Max Brod tarafından *Dağınık Hatıralar* kitabında yayımlandı (s. 162-223).

[23 Haziran 1920] Çarşamba

1) Postrestant mektupları da Pollak adına gönderemiş olabilirim: Yani, Milena'nın evlendiğinden beri taşıdığı soyadıyla

[24 Haziran 1920] Perşembe

1) Ropucha: Milena ona, Gustav Meyrink'in Kurbağanın Laneti – Kurbağa Laneti [*"Kletba ropuchy-kletba ropuchy"*] anlatısının kendi yaptığı ve *Tribuna*'da (yıl: 2, sayı: 139, 15.06.1920, s. 1 vd.) yayımlanan çevirisini göndermişti.

*2) Naše*řec: [Dilimiz]. Çek Bilim ve Sanat Akademisi tarafından Prag-Karlín'de, Çekçenin araştırılması ve korunması amacıyla çıkarılan dergi, yıl: 1 (1917) vd.

[25 Haziran 1920]

1) Otto Groß'u: Kafka 1917'nin Temmuz başında Budapeşte'den yola çıkıp Viyana üzerinden Prag'a dönerken, psikanalist Otto Groß (1877-1920) ve onun kayınbiraderi olan tanınmış edebiyatçı Anton Kuh (1881-1941) ile birlikte seyahat etmişti. – Otto Groß'u Viyana'daki "Café Central"de ve sonraları "Café Herrenhof"ta toplanan edebiyat çevresinden tanıyan Milena, psikanalistin ölümünü Kafka'ya haber vermiş olmalı. 13 Şubat 1920'de Berlin'de ölen Groß'un bu erken ölümü hemen herkes tarafından uyuşturucu bağımlılığıyla ilişkilendirilmişti. Krş. *Prager Tagblatt* gazetesindeki ölüm ilanı, yıl: 45, sayı: 45 (22.02.1920), s. 5.

2) bir köyde kasaptı: Jakob Kafka, Güney Bohemya'da bulunan Strakonitz/Strakonice'e bağlı Wossek/Osek'te kasaplık yapıyordu.

[Damga: Viyana 29 VI. 20] Salı, saat 10

1) Lerchenfeld Caddesi: Milena ve Ernst Pollak'ın yaşadıkları ev, Lerchenfeld Caddesi No: 113'teydi; Kafka, Milena'ya yazdığı mektupları düzenli olarak, Benno Sokağı'nın Josefstädt Caddesi'yle kesiştiği köşedeki postaneye, postrestant olarak gönderiyordu.

[4 Temmuz 1920] Pazar

1) dört gün veriyorlar: Kafka ve Milena o dört günü (çarşambadan cumartesiye) birlikte Viyana'da, Viyana Ormanı'nın (Neu-Waldegg) ön tepelerinde uzun gezintilere çıkarak geçirdiler. Aylar sonra Milena, Max Brod'a yazdığı bir mektupta, Kafka'nın o sıralar ne kadar iyi olduğunu, hastalığının kendini ne kadar az gösterdiğini anlatır: "En küçük bir çabaya bile ge-

rek kalmadı, her şey yolundaydı, onu Viyana'nın arkasındaki tepelere sürükledim..." Krş. Milena'nın Max Brod'a 5. mektubu, s. 359-360.

Kafka kendisi, Milena'ya yazdığı daha sonraki bir mektupta, birlikte geçirdikleri o dört günü farklı değerlendirir. Krş. [15 Temmuz 1920 Perşembe, daha geç] tarihli mektup, s. 122.

2) Bahr'ın günlüğü: Hermann Bahr, *Günlük*, *Neues Wiener Journal*, yıl: 28, sayı: 9576 (4 Temmuz 1920), s. 4 vd.

3) Růžena Jesenská'nın yazısını: Milena'nın halası Růžena Jesenská (1863-1940) Prag'da çıkan günlük gazete *Národní listy*'ye [Milli Gazete] düzenli olarak yazı yazıyordu. Neoromantik şiir ve düzyazılarıyla ünlüydü. Karel Hlaváček (1874-1898) ve Rilke'nin takdir ettiği Julius Zeyer'in de (1841-1901) içinde bulundukları, *Moderní revue* dergisi etrafında oluşmuş yazar çevresindendi.

[4 Temmuz 1920] Pazar, biraz sonra

1) Bu mektubu sana... gönderiyorum: Julie Wohryzek'in Kafka'dan, kendisini hemen o gün görmeye gelmesini rica ettiği bir mektubu.

[4-5 Temmuz 1920] Pazar 11.30

1) Baba-mektubunu: Krş. [21 Haziran 1920] tarihli mektup, 1. sonnot.

[4-5 Temmuz 1920] Pazartesi sabahı

1) Fakir Çalgıcı'yı: Franz Grillparzer'in *Fakir Çalgıcı* adlı öyküsü, Kafka'nın muhtemelen okul yıllarından bildiği ve yüksek sesle okumaktan büyük zevk aldığı eserlerden biriydi; onun için bu eserin, tıpkı fakir çalgıcının sevgilisi gibi "becerikli bir kız" olan Felice Bauer'le nişanlı olduğu yıllarda "büyük anlamı" vardı. (Krş. vd. *Günlükler*, s. 282 ve *Felice'ye Mektuplar*, s. 544, 551, 574.) Milena'ya yazdığı [13 Temmuz 1920] tarihli mektupta (s. 115 vd.) Kafka, Grillparzer'le kendisi arasındaki daha önce önemle vurguladığı mesafeyi biraz azaltır, fakat hemen ardından Grillparzer'in metnini alışılmadık bir sertlikle eleştirir.

[5 Temmuz 1920] Pazartesi

1) kız: Julie Wohryzek; krş. [31 Mayıs 1920] tarihli mektup, 3. sonnot.

2) Reiner hikâyesinin: Josef Reiner; krş. [12 Haziran 1920] tarihli mektup, s. 68 ve bu mektubun 1. sonnotu.

3) Yarın bayram (Hus): Birinci Cumhuriyet dönemindeki resmî bayramlardan biri; 6 Temmuz 1415'te Konstanz'da yakılan, Protestanlığın babası Jan Hus'u anma günü.

[6 Temmuz 1920] Salı sabahı

1) yaşlı dayım: Kafka'nın dayısı, annesinin ağabeyi olan Alfred Löwy (1852-1923), Madrid'de demiryolları müdürüydü.

2) Laurin'e: Arne Laurin [asıl adı Arnošt Lustig] (1889-1945), o sıralar vekâleten *Tribuna*'nın baş editörüydü.

3) Pick'i: Otto Pick (1887-1940); Kafka'nın bir tanıdığı, şair, çevirmen, eleştirmen ve yayıncı; Mart 1921'den beri çıkan *Prager Presse*'de çalışıyordu.

4) Přibram'ın: Karl Přibram (1877-1973); Kafka onun erkek kardeşi Ewald'le lise döneminden arkadaştı. Ayrıca krş. [7 Eylül 1920] tarihli mektup, 2. ve 3. sonnot.

[7 Temmuz 1920] Çarşamba akşamı

1) yeni evim: Kafka, en büyük ablası Elli'nin (evlilik soyadı Hermann) evine (Prag XII, Neruda Sokağı/Nerudová, ul. 48) taşınmıştı.

[8 Temmuz 1920] Perşembe sabahı

1) Rus kilisesi değil: Annesiyle babasının evindeki odasının (Niklas Caddesi'yle Altstädter Ring'in kesiştiği köşe) tam karşısında, Altstadt'taki Niklas Kilisesi vardı. Kafka bu manzarayı, Kasım 1913'te bu odaya taşındıktan kısa bir süre sonra, Grete Bloch'a yazdığı bir mektupta betimler. Krş. *Felice'ye Mektuplar*, s. 479 vd.

[8 Temmuz 1920] Perşembe öğleden önce

1) kız: Julie Wohryzek, krş. [31 Mayıs 1920] tarihli mektup, 3. sonnot.

[9 Temmuz 1920] Cuma *[1. mektup]*
Muhtemelen mektup no: 12

1) Jílovský'ye: Rudolf Jílovský (1890-1954), Milena'nın arkadaşı Staša'nın kocası, krş. [29 Mayıs 1920] tarihli mektup, 6. sonnot.

2) Florian'a: Josef Florian (1873-1941), Moravya'daki Stará Říše'de (Iglau yakınlarındaki Altreisch) çalışan yayıncı, çevirmen ve editör. Bilhassa Katolik yazarların eserlerine yer veriyordu. Yayınları arasında özellikle iki dizi ilgi gördü: *Dobré dílo* ["İyi Eser"] (1912'den itibaren) ve "Nova et Vetera" (1912-1922). Florian 1929 yılında Kafka'nın *Dönüşüm*'ünün Çekçesini ilk kez, bibliyofillere yönelik ağaç baskıyla, Ludvík Vrána ve František Pastor'un çevirisiyle yayımladı. Aynı yıl, *Bir Taşra Hekimi. Küçük Anlatılar* adlı Kafka seçkisindeki hemen hemen bütün anlatılar Ludvík Vrána çevirisiyle yine Florian tarafından yayımlandı.

[9 Temmuz 1920] Cuma *[2. mektup]*
Muhtemelen mektup no: 13

1) Pittermann: E. A. Pittermann (1885-1936), Emil Artur Longen takma adıyla tanınan oyuncu, yönetmen ve gazeteci, Jaroslav Hašek'in yakın arkadaşı.

2) Ferenc Futurista: (gerçek adı František Fiala), (1891-1947), ünlü Praglı komedyen ve aynı zamanda yönetmen.

[10 Temmuz 1920] Cumartesi

1) Bayan Kohler: Milena'nın bu yakın dostunun Viyana'da küçük bir pansiyonu vardı; Pollak çiftinin Praglı arkadaşları genellikle orada kalırlardı. Milena, *Tribuna*'da yayımlanan (yıl: 3, sayı: 22, 27.01.1921, s. 1-3) "Moje přítelkyně" ["Dostum"] başlıklı yazısında bu kadının bir portresini çizer; bkz. Ekler, s. 372-376.

[12 Temmuz 1920] Pazartesi

1) köyde geçirdiğim yılı: Kafka'nın Zürau'da kaldığı dönem (1917/18), krş. [2 Haziran 1920] tarihli mektup, 1. sonnot.

2) Neue Freien Presse'den Kisch'i: Kafka'nın sınıf arkadaşı Paul Kisch (1883-1944).

3) Wagner operasına: *Siegfried*, krş. 11.07.1920 tarihli *Prager Tagblatt*, s. 9.

4) dobré dilo sergisinin: Josef Florian ve Staša Jilovská'nın birlikte yayımladıkları kitap dizisi, Vodičkova/Wasser Sokağı ile Štěpánská/Stefan Sokağı arasındaki Lucerna Geçidi'nde sergilenmişti. Ayrıca krş. [9 Temmuz 1920] tarihli 1. mektup, 2. sonnot.

[13 Temmuz 1920] Salı, biraz daha geç

1) kızdan: Julie Wohryzek, krş. [31 Mayıs 1920] tarihli mektup, 3. sonnot.

2) Fakir Çalgıcı hakkında: Franz Grillparzer'in öyküsü. Krş. [4-5 Temmuz 1920 Pazartesi sabahı] tarihli mektup, s. 94 ve bu mektubun 1. sonnotu.

[13 Temmuz 1920] Salı

1) Kramer'den mektup: Kramer, Kafka'nın Milena'ya yazıp yolladığı postrestant mektuplarda kullandığı takma addı. Ayrıca krş. [15 Temmuz 1920] tarihli mektup, s. 122.

2) yollamaya cesaret edemedim: Burada bahsedilen muhtemelen, Milena'nın almadığı 16 numaralı mektup.

3) Chicago planını: Länder Bankası'ndaki işinden memnun olmayan Ernst Pollak, Chicago'ya taşınmak niyetindeydi.

4) gazetede: Orbis Yayınevi'nin Vinohradská'da günlük gazete *Tribuna*'yı çıkardığı yer.

5) bir adamla: Michal [asıl adı Josef] Mareš (1893-1971), *Tribuna*'nın Teplitz-Schönau kökenli bir editörü; şair, muhabir ve daha sonra film dramaturgu. Uzun zamandır Josef Reiner'le arkadaştı. Genç editörü, Jarmila ve Willy Haas'ın ölüme sürüklediklerine inanıyordu. Krş. [22 Temmuz 1920 Perşembe] tarihli mektup, 1. sonnot.

[15 Temmuz 1920] Perşembe, daha geç

1) Beyaz-Horoz-mektubuyla: Milena'nın –daha sonra birçok kez adı geçen– "Beyaz Horoz" lokantasında yazdığı bir mektup. Josefstädt Sokağı'ndaki bu mekân, Milena'nın evine yakın sayılırdı.

2) kız kardeşimin düğününe: Ottla 15 Temmuz 1920'de, Hıristiyan olan hukukçu Dr. Josef David'le evlendi. Resmî ni-

kâh Prag Belediyesi'nde kıyıldı.

3) Dr. Felix Weltsch'in: (1884-1964) Max Brod ve Oskar Baum'la birlikte Kafka'nın en yakın dostlarındandı.

[18 Temmuz 1920] Pazar

1) Turnau'da: Reichenberg'in güneyindeki bu kasabada Kafka 1918 Eylülü'nün ikinci yarısında istirahat amacıyla kalmış ve bahçe işleriyle meşgul olmuştu. Krş. *Mektuplar*, s. 243-245.

2) karısı olan kadın: Arne Laurin-Lustig, *Tribuna*'nın vekâleten baş editörlüğünü yapan adam, Olga Weis'la evliliğini 15 Temmuz 1920'de söz konusu gazetede ilan etmişti.

3) kızı: Julie Wohryzek, krş. [31 Mayıs 1920] tarihli mektup, 3. sonnot.

4) dilenci kadın: Belli ki Milena, Viyana'da birlikte geçirdikleri dört gün içinde olan bir olaydan bahsetmişti: Kafka, opera binası yakınlarındaki bir dilenci kadına iki kron değerinde metal para vermiş, fakat bir kronu geri almak istemişti. Dilenciyse, parası olmadığını ve o yüzden para üstünü veremeyeceğini söylemişti. Milena, Max Brod'a 3. mektubunda [Ağustos başı 1920] bu olayı anlatır. Krş. s. 354.

[19 Temmuz 1920] Pazartesi

1) Heidelberg... Paris-ve-bankadan-kaçış planı: Ernst Pollak'ın, Viyana'da çalıştığı bankadaki işini bırakma yolunda kurduğu çok sayıda plandan ikisi.

2) Donadieu: Charles Louis Philippe, *Marie Donadieu* (Paris: E. Fasquelle, 1904); muhtemelen Milena, romanın *Toplu Eserleri* arasında çıkan (yayına hazırlayan: Wilhelm Südel) Almanca çevirisini de (Berlin: Egon Fleischel, 1913) yollamıştı.

3) Max'ın büyük bir eserinin taslağı: Max Brod, *Heidentum, Christentum, Judentum*. 2 cilt. (Münih: Kurt Wolff, 1921).

4) genç bir şair: Muhtemelen Gustav Janouch'un sözünü ettiği şair Hans Klaus. Krş. *Kafka'yla Konuşmalar*, genişletilmiş baskı (Frankfurt: S. Fischer, 1968), s. 117-119.

5) Claudel'in makalesini: Paul Claudel'in "Arthur Rimbaud" başlıklı makalesinin Milena tarafından yapılan çevirisi *Tribuna*'da (yıl: 2, sayı: 159, 08.07.1920, s. 1 vd.) yayımlanmıştı.

6) pamatikálni: Baskı hatası, Milena'nın zor okunan ve belli ki dizgiciyi yanıltan elyazısından kaynaklanıyor.

7) Kızın cevap mektubunu: Krş. [31 Mayıs 1920] tarihli mektup, 3. sonnot.

8) mezarı: Milena ondan, genç yaşta ölen erkek kardeşi Jeníček'in Olschan Mezarlığı'ndaki mezarına gidip bakmasını rica etmişti.

[20 Temmuz 1920] Salı

1) mektubunu: Milena'nın –Kafka'nın bilgisi dahilinde– Julie Wohryzek'e yazıp gönderdiği mektup.

[20 Temmuz 1920] Öğleden sonra

1) Çevirine: Kafka'nın "Bekârın Mutsuzluğu" [*Neštěstí mládence*] öyküsünün Milena tarafından yapılan çevirisi, yazarın *Gözlem* adlı kitabından beş diğer düzyazı metinle birlikte haftalık edebiyat dergisi *Kmen*'de (yıl: 4, Sayı 26, 09.09.1920, s. 308-310) yayımlanmıştı.

2) tepeye tırmanışın: Viyana Ormanı'nın ön tepelerinde birlikte çıkılan gezintiden söz ediliyor. Krş. bu kitabın eklerinde, Milena'nın Max Brod'a 5. mektubunda [Ocak/Şubat 1921] bu gezintiyi anlattığı bölüm, s. 360: "... onu Viyana'nın arkasındaki tepelere sürükledim..." Ayrıca krş. [4 Temmuz 1920 Pazar] tarihli mektup, 1. sonnot.

[21 Temmuz 1920] Çarşamba

1) bir çevirinin: Muhtemelen Kafka'nın "Mutsuzluk" [*Neštˈastný*] anlatısının Milena tarafından yapılan ve *Tribuna*'da yayımlanan (yıl: 2, sayı: 166, 16.07.1920, s. 1 vd.) çevirisi. Kafka'nın, Milena'nın onun okumasını isteyip istemediğinden emin olamadığı yolundaki sözleri, kendi metninin çevirisinden söz ettiğini gösteriyor.

2) Genç hanımın mektubuyla: Muhtemelen [23 Temmuz 1920] tarihli mektupta (s. 145) tekrar bahsi geçen "kız", Kafka'nın uzak bir akrabası.

3) Cesta? Lipa? Kmen? Politika?: Milena'nın ara sıra makale yazdığı ya da çevirdiği Çek dergilerinin isimleri.

4) genç bir şair: Muhtemelen, o zamanlar on yedi yaşında olan ve Kafka'yı sık sık İşçi Kaza Sigortası Kurumu'ndaki

bürosunda görmeye gelen Gustav Janouch; Janouch'un babası, Kafka'nın kurumdan mesai arkadaşıydı. Krş. G. Janouch, *Kafka'yla Konuşmalar* (*Frankfurt am Main*: S. Fischer, 1951).

5) akıl almaz derecede iyi bir insan: 1919 yılından beri Kafka'nın müdürü olan ve ona çok değer veren Dr. Bedřich Odstrčil; Kafka'nın, daha önceki müdür Dr. Robert Marschner'le de çok iyi bir ilişkisi vardı. Krş. *Mektuplar*, s. 308.

[22 Temmuz 1920] Perşembe

1) pitomec M'yi: Kafka burada, daha önce bahsi geçen ve kendisine Reiner'in ölümüyle ilgili bilgileri veren Michal Mareš'i kastediyor. Görünüşe bakılırsa, Milena, Mareš'in anlattıklarının inandırıcılığını sorgulamış. Krş. [13 Temmuz 1920 Salı] tarihli 2. mektup, 5. sonnot.

2) Haas'ı: Willy Haas o zamanlar Berlin'de yaşıyordu; 1921'in Mart sonunda –yas tuttuğu bir yıl dolduktan sonra– Jarmila'yla evlendi.

[23 Temmuz 1920] Cuma

3) Rudolf Fuchs'la: Rudolf Fuchs (1890-1942), Alman ve Çek edebiyatı arasında elçiydi; başka eserlerin yanı sıra, Petr Bezruč'un *Silezya Şarkıları*'nı da çevirmişti. Willy Haas ve Franz Werfel'in etrafında oluşmuş olan ve çoğunlukla "Café Arco"da bir araya gelen edebiyat çevresindendi. Kafka onunla 1912'de tanışmıştı. Krş. Max Brod'un *Franz Kafka. Bir Biyografi*'sinde *Franz Kafka'ya Dair Anılar*, 3. genişletilmiş baskı (New York ve Berlin, Frankfurt: S. Fischer, 1954), s. 327-330.

4) Paris planından: Krş. [19 Temmuz 1920] tarihli mektup, 1. sonnot.

[23 Temmuz 1920] Cuma öğleden sonra

1) dayım: Daha önce [6 Temmuz 1920] tarihli mektupta bahsi geçen, Madrid'den gelen dayı Alfred [Löwy], krş. 1. sonnot.

[24 Temmuz 1920] Cumartesi

1) Beyaz Horoz: Daha önce bahsi geçen lokanta. Krş. [15 Temmuz 1920] tarihli mektup, 1. sonnot.

2) Landauer: Milena, Gustav Landauer'in *Die Weißen Blätter* (Zürih) dergisinde (yıl: 3, 1916, sayı: 6, s. 183-213) yayımlanan "Şiirlerinde Friedrich Hölderlin" başlıklı konuşmasını çevirmişti. Bu çeviri, haftalık edebiyat dergisi *Kmen*'de yayımlandı (yıl: 4, no: 23-25, 19 Ağustos-2 Eylül 1920). Alman okurlar için bile kolay sayılmayacak bu metnin çevirisinin Milena'yı zorladığı anlaşılmaktadır. Krş. [4 Ağustos 1920] tarihli mektup, 3. sonnot.

3) pul koleksiyoncusu: Daha sonra birçok kez bahsi geçecek olan pul koleksiyoncusu, Kafka'nın İşçi Kaza Sigortası Kurumu'ndan mesai arkadaşıydı.

[26 Temmuz 1920] Pazartesi, daha geç

1) şair... tahta oymacısı, gravürcü: Gustav Janouch, krş. [21 Temmuz 1920] tarihli mektup, 4. sonnot.

[27 Temmuz 1920] Salı

1) mezar: Milena'nın erkek kardeşi Jeníček'in daha önce bahsi geçen mezarı; krş. [19 Temmuz 1920] tarihli mektup, 8. sonnot.

[28 Temmuz 1920] Çarşamba

1) Yaklaşık 3 yıl: Kafka burada, akciğer tüberkülozunun belirtilerinin Ağustos 1917'de ilk ortaya çıkışını anlatıyor. Ayrıca krş. *Felice'ye Mektuplar*, s. 753 vd.

[29 Temmuz 1920] Perşembe

1) mezarı buldum: Kafka, Milena'nın genç yaşta ölen erkek kardeşi Jeníček'in soyadını "Jesenský" olarak aramıştı; oysa erkek kardeş, Milena'nın yine aynı şekilde genç yaşta ölen annesinin "Hejzlarová" olan kızlık soyadıyla, anne tarafının aile mezarlığına gömülmüştü.

2) şair çizer: Gustav Janouch. Krş. [21 Temmuz 1920] tarihli mektup, 4. sonnot.

[31 Temmuz 1920] Cumartesi

1) babama yazdığım mektubu: Krş. [21 Haziran 1920], 1. sonnot.

2) Mutsuzluk: Kafka'nın "Mutsuzluk" anlatısı, 16 Tem-

muz 1920'de *Neŝt'astnŷ* adıyla *Tribuna*'da yayımlandı. Krş. [21 Temmuz 1920 Çarşamba] tarihli mektup, 1. sonnot.

[31 Temmuz 1920] Cumartesi akşamı

1) "Else hasta": Kafka'nın seyahate çıkmak üzere işyerinden izin almasını sağlamak amacıyla birlikte kararlaştırdıkları, uydurma isimlerin kullanıldığı telgraf metni. Krş. [2-3 Ağustos 1920 Salı] tarihli mektup, 1. sonnot.

[1 Ağustos 1920] Pazar

1) Krasa'nın: Hans Krasa (1899-1944), besteci, Prag'daki "Continental Café"de bir araya gelen sanatçı çevresindendi.

2) Tribuna: Kafka burada, Milena'nın mayolar ("Plavky") üzerine *Tribuna*'ya yazdığı (yıl: 2, sayı: 180, 01.08.1920, s. 6) bir yazıdan söz ediyor. Milena bu yazıda, yüzenleri ikiye ayırır: yüzerken vücudu suya paralel gidenler ve yüzerken vücudu daima –sportiflikten son derece uzak bir biçimde– aşağıya "sarkanlar".

[1 Ağustos 1920] Pazar akşamı

1) Ottla: Kafka'nın en küçük kız kardeşi Ottilie ona, özellikle hastalığı ortaya çıktığından beri, pratik işlerde çok yardımcı oluyordu.

[2-3 Ağustos 1920] Pazartesi akşamı

1) Davos'a göndermen: Kafka burada, onun istirahat için İsviçre'de temiz hava tedavisi yapılan bir bölgedeki sanatoryuma gitmesini sağlamak üzere Milena ve Max Brod'un birlikte yaptıkları plandan söz ediyor.

[2-3 Ağustos 1920] Salı

1) Else hasta: Krş. [31 Temmuz 1920 Cumartesi akşamı] tarihli mektup, 1. sonnot.

2) Klara yenge: Klara Kafka, amcası (babasının en büyük ağabeyi) Filip'in karısı, 1908 yılında ölmüştü.

3) Otto Pick: Kafka bu ziyaretten, Brod'a yazdığı bir mektupta da söz eder (*Mektuplar*, s. 280); ayrıca krş. [6 Temmuz 1920] tarihli mektup, 2. sonnot.

[4 Ağustos 1920] Çarşamba

1) Babandan gelen mektupla: Milena babasının bir mektubunu –üç yıldır ondan aldığı ilk mektubu– okuması için Kafka'ya yollamıştı.

2) doğum gününe denk geldiğini: Milena muhtemelen, mektubun babasının eline 10 Ağustos'ta geçeceğini tahmin ediyordu.

3) Makale: Görünüşe bakılırsa Milena, Kafka'nın ricası üzerine ona Gustav Landauer'in Hölderlin yazısının kendi yaptığı çevirisini yollamıştı. Krş. [24 Temmuz 1920] tarihli mektup, 2. sonnot.

4) Çeviride: Muhtemelen "Mutsuzluk". Krş. [21 Temmuz 1920] tarihli mektup, 1. sonnot.

[6 Ağustos 1920] Cuma

1) Doğu Yahudisi bir oyuncu: Grubunun Ekim 1911'de Prag' da ilk sahneye çıkışından beri Kafka'nın dostu olan jargon oyuncusu Jizchak Löwy. Krş. *Günlükler*, s. 97-100.

2) gidişin: Milena'nın Wolfgangsee kıyısındaki St. Gilgen' de dinlenme planı.

3) Davos: Krş. [2-3 Ağustos 1920 Pazartesi akşamı] tarihli mektup, 1. sonnot.

4) "Stein"la: Paul Stein, Praglı hukukçu.

5) bir şairin annesiyle babasının: Gustav Janouch'un annesiyle babası; Kafka burada Milena'ya, genç adamın arapsaçına dönmüş köklerini anlatıyor. Gustav Janouch'un öz babası –adı Gustav Kubasa'ydı–, Kafka'nın İşçi Kaza Sigortası Kurumu'ndan mesai arkadaşıydı. (Gustav Janouch öz babasının soyadını taşıyamıyordu, çünkü her ne kadar annesinin ilk kocası, Pavel Janouch, kayıplara karışmış olsa da, kanunen henüz anneyle ayrılmamış sayılıyordu.)

6) İstek listeni: Kafka, Milena'dan, Prag'da onun için yapabileceği işleri yazmasını istemişti; daha önce bahsi geçtiği üzere, erkek kardeşinin Olschan Mezarlığı'ndaki mezarını ziyaret gibi. Zaman içinde bu işlerin sayısı ve zorluğu giderek arttı.

[7 Ağustos 1920] Cumartesi

1) şu kıza yazdığın mektuba: Milena'nın Julie Wohryzek'e yazdığı, Kafka'nın fazla sert ve katı bulduğu mektup. Krş. [20

Temmuz 1920 Salı] tarihli mektup, 1. sonnot.

[8 Ağustos 1920] Pazar

1) "uydurma" cevaplardan biri: Birçok kişi, Milena'nın el yazısına şaşırtıcı derecede benzeyen bir yazıyla yazılmış mektuplar almıştı.

[8-9 Ağustos 1920] Pazartesi *[2. mektup]*

1) babama yazmış olduğum... mektubu: Krş. [21 Haziran 1920] tarihli mektup, 1. sonnot.

2) Laurin'le ilgili sözlerimi: Krş. Kafka'nın, Arne Laurin'le konuşmasını anlattığı [18 Temmuz 1920 Pazar] tarihli mektup, s. 130 vd.

[9 Ağustos 1920] Pazartesi [Cumartesi] öğleden sonra

1) nasıl olup da cumartesi gününü "iyi" diye nitelediğimi: Kafka, Viyana'da birlikte geçirdikleri dört günden söz ediyor. Krş. [4 Temmuz 1920 Pazar] tarihli mektup, 1. sonnot.

[10 Ağustos 1920] Salı

1) kız olmak varmış bu dünyada: Milena'nın Viyana'da bavul taşırken aldığı yüklü bahşişi ima ediyor. Krş. [24 Temmuz 1920] tarihli mektup, s. 146.

2) pazar günkü Tribuna'nın: Milena'nın *Tribuna*'da yayımlanan (yıl: 2, sayı: 186, 08.08.1920, s. 5) *Oblek do deště* [Yağmurluk] başlıklı moda yazısından bahsediliyor.

3) "Typus"un özellikle ikinci bölümü: *Tribuna*'da M. Jesenská imzasıyla yayımlanan (yıl: 2, sayı: 185, 07.08.1920, s. 1 vd.) *Nový velkoměstský typus II.* [Yeni Büyükkentli Tipi]; Kafka'nın bu makalede neyi "Yahudi karşıtı" bulduğu doğrudan anlaşılmıyor.

4) Yahudilikte de bir tür konfirmasyon vardır: 13 yaşını dolduran çocuklar için düzenlenen Bar Mitzva töreni. Kafka için bu tören, 13 Haziran 1896'da Prag'daki Zigeuner Sinagogu'nda yapılmıştı. Kafka'nın törende çekilmiş bir fotoğrafı için: Gustav Janouch, "Franz Kafka ve Dünyası" (Viyana: Ullstein Deutsch, 1965), s. 44.

5) sizdeki grevden ötürü: *Neue Freie Presse*, 9 Ağustos 1920'de yaptığı öğleden sonra baskısında, telefon ve telgraf

idaresi grevini "bugün öğlenden itibaren" şeklinde duyurur.

[11 Ağustos 1920] Çarşamba

1) kazağı: Krş. [7 Ağustos 1920] tarihli mektup, s. 192; buradan, Milena'nın Kafka'dan ona bir kazak almasını istediği anlaşılıyor. Bu istek hemen yerine getirilince, Milena, Kafka'nın kendisiyle "tıpkı bir baba gibi" ilgilendiğini hissediyor.

2) Kreuzen'la... Aflenz: Donau kıyısındaki Grein dolaylarında bulunan Bad Kreuzen ve Obersteiermark'taki Aflenz.

3) kokainin seni mahvettiğini: Aslında Milena sadece ara sıra, baş ağrılarına daha kolay dayanabilmek için kokain alıyordu.

4) İntihardan: Josef Reiner'in ümitsizliğe kapılıp gerçekleştirdiği eylem. Krş. [12 Haziran 1920] tarihli 2. mektup, s. 69 ve bu mektubun 1. sonnotu.

5) Kreidlová: Amálie Kreidlová, Prag'daki "Minerva" kız lisesinin eski öğrencilerinden biri.

6) "Kavárna": [Kafe]. Milena'nın *Tribuna*'da yayımlanan yazısı (yıl: 2, sayı: 187, 10.8.1920, s. 1 vd.).

[13 Ağustos 1920] Cuma

1) Schenker'den: Muhtemelen Milena'nın bir isteğinin, Prag' daki Schenker&Co nakliye şirketine gidilerek yerine getirilmesi.

2) Masaryk'nin sekreterine: Çek Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı, Tomáš G. Masaryk; Arne Laurin'in doğrudan amiri, *Tribuna*'nın kurucusu ve yöneticisi olan Bedřich Hlaváč, Masaryk'le arkadaştı.

[17-18 Ağustos 1920] Salı

1) ancak 10-14 günde cevap: Prag-Viyana hattındaki sınır istasyonu olan Gmünd'de Kafka'yla buluştuktan (14/15 Ağustos) hemen sonra Milena istirahat için Wolfgangsee kıyısındaki St. Gilgen'e gitmişti.

2) eski askerî okulun: Milena'nın arkadaşı Jarmila o zamanlar Prag IV (Hradčany), Na Valech/Wall Sokağı 273 adresinde, bu okulun yakınında oturuyordu.

3) mektupları: Kafka'nın, Milena'nın isteği üzerine hangi mektupları yakacağı belirlenememiştir.

4) sonumun yakın olduğu kehanetinde bulunan: Krş. [Nisan 1920] tarihli mektup, s. 22.

5) yüzme okulunun karşısında: Kafka ailesi 1907-1913 yılları arasında, Niklas Sokağı/Mikulášská tr. 36, Kat: 4 adresindeki apartman dairesinde oturdu; evden bakınca, Moldau Nehri'nin öteki tarafındaki "yüzme okulu" ve Belvedere Parkı görünüyordu.

[17-18 Ağustos 1920] Çarşamba

1) seyahatin rahatlatıcı etkisinin: Kafka burada, 15 Ağustos 1920 akşamı Gmünd'den Prag'a dönüş yolculuğundan bahsediyor.

[19-23 Ağustos 1920] Perşembe

1) Ernst Weiß'ın: Kafka, 1913 yılından beri dostu olan yazar Ernst Weiß'la (1882-1940) dostluğunu 1917'de bitirmişti. Burada sözü edilen haberin ancak kısmen doğru olduğu daha sonra ortaya çıktı. Krş. [2 Eylül 1920 Perşembe] tarihli mektup, s. 238.

[19-23 Ağustos 1920] Cuma

1) ilan: Kafka, Milena için bir ilan metni yazmış ve bunu Viyana'daki *Neue Freie Presse*'ye, gazetenin Prag bürosu üzerinden göndermişti. Milena, St. Gilgen'den Viyana'ya dönüp dönmez ders vermeye başlamak istiyordu. Kafka'nın daha sonra birçok kez bahsettiği ilan ilk kez, *Neue Freie Presse*, sabahlı baskısı, sayı: 20114 (28.08.1920), s. 5'te çıktı ve şöyleydi:

Çekçe dersi verilir
akademik eğitimi olan
bayan öğretmen, Viyana Ticaret
ve Dil Okulları, 15 Eylül'den itibaren
Adres: Bayan Milena Pollak,
Lerchenfeld Caddesi No: 113, Kapı No: 5

Kafka bu ilanı –küçük değişiklikler yaparak– 1, 5 ve 12 Eylül ile 7, 10 ve 14 Kasım tarihlerinde de aynı gazetede yayımlattı.

2) Vlasta'yı: Milena'nın babası Profesör Jesenský'nin özel muayenehanesindeki asistanı ve aynı zamanda yakın dostu

[26 Ağustos 1920] Perşembe

1) Polgar'ın eskizleri: Alfred Polgar (Viyana), "Taşradaki Theodor", *Prager Tagblatt*, yıl: 45, sayı: 199 (24 Ağustos 1920), s. 2.

2) kardaki tavşanla ilgili: Milena'nın *Tribuna*'da yayımlanan (yıl: 2, sayı: 197, 21.08. 920, s. 1 vd.) *Výkladní skříně* [Vitrin] başlıklı yazısından söz ediliyor. Yazıda Almanca çevirisiyle şöyle deniliyor: "... her gün bir vitrinin önünden geçerdim, vitrinde başka resimlerin yanı sıra bir de tavşancık resmi vardı. Küçük beyaz kuyruğunu havaya dikmiş, ormanda karların üzerinde koşan şahane bir tavşancık. Bu beyaz dünyada ne kadar da yalnızdı ve minik kuyruğu onu ne kadar da güçsüz gösteriyordu."

3) Landauer'in yazısıyla: Gustav Landauer, "Friedrich Hölderlin", çev.: Milena Jesenská, haftalık edebiyat dergisi *Kmen*'de yayımlandı, yıl: 4, sayı: 23 (19.08.1920), sayı: 24 (26.08.1920) ve sayı: 25 (2.09.1920).

4) Topič konusunda aracı olması: Milena'nın başvurduğu Otto Pick, Max Brod'u, yayıncı F. Topič'le arkadaşlığını Milena için kullanması konusunda ikna etmeyi umuyordu. Fakat sonradan ortaya çıktığı üzere, Brod'un söz konusu yayıncıyla arası pek iyi değildi ve bu nedenle bu teklifi reddetti. Krş. [26-27.08.1920] tarihli mektup, s. 226. Milena daha o sıralar, Kafka'nın anlatılarından oluşan bir seçkiyi kendi çevirisiyle yayımlatmayı kuruyordu. Temmuz 1920'de Kafka'nın "Mutsuzluk" anlatısının onun yaptığı çevirisini yayımlayan *Tribuna*'ya, böyle bir kitabın hazırlandığını söylemişti. Bunun için bir yayıncı arıyordu. Kafka'ya bu kitapla sürpriz yapmak istediği için, Pick'ten Prag'da bir yayıncı bulma konusunda kendisine yardımcı olmasını istemişti.

5) Kmen'in bu sayısında: Derginin söz konusu sayısında Vladislav Vančura'nın (1891-1942) *Vzpomeň si na něco veselého!* [Komik Bir Şey Hatırla!] başlıklı yazısı yayımlanmıştı; *Kmen*, yıl: 4, sayı: 23 (19 Ağustos 1920), s. 266 vd.

6) "askerliğimi" yapıyor, daha doğrusu "manevra" hayatı yaşıyorum: Kafka'nın üç yıl aradan sonra edebi çalışmalarına, en sevdiği şey olan "gecenin derinliklerinde" yazmaya yeniden başlaması.

[26-27 Ağustos 1920] Cuma *[2. mektup]*

1) ilan: Krş. [19-23 Ağustos 1920 Cuma] tarihli mektup, 1. sonnot.

2) Tycho Brahe: Max Brod, *Tycho Brahe'nin Tanrı'ya Giden Yolu* (Leipzig: Kurt Wolff, 1915). Bu romanın Çekçe çevirisi A. Wenig tarafından *Tychona Brahe cesta k Bohu* adıyla yapıldı ve 1917'de F. Topič'in yayınevinden çıktı.

[28 Ağustos 1920] Cumartesi

1) buna karşılık Gmünd'e: Sınır kentindeki buluşma (14/15 Ağustos). Krş. [17-18 Ağustos 1920 Salı] tarihli mektup, 1. sonnot.

2) Lisl Beer'in: Ernst Pollak'ın bir tanıdığı.

3) Son cümlenin çevirisi: Kafka'nın "Yargı" anlatısının Milena tarafından yapılan çevirisinden söz ediliyor. Kafka bu anlatıyı 22 Eylül'ü 23 Eylül'e bağlayan gece "bir tirende" yazıp bitirmişti. Krş. *Günlükler* (23 Eylül 1912), s. 293 vd. Bakın Milena'nın çevirisi ancak 1922 yılı sonunda *Sonď* başlığıyla haftalık *Cesta* dergisinde yayımlanabildi (yıl: 5, sayı 20/22, Aralık sonu 1922/Ocak başı 1923, s. 369-372).

[28 Ağustos 1920]

1) Şair: Muhtemelen Gustav Janouch; krş. [21 Temmuz 1920] tarihli mektup, 4. sonnot.

[29-30 Ağustos 1920] Pazartesi

1) ekte yolladığım makale: Muhtemelen Bertrand Russell'ın *Prager Tagblatt*'ta yayımlanan (yıl: 45, sayı: 200, 25 Ağustos 1920, s. 4) ve komünizmin toplumu değiştiren yapısının eleştirel bir bakışla ele alındığı "Bolşevik Rusya'dan" başlıklı makalesi.

[31 Ağustos 1920] Salı

1) Grimmenstein Sanatoryumu: Solunum yolu hastaları için Viyana'nın yaklaşık 80 km güneyinde, Hochegg'in (yük sekliği 730 m) güneye bakan eteğindeki geniş bir ormanlık alana kurulmuş olan sanatoryum.

2) Wiener Wald Sanatoryumu: Viyana'nın yaklaşık 40 km güneyinde, Leobersdorf yakınlarındaki Ortmann'a kurulmuş olan sanatoryum.

3) Blei'yla: Yazar Franz Blei (1871-1942), birçok edebiyat dergisinin yayıncısı.

[2 Eylül 1920] Perşembe

1) Vlasta'yı: Profesör Jesensky'nin asistanı. Krş. [19-23 Ağustos 1920 Cuma] tarihli mektup, 2. sonnot.

2) kız arkadaşıyla: Oyuncu Rahel Sanzara [asıl adı Johanna Bleschke], 1920 yılında Prag'daki Deutsches Landestheater'de sahnelenen birçok oyunda misafir oyuncu olarak sahneye çıktı; bir dizi Wedekind oyununda rol aldı.

3) Baum'a: Kafka'nın en yakın dostları arasında yer alan kör şair Oskar Baum (1883-1941).

4) Landauer Kmen'de çıkıyor: Krş. [24 Temmuz 1920] tarihli mektup, 2. sonnot.

[3 Eylül 1920] Cuma

1) Tribuna: Kafka muhtemelen, Hofmannsthal'ın 22 Ağustos 1920'de Salzburg Festivali kapsamında Dom Meydanı'nda ilk kez sahnelenen *Jedermann* adlı oyunuyla ilgili bu gazetede çıkacak yazıyı bekliyordu.

[3-4 Eylül 1920] Cuma akşamı

1) Jesenský diye imzaladığı: Kafka, Milena'nın ona okuması için yolladığı mektubu biliyordu. Krş. [4 Ağustos 1920 Çarşamba] tarihli mektup, 1. sonnot.

2) Bayan Reimann: Kafka'nın annesi "Reiner" (ya da "Reinerová") adını yanlış anlamıştı.

[3-4 Eylül 1920] Cumartesi

1) Ölüm meleklerinden biri: Josef Reiner'in intiharına gönderme. Krş. [12 Haziran 1920 yine Cumartesi] tarihli mektup, 1. sonnot.

[6 Eylül 1920] Pazartesi

1) Hans Janowitz: H. Janowitz (1890-1954); Willy Haas, Franz Werfel, Paul Kornfeld ve Rudolf Fuchs'un etrafında oluşan edebiyat çevresinden bir yazar. Karl Kraus'un yapıtlarını çok beğendiği erkek kardeşi şair Franz Janowitz de (1892-1917) İtalyan cephesindeki ölümüne kadar bu çevreye dahildi.

2) Adresler: Sanatoryumların adresleri. Krş. [Eylül 1920] tarihli 3. mektup, 1. sonnot.

[7 Eylül 1920] Salı

1) Bolşevizm makalesi: Krş. [29-30 Ağustos 1920] tarihli mektup, s. 232 ve bu mektubun 1. sonnotu.

2) Přibram'la: Ewald Přibram, Kafka'nın okul arkadaşı, lise yıllarının sonuna doğru ve Prag Üniversitesi'nde okuduğu dönemde dostu. Kafka, *Felice'ye Mektuplar*, s. 333'te onu tam bir çiçek meraklısı olarak tanımlar.

3) eski bir "hastayı": Daha önce kendisi de aynı şekilde Weleslawin'de, Přibram'ın erkek kardeşi Karl'ın kaldığı yerde kalan Milena.

4) Rus Yahudisi göçmen: 20.11.1920 tarihli *Prager Tag blatt*, Yahudi Belediye Binası'na yerleştirilen bu göçmenlerden, 16-19 Kasım 1920'deki Yahudi karşıtı eylemler çerçevesinde söz eder.

[14 Eylül 1920]

1) iki kişilik eksikliğe: Krş. [20 Eylül 1920] tarihli mektup, s. 262.

[20 Eylül 1920] Pazartesi akşamı

1) "İki kişilik eksiklik": Krş. [14 Eylül 1920] tarihli mektup, s. 257.

[Eylül 1920] [1. mektup]

Çizim, belli ki bir defterden koparılıp mektubu eklenmiş bir kâğıttadır. Arkasında daha önceden kalmış ama büyük ölçüde okunmaz hale getirilmiş yazıların bulunduğu kâğıdın boyutları, 22,5 x 8 cm'dir. İki figürün tasviri, kâğıdın iki kenarına yapılmıştır. Teknik nedenlerden ötürü bu çizim bu kitapta katlanmış ve figürler arasındaki aralık daraltılarak verilmiştir.

[Eylül 1920] [2. mektup]

1) Paul Adler: Yazar Paul Adler (1878-1946)

[Eylül 1920] [3. mektup]

1) İki sanatoryumun Grimmenstein ve Wiesen Wald

2) Kmen ve Tribuna: Milena'nın çevirileri: *Kmen*'de (yıl: 4, sayı: 25, 2 Eylül 1920, s. 289-292) Lev Tolstoy'dan *Cizinec a muzik* [Yabancı ve Çiftçi] ve yine *Kmen*'de (yıl: 4, sayı: 26, 9 Eylül 1920, s. 308-310) *Franz Kafka: Z knihy prósy* [Bir Düzyazı Kitabından]. (Söz konusu sayıda Kafka'nın *Gözlem*'indeki şu anlatıların çevirisi bulunmaktadır: "Ani Gezinti", "Dağlara Gezi", "Bekârın Mutsuzluğu", "Tüccar", "Eve Dönüş Yolu" ve "Koşa Koşa Geçenler".)

3) daha... teşekkür: Milena'ya çevirileri yaptığı, bunlar dergide yayımlandığı için "teşekkür" ediyor; çünkü Milena bunları ona göndermemişti.

[Eylül 1920] [4. mektup]

1) Kupec'te: Kafka'nın –*Gözlem* kitabından beş diğer parçayla birlikte–, *Kmen*'in 26. sayısında yayımlanan "Tüccar" başlıklı anlatısı. Krş. [Eylül 1920] tarihli 3. mektup, 2. sonnot.

[Eylül 1920] [5. mektup]

1) Çinli bir yazarın kitabını: Kitabın adı bilinmiyor. Kafka'nın, mektubunun devamında yaptığı alıntı, biraz değiştirilmiş olarak yazarın "Fragmanlar"ında da karşımıza çıkar. Krş. *Düğün Hazırlıkları*, s. 338.

2) "Ayna Adam": Franz Werfel, "Ayna Adam. Büyülü Üçleme" (Münih: Kurt Wolff, 1920).

[22 Ekim 1920]

1) Illovy'nin: Rudolf Illový (1881-1943), editör, şair ve başkalarının yanı sıra Růžena Jesenská, S. K. Neumann, Josef Reiner ve kendi şiirlerinin yer aldığı "Ceskoslovenská Poesie Sociálni" antolojisinin yayıncısı.

2) Cerven'de: Bu derginin bir sayısında (yıl: 3 sayı: 29, 30 Eylül 1920) yer alan yazıda.

[27 Ekim 1920]

1) vejetaryen beslenmeyle ilgili bir sorum: Kafka 1909'dan beri koyu vejetaryendi; dolayısıyla vejetaryen yemeği bulunması, onun için sanatoryum seçiminde mutlak önkoşuldu.

2) "Kanun Önünde": Günlük gazete *Právo lidu*'nun (yıl: 29, sayı: 253, 24.10.1920) Pazar ekinde (sayı: 43) Kafka'nın

bu anlatısı *Před zákonem* başlığıyla ve okul arkadaşının karısı Milena Illová'nın çevirisiyle yayımlanmıştı. Kafka burada bunu üzülerek açıklar; çünkü aslında daha önce, yazdıklarının çeviri hakkını sadece Milena Jesenská'ya vermiştir. Krş. [Mayıs 1920] tarihli mektup, s. 28.

3) İlanın: Viyana'daki *Neuen Freien Presse*'de çıkan ilan. Krş. [19-23 Ağustos 1920 Cuma] tarihli 2. mektup, 1. sonnot.

[Kasım ortası 1920] [1. mektup]

1) Yahudi düşmanlığının: 16-19 Kasım'da, özellikle Prag'daki Alman Yahudisi vatandaş ve kurumları hedef alan Yahudi karşıtı eylemler. Krş. "Salı'dan Cuma'ya / Prag Olayları", *Prager Tagblatt*, yıl: 45, sayı: 270 (20.11.1920), s. 1 vd.

2) Kız kardeşim: Ottla (evlilik soyadı Davidová).

3) "Tanja": Ernst Weiß, "Tanja", üç perdelik dram. *Der neue Daimon* dergisinde yayımlandı: (Viyana/Leipzig, 2 (1919), s. 65-112), III. Perde; bu oyun ilk kez, 11 Ekim 1919'da Prag'daki Deutsches Landestheater'in salon tiyatrosunda, Hans Demetz'in rejisi ve başrolde Rahel Sanzara'yla sahnelendi.

4) Ehrenstein: Kafka'nın tanıdığı olan şair ve yazar Albert Ehrenstein (1886-1950), 8 Kasım 1920 akşamı Mozarteum'da, başka metinlerin yanı sıra, Karl Kraus üzerine kaleme aldığı ve polemik yaratan yazıdan bir bölüm okumuştu. Krş. *Prager Tagblatt*, yıl: 45, sayı: 262 (07.11.1920), s. 7. Ehrenstein'ın "Karl Kraus" yazısı daha önce, 1920'nin Ağustos sonunda basılmıştı (Viyana/Leipzig: Genossenschaft Yayınevi, 1920).

[Kasım ortası 1920] [2. mektup]

1) Başçavuş Perkins: Upton Sinclair'in *Jimmy Higgins* romanındaki bir karakter; Milena denemek amacıyla bu romandan bir bölümü Çekçeye çevirip *Kmen* dergisinde yayımlatmıştı (yıl: 4, sayı: 15, 24 Haziran 1920, s. 169-173 ve sayı: 16, 1 Temmuz 1920, s. 183-187).

2) "Hayvan... kırbacı alır": Krş. *Düğün Hazırlıkları*, s. 43, 84 ve 359.

3) "Venkov": Josef Rila'nın, muhafazakâr çiftçi hareketinin ırkçı eğilimli gazetesi *Venkov*'da (yıl: 15, sayı: 244, 1 Ekim 1920, s. 1) *Bolševismus bez bludoucnosti* [Geleceği Olmayan Bolşevizm] başlığıyla yayımlanan Yahudi karşıtı makaleyi

4) Aleš'in: Mikoláš Aleš (1852-1913), Çek ressam, Josef Mánes'in öğrencisi.

5) Babička: Yazar Božena Němcová'nın ünlü romanı. Krş. [29 Mayıs 1920] tarihli mektup, 2. sonnot.

[Kasım 1920] [1. mektup]

1) Benim durumumda...: Krş. *Düğün Hazırlıkları*, s. 336.

[Kasım 1920] [2. mektup]

1) Graben'da: Der Graben / Na Příkopě; Prag'da Pulverturm ve Wenzel Meydanı arasındaki anacadde. Burada, o zamanlar daha çok Almanların gittiği ve aralarında "Continental"in de bulunduğu birçok restoran ve kafe vardı.

2) Eisen Sokağı'nda: [Železná] Altstädter Ring'i –Bergmann Sokağı / Havířská üzerinden– Graben / Na Příkopě'ye bağlayan sokak. Eylemler sırasında bu sokakta saldırılar olmuş, bu nedenle sokak 17 Kasım'da polis tarafından geçici olarak kapatılmıştı. Krş. [Kasım ortası 1920] tarihli 1. mektup, 1. sonnot.

[Kasım 1920] [3. mektup]

1) Čapek'in: Çek yazar Karel Čapek (1890-1938).

2) Levinė: Eugen Levinė (1883-1919); Mart 1919'dan itibaren *Münchener Rote Fahne* gazetesini yayımladı, *Münchener Räterepublik*'te[1] yönetici olarak görev yaptı; 1919 yılının Haziran başında ölüme mahkûm edildi ve 5 Haziran'da kurşuna dizildi.

[Kasım 1920] Cumartesi akşamı

1) Belvedere'de: Kafka yürüyüş için Moldau Nehri'nin sol kıyısındaki Belvedere /Letná Parkı'na gitmeyi seviyordu.

[Mart sonu 1922]

1) ilkbahar yazısı: Milena Jesenská, *Klobouky na jaro. Do-*

1. Kasım Devrimi'nin ardından, 7 Nisan-2 Mayıs 1919 tarihlerinde Bavyera eyaletinde yapılan ve 2 Mayıs'ta kanlı bir biçimde son bulan kısa bir "şüralar demokrasisine dayalı sosyal devlet" kurma denemesi. (Ç.N.)

pis z Vídně [İlkbahar Şapkaları. Viyana'dan Bir Mektup], *Tribuna* (yıl: 4, sayı: 47, 2.4.1922, s. 1 vd.).

2) Spindelmühle: Kafka 27 Ocak'tan 17 Şubat'a kadar la tirahat için Spindelmühle/Špindlerův Mlýn'deydi (Riesenge birge).

[Eylül 1922]

1) aşçılar hakkındaki o yazıyı: Paul Wiegler'in, Milena'nın çevirdiği "Aşçılar" başlıklı yazısı, *Národní listy* (yıl: 62, sayı 234, 27.8.1922, s. 1 vd.); ilk baskı: P. Wiegler, "İnsan Portreleri" (Berlin: Hyperion Yayınevi, 1916), s. 64.

2) hala: Růžena Jesenská. Krş. [4 Temmuz 1920 Pazarı] tarihli mektup, 3. sonnot. – Kafka burada, onun gazetelerde çıkan bir dizi yazısından söz ediyor; bunlardan ikisi: *Poznámky k dopisům* [Mektuplara Dair Notlar], *Národní listy* (yıl: 62, sayı 220, 13.8.1922, s. 1) ve *Drobnosti* [Küçük Şeyler], *Národní listy* (sayı: 227, 20.8.1920, s. 1).

3) Almanlardan bu kadar nefret etmemeli: Růžena Jesenská geçmiş yıllarda Almanlar hakkında son derece eleştirel yorumlar yapmıştı; örneğin *Národní listy*'de yayımlanan (yıl: 61, sayı 29, 30.1.1921, s. 2) *Nepřátelství* [Düşmanlık] başlıklı yazısında. Yazıda şöyle diyordu: "Almanların Slavlara ve Fransa'ya düşmanlığının temelinde kıskançlık, her yere hükmetme hırsı, bencil doğalarının sınırsız istekleri vardır. İşte bu korkunç savaş bu yüzden çıktı."– Fakat Kafka burada muhtemelen onun yine *Národní listy*'de yayımlanan (yıl: 62, sayı: 192, 16.7.1922, s. 1 vd.) *O poslušnosti* [İtaat Üzerine] başlıklı yazısından söz ediyor. Růžena Jesenská bu yazıda, "Alman vatanımızın Çekleştirilmesine" karşı çıkan *Saazer Anzeiger*'den alıntı yapmış ve bu konu da şunları yazmıştı: "Almanların küstahlığı ve açgözlülüğüyle, çocuklarımızı daha az itaatkâr yetiştirerek değil, aksine, onları kana, büyük vatan ve millet sevgisine daha itaatkâr..." Bu tür suçlamalar görünüşe bakılırsa Kafka'yı, Růžena Jesenská'nın dile getirdiğinden farklı bir bakış açısına sahip olan Eichendorff ve Kerner'in şiirlerinden söz etmeye itmiştir.

4) Eichendorff'un... Justinus Kerner'in: Joseph von Eichendorff'un 1810'da yazdığı "Veda" ve Justinus Kerner'in 1811'de yayımlanan "Bıçkıhanedeki Gezgin" şiirleri. Eichendorff ve Kerner –Matthias Claudius ve Johann Peter Hebel'le birlikte

Kafka'nın özellikle beğendiği halkçı Alman şairlerdi.

5) Mareš'ten: Daha önce bahsi geçen anarşist yazar Michal Mareš. Krş. [13 Temmuz 1920 Salı] tarihli mektup, 5. sonnot.

6) şiir kitabı: Muhtemelen Michal J. Mareš, *Disharmonie. Básně prosou a veršem*. [Disarmoni. Düzyazı Şiirler ve Dizeler] (Praha – Kr. Vyšehrad, o.J.).

7) Policejní št'âra [Polis Baskını]: Michal Mareš'in, 1922'de Prag'da Večernice'den çıkan bir kitabının adı.

[Ocak/Şubat 1923] [1. mektup]

1) Donadieu'yü: Charles Louis Philippe'in romanı. Krş. [19 Temmuz 1920 Pazartesi] tarihli mektup, 2. sonnot.

2) "Şeytan": Krş. [Ocak/Şubat 1923] tarihli 2. mektup, 1. sonnot.

3) Georg Kaiser: Dram yazarı Georg Kaiser (1878-1945). Milena onun mahkûm edilişi üzerine bir yazı yazmıştı: Krş. *Tribuna*'da yayımlanan (yıl: 3, sayı: 52, 03.03.1921, s. 1 vd.) A. X. Nessey, "Případ Jiřího Kaisera" [Georg Kaiser Vakası]. Kaiser, hasta olan Kafka'yı Prag'daki evinde ziyaret etmişti.

[Ocak/Şubat 1923] [2. mektup]

1) "Şeytan"ı okudum: Milena'nın *Národní listy*'de yayımlanan (yıl: 63, sayı: 16, 18.1.1923, s. 1 vd.) *Dábel u krbu* [Yuvadaki Şeytan] başlıklı yazısı; Almanca çevirisi bu kitabın eklerinde, s. 328-333.

2) Donadieu'ye: Krş. [19 Temmuz 1920 Pazartesi] tarihli mektup, 2. sonnot.

3) Čechov'u: Anton Çehov, *Na velké cestě* [Büyük Yolda] kitabı 1921 yılında Arnošt Dvořák'ın çevirisiyle Prag'da, St[anislava] Jílovská'nın, Milena'nın arkadaşı Staša'nın yayınevinden çıkmıştı.

4) Will von der Mühle'yi: Robert Louis Stevenson'ın öyküsü, Milena'nın çevirisiyle *Cesta* dergisinde yayımlanmıştı (yıl: 5, sayı: 5 ve 6, 4 ve 11 Ağustos 1922, s. 81-84, s. 103-106, s. 124-126).

5) Franzi'yi: Max Brod, "Franzi ya da İkinci Sınıf Bir Aşk" (Münih: Kurt Wolff, 1922).

6) yazınızı:Dábel u krbu [Yuvadaki Şeytan]. Krş. bu mektubun 1. sonnotu.

[Kasımın ikinci yarısı 1923]

1) Müritz'e: Kafka'nın, ablası Elli ve onun çocuklarıyla Temmuz 1923'te çıktığı istirahat amaçlı tatil. Müritz'de keş fettiği Berlin Yahudi Evi tatil kolonisinin çalışmalarıyla aslında koloninin ilk kurulduğu dönemde, 1916 yılında Felice Bauer aracılığıyla tanışmış ve bu çalışmaları bir süre desteklemişti.

2) ihtimal dışı sayılabilecek bir çare: Kafka'nın, o zaman lar yaklaşık yirmi dört yaşında olan, dindar bir Doğu Yahudisi aileden gelen Dora Diamant'la (1898-1952) tanışması. Dora, yaşamının son yılında onun hayat arkadaşıydı.

3) bahçe içinde küçük bir villada: Kafka'nın, 1923'ün Ka sım ortasından 1924'ün Ocak sonuna kadar Dora Diamant'la birlikte yaşadığı, Berlin-Steglitz Grunewald Sokağı No: 13'teki ev. (Evin fotoğrafı için: Gustav Janouch, "Franz Kafka ve Dün yası", Viyana: Hans Deutsch, 1965, s. 158.)

EKLER

Milena'dan Max Brod'a

Max Brod, Milena'nın 1920-1924 yıllarında kendisine yazdığı mektuplara, kaleme aldığı Kafka biyografisinin üçüncü genişletilmiş baskısında (New York, aynı şekilde Berlin ve Frankfurt 1954) kısmen ya da bütün olarak yer verdi. Bu mektupların bu kitaba konulmasının sebebi, hem Kafka'nın mektuplarını yolladığı kişinin çok canlı bir portresini çizmesi, hem de Milena'nın Kafka'ya karşı –her zaman aynı kalmayan– tutumunu gözler önüne sermesidir.

1

[Max Brod tarafından "21 Temmuz 1920" tarihi atılmış.]

Almanca yazılmış; Brod mektubu kitaba, bazı kısaltmalar haricinde, hiç değiştirmeden ve hiçbir düzeltme yapmadan koymuş.

Brod kişisel sebeplerle Milena'dan, Weleslawin Sanatoryumu'na yerleştirilen Karl Přibram'ın (N.N.) durumu hakkında bilgi vermesini rica etmişti; Kafka'dan, Milena'nın da bir süre orada kaldığını öğrenmişti.

Çok Sayın Doktor Bey!

Benden, Bay N.N.'ye Weleslawin'de haksızlık edildiğine dair herhangi bir kanıt istemiştiniz. Ne yazık ki size resmî makamlara iletilebilecek netlikte pek az şey söyleyebilirim, oysa daha fazlasını söyleyebilmeyi o kadar isterdim ki [illegible]

Haziranı'ndan 1918 Martı'na[1] kadar Weleslawin'deydim, onunla aynı müstakil evde kalıyordum ve onun için yapabildiğim tek şey, birkaç kez kitap ödünç vermek ve karşılığında birkaç kez odama kapatılmak oldu; insanlarla konuşması yasak, biriyle gayet havadan sudan ve bakıcının yanında bile konuştuğu görülse, herkes odasına kapatılıyor ve bakıcı işten çıkarılıyor.

Brod bu bölümde, Milena'nın Přibram'ın genel durumuyla ilgili çizdiği tabloya dikkat çeker; mektubun yalnızca bir yerini, onun ilişkileri tanımlayışına tipik bir örnek olarak ön plana çıkarır:

Psikiyatri suistimal edilirse korkunç bir şeye dönüşür, her şey anormaldir ve her kelime işkenceci için yeni bir silahtır. Bunun aslında böyle olduğuna, Bay N. N.'nin bu dünyada farklı şekilde de var olabileceğine yemin edebilirim. Ama bunu kanıtlayamam.

Mektubun aşağıdaki son bölümünde Milena lafı, burada (ayrıca kendisine yazdığı mektuplarda da) "Frank" olarak söz ettiği Franz Kafka'ya getirir (Krş. 20 Temmuz 1920 tarihli mektup):

Son olarak sizden büyük bir ricam var Doktor Bey. Nasıl olduğunu Frank'ın kendisinden asla öğrenemediğimi biliyorsunuz, daima "fevkalade" iyi olduğunu söylüyor, ah o sevgili insan, güya aşırı sağlıklı ve rahatmış vs. Size yalvarıyorum, gerçekten yalvarıyorum, yalvarıyorum – acı çektiğini, benim yüzümden fiziksel acı çektiğini görürseniz, hissederseniz, bana bunu hemen yazın, sizden öğrendiğimi ona söylemem ve eğer bana bu konuda söz verirseniz içim biraz olsun rahatlayacak. O zaman ona nasıl yardım edebileceğimi bilmiyorum, ama kesinlikle yardım edeceğimi çok iyi biliyorum. Frank, sizi "sevmek, sizinle gurur duymak, size hayranlık beslemek" gerektiğini söylüyor; ben bunların hepsini yapıyor ve size şimdiden binlerce teşekkür ediyorum – her şeyden önce, size güvenebileceğim için.

1. Krş. 12 Haziran 1920 ve 6 Temmuz 1920 tarihli mektuplar. (Y.N.)

2

[Max Brod tarafından "29 Temmuz 1920" tarihi atılmış.]

Almanca yazılmış; Brod mektubu kitaba, Milena'nın altını çizdiği pek çok yer dışında kelimesi kelimesine ve kısaltmadan koymuş.

Brod, daha önce Milena'ya yazdığı cevapta "hastaya daha özenli davranması" ricasında bulunmuştu ("Franz Kafka. Bir Biyografi", s. 275).

Gerçekten dehşet içinde kaldım, Franz'ın hastalığının bu derece ciddi olduğunu bilmiyordum, buradayken gerçekten sağlıklıydı, hiç öksürdüğünü duymadım, canlı ve neşeliydi, iyi uyuyordu.[1] Bana teşekkür ediyorsunuz sevgili, sevgili Max, hem de çoktan onun yanına gitmediğim, burada oturup sadece mektup yazdığım için beni suçlamak yerine... Yalvarırım yalvarırım size: Benim kötü bir insan olduğumu, işin kolayına kaçtığımı düşünmeyin. Burada kahroluyorum, çok ümitsizim (Frank'a söylemeyin!) ve bana yol gösterecek, yardım edecek kimse yok. Fakat sizin, Frank'ta benim içimden ve benden bir şeyler, iyi bir şeyler olduğunu yazmanız, bu, gerçekten Max, mutlulukların en büyüğü. Frank kesinlikle bir yere gidecek, bunun için her şeyi yapacağım ve başka yolu yoksa, sonbahar da bizzat Prag'a geleceğim ve onu göndereceğiz, değil mi, ve ayrıca umarım ki orada huzurlu ve iyi bir ruh halinde olacak, ben –Söylememe gerek var mı?– ben bunun için her şeyi yapacağım.

Evliliğimin ve kocama olan sevgimin hikâyesi, burada anlatmak için fazla karışık. Ama o sebeple şu anda buradan ayrılamam, belki de hiç ayrılamam, ben – hayır, kelimeler aptalca. Fakat kendim için durmadan çıkış yolu, durmadan çözüm, durmadan iyi ve doğru olanı arıyorum. Max, lütfen, Frank'a acı çektirmeyeceğime inanın, lütfen, bunun benim *için dünya* daki diğer her şeyden daha önemli olduğuna inanın.

1. Milena, Viyana'da birlikte geçirdikleri dört günden söz ediyor (Krş. 4 Temmuz 1920 tarihli mektup ve 15 Temmuz 1920 tarihli mektup). (Y.N.)

2. Bu yazılanlar, Brod'un Kafka'nın işini bırakıp bir sanatoryuma yatmasını sağlama çabalarıyla ilintilidir (Kafka'nın Aralık 1920'den itibaren Matliary'de gördüğü tedavi). (Y.N.)

Siz şimdi orada onun yanındasınız ve söylenmesi gereken herhangi bir şey olduğunda bana hemen söyleyeceksiniz, bana karşı katı ve dürüst olacaksınız, değil mi, bugün içim biraz daha rahat, çünkü siz varsınız, çünkü artık o kadar yalnız değilim.

Lütfen geri geldiğinizde bana bu seyahatin genel koşullarını yazın (mesela büro), bunun için neler gerektiğini ve bunların nasıl sağlanacağını, bir de her şeyden önce: Doktora göre, iyileşmesi için gerçekten umut var mı? Bütün bunlar önemsiz aslında, ne diye yazıyorum ki? Asıl önemlisi, onun oradan ayrılması ve bunu yapacak, hiç şüpheniz olmasın.

Size binlerce teşekkür ediyorum. Size gerçekten derinden minnettarım, mektubunuzda bana karşı çok iyiydiniz. Size Max dememi hoş görün, Franz öyle dediği için ben de öyle alıştım işte.

Çok selamlar
Milena P.

3

[Ağustos başı 1920]

Çekçe yazılmış, Max Brod tarafından çevrilmiş; Brod, Milena'nın onun kitabından övgüyle söz ettiği ilk satırları mektuptan çıkarmış.

Mektubunuza günler, geceler boyu cevap yazabilirdim. Frank'ın aşktan korkmasının, ama hayattan korkmamasının nasıl söz konusu olabildiğini soruyorsunuz. Fakat bence durum farklı. Onun için hayat, diğer insanlar için olduğundan bütünüyle farklı; bir kere, para, borsa, döviz kurları ya da bir daktilo onun için tamamen gizemli şeyler (ki aslında gerçekten de öyle, sadece biz öyle görmüyoruz), bunlar onun için, kesinlikle bizim gibi bakmadığı, alabildiğine tuhaf bir muamma. Mesela kendi memuriyetinin, sıradan bir görev ifası olduğu söylenebilir mi? Küçük bir çocuk için bir oyuncak lokomotif ne kadar akıl sır ermez, ne kadar hayranlık uyandırıcıysa, onun için de iş –aynı zamanda kendisininki de– öyle. Dünyanın en basit şeyini bile kavrayamıyor. Hiç onunla postaneye gittiniz mi? Bir telgraf yazıyor ve kafasını sallayarak hoşuna gidecek

bir gişe arıyor, ardından neyin ya da kimin yüzünden olduğunu hiçbir şekilde anlayamadan bir gişeden diğerine yöneliyor, ta ki doğru gişeye gelene dek ve ücreti ödeyip para üstünü bozukluk olarak geri alınca bu bozuklukları sayıyor, kendisine bir kron fazla verildiğini fark ediyor ve gişenin arkasındaki kadına o bir kronu geri veriyor. Sonra ağır adımlarla dışarı çıkıyor, tekrar sayıyor ve aşağıdaki son basamakta, geri verdiği bir kronun aslında kendisine ait olduğunu görüyor. Düşünün ki siz o sırada çaresizce onun yanında dikiliyorsunuz, o ise ağırlığını bir o ayağına, bir bu ayağına vererek ne yapması gerektiğini düşünüyor. Geri dönmek desen zor, yukarıda itiş kakış bir yığın insan var. "Boşver," diyorum. Dehşet içinde bana bakıyor. Böyle bir şeye nasıl boşverilebilir? Kaybettiği bir krona üzüldüğünden değil. Ama bu doğru olmaz. Elindeki para, bir kron eksik. İnsan bu konuyu nasıl kapatabilir? Bunun üzerine uzun süre konuştu. Benim yaklaşımımdan hiç hoşlanmamıştı. Ve bu her dükkânda, her restoranda, yanından geçtiğimiz her dilenciyle, farklı biçimlerde tekrarlandı. Bir keresinde, bir dilenciye iki kron verdi ve paranın üstü olarak bir kron geri almak istedi. Kadın, hiç parası olmadığını söyledi. Orada en az iki dakika durup bu meseleyi nasıl halledebileceğimizi düşündük. O sırada aklına, iki kronu dilenciye bırakabileceği geldi. Ama daha birkaç adım atmıştı ki, suratı beş karış oldu.[1] Ve tabii aynı insan bana yirmi bin kronu anında, büyük bir coşku ve mutluluklа verirdi. Ama ondan yirmi bin kron isteseydim, bir yerde döviz bozdurmamız gerekseydi ve nerede bozduracağımızı bilmeseydik, benim hakkım olmayan o bir kronu ne yapmağını gene ciddi ciddi düşünürdü. Para karşısındaki bu dandırma hissi, hemen hemen aynen kadınlar karşısında da geçerli. İşten korkması da aynı şekilde. Bir keresinde ona telgraf çekerek, telefon ederek, yazarak, bir günlüğüne bana gelmesi için yalvarıp yakardım. O sırada buna çok ihtiyacım vardı. Onu lanetler yağdırdım. Gecelerce uyumadı,[2] kahroldu, bana kendini öldürtedercesine mektup yazdı; ama kalkıp gelmedi. Neden? Çünkü izin isteyememişti. Müdüre, bu kadar hızlı daktilo yazdığı için

1. Krş. 18 Temmuz 1920 tarihli mektup
2. Krş. 15 Temmuz 1920 tarihli mektup

tüm kalbiyle hayranlık beslediği (Ciddiyim!) müdüre – evet, ona söyleyememişti bana geleceğini. Başka bir şey söylemek mi –yine dehşet dolu bir mektup–; nasıl yani? Yalan söylemek mi? Müdüre yalan söylemek ha?[1] İmkânsız. İlk nişanlısına neden âşık olduğunu sorduğunuzda, şöyle cevap veriyor: "Öyle becerikliydi ki,"[2] ve yüzü saygıdan parlamaya başlıyor.

Ah hayır, bütün bu dünya onun için bir muamma ve öyle olmaya devam ediyor. Gizemli bir sır. Başa çıkamadığı ve "becerikli" olduğunu düşündüğü için dokunaklı, katıksız bir safdillikle çok takdir ettiği bir şey. Ona, beni yılda yüz kez aldatan, beni ve diğer birçok kadını bir şekilde cazibesinin etkisi altında tutan kocamdan söz ettiğimde de yüzü derin bir saygıyla aydınlanmıştı; tıpkı o kadar hızlı daktilo yazdığı için o kadar mükemmel olan müdüründen ve "becerikli" nişanlısından bahsederken olduğu gibi. Bütün bunlar ona yabancı. Hızlı daktilo yazan bir insan ve dört sevgilisi olan biri onun için, postane olayındaki bir kron ve dilenci olayındaki bir kron kadar akıl almaz; yaşayan bir şey olduğu için akıl almaz. Ama Frank yaşayamıyor. Frank'ın yaşama yetisi yok. Frank'ın sağlığı hiçbir zaman iyi olmayacak. Frank yakında ölecek.

Şüphesiz görünüşte hepimiz yaşama yetisine sahibiz, çünkü arada bir kaçıp yalana sığınırız; körlüğe, heyecana, iyimserliğe, bir inanca, kötümserliğe ya da başka bir şeye. Ama o hiçbir zaman koruyucu bir sığınağa saklanmadı; hiçbirine. Yalan söylemeyi beceremiyor; tıpkı sarhoş olmayı beceremediği gibi. En küçük bir sığınağı, başını sokacak bir yeri yok. İşte bu nedenle, bizim korunduğumuz her şeyle o burun buruna. Tıpkı giyiniklerin arasında bir çıplak gibi. Söylediği, olduğu ve yaşadığı hiçbir şey gerçek bile değil. Esasen, ona hayatı sürdürme konusunda yardımcı olabilecek bütün malzemeden yoksun, sınırlı bir varoluş bu; güzellikte ya da sefalette, fark etmez. Üstelik çilekeşliği kahramanlıktan alabildiğine uzak – ve işte tam da bu nedenle bir o kadar büyük ve yüce. Her "kahra-

1. Krş. 31 Temmuz 1920 tarihli mektup

2. Milena, Kafka'nın Grillparzer'in *Fakir Çalgıcı* adlı uzun öyküsüyle ilgili sözlerine gönderme yapıyor; Kafka nişanlısı Felice Bauer'i de, çalgıcının âşık olduğu kadını bulduğu gibi "becerikli" buluyordu. (Krş. 4-5 Temmuz 1920 tarihli mektup; ayrıca krş. *Günlükler* s. 282 ve *Felice'ye Mektuplar*)

manlık", yalan ve korkaklıktır. O ise, çilekeşliğini amaca giden yolda araç olarak kullanan bir insan değil, korkunç öngörüsü, saflığı ve uzlaşma konusundaki yeteneksizliğiyle çilekeşliğe mahkûm edilmiş bir insan.

Uzlaşmaya yanaşmayan çok açıkgöz insanlar da vardır. Fakat onlar, her şeyi farklı görmelerini sağlayan mucize gözlükler takarlar. Bu nedenle uzlaşmaya ihtiyaçları yoktur. Hızlı daktilo yazabilir ve kadınlara sahip olabilirler. Frank ise onların yanında durur ve hayretle bakar, her şeye; o daktiloya ve o kadınlara da. Bunları hiçbir zaman anlayamayacak.

Kitapları şaşırtıcı. Kendisi ise çok daha şaşırtıcı. Size her şey için binlerce teşekkür. Her şey gönlünüzce olsun. Prag'a geldiğimde sizi ziyaret edebilirim, değil mi? En içten selamlarımla.

4

[Tahminen Ocak başı 1921]

Çekçe yazılmış, Max Brod tarafından çevrilmiş ve kısaltılmadan yayımlanmış.

Sevgili Doktor Bey,

Almanca yazamamamı bağışlayın. Belki beni anlayacak kadar Çekçe biliyorsunuzdur; sizi sıkıntıya soktuğum için özür dilerim. Hiçbir çarem kalmadı, beynim hiçbir duygu ve düşünceye katlanamıyor artık, hiçbirini almıyor, hiçbir şey bilmiyorum, hiçbir şey hissetmiyorum, hiçbir şey anlamıyorum; sanki bu aylarda başıma korkunç bir şey gelmiş gibi hissediyorum ama ne olduğu konusunda pek bir bilgim yok. Dünyaya ilişkin en ufak bir fikrim yok; sadece, bilincimden kaçan şeyi bir şekilde bilinç düzeyine çıkarırsam, kendimi öldüreceğimi hissediyorum.

Bütün bunların nasıl, ne suretle ve niçin gerçekleştiğini size anlatabilirim; size kendim ve hayatımla ilgili her şeyi anlatabilirim ama bu ve daha ötesi neye yarar – bilmiyorum, yalnızca Frank'ın Tatra'dan[1] gönderdiği mektubu elimde tutuyorum, ölümcül bir rica ve aynı zamanda bir emir: "Bir daha

1. Kafka, 18 Aralık 1920'den beri tedavi için Matliary'de (Yüksek Tatra) bulunuyordu.

yazma ve bir araya gelmemize engel ol, sadece bu ricamı sessiz sedasız yerine getir, ancak bu bir şekilde yaşamayı sürdürmemi mümkün kılabilir, diğer her şey zarar vermeye devam eder."[1] Bir soru, bir kelime olsun göndermeye cesaret edemedim; sizden ne öğrenmek istediğimi de bilmiyorum. Bilmiyorum neyi – ne bilmek istediğimi bilmiyorum. Ulu Tanrım, şakaklarımı bastırıp beynime gömmek istiyorum. Tek bir şey söyleyin bana, son zamanlarda onunla beraberdiniz, siz biliyorsunuzdur: Suçlu muyum, yoksa suçsuz muyum? Tanrı aşkına, yalvarıyorum size, bana teselli mahiyetinde bir şey yazmayın, bu işte kimsenin suçu olmadığını yazmayın, psikanalize de girmeyin. Bana yazabileceğiniz her şeyi, duyuyor musunuz, her şeyi, ben zaten biliyorum. Size güveniyorum Max, hayatımın belki de şu en zor saatinde, Tanrı biliyor ya; yalvarırım siz de bana güvenin. Lütfen ne istediğimi anlayın. Frank'ın kim olduğunu biliyorum, ne olduğunu biliyorum ve ne olduğunu bilmiyorum, delirmenin eşiğindeyim; doğru davranmaya, yaşamaya, düşünmeye, hissetmeye çalıştım, vicdanım doğrultusunda, ama bir yerlerde bir suç var. Nerede, onu duymak istiyorum sizden. Elbette beni anlayıp anlayamayacağınızı bilmiyorum. Frank diğer her kadın yüzünden olduğu gibi benim yüzümden de acı çekiyor ve çekti de mi hastalığı ağırlaştı, böylece benden kaçıp korkuya sığınmak zorunda kaldı ve şimdi benim de ortadan kaybolmam gerekiyor? Bu benim suçum mu, yoksa onun kendi yaradılışının bir sonucu mu, bunu bilmek istiyorum. Söylediklerim yeterince açık mı? Bunu bilmek zorundayım. Siz belki bir şeyler bilen tek kişisiniz. Yalvarırım bana cevap verin, cevabınızda o tamamen çıplak, yalın, belki acımasız gerçeği, yani gerçekten ne düşündüğünüzü yazın. [Üç satırın üstü çizilmiş, okunmuyor.] Eğer cevap yazarsanız size minnettar kalacağım. Bu benim için kesin bir çıkış noktası. Bunun ötesinde, Frank'ın nasıl olduğunu da bildirin. Aylardır ondan haber alamadım. [İki satırın üstü çizilmiş.] Adresim: M. K.,[2]

1. Milena bu cümleyi Kafka'nın –görünüşe bakılırsa kaybolan– veda mektubundan Almanca olarak alıntılamış.

2. K[ramer]: Milena'nın postrestant gönderilerde kullandığı takma adı, krş. 13 Temmuz 1920 tarihli mektup.

Viyana VIII, 65. Postane, Benno Sokağı. Bağışlayın, mektubu temize çekemeyeceğim; şu anda onu okuyabilecek durumda bile değilim. Teşekkürler. Milena.

5

[Ocak / Şubat 1921]

Çekçe yazılmış, Max Brod tarafından çevrilmiş.

Nezaketiniz için size teşekkür ederim. Bu arada ben de biraz olsun aklımı başıma topladım. Tekrar düşünebilecek duruma geldim. Fakat bu sayede daha iyi olduğumu söyleyemem. Frank'a – pek tabii ki yazmayacağım.[1] Nasıl yazabilirim ki! İnsanların yeryüzünde yerine getirmeleri gereken bir görev olduğu gerçekse, ben bu görevi onun yanında çok kötü bir biçimde yerine getirdim. Ona yardım edemiyorken nasıl o kadar küstah olabildim ve ona zarar verebildim?

Korkusunun ne olduğunu adım gibi biliyorum. Frank beni tanıyana kadar bu korkuyu benim karşımda da duyuyordu. Onu tanımadan önce korkusunu tanıdım ben. Korkuya karşı, korkuyu anlayarak zırhlandım. Frank, benim yanımda olduğu dört gün boyunca ondan kurtuldu.[2] Birlikte ona güldük. Kesin olarak biliyorum ki Frank'ı hiçbir sanatoryum iyileştiremeyecek. Bu korkuyu içinde taşıdığı sürece, hiçbir zaman sağlığı iyi olmayacak Max. Üstelik hiçbir ruhsal güçlendirme bu korkuyu yenemez, çünkü korku güçlenmeye engel oluyor. Bu korku sadece benimle değil, utanmazca yaşayan her şeyle ilgili; mesela etle de. Et öylesine çıplak ki, Frank onu görmeye dayanamıyor. O sıralar, bu durumu ortadan kaldırmayı başardım. Bu korkuyu hissettiğinde gözlerimin içine baktı, nefes alamıyormuş ya da ayaklarımız ağrıyormuş gibi bir süre bekledik ve bir süre sonra geçti. En küçük bir çabaya bile gerek kalmadı, her şey

1. Karşılıklı söz verdikleri hakle Milena, Kafka'ya son bir mektup yazıp Matliary'ye gönderdi; Kafka, Brod'a yazdığı bir mektupta, "bir hafta önce" bu yönde bir haber aldığından söz eder. Krş. *Mektuplar.*

2. Milena, Viyana'da Kafka'yla birlikte geçirdikleri dört günden söz ediyor Krş. 4 Temmuz 1920 tarihli mektup.

yolundaydı, onu Viyana'nın arkasındaki tepelere sürükledim,[1] yavaş yürüdüğü için ben önden koşuyordum, o ise ayaklarını yere vura vura arkamdan geliyordu ve gözlerimi kapadığımda hâlâ onun beyaz gömleğini, güneşten yanmış boynunu ve kendini nasıl zorladığını görüyorum. Bütün gün yürüdü, bir aşağı bir yukarı, güneşin altında yürüdü, bir kez olsun öksürmedi, korkunç yemek yedi ve kütük gibi uyudu, gayet sağlıklıydı ve o günlerde hastalığı bizim için ufak bir üşütme gibi bir şeydi. O zamanlar onunla Prag'a gitseydim, onun için ne idiysem o olarak kalırdım. Fakat buraya kök salmış gibiydim, kocamı terk edecek durumda değildim ve belki de, ölene kadar çilekeşliğin en ağırı anlamına gelen bu hayatı yenecek gücü göstermek için fazla kadındım. Yine de içimde karşı konulmaz bir özlem var, yaşadığımdan ve yaşayacağımdan çok başka bir hayata karşı çılgınca bir özlem; çocuklu bir hayata, yeryüzüne çok yakın bir hayata... Ve bu benim içimde diğer her şeye galip geldi; sevgiye, uçma sevgisine, hayranlığa ve bir kez daha sevgiye. İnsan bu konuda ne söylerse söylesin, ağızdan çıkan her şey yalan oluyor. Bu ise belki de yalanların en küçüğü. Ondan sonra da artık iş işten geçti. İçimdeki mücadele fazla açık seçik görünür hale geldi ve bu onu korkuttu. Hayatı boyunca, diğer taraftan mücadele ettiği şey tam da bu. Benim yanımda dinlenebildi. Ama daha sonra, bu duygu onu benim yanımda da takip etmeye başladı. Hiç istemediğim halde. Artık ortadan kaldırılamayacak bir şeyin gerçekleştiğini çok iyi biliyordum. Ona yardımı olabileceğini bildiğim tek şeyi yapmak için fazla güçsüzdüm. İşte benim suçum bu. Ve siz de bunun benim suçum olduğunu biliyorsunuz. Frank'ın normal olmayışına verilen şey, aslında tam da onun meziyeti olan şey. Onunla birlikte olan kadınlar sıradan kadınlardı ve kadın gibi yaşamaktan başka türlüsünü bilmiyorlardı. Bence biz hepimiz, bütün dünya ve bütün insanlar, hastayız ve tek sağlıklı olan o; gerçekten kavrayan ve gerçekten hisseden tek saf ve temiz insan o. Biliyorum, kendini hayata karşı değil, yalnızca hayatın bu türüne karşı savunuyor. Onunla gitmeyi başarabilseydim, benimle mutlu yaşayabilirdi. Fakat bunu, bütün bunları ancak şimdi biliyorum. O zamanlar

1. Krş. 20 Temmuz 1920 tarihli mektup.

dünyadaki bütün kadınlar gibi, sıradan bir kadındım; içgüdüleriyle hareket eden bir küçük kadın. İşte korkusu bundan doğdu. Yerinde bir korkuydu. O insanın, yerinde olmayan bir şey hissetmesi mümkün mü? Dünyayı, dünyadaki tüm insanlardan on bin kat daha iyi tanıyor. Bu korkusu da yerindeydi. Ve yanılıyorsunuz, Frank bana kendiliğinden yazmayacak. Bana yazabileceği hiçbir şey yok. Bu korkuyla, gerçekten bana söyleyebileceği tek bir kelime bile yok. Beni sevdiğini biliyorum. Beni sevmekten vazgeçmek için fazla iyi ve utangaç. Bunu bir suç olarak görürdü. Daima kendini suçlu ve zayıf sayıyor. Ve öte yandan, şu koca dünyada onun muazzam gücüne sahip ikinci bir insan yoktur: o mükemmelliğe, saflığa ve gerçeğe yönelik mutlak, sarsılmaz ihtiyaç. Bu böyle. Bunun böyle olduğunu, kanımın son damlasına kadar biliyorum. Sadece bunu tam olarak bilinç düzeyine çıkaramıyorum. Bu gerçekleştiğinde, korkunç bir şey olacak. Sokaklarda dolaşıyorum, geceler boyu pencerenin kenarında oturuyorum, bazen düşünceler bir bıçak bilenirken çıkan küçük kıvılcımlar gibi kafamda sağa sola sıçrıyor ve kalbim bir olta iğnesinin ucundaymışçasına asılı kalıyor, biliyor musunuz, incecik bir iğnenin ucunda ve olta çektikçe, ben de inceden inceye korkunç keskin bir acı çekiyorum.

Sağlığım tümüyle elden gitti ve bir şey beni hâlâ ayakta tutuyorsa, bu benim isteğim dışında gerçekleşiyor; aynı zamanda beni buraya kadar taşıyan şey bu, tamamen bilinçdışı bir şey, istemsiz bir yaşam sevgisi. Geçenlerde Viyana'nın öbür ucunda bir yerlerde birdenbire birtakım raylar keşfettim, biliyor musunuz, kilometrelerce uzayıp giden sokakları gözünüzün önüne getirin, küp şeklinde bir çukur gibi – ve aşağıda raylar, kırmızı ışıklar, lokomotifler, viyadükler, vagonlar; siyah, dehşet verici bir organizmaydı bu, yanı başına oturdum, sanki bir şey nefes alıyormuş gibiydi. İçimdeki şiddetli acı, özlem ve korkunç yaşam sevgisinden delirdiğimi düşündüm. Dilsizler nasıl yalnızsa ben de öyle yalnızım ve size kendimden söz ediyorsam, kelimeleri kusturuyum içindir, tamamen isteğim dışında fırlayıp çıkıyorlar içimden, çünkü artık susamıyorum. Bağışlayın beni.

Frank'a yazmayacağım, tek satır bile; daha sonra neler olacağını da bilmiyorum. İlkbaharda Prag'a geliyorum ve sizi ziyaret edeceğim. Ve eğer bana ara sıra Frank'ın ne durumda

olduğunu yazarsanız –her gün postaneye gidiyorum, bu alışkanlıktan vazgeçemedim– çok mutlu olacağım.

Tekrar teşekkürler

M.P.

Bir ricam daha var; gülünç bir rica. "Yargı", "Dönüşüm", "Ateşçi" ve "Gözlem" çevirilerimi Neumann yayımlayacak – "Çerven"[1] dizisi–; Charles Louis Philippes'in "Bubu" suyla aynı tasarımla. O kitabı biliyorsunuzdur–

Evet, çeviriyi tamamladım –bu iş son aylarda beynimi ve kalbimi yedi bitirdi, böylesine terk edilmiş olup onun kitapları üzerinde çalışmak korkunçtu– ama Neumann benden, "Çek okurlar için onun hakkında birkaç kelime yazıp göndermemi" istiyor. Yüce Tanrım, insanlara onun hakkında yazacağım ha? Dahası: Bende böyle bir yetenek yok. Siz bunu benim için yapamaz mısınız? Politik açıdan bir itirazınız olur mu bilmem; Çerven komünist ama dizideki kitaplar tarafsız. Neumann bu küçük kitabı son derece içten bir biçimde ve büyük bir zevkle çıkarıyor, bunu yayımlamak onu sevindiriyor –elbette kitapta sizin adınız da yer alacak–; bu sizi rahatsız eder mi? Eğer etmezse, bunu sizden rica ediyorum. Yaklaşık üç dört sayfa; ben çevirip önsöz olarak ekleyeceğim. Bir keresinde böyle bir yazınızı okumuştum –Laforgue'a[2] yazdığınız giriş–, çok çok güzel bir şeydi. Bunu benim için yapar mısınız? Yaparsanız sevinirim. Kitap görkemli bir biçimde çıkmalı, öyle değil mi? Çevirisi iyi. Sizin yazacağınız önsöz de mutlaka iyi olur. Lütfen, eğer politik açıdan tereddütleriniz yoksa, bunu benim için yapın. Elbette bunun, Çek okurlara bir tür bilgi vermesi gerekiyor. Fakat siz bunu insanlar için değil, kendiniz için yazın; tıpkı o Laforgue'daki önsözünüz gibi. Sevdiğiniz yerdesiniz siz; içten ve çok öngörülüsünüz. O zaman söyleyecekleriniz de çok çok güzel olacaktır. Bu yazının hemen yazılması gerekiyor Max, rica ediyorum, bunu benim için yapın. Bütün gücümle tamamladığım bu kitapla dünyanın önüne çıkmak isterim – biliyor

1. Milena'nın planı suya düştü. Çıkarmak istediği kitap hiç yayımlanmadı.

2. Jules Laforgue, *Pierrot der Spaßvogel*, çev.: Max Brod ve Franz Blei (Leipzig: Axel Juncker, 1909)

musunuz, içimde sanki bir şeyleri savunmam, bir şeyleri ispat etmem gerekiyormuş gibi bir his var. Lütfen bunu yapın.

Bir de, F.'ye hiçbir şey söylemeyin. Ona sürpriz yapmak istiyorum, tamam mı? Belki – belki bu onu biraz olsun sevindirir.

6

[İlkbahar / Yaz 1921]

Çekçe yazılmış, Max Brod tarafından çevrilmiş.

Çok Sayın Doktor Bey,

Bu kadar geç cevap yazmamı bağışlayın. Dün ilk kez yataktan çıktım, ciğerlerim iflas etti, doktor hemen buradan gitmezsem en fazla birkaç ay ömrüm kaldığını söylüyor. Bir yandan da babama yazıyorum, para gönderirse giderim; nereye ve ne zaman, henüz bilmiyorum. Fakat önce mutlaka Prag'a uğrayacak ve Frank hakkında daha esaslı bilgi almak için sizi ziyaret edeceğim. Ne zaman geleceğimi yazarım. Fakat F.'ye hastalığımdan hiçbir şekilde bahsetmemenizi kesin olarak rica ediyorum.

Kitabın ne zaman çıkacağı konusunda hiçbir fikrim yok, görünüşe bakılırsa kışın. K. St. Neumann tarafından yayımlanacak, Borový Yayınları'nın Červen Dizisi'nden bir kitapçık olarak, yayınevinin adresi Stefan Sokağı No: 37, belki Neumann'a önsözü kitaba koymaktansa ayrı yayımlar mı diye sorabilirsiniz.[1] Kâğıt ve para az, her şey uzun sürüyor, önsözünüzden tek kelime bile çıkarmak istemem (O kadar güzel ki.).

Bir şekilde bana kızdığınız gibi bir izlenim edindim. Bu izlenime nereden kapıldım bilmiyorum; herhalde mektubunuzdan. Frank'la ilgili "analizlerimi" hoş görün, çirkin bir şey, bunu yapmaya kalkıştığım için utanıyorum ama bazen öyle bir hisse kapılıyorum ki, sanki beynimi patlamaması için avuçlarımın arasına alıp sıkıştırmam gerekiyor.

Her şey için teşekkürler, görüşmek üzere.

Sizin, M.P.

1. 1921 yılında, *Neue Rundschau* dergisinin Kasım sayısında "Yazar Franz Kafka" başlığıyla yayımlandı.

7

[Tahminen Temmuz ortası 1924]; krş. 8. mektup
Almanca yazılmış.

Sevgili Doktor Bey,

Size kitabı teşekkürlerimle geri gönderiyorum, sizi ziyaret etmeyişimi bağışlayın lütfen. Şu anda Franz hakkında konuşabileceğimi sanmıyorum ve kuşkusuz siz de benimle şu anda bu konuda konuşmak istemezsiniz. Eylülde Prag'a geleceğim zaman bunu size bildireceğim, eğer izin verirseniz. Beni dostlukla hatırlamanızı ve karınıza içten selamlarımı iletmenizi rica ediyorum; bir keresinde bilmeden ona haksızlık ettim galiba. Fırsat bulursanız lütfen Franz'daki mektuplarımı yakın, bu konuda size güveniyorum ama elbette önemli bir şey de değil. Elyazısı metinleri ve günlükleri[1] (kesinlikle benimle ilgili değil, beni tanımadan önceki dönemden kalma, yaklaşık on beş büyük boy defter) bende, eğer ihtiyacınız varsa bunları size gönderebilirim. Bu onun isteğine de uygun olur, benden onları sizden başka hiç kimseye göstermememi, size de kendisi öldükten sonra göstermemi istemişti. Belki bazı kısımlarını zaten biliyorsunuzdur.

Sizi en içten duygularımla selamlıyorum, dostlukla kalın.

Sizin, Milena Polak.

8

[Max Brod tarafından "27. VII. 24" tarihi atılmış.]
Almanca yazılmış.

Sevgili Doktor Bey,

Çok istediğim halde, size elyazısı metinleri teslim etmek için Prag'a gelemedim. Bu konuda güvenebileceğim kimse de bulamadım, defterleri postayla göndermeye ise hiç cesaret edemedim. Prag seyahatimi ekime ertelemeye çalışacağım, umarım o zamana kadar dönmüş olursunuz ve böylece size her şeyi bizzat verebilirim. Sizden bir de, mektuplarımı Kafka

1. Kafka, 1921 Ekimi'nin başında günlüklerini Milena'ya vermişti.

ailesinden almanızı rica ediyorum; bana büyük bir iyilikte bulunmuş olursunuz. Ben bizzat rica edip almak istemiyorum, akrabalarıyla aram hiçbir zaman iyi olmadı.

Size binlerce teşekkür, 1 Ekim'den sonra Prag'da görüşmek üzere! O zaman da Prag'da olmazsanız, İtalya'dan ne zaman döneceğinizi lütfen bana Viyana'ya yazın.

İçten selamlarımla,

Milena Polak

Milena'nın Max Brod'la mektuplaşması burada sona eriyor. Daha sonra aralarında bazı yüz yüze konuşmalar da geçti; sözü edilen "elyazısı metinleri" -Amerika *adıyla yayımlanan* Kayıp *romanınınki de aralarında olmak üzere- Max Brod aldı.*

Milena'nın Franz Kafka'yı anma yazısı

Prag'da yaşayan Alman şair Franz Kafka evvelki gün, Viyana dolayındaki Klosterneuburg yakınlarında bulunan Kierling Sanatoryumu'nda hayatını kaybetti. Onu burada pek az insan tanırdı, çünkü kendi kabuğunda yaşayan biriydi, bilen ve dünyadan korkan bir insandı; yıllardır verem hastasıydı ve bir yandan hastalığı iyileştirmeye çalışsa da, diğer yandan bilinçli olarak onu besliyor ve kafasında geliştiriyordu. Ruh ve kalp, yükü taşıyamaz hale gelince, akciğer yarısını alır ki yükün dağılımı en azından biraz eşit olsun, diye yazmıştı bana bir keresinde bir mektupta ve hastalığı da böyleydi.[1] Ona neredeyse inanılmaz bir kırılganlık ve neredeyse korkunç denilebilecek kadar tavizsiz bir entelektüel incelik veriyordu; ama o, o insan, bütün entelektüel yaşam korkusunu hastalığının omuzlarına yüklemişti. Çekingen, korkak, yumuşak ve iyi kalpliydi; ama yazdığı kitaplar zalim ve acılıdır. Onun gözünde dünya, savunmasız insanları parçalayıp yok eden görünmez iblislerle doluydu. Yaşayabilmek için fazla öngörülü, fazla bilge, savaşabilmek için fazla güçsüzdü; tıpkı içlerinde anlayışsızlığa, kötülüğe, entelektüel yalana karşı duydukları korku varken savaşamayan, çünkü çaresizliklerini daha baştan bilen ve yenilgileriyle yeneni utandıran asil, güzel insanlar gibi güçsüz. İnsanları, ancak büyük asabi duyarlılığa sahip bir insanın tanıyabileceği şekilde tanıyordu; neredeyse peygamber misali, ötekini gözle-

1. Krş. Kafka'nın Nisan 1920 tarihli mektubu.

rin şimşek çakmasını andıran tek bir parlayışından teşhis eden biri gibi. Dünyayı alışılmadık ve derin bir biçimde tanıyordu, kendisi de alışılmadık ve derin bir dünyaydı. Genç Alman edebiyatının en önemli eserlerini kaleme aldı; bunlar, taraflı kelimelerle olmasa da, günümüz kuşağının tüm dünyadaki mücadelesini yansıtan kitaplardır. Gerçek, çıplak ve acılıdırlar; öyle ki, söyleyeceklerini sembolik bir biçimde ifade ettikleri noktada bile neredeyse natüralisttirler. Kuru bir alaycılığın yanı sıra, dünyayı katlanamayacağı kadar net gören ve diğerleri gibi itiraflarda bulunmayı ve mantığın ya da bilinçaltının farklı, aynı zamanda da asil yanılgılarına sığınarak kurtulmayı tercih etmediğinden, ölmek zorunda kalan bir insanın duyarlı bakışıyla doludurlar. Dr. Franz Kafka, "Ateşçi" fragmanını (Çekçesi Neumann'ın Červen dizisinden çıkmıştır),[1] henüz yayımlanmamış olan harika bir romanın bu ilk bölümünü, iki kuşak arasındaki çatışmayı anlatan *Yargı*'yı, modern Alman edebiyatının en güçlü kitabı olan *Dönüşüm*'ü, *Ceza Kolonisinde*'yi ve *Gözlem* ile *Bir Taşra Hekimi*'nin taslaklarını yazdı. Son romanı *Mahkeme Önünde*'nin elyazısı metni ise yıllardır basılmaya hazır vaziyette bekliyor.[2] Bazı kitaplar vardır, sonuna kadar okunduğunda dünyayı öylesine bütünlüklü temsil ettiği hissini yaratır ki, başka tek kelimeye gerek kalmaz; işte bu da onlardan biri. Onun bütün kitapları, insanlar arasındaki gizli anlaşmazlıkların, suçsuz suçun dehşetini anlatır. O, diğerlerinin duymayarak güven içinde yaşadıklarını sandıkları seslere bile kulak verecek kadar hassas vicdanlı bir sanatçı ve insandı.

Národní listy, yıl: 64, sayı: 156 (06.06.1924), s. 5.

1. Milena, yine S. K. Neumann tarafından yayımlanan haftalık *Kmen* dergisini kastediyor.

2. Kastedilen, Milena'nın içinden sadece "Yasa Önünde" *mesalini* bildiği *Proces* romanıdır. Belli ki Milena'nın, Kafka'nın son romanı *Şato*'dan haberi yoktur.

Milena'nın yazıları

A.X. Nessey: Dostum

İnsan dostluk kurma yeteneğine ancak çok gençken sahiptir. Bunu hiç fark etmemiş miydiniz? Sonraları, yaşlandığında –ya da şöyle diyelim: olgunlaştığında–, dostluk kurmak ona korkunç zor ve zahmetli gelir, bu konuda adeta isteksiz ve tepkilidir ve dostlukları kesinlikle uzun soluklu olmaz. Ama bazen hayat ona böylesi bir dostluğu dayatır, kimi zaman çok sıra dışı bir dostluktur bu; hatta isterseniz şöyle diyelim, artık dostluk olmaktan bile çıkmıştır. Beethoven'ın yakın dostunun, odasının bir köşesinde duran eski, oymalı, geniş bir yemek dolabı olduğu söylenir. Benim dostumsa, yüzünde şefkatli bir ifade ve elinde süpürgeyle her sabah saat yedide yatağımın başına gelen ve –delik deşik terlikleriyle sabırsızca ağırlığını bir o bacağına, bir bu bacağına vererek– odayı toplayabilmek için oradan çıkmamı anlayışla bekleyen yardımcım Bayan Kohler.

Bir mizah yazısı yazmak istediğimi mi sanıyorsunuz? Kesinlikle hayır. Yazarken müteessirim ve gözlerimde yaşlar var. Halktan biri olan bu kadının, eski kuşaktan gelen bu saf, cahil, işçi sınıfına mensup, kaba saba insanın dünyadaki bütün insanlardan daha temiz bir kalbi vardır ve ben onu derin bir sevgi ve şefkatle severim. Onu düşündüğüm zaman daima duygusallaşıyorum. Eğer ifadelerimde alışılmadık bir yufka yüreklilik varsa, bağışlayın lütfen. Onun aya benzeyen, geometrik olarak tam ortasında küçücük kalkık bir burnun yer aldığı, altındaysa geniş, dişten yana tutumlu bir ağzın aralık durduğu yuvarlak yüzü, dünya karşısında bir tür tuhaf mahcubiyetle durmadan terleyen o yüz ne zaman gözümün önüne gelse,

müthiş duygulanıyorum. Yüz hatlarındaki hangi kasılmanın sevinç, hangisinin acı ve öfke anlamına geldiğini öğrenmem uzun sürdü; ama zamanla, farklı ruh hallerinin şaşmaz işaretlerini ezberledim. Mesela şöyle: Sevindiğinde, yapayalnız duran üstdudağını tehditkâr bir edayla dünyanın karşısına dikiyor; üzgün olduğunda göz rengi mora çalıyor, sanki gözyaşlarına boğulmak üzereymiş gibi ve burnu şişip beklenmedik boyutlara ulaşıyor. Bir şey istediğinde, bir tür telaşla etrafımda dönüp duruyor, art arda üç kez mürekkep hokkamın tozunu alıyor, un alınması gerektiğini kendiliğinden akıl ediyor ve sobayı yakıp içeriyi ısıtırken, pencereleri ardına kadar açık bırakmıyor; ki bu çok nadir yaptığı bir şey. Fakat korkunç bir şey mi oldu, o zaman yüzü gerçekten korkudan sararıyor ve ölü gibi kaskatı kesiliyor ve bütün vücudu, sanki yukarıdan, tam tepeden beklenmedik bir topuz darbesi almış gibi adeta kendi ekseni etrafında dönüyor. Yüzünde bu ifadeyi gördüğüm zaman, iliklerime işleyen dehşetten donakalıyorum: Çünkü daima haklı bir nedeni oluyor.

Onun en hoş yanı, işlerini belli bir düzen içinde yapması. Her şeyi, kendisine söylenenden dakikası dakikasına tam bir saat sonra yapacağına kesin olarak güvenebilirim. İtiraf edin, eğer bu derece sarsılmaz bir prensip haline gelmişse iyi bir özellik bu. Sobayı saat altıda yakmasını istiyorsam, beşte yakmasını rica ediyorum ve altı buçukta odam ısınmış oluyor. Bu arada, bu düzen her yerde ve her şey için geçerli. Gayet iyi biliyorum ki benden yılda dört çiftten fazla çorap çalmıyor, her mevsim için bir çift, bu ona fazlasıyla yetiyor. Şeker kutumdan hiçbir zaman bir seferde beş küp şekerden fazlası yok olmadı. Buzdolabında duran tereyağı topağından hiçbir zaman küçük bir parçadan fazlası kesilip alınmadı ve kondanse süt kutusundan günde en fazla iki kahve kaşığı süt eksiliyor. Asla ihtiyacı olandan fazlasını almıyor ve çok az şeye ihtiyacı var. Eğitim, kardeşlik, eşitlik gibi birtakım fikirlerin coşkusuna kapılıp bir yıl önce ona bir teklifte bulundum: Artık çalmayacaktı, ben de düzenli olarak çaldığı şeyleri ona kendi elimle verecektim. Bu teklif onu ölümüne korkuttu, zavallıcık. Yüzümde en ufak bir katakulli izi bulamadığı için, çalmadığını iddia etmeyi göze alamadı; öte yandan, davranışımı neye yorması gerektiğini de tam olarak bilemiyordu. Korku dolu gözleri bana önce sitemle,

sonra acıyla baktı. Haklı olduğunu çok net gördüm ve o zamandan beri her şey eskisi gibi devam ediyor.

Birlikte az şey geçirmedik. Bu kahrolası şehirde oturduğum üç yılı aşkın süre boyunca tek tesellim o oldu. Biliyorum ki bana olan sevgisi, benim ona olan sevgim kadar büyük ve ona güvenebilirim. Fakat bunu önceleri bilmiyordum. Vaktiyle, aklıma kendimi zehirlemek gibi aptalca bir fikir geldiğinde -itiraf edin, dünyada kimin aklına böyle bir fikir gelmemiştir ki?-, bundan haberim bile yoktu. Bir hafta boyunca hiç kimseyi tanımadan, yarı baygın bir halde bomboş evde yatarken, her gün öğlen Bayan Kohler'in beni hayata geri çağıran güçlü sarsmasıyla uyandırıldım. Gündüz düşümün sisleri arasında, ağlamaktan şişmiş, yuvarlak bir yüz karşımda süzülüyor, su gibi akıyor ve leş gibi gazyağı kokan eller büyük, yuvarlak, siyah bir hamur köftesini ağzıma tıkıyordu; bunları, daima heyecandan bağırarak bahsettiğim Bohemya köftelerinin biraz duygusal bir tasavvuru doğrultusunda kendi eliyle yapmıştı. Bu sahne sık sık tekrarlandı; ta ki ben yeniden o siyah yuvarlağı kusacak gücü toplayana dek. Fakat sanırım bir daha asla kendimi zehirlemeye kalkmayacağım. Ölüm korkusundan değil; -birbirimizden ayrılmamız düşünülemeyeceği için- dürüst olmak gerekirse, Bayan Kohler'in yeni hamur köftelerinin korkusundan.

Bu arada, birlikte geçirdiklerimizin en kötüsü bu değildi. Aylarca -politik ilişkiler yüzünden vatanlarımızdan, ben Bohemya'dan o ise Macaristan'dan koparılmış olarak- meteliksiz vaziyette, midemiz guruldayarak, onun bodrum deliğindeki kül sandığının üstünde, bir gaz lambasının titrek ışığında oturup nereden para bulacağımız konusunda kafa patlattık. Açlık kötü, yabancı bir büyük şehir ise acımasızdır. Bitişik evdeki eskici, gömleklerimizi çoktan yutmuştu ve bütün yüzüklerimizi rehine koymuştuk; bununla öğlen, akşam, sabah ve öğle öncesi, olduğu kadar yediğimiz kırmızı pancar ve pis lahananın parasını ödüyorduk. Ama hiçbir şey sonsuza dek sürmüyor. Ve bu sonluluk içinde ortaya çıktı ki, daha güçsüz olan savaşçı bendim. Midem lahanayı kaldırmıyor ve genel güçsüzlüğüm, bana -bütün hayat gibi- korkunç işe yaramaz gelen ortak mönümüzle ilgilenmeme engel oluyordu. Ama Bayan Kohler bunu ikimiz için başardı. Benim kayıtsızlığım arttıkça bu ufak tefek kadın daha da hayat dolu hale geldi ve "gut" hastalığından şiş-

miş ayakları gerçek mucizeler yarattı ve beyni adeta borsa boyutlarında ticari planlar kurdu. Yaşamak zorunda olduğumuz yolundaki belli belirsiz inancıyla, bugün benim için hâlâ gizemini koruyan bir mucize etkisi yarattı. Benimle paylaşmadığı tek bir kron, daha büyük yarısı benim payıma düşmeyen tek bir parça ekmek yoktu. Bayan Kohler olmasaydı, ben bugün nerede olurdum? O zamanlar, bir gün milyoner olduğumda paranın yarısını ona vereceğim konusunda kendi kendime söz vermiştim ve sözümün arkasındayım. Göreceksiniz.

Tanrım! Böylesi üç yılı biriyle geçirmek ne demek... O zamanlar, bohem topluluk adıyla anılan bir gruptuk. Hiçbirimizin yiyecek bir şeyi yoktu ve bizim ev tren istasyonundaki bir banktan daha az soğuk olduğu için, bu küçük topluluğun ümitsiz üyelerinden birinin mutfağımızın arkasında bulunan, bugün orta halli refah düzeyinin bir göstergesi olarak tavana kadar odun yığılı küçük odada kalması sıkça karşılaşılan bir durumdu. Bayan Kohler, dokunaklı bir fedakârlıkla bu insancıklarla arkadaşlık ederdi. Kopuk düğmeler, kopmuş ayakkabı bağları, tiftik tiftik olmuş gömlek yakaları, kirli ayakkabılar; bütün bunlar onun anaç ellerinin altında yeniden güzel, kibar bir görünüme kavuşurdu. Herkese ön adıyla hitap eder ve onlar için hazırlamaya özen gösterdiği siyah hindiba özünden birkaç yudum içmeden çekip gittiklerinde gücenirdi. Himayesi altındakilerin şiirlerini, göğsü kabararak komşulara göstermek üzere dergilerden keser, içlerinden komünist saydığı birine "toz kondurmamak" için polisi başlarına musallat ederdi. İlerlemelerimizi içten bir sevinçle izlerdi ve onlar, o zamanların üstü başı perişan, aç insanları nankör değildirler. W., son romanının telifini almak için gittiği İtalya'dan döndüğünde, büyük bir dergide önemli bir göreve getirilen L. Prag'dan geldiğinde, bugün şarap ticareti yapan F. ya da demiryollarında memur olan F. uğradığında, hepsi aşağıya, onun küçük mutfağına iner. Bayan Kohler orada onların pantolonlarındaki ütü çizgilerini büyük bir mutlulukla düzeltir ve ellerini önlüğüne sildikten sonra "sayın baylarla" el sıkışır. Fakat onunla kendimizi yalnız ve hüzünlü hissettiğimiz anlarda birlikte oturur, dostlar arasından o zamanların yokluğuna yenik düşüp ölenleri düşünürüz. Böyle üç kişi var. Onlar "burjuvalaşmayı" başaramadılar. Bayan Kohler'in gözleri yaşlarla dolar ve odaya çöken akşam

karanlığında borazanı andıran, duygu dolu, yüksek perdeden bir sümkürme sesi duyulur.

Bayan Kohler duldur. Kocası savaşta ölmüş; fotoğrafını görseniz, hayran kalırsınız. Uzun bıyığıyla son derece zarif bir adammış. Ama şimdi de Bayan Kohler'in talibi eksik değildir. Yaşlılar ve gençler onun için rekabete girerler; hatta Bayan Kohler, bunun sonucu olarak adının "tehlikeli kadın"a çıkmasının keyfini sürer, oysa böyle bir ünü hak etmemiştir, çünkü bunun sorumlusu yalnızca, kimseyi reddetmeyi beceremeyen kalbidir. Bu kalp ise aslında tek bir adama, fakat korkunç bir "karakter bozukluğu" olan bir adama aittir: Bu adam altı haftada bir kendini kaybedene kadar içer, gece yarısı Bayan Kohler'e gelir, böğüre böğüre evin kapısını tekmeler (tabii eğer kapı tesadüfen kilitliyse, ki genelde kilitli olmamasına özen gösterilir, çünkü Bayan Kohler pek o kadar tutucu değildir), kadıncağızı sarhoş yumruğuyla öyle bir benzetir ki, ertesi gün benim yerler süpürülüp cilalanmadan kalır. Adam, aradaki altı hafta boyunca kuzu gibi sessiz ve uysaldır; kömür almaya gider, Bayan Kohler'e küçük çiçek demetleri ve çikolatalar getirir. Altı haftanın sonunda olay tekrarlanır. O zaman Bayan Kohler çektiği acıdan benim mutfakta tabakları kırar, kafasını sallar ve feryat eder: "Hayır, olmaz böyle şey! Ah bu kızıl saçlı rezil herif!" Onun neler hissettiğini anlayabiliyorum. Anlamadığım tek bir şey var, o da neden bu biricik sevgilisine "kızıl saçlı" diye hakaret ettiği; çünkü gerçekte adamın çok güzel, kuzguni siyah saçları var. Ama belki de onu Bayan Kohler'in bir başka âşığıyla karıştırıyorum.

İşte benim dostum. Görüyorsunuz ya, onsuz bir hayat düşünemiyorum. Amerika'ya taşınmam gerekse, bagajımın en fazla yer kaplayan parçası o olurdu. Süpürgesi ve işlemeli önlüğüyle yatağımın başına dikilmezse, sabahları uyanamam. Kaza geçirsem, o yanımda olmadığı takdirde kendimi hiç kimseye emanet edemem ve kendisine gereken kadarını aşırmadığını –ki bazen gerçekten de yanlışlıkla böyle olur– bilsem, akşam yemeğini ağız tadıyla yiyemem. Birbirimizi asla terk etmeme konusunda sessiz bir anlaşmamız var. Yani eğer beni görürseniz, Bayan Kohler'i de göreceksiniz ve eğer Bayan Kohler'i görürseniz, bilin ki ben de fazla uzakta olamam.

Tribuna, yıl: 3, sayı: 22 (27.01.1921), s. 1-3.

A.X. Nessey (Milena Jesenská)
Yağmurda Melankoli

Doğrudur, palmiyelerin altında çiçek açan şehirler vardır; mavi bir denizin tepesinde yükselen beyaz şehirler. Sonsuz bir karla kaplı dağlar vardır, kemer köprüleriyle, baş döndürücü güzellikteki manzaralarıyla; şoseler vardır iki yanında selvi ağaçlarıyla, mezarlığa giden yollar gibi hüzünlü ve adalar vardır, dalgalarla ve harikulade bir yalnızlıkla çevrili, tam ortasında, üzerine kuşların yuva yaptığı bir kaya öbeğiyle. Bir de etrafını patates tarlaları saran, fabrikalar arasında sıkışmış şehirler vardır. Taşlı çukur yollarının kenarı yalancı akasyalar ve dikenli çalılıklarla dolu ıssız yerler.

Oysa her ikisinin üstünde de güneş doğar ve batar, yağar, yağmur yağar, rüzgâr eser, sis çöker, gece olur.

Dubrovnik'te, ölmekte olan bir kadın gördüm; balmumu gibi sapsarı bir yüzle pencerenin kenarında duruyordu. Viyana'da bir kadın gördüm; tramvayın altında sürüklendi ve daha yardım etmeye fırsat kalmadan ezilerek öldü. Prag'da bir insan gördüm, bir köprüden Moldau'ya atlayıp boğulmuş; şişmiş ve morarmış cesedi ertesi gün rıhtımın kaldırımında yatıyordu. Ve bir başkası; şapkasız ve ceketsiz bir halde, kendisini kovalayan polislerden kaçıyordu ve kaçmanın boşuna olduğunu görünce, tabancayı ağzına dayayıp kendini vurdu ve kaldırıma yığıldı. Kambur bir palyaço gördüm, kendini sirk arabasında rengârenk bir iple asmıştı ve sivri uçlu şapkası ayaklarının dibinde duruyordu. Ve bir kadın tanıyorum, genç, güzel bir kız; sarhoş olunca onu döven, aşağılık bir aylağı beslemek için fahişe oldu. Görüştüğüm biri vardı, açlıktan öldü; bir diğeri,

karısıyla birlikte üç ay boyunca sıçanların cirit attığı bir kovukta yaşadı ve karısında tedavi edilemez delilik belirtileri görünce –adam doktordu– onu zehirledi. Bugün artık kendisi de hayatta değil, Berlin'de açlıktan öldü ve çocukları, Viyana'da bir işçi ailesinin yanında yaşayan ufak tefek, kızıl saçlı, sağlıksız, raşitizm hastası kız, bu iki insanın hâlâ bitmemiş trajedisini tek başına sırtında taşımayı sürdürüyor.

Fakat bizi sarsan deneyimler sadece bunlar mı? Sokakta ağlayan küçük kız ya da üzerinde dar, yıpranmış bir ceket olan genç kadın da aynı derecede kayda değer ve unutulmaz değil mi?

Ya o saçları yapıştırılmış, solgun yüzlü küçük tutsak, siz pazar günü demiryolunun kenarındaki yamaçta dururken hızla önünüzden geçen trenin penceresinde duran küçük asker? Acaba ne olmuştur ona, şimdi ne haldedir? Ya karşınıza çıkan o işçi ve aşınmış, küçücük ayakkabılarıyla o kız kurusu? Ya tramvayda veya tren istasyonunun bekleme salonunda yanınızda oturanlardan her biri, nereden geliyor, neler yaşayacak? Ya aralarında en ilginci; hayatı romana benzemeyenler, gündüz ya da gece, hayatlarında hiçbir olay olmayan, hiçbir şey yaşamayanlar?

Uyuyan bir insanı izlediniz mi hiç? Bir ölüden çok daha korkunç görünür! Bu görüntü düşüncelerle, isteklerle, özlemlerle, uyuyan kişinin düzenbazlığıyla doludur. Kimse o kişinin içinde neler olup bittiğini bilmez. Nefes alıp verir ve kendi içinde neler olup bittiğini, nasıl uyanacağını, ertesi gün neler yaşayacağını kendisi de bilmez.

Ya aralarındaki çatlaklardan tutam tutam ot fışkıran taşlar döşeli bahçe ve üzeri pul pul olmuş, ufalanmış tuğla duvar, ya tozlu bir şosenin kenarındaki hendek boyunca dizilmiş, uğuldayan telgraf direkleri, ya sırık fasulyesi tarlası ve kenarındaki çimenlik, temmuzda mor mor açan çiçekleriyle patates tarlası, içinde dibi olmayan paslı bir tencere ve tabanı olmayan bir ayakkabıyla samanlığın arkasındaki çukur, keçi ağılının arkası ve tarlalar arasından geçerek komşu köye giden yol; nasıl da unutulmaz, insana tatlı bir acı veren kır manzaraları! Burada bir vitrin var, arkasında da küçük bir dükkân. İçeride bir Kızılderili göze çarpıyor, bir de elinde yılanıyla bir kadın. Fakat orada bir de gramofon var ve müzik dinlenebiliyor, parça başına 2

kron, Mozart, Verdi, İspanyol dansları, *Aida* ve *Don Giovanni*; ama *Rigoletto*'nun bir yeri var, "*tempi buone, tempi buone*" ve Caruso orayı davul çalarmışçasına söylüyor. Bu kadar pislik, yoksulluk ve yoksunluğun altında bu kadar güzellik ve bu kadar coşku dayanılır gibi değil. Gözlerime yaşlar doluyor.

Önümde küçük bir kartpostal var, Charlie Chaplin'in bir fotoğrafı, başında melon şapka, üzerinde eski püskü bir takım elbise, yakasız bir gömlek, yırtık pırtık bir yelek. Bir merdivende oturuyor, yanında da küçük bir köpecik var. Aslında bu film çok komiktir, adı *Bir Köpeğin Hayatı*. Fakat Charlie'nin orada o kadar çaresiz ve dokunaklı bir oturuşu var ki, insan gülsün mü ağlasın mı bilemiyor. Yanındaki köpek de aynı onun gibi görünüyor. Sahibine yaslanmış, oturuyor. Hâlâ büyük ve yumuşak olan patileri iki yanından sarkıyor. Ama sahibi daha kırılgan, daha acınası ve kocaman gözleriyle dünyaya daha bir mutsuz bakıyor. Tanrı ikisinin de yardımcısı olsun.

Prag'la Paris arasındaki küçük tren istasyonunu bilir misiniz? Trenle giderken pencereden baktığınızda, ayakta dikilen bir kadın ve çocuklar görürsünüz; büyüyüp birer yetişkin haline gelecek çocuklar. Oradan her gün trenler geçer ve içlerindeki insanlar, ertesi gün Seine Nehri'ni ve Montmartre'ı görürler; küçük istasyon ışık ve çan sinyali vermeye devam eder ve hızlı trene Paris-Prag hattında gündelik bir diziyle eşlik eder. O istasyonu fark ederseniz, tatlı, küçük bir parça Laforgue komedisi dikkatinizi çeker ve hayretler içinde kendi kendinize şu soruyu sorarsınız: Neden insanlar burada uyuyor, yemek yiyor, seviyor ve yaşıyorlar?

"Büyükbabam hep derdi ki," diye yazmıştı yazar Kafka bir yerde: "Hayat şaşırtıcı derecede kısa. Şimdi bu söz hafızamda öylesine belirgin ki, mesela genç bir insanın atla en yakın köye gitmeye karar vermesine ve bunu yaparken –mutsuz tesadüfler bir yana– mutlu geçen, sıradan bir hayatın böyle bir geziye yetmemesi ihtimalinden korkmamasına akıl sır erdiremiyorum."

Tribuna, yıl: 3, sayı: 100 (29.04.1921), s. 1-2.

Milena Jesenská
Yuvadaki Şeytan

Neden bütün ya da hemen hemen bütün modern evliliklerin mutsuz olduğu sorusu (sanki sadece modern evlilikler mutsuzmuş ve modern olmayanlar mutluymuş gibi), bütün edebiyatın –ciddiyetle– ve her beş çayı sohbetinin –ciddiyetten uzak bir biçimde– etrafında döndüğü, son moda sorulardan biri. Dünya üzerindeki her soru, toplumun gevezeliklerine olduğu kadar, felsefi incelemeye de uygundur ve tabiri caizse, sokaktaki insanın konuştuğu her konuyu, biz gazeteciler de ele alırız. Yine de bu soru beni her seferinde afallatır; modern evliliklerin neden mutsuz olduğunu söyleyemeyeceğimden değil –Bir gazetecinin yanıtlayamayacağı soru olur mu hiç?–, kendi kendime tekrar tekrar şu soruyu sorduğum için: Neden mutlu olsunlar ki?

Zaten mesele de burada başlıyor. İki insan; hayatın bir yığın umutsuzluğuna, üzüntüsüne ve çaresizliğine teslim olmuş iki küçük, yalnız zavallıcık, bu akıl almaz, korkunç ve rahatsız edici büyüklükteki, dev yerküre üzerinde iki miniminnacık insan, ikisi de hem doğuştan hem de doğanın ve hukukun kanunları doğrultusunda mutsuzken birdenbire –sabah dokuz buçuk sularında– aynı evin, aynı soyadın, aynı mal varlığının, aynı kaderin içine kapatılıyorlar; pat diye, bir anda, sırf birlikte oldukları için, mutlu mu olsunlar?

Bana öyle geliyor ki, iki insan birbiriyle, birlikte mutlu olmak istediği için evlendiği anda, işte tam da o anda, kendini mutlu olma ihtimalinden mahrum bırakmış, bu ihtimalin önüne geçmiş olur. Mutlu olmak için evlenmek tıpkı iki mil-

yon için, bir araba için ya da baronluk için evlenmek kadar kâr amaçlıdır ve o iki milyon, araba ya da baronluk gibi mutluluk da mutlu olmaya yetmez. Bu dünyada cezasız kalmayacak bir şey varsa, o da manevi konularda yapılan hesap kitaplardır.

İki insanın birbiriyle evlenmesinin tek bir mantıklı sebebi vardır; o da, onlar için birbiriyle evlenmemenin imkânsız olmasıdır. Birbirleri olmadan yaşayamamalarıdır. Bütün o romantizm, duygusallık, trajedi olmaksızın: Bu tür evlilikler vardır, her gün karşılaşırız böylesiyle ve –ister sevgi deyin, ister başka bir şey– bu duygu kesinlikle dünyanın en meşru ve en güçlü duygusudur. Peki, yaşarken bu duyguyu geçiştirenlerin, bastıranların, hafifletmeye çalışanların, ondan kaçanların sayısı kaçtır?

İki insan, birlikte yaşamak için evlenir. Olağanüstü güzel, sıra dışı bir hediye olan bu imkâna neden bir de mutluluğun eklenmesi gerekiyor ki? İnsanlar neden hiçbir zaman yaldızsız, gerçek boyutlarla yetinmiyorlar da allı pullu yalanları tercih ediyorlar? Neden birbirlerine, kendilerinin ve üstelik dünyanın, doğanın, gökyüzünün, kaderin ve hayatın da tutamayacağı, hiçbir zaman hiçbir yerde kimsenin yerine getiremeyeceği sözler veriyorlar? Gerçek, kutsal, dünyevi bir sözleşmeye neden mutluluk gibi son derece edebi bir hayale yönelik talepler koyuyorlar? Nasıl olup da karşı taraftan, kendilerinin vermeye hazır olduklarından fazlasını bekliyorlar, daha doğrusu nasıl olup da bir şey bekliyorlar, ortak hayat denilen bu kadar büyük, bu kadar ciddi, bu kadar derin bir olay karşısında?

Evlenmeye kalkmadan önce evliliğe bilinçli bir biçimde yaklaşırsak, bugün düşünmediğimiz birtakım şeylerin farkına varırız. Mesela beraber yaşamanın yalnız yaşamaktan sadece daha kolay değil, aynı zamanda daha zor olduğunun. Yalnız insanın yalnızlığını telafi eden birçok kolaylık vardır: Mesela yarı sorumluluk ya da özgürlük ya da bağımsızlık ya da belki sadece Avustralya'ya seyahat etme imkânı. Fakat evlilik zordur; çünkü kişi bağlandığı andan itibaren, evliliğin kendisine sunmadığı her şeyden, kelimenin tam anlamıyla her şeyden vazgeçmek zorunda kalır. Bu da modern evliliğin çuvallamasına neden olan ikinci noktadır.

İnsanlar birbirleri hakkında olumlu karar vermeden evlenirler; daha doğrusu, diğer her şeyden vazgeçmeye karar vermeden.

Bir insanı tanımak, inanılmaz zor bir iştir. Bir insanı ilk olarak baş başa bir sohbetin ilk yarım saatinde ve ikinci kez, ancak on yıl birlikte yaşadıktan sonra tanıyabileceğimizi söylersem, sanırım abartmış olmam. Ayrıca şuna inanıyorum ki, iki insanın kim olduklarını ve kiminle evlendiklerini düğünden önce sezebilmeleri bile mümkün değildir. Birisi ötekinin bütün davranışlarını, bütün fikirlerini, tutkularını, kanaatlerini, inançlarını bilse bile, çorapları, uykuda çapaklanmış gözleri, her sabah diş fırçalarken ağzını çalkalayış şekli ve özellikle, garsona bahşiş verişi hakkında henüz hiçbir fikri yoktur – çünkü insan derinlerde aldatır ama yüzeyde onu tanıyabilirsin. Kısacası, her bir evliliğin içinde binlerce hayal kırıklığı riski ve her türlü içsel çuvallama ihtimali saklıdır; ki bunlara karşı kullanılabilecek tek bir silah vardır: hepsini daha baştan üstlenmek. Evrensel bir anlaşma, milliyet, politik ve dinsel aidiyet gibi bir insanın içdünyasıyla ilintili çeşitli özelliklerin sevgi uğruna hoş görülmesini gerektirir; zaten bunları hoş görürüz de. Ama biraz daha derine inelim: O insanın yüzeydeki özelliklerini de hoş görelim. Anna Kareninavari modern histeriyi bir tarafa bırakalım ve birbirimizin kepçe kulaklarını, yamuk bağlanmış kravatlarını hoş görelim. Her insan, kendi içinde sınırları belli bir dünyadır. Aksine, bir insan ne kadar kendine has olursa, bütünselliğe o kadar yakındır. İmkânları, yetenekleri ne kadar azsa, bu imkân ve yetenekler o kadar derin ve esaslıdır. Ve eğer tek bir yeteneği varsa, en değerlisi de budur. Fakat nasıl ki sarışın bir insandan aynı zamanda –mesela salı ve cuma günleri, değişiklik olsun diye– koyu renk saçlı olmasını bekleyemezsek, kılı kırk yaran birinden *shimmy* dansı yapmasını, bir kafasızdan Kierkegaard'ı anlamasını, melankolik bir insandan şarkı söylemesini, bir münzeviden evinde parti vermesini de bekleyemeyiz.

Bu basit bir hesap ve pek az insanın bunu anlaması tuhaf. Genelde insanlar birbirlerini, ötekinin içdünyasının özünü oluşturan şeyle suçluyor ve ötekinin özüne tahammül etmenin, hatta ötekinin kendini neyse o olduğu için haklı hissetmesini sağlayacak şekilde tahammül etmenin tam da evliliğin gerektirdiği bir görev olduğunu hiç düşünmüyorlar. En nihayetinde bir insanın ötekinden beklediği sadece kendisini onaylamasıdır. Sevildiğinin kanıtıdır; oysa... Hepimizin böyle bir

"oysa"sı vardır ve karşımızdaki kişi işte bu yüzden mutsuz olur. İnsanların yalnızca cinsel, erotik, maddi, sosyal ihtiyaç sebebiyle birlikte yaşadıklarına asla inanmam; insanlar, bir arkadaşları olsun diye birlikte yaşıyorlar. Onları ceza, intikam, fena düşünceler, adalet ve vicdan azabından koruyacak biri olsun diye. Yoksa siz gerçekten bir yuvanın başka bir şey olduğunu, insanı korumaktan, korumaktan ve yine korumaktan, dünyadan ve asıl kendi benliğinin içsel aynasından korumaktan başka bir görevi olduğunu mu sanıyordunuz? Erkeğin kadına ve kadının erkeğe verebileceği en büyük söz, çocuklara gülümseyerek söylemeye özen gösterilen şu derin cümledir: Senden vazgeçmem. "Seni ölene dek seveceğim," ya da "Sana ölene dek sadık kalacağım,"dan daha fazla bir şey değil mi bu? Senden vazgeçmem. Her şey bu cümlenin altında yatıyor. İnsanın insana gösterdiği özen, insanın insana dürüstlüğü, yuva, sadakat, aidiyet, bizzat verilen karar, arkadaşlık. Böyle sözler, zavallı, değersiz bir mutlulukla karşılaştırıldığında ne kadar da muazzam!

Evet, uzun lafın kısası, bana neredeyse öyle geliyor ki, evliliklerimiz onları kendimiz için korkunç basitleştirdiğimizden bu kadar mutsuz. Birinden tutamayacağı bir söz almak ve bir yıl sonra, o sözü tutamadığında küserek kaçıp gitmek büyük rahatlık. Bence insanın tutabileceği sözü vermesi ve sonra da gerçekten o sözü tutması çok daha güç. Bütün o fantastik ruh derinlikleri, insana yakışır şekilde davranılmasını gerektiren ilk gerçekten zor durumda işe yaramadığı ortaya çıkan birer bahane.

Peki ama neden insanlar, mesela kızartma yandığında ya da ikisinden biri akşam yemeğine geciktiğinde birbirlerine bağırmayacaklarına dair söz vermiyorlar? Neden eve gelirken çantalarında bir portakal, bir demet menekşe, Kohinoor marka yepyeni bir kurşunkalem ya da bir torba kuru üzüm getirmeye hiçbir zaman üşenmeyecekleri konusunda söz vermiyorlar? Neden sabahları kahvaltı masasına ellerini yüzlerini yıkamış olarak, su ve sabun kokarak, temiz ve derli toplu giyinmiş halde –altın düğünün ertesi günü bile ve o zamana kadar her gün– oturacaklarına dair söz vermiyorlar? Neden öfkelendiklerinde karşı tarafa küçük bir çirkinlik, küçük bir ödleklik, küçük bir pislik, küçük bir iğrençlikle saldırmak yerine birbirlerine tokat atacaklarına dair söz vermiyorlar? Neden birbirlerine, daima kendileriyle ve kendi ilgi alanlarıyla –bu ilgi alanı ister sanat

tarihi olsun, ister futbol, ister kelebek koleksiyonu– meşgul olacaklarına dair söz vermiyorlar? Neden birbirlerine karşılıklı susma özgürlüğü, yalnız kalma özgürlüğü, serbest alan özgürlüğü tanıyacaklarına dair söz vermiyorlar? Neden birbirlerine, mutluluk gibi bir yan unsur yerine, bu gerçekleştirilebilir olan ama daima göz ardı edilen sayısız zorlu ayrıntı konusunda söz vermiyorlar?

Evliliğin bir anlamı olacaksa, bu anlam mutluluk özleminden daha geniş ve gerçekçi bir temele dayanmalı. Tanrım, ne olur biraz üzüntü, biraz acı ve mutsuzluktan korkmayalım. Bir kerecik olsun deneyin; yıldızlı bir gecede, yıldızlarla dolu gökyüzüyle yüz yüze gelin, ona beş dakika boyunca dikkat, içtenlik ve gayretle bakın. Ya da bir yerlerde, bir parçacık yeryüzünü gökyüzüne yakın bir yükseklikten göreceğiniz bir dağın tepesine çıkın. Hayatın önemine ve mutluluğun önemsizliğine inandığınızı kısa bir süre sonra fark edeceksiniz. Mutlulukmuş! Sanki mutluluk imkânı yalnız ve sadece bizim içimizde değilmiş gibi! Sanki mutlu olma yeteneği tıpkı şarkı söyleme, yazma, politika ya da ayakkabı yapma yeteneğine benzer özel bir kabiliyet değilmiş gibi! Bir insana istediği her şeyi verin, onu sevgiye, kazanca, dilediği her şeye boğun, yine de mutlu olmayacaktır. Öte yandan, başka bir insanı dayaktan gebertin, ondan sonra sokakta önüne bakarak yürürken bir öbek havuç, ucunda yeşil otlarıyla ıslak ıslak parlayan turuncu, taze havuçlar görsün, hemen mutlu olacaktır.

Hayatı yaşamanın iki yolu var: Bir tanesi, kaderinin sorumluluğunu üstlenmek, kendi kararlarını kendi vermek ve uygulamak, avantaj ve dezavantajları, mutluluk ve mutsuzluğu kabul etmek; cesurca, dürüstçe, pazarlık etmeden, yücegönüllülük ve tevazuyla. Diğeri ise, kaderini aramak: Ama insan onu ararken sadece gücünü, zamanını, hayallerini, doğru ve iyi anlamdaki körlüğünü, içgüdülerini değil, kendi değerini de kaybeder. Gittikçe yoksullaşır; yeni gelen daima önceden var olandan daha kötüdür.

Bir şey daha: Aramak için inanmak gerekir, inanmak içinse belki yaşamak için gerekenden daha fazla güç.

Národní listy, yıl: 63, sayı:16 (18.01.1923), s. 1-2.

Zamandizin 1919-1924

1919

	Milena, Kafka'ya mektup yazarak eserlerini Çekçeye çevirmek için izin ister.
Sonbahar	Kafka'nın Julie Wohryzek ile ilişkisi, başarısızlıkla sonuçlanan yeni bir evlilik girişimi.
Ekim	Prag'daki bir kafede Milena'yla ilk karşılaşma.
Kasım	Kafka, yanında Max Brod'la Schelesen'e gider. *Babaya Mektup*'u orada yazar.
15-16 Kasım	Ottla kardeşini Schelesen'de ziyaret eder.
21 Kasım	İşçi Kaza Sigortası Kurumu'nda yeniden çalışmaya başlama.
22-29 Aralık	Kafka'nın sağlığı kötüye gider, yine çalışamaz hale gelir.

1920

Ocak	Kurum sekreterliğine getirilme. Yeniden çalışmaya başlama.
6 Ocak- 27 Şubat	Kafka, "O" aforizmalarını yazar. Milena "Ateşçi"nin çevirisi üzerinde çalışmaktadır.
21-24 Şubat	Kafka yeniden çalışamaz hale gelir.

Mart sonu	Gustav Janouch'la tanışır.
Nisan başı	Kafka tedavi için Merano'ya gider; önce Hotel Emma'da, ardından Aşağı Mais'teki Ottoburg Pansiyonu'nda kalır. Milena'yla mektuplaşmaları başlar.
22 Nisan	"Ateşçi" öyküsünün Milena tarafından yapılan çevirisi *Kmen* dergisinde yayımlanır.
Mayıs başı	Kafka Max Brod'a ilk kez, Milena'yla mektuplaşmasından bahseder.
Mayısın ikinci haftası	Ottla, İşçi Kaza Sigortası Kurumu'nda ağabeyinin iznini uzattırmayı başarır.
31 Mayıs	Milena'nın ricası üzerine Kafka, Prag'a, Julie Wohryzek'le sözleştikleri gibi Münih-Eger-Karlsbad üzerinden değil de, Viyana üzerinden dönmeyi düşünür.
23 Haziran	Bolzano yakınlarındaki Klobenstein'a gezi.
28 Haziran	Merano'dan ayrılış.
29 Haziran-4 Temmuz	Kafka ve Milena, birlikte Viyana'da dört gün geçirirler. Viyana Ormanı'nın ön tepelerinde gezinti.
4 Temmuz	Kafka'nın Prag'a varışı.
5 Temmuz	İşçi Kaza Sigortası Kurumu'nda yeniden işe başlama.
7 Temmuz	Kafka, onun evinde Madrid'den gelen dayısı Alfred Löwy kalsın diye geçici olarak ablası Elli Hermann'ın evine taşınır.
7-24 Temmuz	Alfred Löwy'nin Prag'da Kafka ailesini ziyareti.
8 Temmuz	Milena'nın Kafka'ya, Viyana'da birlikte geçirdikleri dört günden sonra yazdığı ilk mektup.
13 Temmuz	Yapılan doktor muayenesi sonucu, Merano'daki tedavinin işe yaramadığı ortaya çıkar.
15 Temmuz	Ottla, Josef David'le evlenir.
16 Temmuz	Kafka'nın "Mutsuzluk" adlı öyküsünün Mi-

	lena tarafından yapılan çevirisi *Tribuna*'da yayımlanır.
10 Ağustos	Milena'nın doğum günü. Genç kadın 24 yaşına basar. Kafka ona hediye olarak birkaç kitap gönderir.
14-15 Ağustos	Kafka'nın Milena ile Gmünd'de buluşması.
Yaklaşık 16/17 Ağustos	Milena'nın, Wolfgangsee kıyısındaki St. Gilgen'e gitmek üzere yola çıkışı.
9 Eylül	*Kmen* dergisinde Kafka'nın "Gözlem"inden altı parça, Milena'nın çevirisiyle yayımlanır.
26 Eylül	"Akademi İçin Bir Rapor"un Milena tarafından yapılan çevirisi, *Tribuna*'da yayımlanır.
Ekim	Kafka'nın sanatoryumda kalmak amacıyla çalıştığı kurumdan bir kez daha izin alışı.
8 Kasım	Kafka'nın Albert Ehrenstein'la buluşması.
18 Aralık	Yüksek Tatra'daki Matlar/Matliary'de tedaviye başlanması.

1921

Ocak	Milena'nın veda mektubu; Kafka ondan, bu yazışmayı sona erdirmelerini ve bir daha görüşmemelerini rica eder.
3 Şubat	Kafka, Matliary'de tıp öğrencisi Robert Klopstock'la tanışır.
Mart sonu-Nisan başı	Kafka ciddi şekilde hastadır.
Mayıs ortası	Milena, Prag'a gelir ve Max Brod'la buluşur.
26 Ağustos	Kafka'nın Matliary'den Prag'a dönüşü.
29 Ağustos	Kafka yeniden bürodaki işinin başına döner.
Eylül	Ernst Weiß, Gustav Janouch, Minze Eisner ve Milena'yla buluşma.

Ekim başı	Kafka, 1910-1920 arası kaleme aldığı günlük notlarını Milena'ya emanet eder.
15 Ekim	Kafka, günlükleri için yeni notlar tutmaya başlar.
Kasım	Kafka düzenli olarak tıbbi muayeneden geçer. Milena onu birkaç kez anne babasının evinde ziyaret eder.

1922

Ocak ortası	Kafka bir sinir buhranı geçirir.
27 Ocak	Spindelmühle'deki (Riesengebirge) üç haftalık bir istirahatin başlangıcı; Kafka muhtemelen *Şato* üzerinde çalışmaya başlamıştır.
17 Şubat	Spindelmühle'den dönüş. Kafka, "Bir Açlık Sanatçısı" adlı öyküsünü yazar.
Nisan-Mayıs	Milena, Kafka'yı birçok kez ziyaret eder.
Haziran sonu	Kafka, kız kardeşi Ottla'nın yanında kalmak üzere Luschnitz yakınlarındaki Planá'ya gider.
Temmuz sonu	Emeklilik. Kafka, "Bir Köpeğin Araştırmaları"nı yazar. İki kez Prag'a gider.
Ağustos başı	Kafka, birkaç gün kalmak üzere Planá'dan Prag'a gider.
Ağustos sonu	Sinir buhranı. Kafka, *Şato* romanı üzerinde çalışmayı bırakır.
Eylül	Planá'dan Prag'a dönüş.
Ekim	"Bir Açlık Sanatçısı" adlı öykü, *Neuen Rundschau*'da yayımlanır.
Aralık sonu	"Yargı" adlı anlatının Milena tarafından yapılan çevirisi haftalık *Cesta* dergisinde yayımlanır.

1923

Kış/İlkbahar	Kafka çoğunlukla yataktan çıkamayacak durumdadır.
18 Ocak	Milena'nın "Dábel u krbu" [Yuvadaki Şeytan] başlıklı yazısı *Národní listy*'de yayımlanır.
Mayıs başı-11 Mayıs	Kafka'nın Dobrichowitz / Dobřichovice' deki istirahati.
Haziran	Milena'yla son görüşme.
Temmuz başı-6 Ağustos	Ostseebad Müritz'te, ablası Elli ve onun çocuklarıyla birlikte. Kafka orada, Berlin Yahudi Evi'nin yazlığında, Dora Diamant'la tanışır.
7-8 Ağustos	Kafka Berlin'de.
Ağustos ortası-Eylül	Kafka'nın Ottla ve onun çocuklarıyla Schelesen'de yaptığı dinlenme tatili.
22-23 Eylül	Kafka Prag'da.
24 Eylül	Berlin-Steglitz, Miquel Sokağı No. 8'de oturan Dora Diamant'ın yanına taşınma.
Ekim-Aralık	"Küçümen Bir Kadın" ve "Yuva" öykülerinin yazılışı.
15 Kasım	Dora'yla birlikte, yine Berlin-Steglitz'te bulunan Grunewald Sokağı No: 13'e taşınma.
25 Aralık	Berlin-Steglitz'ten atılan kartpostal, muhtemelen Kafka'nın Milena'ya son yazışı.
Aralık sonu	Kafka yüksek ateşle yatmaktadır.

1924

1 Şubat	Dora'yla birlikte tekrar ev değiştirme (Berlin-Zehlendorf, Heide Sokağı No: 25-26). Kafka'nın sağlık durumu daha da kötüye gitmektedir.

17 Mart	Kafka, Max Brod'la birlikte Prag'a döner. "Şarkıcı Josefine ya da Fare Halkı" adlı öyküyü yazar.
Mart	Verem gırtlağa sıçrar.
Nisan'ın 2. haftası	Dora'yla birlikte "Wiener Wald Sanatoryumu"nda (Aşağı Avusturya).
Nisan ortası	Kafka, Doktor M. Hajek'in Viyana'daki kliniğinde kısa bir süre kaldıktan sonra Dora'yla birlikte Doktor Hoffmann'ın Kierling'deki sanatoryumuna gider.
20 Nisan	"Şarkıcı Josefine ya da Fare Halkı" adlı öykü *Prager Presse*'de yayımlanır.
Mayıs başı	Robert Klopstock, Dora'yla birlikte hastaya bakmaktadır. Kafka, *Bir Açlık Sanatçısı* kitabının prova baskısında düzeltmeleri yapar.
12 Mayıs	Max Brod'un son ziyareti.
3 Haziran	Kafka'nın ölümü.
6 Haziran	Milena'nın anma yazısı *Národní listy*'de yayımlanır.
11 Haziran	Kafka, Prag-Strachnitz'teki Yahudi mezarlığında toprağa verilir.

Bu Baskıya Dair

Kafka'nın *Milena'ya Mektuplar*'ının ilk baskısı, otuz yılı aşkın bir süre önce yapıldı: Kitap 1952'de Willy Haas tarafından yayımlandı. Milena mektupları ona 1939 ilkbaharında, Alman ordularının Prag'a girişinden kısa bir süre sonra vermişti. Fakat Willy Haas hemen ardından Çekoslovakya'yı terk etmek zorunda kaldığı için, akrabaları mektupları Prag'da muhafaza ettiler. 1949 yılında Haas mektupları yayına hazırlamaya başladı. Yayınevinin ve kitabın telif hakkının sahibi olan Salman Shocken, Almanya'nın politik durumunu –Üçüncü Reich'ın[1] çöküşünün üzerinden henüz dört yıl geçmişti– dikkate alarak yayıncı Haas'a, Kafka'nın Yahudilikle ilgili kısmen çok eleştirel ifadelerini kitaba koymamasını tavsiye etti. Fakat Willy Haas bu tavsiyeye –büyük tereddütlerden sonra– sadece bir mektupta uydu; ki Milena'nın "Yuvadaki Şeytan" başlıklı yazısını bilmeyen okur o mektubu zaten anlayamazdı. Haas kararını, "Yahudi Kafka için, Yahudi olmayan bir kadına âşık olmanın belli ki büyük, trajik, ruhu ve kökeniyle ilgili kompleksleri nedeniyle yükü ağır bir sorun" olduğu ve "bu sorunun özellikle onun bir Yahudi olarak kendini aşağıladığı korkunç patlayışlarında" açığa çıktığı[2] iddiasıyla gerekçelendirmişti. Ona göre, söz konusu bölümlerin çıkarılması bu birçok yönden sorunlu

1. 1933-1945 yıllarında Nazi yönetimindeki Alman devletine verilen ad. (Ç.N.)

2. Franz Kafka, *Briefe an Milena*, yayına hazırlayan ve sonsözünü yazan: Willy Haas, Frankfurt am Main, S. Fischer 1952, s. 285-286. (Y.N.)

ilişkinin önemli bir boyutunun gözden kaçırılmasına neden olacaktı.

Haas, sonsözde ifade ettiğine göre, mektupta adı geçen ve hâlâ hayatta olan bazı kişileri dikkate almak zorunda kalmıştı. Aynı zorunluluk bugün de kısmen geçerliliğini koruyor. Dolayısıyla bu baskıda, incitici ve hatta aşağılayıcı olarak algılanabilecek dört bölüm mektuplardan çıkarılmıştır. Zaten bunların yayımlanması kişilik hakları nedeniyle de mümkün değildi. Bunun dışında, kitabı yayına hazırlayanlar, mektupları yazan ya da alan tarafından okunmaz hale getirilmiş yerleri çözmemeyi –ki bu bölümler kısmen çözülebilirdi– uygun gördüler. Söz konusu kısıtlamaları saymazsak, elinizdeki kitap, zamanında Willy Haas tarafından yayımlanandan en az beşte bir daha fazla metin içeriyor.

Bu kitabın içeriği de farklı şekilde oluşturuldu. Amaç, okur için mektupların gönderildiği kişinin bir portresini çizmekti; Max Brod'a yazdığı sekiz mektup, üç makalesi ve Kafka'yı anma yazısıyla. (Bu mektup ve makalelerin, Kafka'nın mektuplarının yorumlanmasına yönelik bir işlevi daha var: Mektuplar, örneğin ikisinin ortak deneyimlerinin Milena'nın bakış açısıyla aydınlatılmasını sağlıyor – makalelerse doğrudan doğruya Kafka'nın bazı mektuplarının anlaşılmasına yardımcı oluyor.)

Fakat bu yeni baskının en önemli katkısı, Milena'ya yazılan mektuplara ilk kez tarih atılmış olmasıdır. Söz konusu iş, kitabın yayıncılarına meydan okuyan, son derece zorlu bir çalışmaydı. Çünkü tarihleri damgalarından okunan dört kartpostal dışında bu metinlerden hiçbirine herhangi bir şekilde tarih atılmamıştı.

Daha önce Willy Haas da aynı sorunla karşı karşıya kalmış ve 40'lı yılların sonunda, mektupları varsayımsal bir sıraya dizme yoluna gitmişti. O zamanlar, savaştan birkaç yıl sonra, böyle bir işi yapmak hiç şüphesiz günümüzle kıyaslanamayacak kadar zordu. Bugünkü kütüphanelerin sunduğu imkânlar, o zamanların Almanyası'nınkiyle mukayese bile edilemez. Ayrıca o zamandan bu zamana, Kafka'nın hayatıyla ilgili belgeleri ortaya çıkarma konusunda gelinen nokta, kıyas kabul etmeyecek kadar avantajlı koşullar yaratmıştır.

Bu baskı, edisyon kritik baskısına öncelik tanımamakta-

dır. Yine de kitabın yayıncıları, mektup metinlerini mümkün olduğunca elyazısı haline sadık kalarak sunmaya karar vermişlerdir. Fakat metinde eleştirel bilgiler en aza indirilmiştir.

Mektup metinleri temelde Kafka'nın Milena'ya yolladığı şekilde bırakıldığı için, günümüz okuru baştan bunları biraz yadırgayabilir: Kafka'nın imlası çoğunlukla, geçerli –ya da günümüzde geçerli olan– imla kurallarına aykırıdır. Bu yazım şeklinde hem tarihsel nitelikli özellikler (örneğin "*fieng*", "*gieng*", "*hieng*", "*Einzelnheiten*"[1]) hem de yazılı dilin kurallarından yerel nitelikli sapmalar buluruz. "Th" şeklindeki harf birleşimini içermeyen Çek diline olan yakınlık, örneğin yazarın "*Teater*"[2] yazmasını açıklar. Prag ve Avusturya'nın dil özellikleri Kafka'nın metinlerine büyük ölçüde hâkimdir; sadece yazarın imlasında değil, anlamsal ve sözdizimsel düzlemde de göze çarpar. Bu özelliklerin sayısı, burada tek tek gösterilemeyecek kadar fazladır; yine de örnek olarak, metinlerde sık sık geçen ve "*ein paar*"[3] yerine kullanılan "*paar*" kelimesine dikkat çekilebilir.

Kafka'nın imlasına gelince; yazarın bazı alışkanlıklarını ne tarihsel ne de yerel niteliklerle açıklayabiliriz; örneğin bileşik sözcükleri ve birlikte yazılan diğer kelimeleri tek tek öğelerine ayırma ya da olsa olsa, birlikteliği araya çizgi çekerek gösterme eğilimini ("*an einander*", "*Dienstag-brief*"[4]). Fakat bu ve benzeri yazım şekilleri hiçbir yerde anlamı bozmadığı için, orijinalliği korumak adına bu baskıya aynen alınmıştır. Kafka'nın imlası yalnızca, dikkatsizlik yüzünden yapılan belirgin yazım hatalarının olduğu yerlerde ("*Durchhaus*" yerine "*Durchaus*", "*Aussprache*" yerine "*Ausprache*") düzeltilmiştir. Metnin daha rahat okunabilmesi için "ss"ler günümüz kurallarının gerektirdiği yerlerde –Kafka'nın hiçbir zaman kullanmadığı– "ß"ye çevrilmiştir.

Kafka'nın noktalama işaretlerine yönelik olarak Malcolm

1. Bu kelimelerin Almancanın imla kurallarına uygun olarak yazılışı *fing, ging, hing* ve *Einzelheiten* şeklindedir. (Ç.N.)

2. Almancanın imla kurallarına uygun olarak yazılışı: *Theater*. (Ç.N.)

3. Birkaç. (Ç.N.)

4. "Yan yana", "Salı-mektubu" (Ç.N.)

Pasley, *Şato* romanının okurlar için yapılan baskısına yazdığı sonsözde şunları belirtir: "Kafka'nın noktalama işaretlerini kullanışı, cümlelerin gramatik yapısını belirlemekten ziyade, bu cümlelerin anlamının daha kolay kavranmasını sağlamaya ve ritmiyle melodisini vurgulamaya yöneliktir."[1] Kurmaca metinlerde geçerli olan bu durum, Kafka'nın mektuplarında da aynı şekilde, hatta belki daha da büyük ölçüde geçerlidir; çünkü bunlar, biriyle paylaşmak amacıyla yazıldıkları için konuşma diline daha yakındır. Özellikle noktalama işaretlerinin kullanılmayışı çoğu yerde bu metinlerin doğrudanlığını ortaya koyar; yazarkenki spontaneliği gösteren tam da budur. O nedenle de standartlaştırma anlamında metne noktalama işareti eklenmemiştir. Bunun yapılması sadece, noktalama işareti olmayışının elyazısında değil ama basılı metinde anlamı bozduğu ya da en azından anlamayı zorlaştırdığı bir iki yerde söz konusu olmuştur. Çünkü elyazısında çoğunlukla gözün verdiği aralar, mesela kelimeler arasında dikkat çekecek kadar büyük bir mesafe olduğunda, satır ya da sayfa sonlarında, gereken noktalama işaretinin yerini alır. Fakat Kafka'nın sonradan yaptığı düzeltmeler nedeniyle aslında noktalama işaretine ihtiyaç olan, ama muhtemelen dikkatsizlik sonucu konulmamış yerlere de müdahale edilmiştir. Örneğin metinde, ilgili satırın üzerine yapılmış bazı eklemeler vardır; bu bölümlerin metinle bütünleştirilmesi amacıyla –bunlar genellikle parantez içi niteliğindedir– bu baskıda virgüller, tireler ya da parantezler kullanılmıştır. Editoryal müdahalelerin sayısı toplamda çok düşüktür. Metnin anlamı hiçbir yerde bunlar nedeniyle değişmemiştir.

Belli ki dikkatsizlikten konulmamış olan öntakılar, zamirler ya da tanımlıklar gereken yerlere eklenmiş, yine dikkatsizlikten yapılan gramatik hatalar düzeltilmiştir (örneğin *"jene Briefe war"* yerine *"jene Briefe waren"*).

Kafka tarafından yer ekonomisi yapmak amacıyla kullanılan kısaltmalar aynen bırakılmış, ancak kişi isimleri açık olarak yazılmış, böylece metinlerin akıcı bir biçimde okunmasının

1. Krş. Franz Kafka, *Şato*, romanın elyazısı metni, yayına hazırlayan: Malcolm Pasley. Frankfurt am Main: S. Fischer 1982, s. 500.

sağlanabileceği düşünülmüştür. İsimlerin eklenen parçaları italik yazılarak belirtilmiştir (Örnek: *Dostoyevski*).

Elyazısı metinlerdeki altı çizili yerler aynen verilmiş, Kafka'nın vurgulamak amacıyla dikkat çekecek kadar büyük yazı karakterleri seçtiği bölümlerdeki kelime ve cümleler koyu harflerle yazılarak belirtilmiştir.

Kafka'nın üstünü çizdiği yerler tek tük ve sadece içinde yer aldıkları, çıkarılıp atılmamış metnin anlaşılması açısından şart olduğunda konulmuştur. Bu bölümler, italik köşeli parantez alınmıştır.

Birçok mektubun sayfa kenarlarında da ek yazılar bulunmaktadır. Çoğunlukla bu bölümler esas mektup metninin belirli bir yerine kesin bir biçimde eklenemediği ve aynı şekilde, mektup sayfasının kenarındaki konumları itibariyle özel bir anlamları olduğundan tamamen dışarıda da bırakılamadığı için, bunlar mektup metnine konulmamış, sayfadaki konumları belirtilmek suretiyle söz konusu metnin sonuna basılmıştır. Bu yöntem sadece, Kafka herhangi bir mektubunun son sayfasında, belli ki kâğıdı kalmadığı için son cümleleri sayfanın kenarında aşağıya yazdığı zaman kullanılmamıştır.

Mektuplardaki Çekçe bölümler ancak sonnotlarda açıklanmayan isim ve kavramlar söz konusu olduğunda konulmuştur; bu bölümlerin Almanca çevirileri her defasında dipnotla verilmiştir.

Daha önce belirtildiği gibi, mektuplarda üstü dikkat çekici kalınlıkta çizilerek okunmaz hale getirilmiş birçok yer –tek tek kelimeler, ama bazen de bütün bir bölüm– bulunmaktadır. Willy Haas, Milena'nın 1939 yılında mektupları kendisine teslim etmeden önce bunları bizzat yaptığını düşünüyordu. Bu üstü çizili bölümlerin daha sonraki bir baskıda "kimyasal bir yöntemle ya da röntgen yardımıyla" tekrar okunur hale getirilebileceği yönündeki varsayımı muhtemelen asla gerçekleşmeyecek. Bu tür "aydınlatma çabaları" bir gün başarıya ulaşsa bile, bu kadar ileri gitmeye hakkımız olup olmadığını kendimize sormamız gerekir. Burada belli ki mektupların yazıldığı kişi tarafından uygulanmış bir sansür söz konusudur. Dolayısıyla elinizdeki kitabın yayıncıları, okunmaz hale getirilmiş bütün bölümlerin tahmini içeriklerini belirtmekle yetinmişlerdir.

Mektuplar bu baskıya, tarihleri saptanarak konulmuştur.

Tarih atma çalışması şu şekilde yapıldı: İlk adım, mektupları iç mantıkları doğrultusunda tahmini bir sıraya dizmekti. Bunu daha önce Haas da yapmaya çalışmıştı. Bu tür bir düzenleme çabasını zorlaştıran –Milena'nın Kafka'ya yazdığı mektupların ortada olmayışı bir yana–, ikisinin yazışmaları boyunca bir üstdil geliştirmiş olmalarıydı. Bu nedenle, mektuplarda yazan her şeyi sonuna kadar anlayamayız. Haas ayrıca bu tür "havada kalan göndermelerden", bazı mektupların ya da mektuplardaki bazı bölümlerin eksik olduğu sonucunu çıkarmıştır. Daha 1920 yılında yazılmış olan kimi mektupların postada kaybolduğu muhtemelen de doğrudur – Kafka bir mektubunda, bu yöndeki tahminini bizzat dile getirir; özellikle Mayıs 1920'deki mektup akışında, büyük ihtimalle bu nedenle oluşmuş bazı boşluklar bulunmaktadır.

Yine de tek tek mektuplarda birbirini tamamladığı o kadar açık serzenişler vardır ki, bu mektupların büyük bölümünü –geçici de olsa– bir düzene sokmak mümkündür.

İçerik değerlendirmesi doğrultusunda yapılan sıralamada yalnızca bazı mektuplara günü belirtilerek tarih atılabildi, çünkü bu mektuplarda tarihi belli birtakım olaylar vardı; Hustag, Fransız Milli Bayramı ya da Milena'nın doğum günü gibi. Böylece genellikle o –tarihi kesin olarak belli– mektubun önündeki ve arkasındaki, onunla bağlantılı diğer mektuplarda da gün belirtilebilmiştir. Bu durum en azından, 1920 yılında Kafka'nın bütün mektupların üzerine gününü yazdığı (ayrıca bazen numara da koyduğu) ve buna ek olarak mektupların yoğun biçimde birbirini takip ettiği aylar için söz konusudur. Bayram ve tatil günlerinden bahsedilmesi dışında, mektup metinlerinde, araştırılarak belirli bir tarihle ilişkilendirilebilecek olgu ve "olaylara" yapılmış bir sürü gönderme bulunmaktadır. Kafka'nın, Milena'nın Çek gazete ya da dergilerinde yayımlanan makalelerine yönelik değini ya da yorumları ve Milena için Viyana gazetelerine verdiği ilanlar, bunlardan bazılarıdır. Yine de bu araştırmaların hepsi başarıyla sonuçlanmamıştır.

Nihayet oluşturulan kronolojik mektup sıralamasının son kontrolü, elyazısı özellikleri daha yakından incelenerek yapılmaya çalışılmıştır. Fakat mürekkep rengi, kullanılan kâğıdın özellikleri vs., bu mektupların tam tarihlerinin belirlenmesini sağlayamamıştır. Burada, temelde üç tür yazı malzemesi bu-

lunmakta ve bunlar kapalı, birbirini izleyen gruplar halinde ortaya çıkmaktadır (iki Merano grubu, bir Prag temel grubu). Yine de, içeriğine bakılınca Kafka'nın Prag'a dönüşünden sonra yazılmış gibi görünen bir mektubun aslında 12 Haziran'da yazıldığı saptanabilir: Kesinlikle "Merano mürekkebiyle", "Merano kâğıdına" yazılmıştır.

Mektupların buradaki sırasının, ileride yapılacak araştırmaların sonuçlarına göre bazı noktalarda düzeltilmesi söz konusu olabilir. Aynı şekilde, Kafka'nın eldeki bütün mektupları için yapılması planlanan edisyon kritik baskısı da –bu baskıda, mektupların yazıldığı kişi dikkate alınmadan, sadece zamansal bir sıralama yapılacaktır– okura yeni bilgiler sunabilir. Bu tür –hiçbir zaman tümüyle reddedilemeyecek– detay düzeltmeler bir yana, kitabın yayıncıları olarak bu baskıyla okur için Kafka'nın Milena'ya mektuplarına daha kolay girebileceği bir kapı açmış ve mektuplara yazarın hayat hikâyesinde hak ettikleri yeri vermiş olduğumuzu umuyoruz.

JÜRGEN BORN / MICHAEL MÜLLER
Wuppertal / Bergamo
Mart 1983

Teşekkür

Bu baskının hazırlanmasında bize yardımı olan herkese teşekkürler:

Marbach am Neckar'daki Alman Edebiyat Arşivi'nden Margot Pehle, Werner Volke ve Bernhard Zeller; Herta Haas (Hamburg), Jarmila Haasová-Nečasová (Prag) ve Hans-Gerd Koch (Hagen).

Prag'da bizden yardımını esirgemeyen arkadaşlarımız, Kisch araştırmacısı Josef Poláček ve Milena'nın okul arkadaşı Slávka Vondráčková, aynı şekilde Eva Pátková ve Věra Saudková'ya teşekkürü borç biliriz.

Milena'nın yazılarının çevirisi için Kurt Krolop'a (Berlin), Kafka'yı anma yazısının çevirisi içinse Josef Čermák'a (Prag) teşekkür ediyoruz.

Bunun dışında, Wuppertal Üniversitesi'ne bağlı Prag Alman Edebiyatı Araştırma Enstitüsü'nde çalışan öğrencilere de bir teşekkürümüz var: Michael Antreter, Michael Burges, Ursula Chrobock, Anne Kunstmann, Sigrid Steschulat ve Inge Sträßer'e de hevesli çalışmaları için yürekten teşekkürler. Ayrıca, rektörümüz Klaus Peters'in edebiyata olan yoğun merakının da bu baskının hazırlanmasına büyük yardımı oldu.

S. Fischer Yayınevi'nde son okuma ve basımdan Knut Beck ve Matthias Birkelbach sorumluydu, her ikisi de bu kitaba büyük özen gösterdiler.

J.B., M.M.
Wuppertal, Mart 1983

FRANZ KAFKA

MILENA'YA MEKTUPLAR

CAN

MEKTUP

Prag'da bir dost meclisinde tanıştığı gazeteci Milena Jesenská, öykülerini Çekçeye çevirmek için **Franz Kafka**'dan izin ister. Kafka ile Milena'nın yollarını kesişmesine neden olan bu dilek, bir ilişkinin başlangıcı, ***Milena'ya Mektuplar*** başlığı altında toplanan bu yazışmalarsa kısıtlı bir iletişimin tek aracı olacaktır.

Milena'ya Mektuplar eşi benzeri olmayan bir kitap, mektuplara örülmüş bir aşk romanıdır. Kafka'nın Milena'ya Nisan 1920 tarihli ilk mektubunda yağmurlu bir günden söz ederek deyiş yerindeyse bir roman tadında başlattığı bu yazışmalar, yazarın ölümünden kısa bir süre öncesine değin süregiderken, ümitsizliğin, çaresizliğin ve tıkanışın anlatımına dönüşür. Çünkü Kafka'nın da dediği üzere, "Mektup yazmak, hayaletlerin önünde soyunmak demektir, ki onlar da aç kurtlar gibi bunu bekler zaten. Yazılan dökülen öpücükler yerlerine ulaşmaz, hayaletler yiyip bitirir onları."

ISBN 978-975-07-1110-7

KDV İÇİNDEDİR
23,00 TL

http://www.canyayinlari.com